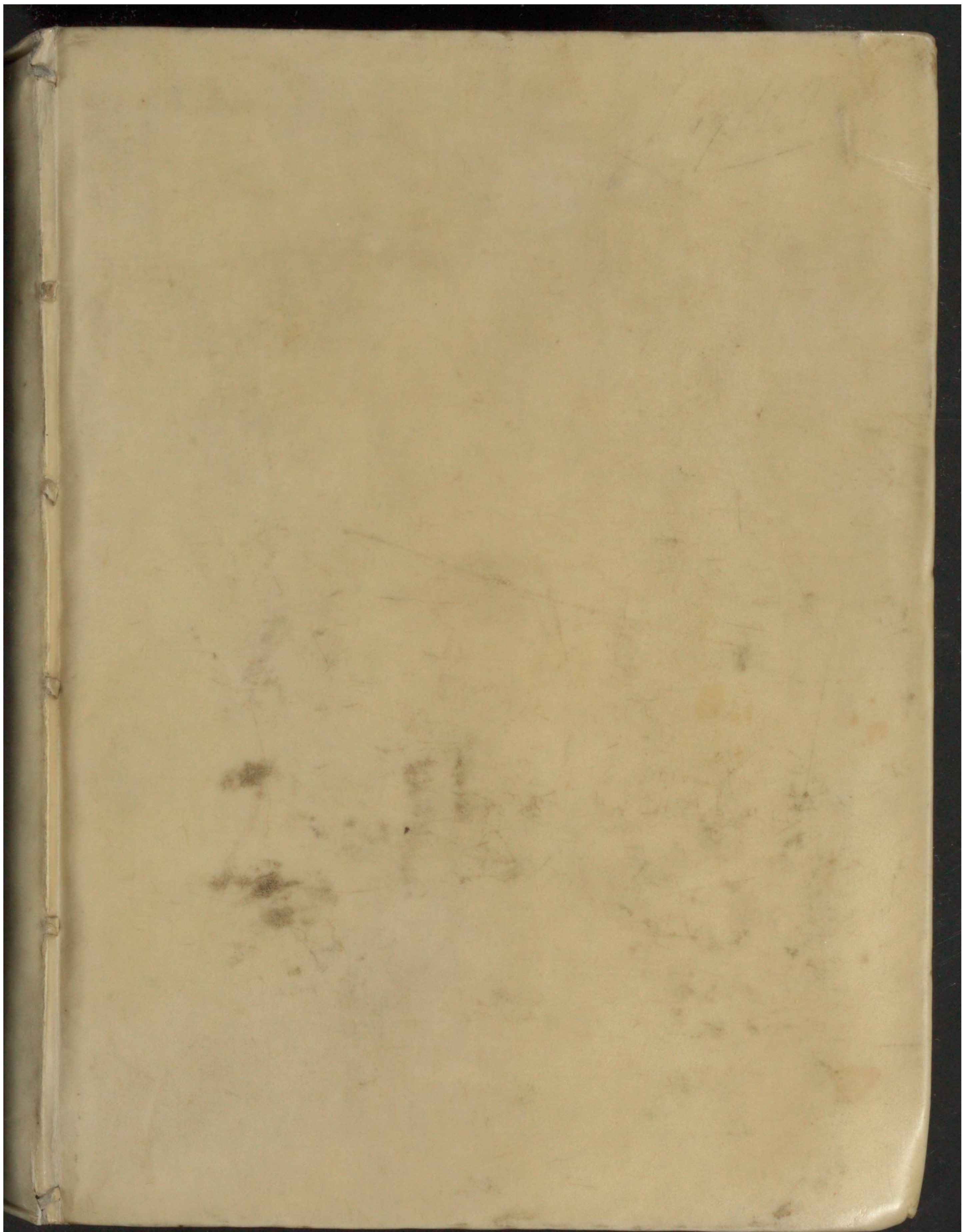
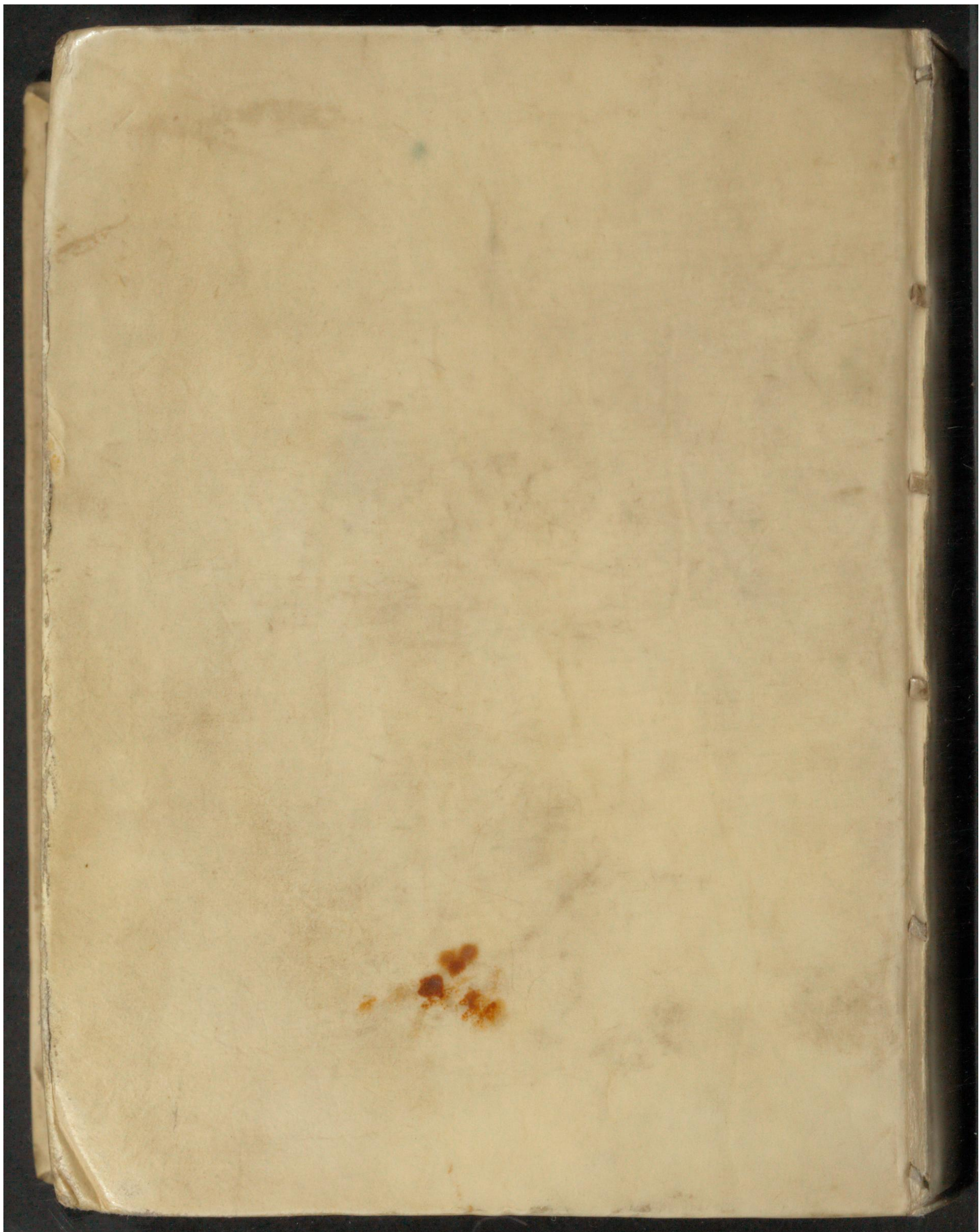

HOLLANDSCHE
MERCURIUS.
1686 – 1688.
3072
C
13

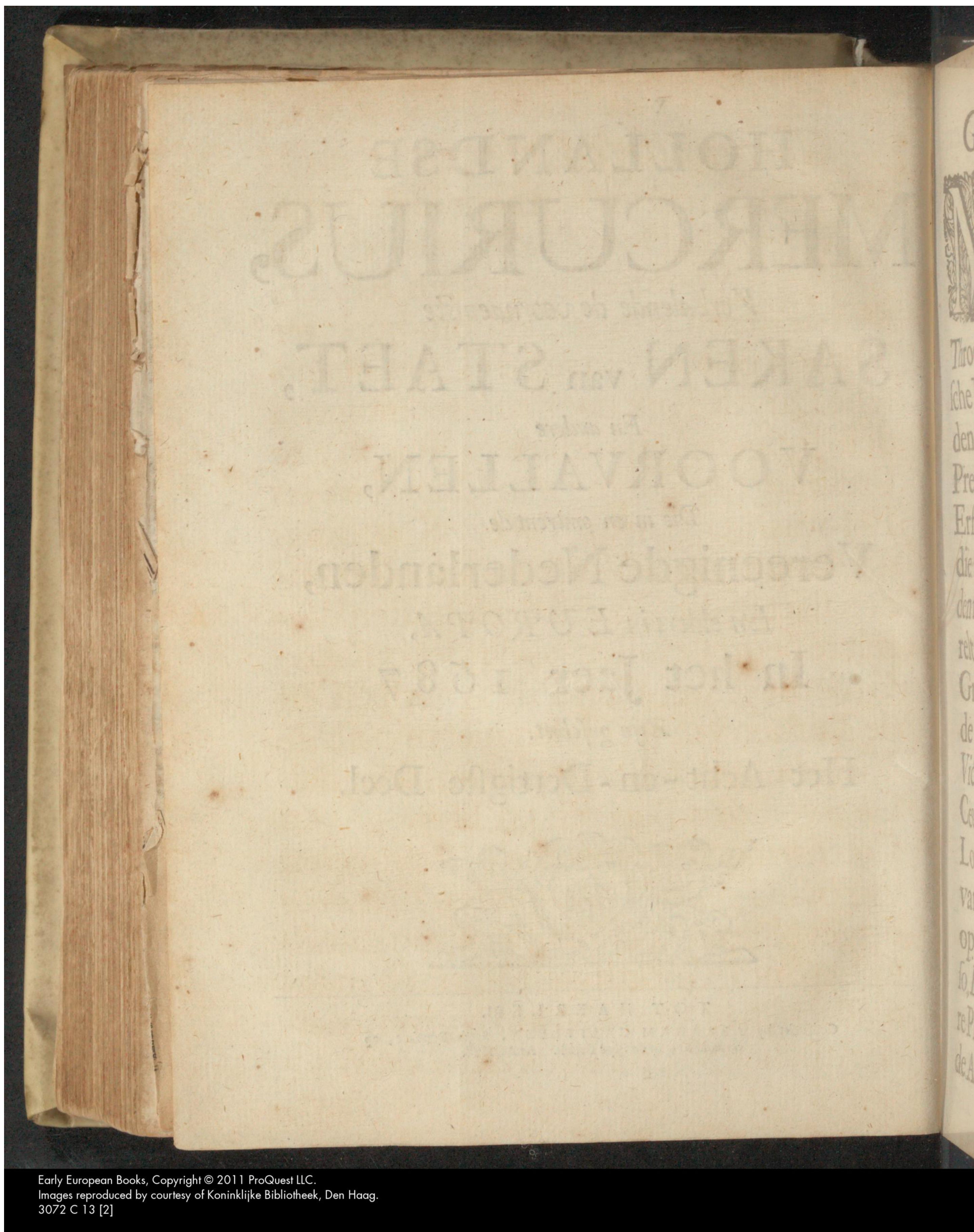

HOLLANDSE
MERCURIUS,
Verhalende de voornaemste
SAKEN van STAET,
En andere
VOORVALLEN,
Die in en omtrent de
Vereenigde Nederlanden,
En elders in EUROPA,
In het Jaer 1687
Zijn geschiet.
Het Acht-en-Dertigste Deel.

TOT HAERLEM,
Gedruckt by ABRAHAM CASTELEYN, Stads-Drucker, op de Marckt, in de Blye Druck. Anno 1688.

Goetgunstige Leser:

M Ercurius vertoont in de Titul-Plaet soo schoon, als oyt, de Voordeelen van den Keyser, aen d'eene kant om hoog ter Throon geseten, en te gelijk van 't gantsche Duytse Rijk door de Krooning van den Jongen Aerts-Hertog, Joseph, te Presburg tot Coning van Ongaryen en Erf-wachter van sijn Vader: Krooning, die langh geen Vorst in soo bloeyenden staet in dat Gewest der Christen Werelt te beurt gevallen is, de toekomende Grootheyt van dien Prins voorspelt en de Turken van ter zijden niet min, als de Victorie by den Bergh Hersan, door den Ceurvost van Beyeren en Hertogh van Lottharingen bevochten, 't veroveren van by-na geheel Slavonien en Erla, daer op gevolgt, en 't bemachtigen van Patrasso, Lepanto, Corinthus, Misitra en andere Plaetsen in Morea en 't so wijtvermaerde Athenen, voorheen de Zetel der Wijs-

heyt,

heyt, aen het vaste Lant van Griecken-lant, onder de Manhafte Generaels Morosini en Coningsmark, en Castelnuovo in Dalmatien onder het Beleyd van den Generael Cornaro, met nijdige Oogen aensien, terwijl sy, door Partyschappen gesplist, elckanderen in een holgaende Zee van verwarringen te Constantinopolen met de yslijkste Geweldenaryen, die oyt Menschen vernuft machtig geweest is, uyt te dencken, van Eer, Goet, Bloet en Leven beroven, en selfs haer Keyser, Mahomet, alleen, om dat hem het wispelturig Oorlogs-geluk niet gunstig geweest is, van de Throon schoppen en sijn Broeder, Soliman, die lange Jaren in Gevankenis versleten had, tot haren Sultan verkiesen: Van 't welke wy in 't Verhael voor dit Jaer maer ter loop gewagh gemaekt hebben, om dat ons, doe wy aen die Materie gekomen waren, de nodige Bescheyden tot een net Relaes van 't verder Voorgevallene noch ontbraken.

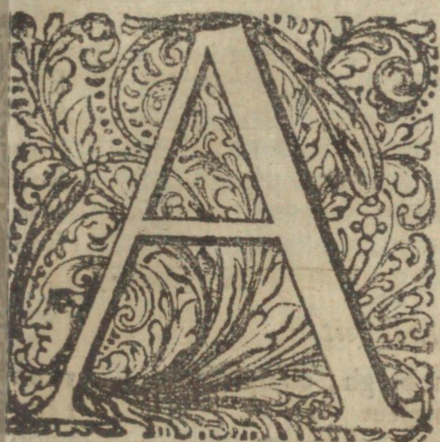
Het

Het Acht-en-dertigſte Deel

Van den

HOLLANDSE MERCURIUS,

Van den Jare 1687.

NCEPS ALEA BELLI (*Twijffelachtigh is het Lot des Oorloghs*) ſegt te recht het oude Latijnſſe Spreeck-woort. Een bewijs hier van is / om niet ver te gaen / de Velt-tocht van dit Jaer in Ongaryen / in den beginne voor de Turcken / en na den 12 van Ooghſtmaent voor de Chriſtenen geluckigh en voorſpoedigh. Het Keyſerlijcke Leger / hoewel het voorleden Jaer door het veroveren van Offen en ettelijcke kleyne Plaetsjes van weynig belang zeeghaftig in de Winter-quartieren gekeert / was ſoo geſmolten / dat de Voetknechten / daer 't in veele voorvallen meeſt op aen komt / wat moeyte en vlijt 't Hof en haer Bedienden gedurende de Winter deden/onmogelijck in vollen getale in 't Voorjaer te Velt gebracht konden werden / gelijck uyt de volgende Lijſt te ſien is:

Keyſerijcke Curaſſiers Regimenten:

		Man
1.	't Regiment van den Generael Velt-Marſchal Saxen-Lauwenburgh	800
2.	Van den Generael Velt-Marſchal Caprara	800
3.	Van den Generael van de Cavallery Dunewald	800
4.	Van den Generael van de Cavallery Palffi	800
5.	Van den Generael van de Cavallerye Caraffa	800
6.	Van den Luytenant Generael Velt-Marſchal Gondola	800
7.	Van den Luytenant Generael Velt-Marſchal Taf	800
8.	Van den Generael Wachtmeeſter Nieuburgh	800
9.	Van den Generael Wachtmeeſter Montecuculi	800
10.	Van den Generael Wachtmeeſter Veterani	800
11.	Van den Generael Wachtmeeſter Piccolomini	800
12.	Van den Generael Wachtmeeſter Heiſler	800

		Man.
13.	Van den Generael Wachtmeester Commercy	800
14.	Van den Oversten Goz	800
15.	Van den Oversten Hanover	800
16.	Van den Oversten St. Croix	800
17.	Van den Oversten Furstembergh	800
18.	Van den Oversten Pace	800
19.	Van den Oversten Truchses	800
		In 't geheel bedragende 15200 Man

Keyserlijcke Dragonders Regiment:

1.	Ladron	1100
2.	Den Generael Wachtmeester Styrum	800
3.	Castel	800
4.	Den Generael Wachtmeester Serau	800
5.	Herbeville	800
6.	Savoyen	800
7.	Dettwin	800
8.	Magni	800
9.	Kussel	800
		In 't geheel 7500 Man

Keyserlijcke Regimenten te Voet.

1.	Den Generael Velt-Marschal Ernst Starrembergh, compleet	1500
2.	Den Generael Velt-Marschal Leste, compleet	1500
3.	Den Generael Velt-TuygmeesterKeysersteyn, compleet	1900
4.	Den Generael Velt-Tuygmeester Croy, oncompleet	1500
5.	Den Generael van de Cavallery Baden, compleet	1500
6.	Den Generael van de Cavallery Salms, compleet	1500
7.	Den Lt. Generael Velt-Marschal Mansfelt, compleet	1500
8.	De Gen. Velt-Tuygmeester Maximilian Starremberg, oncompleet	2000
9.	Den Lt. Generael Velt-Marschal Serini, compleet	1500
10.	Den Lt. Generael Velt-Marschal Souches, oncompleet	1500
11.	Den Lt. Generael Velt-Marschal Nieuburg, compleet	1500
12.	Den Lt. Generael Velt-Marschal Scharffenbergh, compleet	2000
13.	Den Lt. Generael Velt-Marschal Stadtel, compleet	1500
14.	Den Lt. Generael Velt-Marschal Diepenthal, oncompleet	1500
15.	Den Wachtmeester Generael Thungen, oncompleet	1500
16.	Den Wachtmeester Generael Metternich, oncompleet	1500
17.	Den Wachtmeester Generael Beck, compleet	1500
18.	Den Wachtmeester Generael Wallis, compleet	1500
19.	Den Wachtmeester Generael Aspremont, oncompleet	1500
20.	Den Wachtmeester Generael Nigrelli, oncompleet	1500
21.	Den Wachtmeester Generael Heister, oncompleet	1500

		Man
22.	De Overste Aversspergh, oncompleet	1500
23.	De Overste Prins van Lottharingen, compleet	1500
24.	De Overste Houchin, oncompleet	1500
25.	De Overste Furstembergh, oncompleet	1500
26.	De Overste Strasser, oncompleet	1500
27.	De Overste Guido van Starrembergh, oncompleet	1500
		Somma 41900 Man.

By dese ramp quam / dat / behalven 12000 Ceur Beyersse en eenige duysent Swabise en Franckise Ruyters en Voet-knechten / de Hulp-Volckeren / voorleden Jaer door de Vorsten van 't Rijck soo mild geschoncken / nu achter bleven / upt oorsaeck / na men vertrout / dat den Generael Caraffa / Bevelhebber in Opper-Ongaryen / verscheyde Ongaren van Name / eerst met de lack / van heymelijck verstant met den Grave Teckeley gehouden te hebben en van voornemen geweest te zijn / haer Vaderlant aen hem over te geven / beklad en naderhant bekentenis van schult door onlijdelijck folteren upt haer hals gehaelt / hoewel / naulijcks van de Pijn ontslagen / herroepen / op een nieuwe manier tegens de Wetten van het Coninckrijck (gelijck gedurende het rechtsplegen d' Ongarische Cancelery na 't Hof geschreven en de Standen naderhant aen den Keyser voorgedragen hebben) ter dood gebracht en d' overige Euangelische hare Kercken ontnomen en van het oeffenen van haren Godsdienst beroost had. Onder de onthoofde / gevierendeelde en welckers Quartieren op Pennen gestoken zijn telt men den gewesene Stads Rechter van Esperies / Kotzar / Simmerman / Baney / Rauscher / Sarasy / Fleischacker / Schandtleben en Maneschi: De Belijdenissen zijn geheym gehouden en alleen nu en dan 't een en 't ander daer van gesegt; echter sonder byvoeging van genoegsaeme sekerheyt / of 't vrywillig geschiet was of niet: Onder allen wert verhaelt / dat een van de verwese bekent heeft / dat hy en andere in hare Burgerlijcke Omgangen (wijl sy den Teckeley niet opentlijck dorsten noemen) op de Gesontheyt van Petrus III. hadden gedroncken / en door de Letters van Petru willen beteekenen P. PRINCEPS E. EMERICUS T. TOKELIUS, R. REX U. UNGARIÆ S. SUPERIORIS; of / Prins Emericus Teckeley, Coning van Opper-Ongaryen.

In tegendeel poogde de Primo Vizier / dit het Roer van de Regeering wel na sijn sin / doch / vermits hy te vooren simpelijk een Krijs-hooft en Seraskier in Polen geweest was / met geen genoegsame kennis van de Staet van de Porte wende en wel sag / dat de krachten van het Ottomannisch Rijck / hoewel in haer selven en een anderen tijt noch groot genoeg / nu / vloepende de binnenlantse onlust / twijffelmoedigheyt en verbaestheyt onder Grooten en Geringen / tot het gelukkig oorlogen door kragt van Wapenen te seer gequest en gekrenkt waren / tot een Vrede met den Keyser te geraken; en / so hem dat ontschieten mogt / door heymelijk verstant Offen / dat so veel Bloet gekost had / de Christenen

't ontrucken/of ten minsten voor haer met sijn Leger klaer en in 't Velt te zijn/ haer door gedurige heen en weer tochten den gantschen Somer af te matten en sonder voordeel in de Winter-quartieren te doen keeren. Tot uytwerckingh van het eerste had hy in 't uytgaen van 't voorleden Jaer aen den Marck-graef van Baden een By-een-komst van wedersijts Gesanten versocht en kreegh daer op in het tegenwoordige het onderstaende Antwoort:

Antwoort van den Marckgraef van Baden op het schrijven van den Turcksen Grooten Vizier, waer in hy de Vrede met sijn Keyserlijcke Majesteyt begeert:

WY hebben uyt uwen Vrundelijcken Brief, uyt Uw Leger by Waradijn afgesonden, wel verstaen, dat U E. na een By eenkomst verlangt tot vernieuwing van de Vrede, welcken Ick opentlijck bekennen moet, dat d' Uwe tegens Trouw en Beloften gebroocken hebben, en daer-en-boven noch valschelijck vermeynen, dat die Vredens-Breuck door de Straf, eenige van de hare overgekomen, alreede versoent is, en dat wy, by aldien Wy niet ten eersten sulcken By-eenkomst inwilligen, aen het Menschen Bloedt, dat noch verder vergoten staet te werden, schuldigh sullen wesen. Sijne Keyserlijcke Majesteyt, mijn aldergenadighste Heer, heeft niet met uwe Private Persoonen, maer met d' Ottomannische Porte, te doen, als welck de Tractaten gebroocken, onse Ongarische Rebellen geholpen ende beschermt, den Tribuyt op de Gehuldighden onlijdelijck verhooght, ons meerder Plaetsen gedurende den Stilstant, als in den Oorlogh, afgenomen en eyndelijck door een opentlijcken en aldergruwelijcksten Oorlogh, daer de Stilstandt noch niet ten eynde was, onse onschuldige Onderdanen met noyt gehoorde wreetheden geplaegt, oock alles, soo ver d' uwe hebben konnen komen, te Vuur en te Swaert verdelght, ons op een onrechtvaerdige manier onuytspreeckelijcke schade toegevoegt en genotsaeckt heeft, met den Coningh van Poolen en de Republijck van Venetien een Verbont tot onser gesamentlijcke Beschermingh aen te gaen. Uyt de Goddelijcke en aller Volckeren Rechten is klaer en openbaer, dat de Porte den onrechtvaerdigh begonnen Oorlogh met het Bloedt van eenige weynige gestrafte Raedgevers niet versoenen, veel minder aen sijne Keyserlijcke Majesteyt, mijnen Aldergenadigsten Heer, voldoening geven kan; maer daer toe d' onrechtvaerdelijck veroorsaeckte schaede vergoeden, behoorlijcke Cautie en verseeckering, dat sulckx in het toekomende niet meer geschieden sal, stellen, en te gelijck aen de Bontgenooten, tot gesamentlijcker Beschermingh te hulp geroepen, behoorlijcke satisfactie geven moet: Dit is een Regul van de Goddelijcke en Aller Volckeren Rechten. Soo iemant in de Werelt ongaerne Menschen Bloedt vergoten siet, 't is seecker, dat het sijne Keyserlijcke Majesteyt, mijnen aldergenadigsten Heer, is: Hy wenscht de Vrede, dien hy altijt heylighlijck nagekomen heeft; maer begeert een rechtmatigen en sulcken Vrede, waer door soo wel hy, als sijne Bontgenooten, in verseeckertheyt gestelt kan werden. Ingevalle U E. nu billijcke Voorwaerden daer toe voorslaet, sal sijn Keyserlijcke Majesteyt de By eenkomst niet van de hant wysen; maer, indien U E. in tegendeel weygert, sulcke Voorwaerden op te stellen, en een Pactum daer over aen te gaen, wie kan geloven, dat U de Vrede ernst

is, dewyl de geveynsde Vredens Tractaten voor heen veel schadelijcker geweest zijn, als de continuatie van den Oorlog, en UE. selfs, daer Gy tegenwoordigh den Vrede voorslaet, het Hooft der Rebellen onder U hout en huysvest. U E. antwoort ons niet speciaels op onse Antwoort-schrijvens, aen den voorheen gewesen Gouverneur van Offen; aen den Saraskier, en eyndelijck aen den Dolmutsch van den Porte, Maurus Cordatus, onlangs afgesonden; en beelt Gy U dan in, dat men, daer de Saecken noch soo ruw en wilt staen, een By eenkomst soude aenstellen? Sijn Keyserlijcke Majesteyt, mijn Aldergenadigste Heer, weet wel, dat U E. voor Uw Persoonen niet tot de Vredenbreuck verstaen hebt; estimeert U E. daerom oock, en vertrout; dat de Alderhoogste Godt U bysonderlijck verlichten sal, op dat U E. door 't spoedig voorstellen van Vredens propositien, dat is door behoorlijcke Restitutie van de Landen, tot nu toe geusurpeert, en door 't geven van genoegsame satisfacte aen onse Bontgenoten, den Toorn des Alderhooghsten (nu noch meer Potentaten haer tot uwen Ondergangh verbinden) by tijts voorkonen en de selve afwenden mooght; 't welck wy uyt oprechten Gemoede en U E. oock bestendige Gesontheydt en alle welvaert wenschen.

Tot het tweede gebruyckte hy den Bassa van Stoelweyssenburg: dese wist den Luytenant Finck van Finckenstein / van 't Solmse Regiment / soo wel te belesen / dat hy tegens een beloning van 2000 Dukaten aennam / Buda in sijn handen te leveren; 't geen door een Dragonder / die te Stoelweyssenburgh gevangen geseten had en uytgewisselt was / ontdeckt wiert; want dese / te Offen gekomen / verhaelde aen den Gouverneur / den Baron van Beck / dat hy gedurende sijn Gevanckenis van een jonge Polack / die als een Pagie in dienst van den Bassa was / door een geheym verstaen had / dat een Luytenant te Buda / by wien twee Turckse Kinderen en een Vrouw onderhouden wierden / aen den Bassa belooft had / de Vesting in handen te sullen leveren: Aenstonts liet den Gouverneur na soo een Luytenant soeken en / bevonden hebbende / dat het Finck most sijn / hem in sijn tegenwoordigheyt brengen / scherp ondervragen en op sijn stout en stantvastig lochenen ontslaen; doch naderhant / de saeck wat dieper insiende / andermael by de kop vatten en met de Pijnbanck dreygen: waer op hy beleed / dat hy met de Turcken in onderhandelingh geweest / eenigh Gelt van haer verwachtende en van voornemen was / haer na d' ontfangst te bedriegen: Medestanders lochende hy / te hebben.

Tot sijn beswaring quam / dat een Boer / die de Brieven heen en weer bragt / ontdeckt / aengetast en 't Schelmstuck meerder opgeheldert wiert. Dese Boer socht op sijn aenkomst t' Offen niet door de gewoonelijcke Poort van Stoelweyssenburg in de Stad te geraken / maer wende sig achter de Gerards Berg na de Water-poort by den Donau; doch wiert / alsoo de Commandant aen de Poorten duydelijck bevel gegeven had / alle Persoonen in 't intreden van de Stad seer scherp t' ondersoecken / door de Wacht aengehouden / en / na dat hy op het eerste vragen gedurigh seer verschillend en onstantvastigh antwoort gegeven had / soo dra de uytgewisselde Dragonder hem gesien en voor de Persoon / die hy was / afgemaelt had / voor den Baron van Beck gebracht / aen wien hy na lang ondersoecken een gesegelde Brief / welcke alleen

sprack van 't lossen van een Turckschen Slaef / 't geen den Bassa van Stoel-weyssenburg daer in voorgaf / te weeg te willen brengen / overleverde: Dit vergenoegde den Baron niet / en verwekte in tegendeel in hem gedachten / dat'er iets meerder most schuylen; weshalven hy beval / den Boer te door-soecken; onder't welck een Papier sonder opschrift / doch van den volgenden inhout / in sijn eene Laers gevonden wiert:

Geëerde Heer Luytenant:

Ick bedanck U voor den Brief, die Gy aen my gesonden hebt: de 2000 Ducaten (of Ongaren) zijn nevens de begeerde Manschap gereet. Ick heb iets mishagelijcks van een Gevangen verstaen; anders soude Ick U E. het Gelt bereyts toegeschickt hebben: maer stuert my, soo sulcks niet waer is, een anderen Brief door desen selven Lantman: en aenstonts daer na sal Ick U het Gelt toesenden en aen den Lantman een ander Persoon, die hem vergeselschapt, medegeven: Ondertusschen beware God U E. gesont; en, als wy by malkander komen, sullen wy goede Vrunden werden, &c.

De Boer toonde sig op 't hooren lesen van dit Geschrift uyttermaten verbaest en verklaerde heylighlijck / niet geweten te hebben / dat men hem tot Bode van soo snooden Schelmstuck gebruyckte; dan wiert echter den 9 van Grasmaent gespist en de Luytenant ter selver tijt onthooft / ('t geen eerst met de vijfde slag geluckte) gevierendeelt / het Hert uyt het Lijf geruckt en tegens de Mont geslagen.

Beter geluckte den Vizer het vroeg te Velde brengen van de Ottomanse Heyrkracht / welke hy den 27 van Grasmaent by Belgrado monsterde en in desen staet bevont:

Lijst van 't Turckse Leger, soo als het selve den 27 April op de Hay van Salankemen by Belgrado is gemonstert:

Soliman Azen, tegenwoordigen Primo Vizir, met sijne oude Janitzaren uytmakende 7000 Man.
Sey Hiera Bassa uyt Bosnia met 4000 Spahis.
Den Bassa van Groot-Waradyn met 100 Spahis.
Cori Ach met Beglerbeg uyt Rumelia met 2400 Janitsers.
De Asiatise Volckeren zijn: den Bassa uyt Soria met 4000 Spahis.
Den Beglerbeg van Sebesta met 5200 Spahis,
Jariges Asan, Bassa van Aleppo, met 3000 Janitsers,
Den Bassa van Damas met 4000 Segumes te Voet,
Den Bassa van Nicopoli met 11400 Janitsers,
En den Bassa van Quærsat met 8000 Vrywilligers.
Den Aga over de Artillerye met 700 Constapels en 400 Granadiers.
Den Aga over de Minieurs en Gravers met 600 Man. Te samen 48600 Man.
Met 1400 Kameelen, 365 Buffel-ossen tot de Artillery, nevens 400 Amonitie-wagens.
D' Artillery bestont uyt 45 Velt-stucken, 16 halve Cartouwen en 10 a 12 Velt-slangen ofte Colombrinen.

Men

Met dese Volckeren ruckte hy na en verschanste sig ten deele by Eszeck en ten deele by Peter-Waradyn.

Den Hertog van Lotharingen verliet den 24 van Bloeymaent Laxemburg / alwaer het Keyserlijcke Hof sig doenmaels onthielt / quam den 4 van Somermaent t'Offen / vertrock / na dat de Voetknechten den 9 na Adon gesonden had / den 10 met de Ruyters (t'samen met het Voetvolck 25000 Man sterck) vont sig den 16 te Feutwar (alwaer op de tijding / dat de Turcken een Brugh by Peter-Waradyn over den Donau geslagen hadden / in een Krijgs-Raed besloten wiert / een Schip-Brug by Tolna te leggen en met Schanssen / met 2000 Hongaren en eenige Compagnien Duytsers beset / te voorsien) en trock den 17 na Pax / den 18 na Tolna / alwaer de Brug aengevangen / maer wegens 't overswellen der Rivieren en onbeganckelijck werden van de Streeck Lants aen de oversijde van den Donau te Mohatz voltopt wiert / den 19 met de Ruyterye en den 20 met de Voetknechten over de Rivier Sarwitz (alwaer den Oversten Herbeville / tot het besichtigen van d'Eszegger Brugh met 600 Paerden uytgesonden / naricht bracht / dat de Turcken de selve ten deele herbout hadden) den 21 met het gantsche Leger na Bathazeck / den 22 na Mohatz (alwaer den Generael van Thurn met het Regiment te Paert van Nieuburg / 5 Compagnien van 't Regiment van Montecuculi en 5 van dat van Herbeville aenquam) den 23 na Baranywar en den 24 in de Morgenstont over de Pas / alwaer men over de Maras twee soo schoone Bruggen vont / dat de Ruyters ter rechter en de Voetknechten ter linckerhant / sonder eenige de minste moeyte / daer over gaen konden / en de Weg door 't Wout / gewoonelijck door de Primo Vizir gebruyckt / wijt genoeg tot de doortocht van de gantsche Armee. Des Middags ten een uur sloegen de Christenen haer achter Darda / aen de kant van de Eszegger Brug / omtrent de helft op de manier van een Dam hermaeckt / ter neder. Den 25 rukte d'Armee een half quartier van den Drau na de kant van Eszeck en verdeelde haer in tween / sonder dat de Turcken haer veel lieten sien. Den Hertog van Lottharingen had 's nachts te vooren den staet van de Vyantlijcke Brug over den Drau laten besichtigen en verstaen / dat de Vyanden twee Schepen van deselve wegh genomen hadden en aen dees zijde niet te voorschijn quamen: Hier op beval sijn Furstel. Doorluchtighey 's avonts aen 1500 Man / nevens een Oversten Luytenant en een Overste Wachtmeester onder den Luytenant Velt Marchal Souches aen dees zijde de Brugh / op datse de Ottomannen niet meer souden konnen gebruycken / Post te vatten / en aen den Graef Guido van Starrembergh / in plaets van een Generael Wachtmeester den Aenval te helpen voeren: Dese 1500 wierden sodanig verdeelt / dat men over al 50 Man onder een Luytenant en 100 onder een Hooftman vont: Voor af troch een Velt-Officier met 20 Granadiers / doe een Luytenant met 30 Granadiers en achter haer 100 Man met het nodige Geweer: In welcke ordre men nevens de Dam van de Brugh / die de Turcken aengevangen hadden / te herbouwen / de Schip-Brug op den Drau naderde. De Arbeyts-Luyden had men in vier

hoope, t-

hoopen verdeelt: Soo haest men niet boven hondert Schreden van de Schip-Brug stont / overvielen de Keyserse de Ottomannische Posten; dan wierden soo ruw verwellekomt en ontfangen / dat sy genootsaeckt waren / wat achter uyt te deynsen / tot dat den Luytenant Generael Velt-Marschal Souches en den Grave Guido van Starrembergh haer weder in sulcken staet brachten / dat sy niet alleen andermael met groot gewelt toeschoten / maer oock een Bolwerck / 't geen de Turcken voor de Brug hadden leggen / vermeesterden en de Ottomannen over de Schip-Brug tot aen de Stadts Poort / alwaer de kleyne Deur open stont / vervolgden: Dit volbracht / maeckte men sig sterck ter rechter en linckerhant in 't veroverde Bolwerck en een Linie van Communicatie / en trachte / alsoo de Turcken door haer gedeurigh schieten uyt de Hoogte 't bewaren onmogelijck maeckten / de Schip-Brugh tusschen de Stad en 't Slot te verbranden; doch vruchteloos; want 3 Scheep-Molens / tot het hebiger en spoediger doen verteren van de Brug aengestoken / dreven door de snelheyt van de Stroom 5 a 6 Schepen wegh en lieten 10 onbeschadigt aen de Vyantlijcke kant leggen. In dese gantsche Actie wierden aen de Keyserlijcke sijde een Hooftman van het Salmse en een Luytenant van 't Starrembergse Regiment gedoot en gewont.

Den 26 voegden het oude Starrenbergse Regiment te Voet / de helft van het Montecuculise ende de helft van het Herbevillische haer by 't Leger. Den 27 's nachts maeckte men een Linie van Communicatie van de Reserfplaets tot aen de veroverde Schans en wierp een Mortier-Battery op. 's Namiddags ontvonckte Brant in de Stadt Eszeck / dan wiert spoedigh gelescht. In 't kriecken van de Morgenstont / hadden eenige Turcken haer over de Rivier laten setten en 2 Man van de Keyserse Wacht ter nedergehouwen en 3 gequetst. Tusschen den 27 en 28 voltoyde men de Linie van Communicatie / 's Nagts te vooren aengevangen. Den 28 sagen de Keyserse een Turckx Vaertuyg / om haer gelegentheyt t'ontdecken / over den Drau geweest / te rug zeylen / en besloot den Hertog van Lottharingen in een Krijgs-Raet / de Dam / door de Vyanden in plaets van d' Eszegger Brugh van de Schans tot by Darde gemaeckt / volkomen te verwoesten en 't Volck / daer toe te gebruycken / Regiments-gewijse laten aflossen: dit wiert weynig dagen daer na in 't werck gestelt en vry gelucking uytgevoert. Den 29 staken eenlijcke Persoonen / wel ervaren in 't swemmen / de 10 Schepen / die de Turcken van de gebroken Schip-Brugh by Eszech noch hadden leggen / aen brant; doch soo niet / of de Vyanden bluschten de Vlam / sonder datse veel quaet deed.

Den Hertogh van Lottharingen / siende / dat hy met hier te leggen niet kon winnen en in tegendeel sijn Armee souden doen smelten / toog den 30 / terwijl de Velt-Marschal Caprara met de Ruyters en 1000 Voetknechten by Darda bleef / met de Infantery na de Schans Attaba by Sicklos / alwaer men een Brug over den Drau geslagen had / quam den eersten van Hoymaent tot op een Mijl na by Sicklos en den 2 tot op een quartier uurs na by de Schans; dan kon door 't overvloepen van den Drau over de naeste

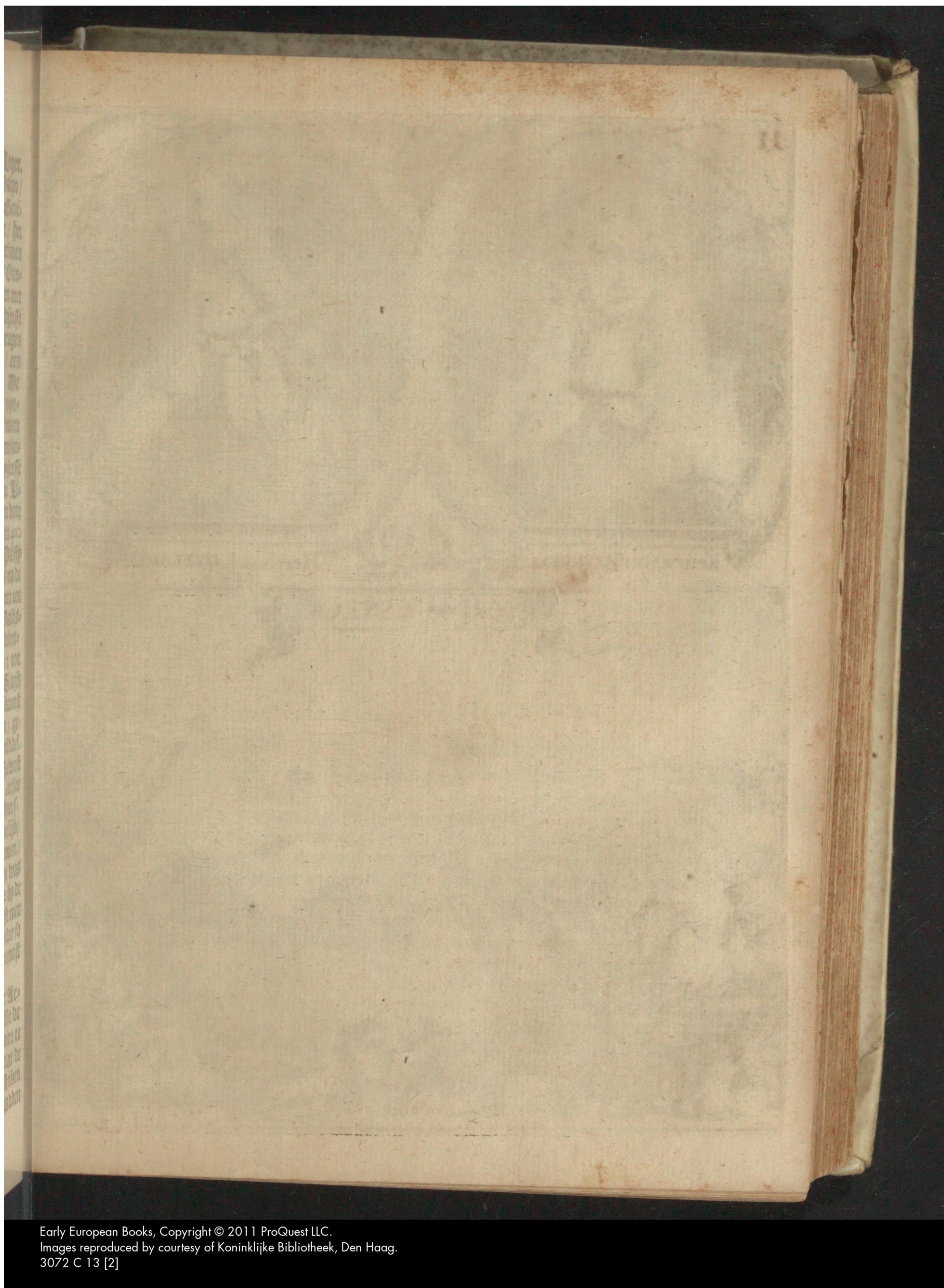
Landen

Landen / de nieuwe wercken / een vliegende en twee Schip-bruggen en de Schans / waer in niet / als op de Borstweren / te gaen was / niet verder raken. Door dit ongemack ontstaken veele Sieckten en begonden de Levens-middelen duur te werden : En / op dat het Leger niet te veel soude af-nemen / quam den Generael Wachtmeester Pigrelli met een Batallion van sijn Regiment en de Recruten van de Regimenten in Opper-Ongaryen den 3 in het Leger en wiert het Volk / dat men uyt Vijf kercken mocht missen / nevens meer andere Militie ontboden. Den Hertog van Lotharingen liet aen alle kanten na een plaets / langs welke de Voet knechten droogs voets tot aen den Drau souden konnen komen / soeken en ten dien eynde den 4 een Brug over een Maras slaen. Dit was niet genoeg; maer men most daer-en-boven noch wel 17 andere Bruggen oprechten en 24000 Fascinen tot 'tverbeteren van de Wegen gebruycken / en echter de Militie op verscheyde Plaetsen / niet sonder schade aen de Bagagie / vry diep door 't Water laten gaen: 't Voetvolk en de Paerden van de Ruytery hadden geen anderen Drank / als het vuyle water uyt de Marassen / ende de Paerden geen Vouragie / als dat aen d' eynden van deselve wiesch : Doe begonnen de Keyserse te sien / waerom de Turcken / als door d' ervarentheyt van een lange reecks van Jaren geleert / met soo veel kosten en moeyten de beroemde Eszegger-Brugh / om altijt van een vrye Passagie voorsien te zijn / onderhouden hadden. De Overtocht over den Drau geschiede aldus: Van 500 Man / den 5 afgesondert / sette men den volgende nacht soo veel over de Rivier / als men tot den arbeyt en bedeckingh van de Werckers van noden had: dese maeckten tot verseechering van de Bruggen ter rechter-en ter lincker-hant een Schans / van welcke die ter rechter hant den 6 voltoyt wiert. Den Heer Dunewald / Generael van de Armee in Croatien / quam met 3 a 4000 Man te Paert en te Voet 's namiddaghs van de Waradijnse Grensen aen de oversijde van den Drau en kreegh ordre van den Hertogh van Lotharingen / de Heyducken op de Hoogte over de Maras te leggen en daer door de Passagie van d' Armee des te meer te beveyligen : tot hulp van dese wierden noch 200 Voetknechten onder een Oversten Wachtmeester derwaerts geschickt. Den 7 gingen 1000 Man en den 11 de gantsche Infantery en de meeste Bagagie over den Drau. Dien dag voltoyde men een Linie tot bedecking van de Hoogte / en hoorde uyt 6 gevange Turcken / dat de meeste Ottomannische Macht by Eszek verschanst lag. Den 12 arriveerde de Velt-Marschal Caprara met de Ruyters achter de Drau-Schans en overscheepte men de rest van de Bagagie. Den 13 toogh de Cavallery over de Rivier en naderde de Infantery tot op een half Mijl na by Walpo.

De Ceurvorst van Beyeren / den 20 van Somermaent met sijn Volck over de Brugh / door de Keyserse by Offen over den Donau geslagen / getogen / in Opper-Ongaryen met den Prins Lodewijk van Baden geconjungeert en een Corps van 16000 Man by sig hebbende / mogelijck / om de Turcken te diverteren / quam / wijl sulcks niet geluckte en alleen een Party uyt Waradijn St. Job eenige dagen belegerde / doch met verlies gerepousseert wiert / en Lotharingen Volck van noden had / den Donau te Mohaz gerepasseert /

den 13 in Persoon en sijne Volckeren den 14 en 15 in 't Keyserlijcke Leger.
Den 18 stont men anderhalve Mijl van 't Turckse Leger dicht by Walpo /
welcke Plaets aengetast / op 't voorttrecken van d'Armee door den Gene=
rael Heisler belegert gehouden / maer op het quetsen van desen Officier / het
wacker verweeren der Belegerden en 't keeren der Armee weder verlaten
wiert. Den Hertog van Lotharingen trock ondertusschen voort na d'Otto=
mannen / sterck by Eszeck verschanst en met den Drau ter rechter-en met
een Bosch ter lincker hant gesloten / en liet 's nachts door de Warandijnsse
Grens-Croaten (van welcke 200 sneuvelden en ettelijcke Quetsuren kregen
en welckers byhebbende Vanen door de Turcken weg-gevoert wierden) een
dicht Bosch tusschen de twee Legers met groote moeyte omver houwen. De
Armee stont den gantschen nacht in Bataille. Van eenige Volontairen / uyt=
geschickt tot het schermutseren met de Turcken / liep'er een over en wiert
door d'Ottomannen met groot geschreeu en onuytsprekelijcke vreugde ontfan=
gen en na haer Hooft quartier gebracht. Ondertusschen raeckten de Keyserse
in Bataille door 't Bosch en op de Vlackte / daer voor gelegen / in twee Li=
nien: De Regimenten van Taff / Gondola en Palffy als de voorste en voor
't Vyantlijke Geschut open / smolten ongemeen / verloren 300 Ruyters en 400
Voetknechten , behalven de Officiers / onder welcke de Graef Frans Palffy
gerekent wert. 's Anderen daegs stelde sigh d'Armee Booghsgewijs na de
Schans daer de Turcken in begraven lagen / 1200 Passen breet en met een
dubbelde brede en een Pieck dieppe Gracht met twee Reken begrave Palis=
saden en 500 Stucken Geschut voorsien / en wende alle middelen aen / dien=
stig tot het uytlocken of selfs aentasten der Vyanden in hare voordeelen : tot
het laetste had men veel Fascinen gereet ; dan de Turcken / die geen Slagh
sochten en de Keyserse door gedurig schieten / wijl sy tegens haer aenkomst
de Bosschen en Hoogtens / die haer tot decking gedient souden hebben / ge=
slecht hadden / Volck genoeg konden doen verliesen / verkoren dat middel.
Lotharingen / niet vruchtbaers uyt een langer verblijf in dat hete Gewest
te gemoet siende en voorschaersheyt van Levens-middelen duchtende / achte
raetsaemst / de Armee in Bataille af te laten trecken. Den Generael Scherf=
fenberg en den Oversten Starremberg voerden d'Achtertocht soo mannelijk /
dat de Turcken / die dat toelacchen der Fortuyn wel wilden waernemen /
met vervolgen door kleyne Partyen niets konden uytrechten : d'Aftocht was
swaer en moeyelijck en duurde omtrent 4 uuren. 't Leger keerde den 22 by de
Drau-Brugh. Hoe veel Volck van de Keyserse gesneuvelt is / heeft men
niet net konnen te weten komen ; doch 't is waerschynelijck / dat'er onder so
hevig en lang schieten meer / als 800 Man / gelijck sy seggen / maer gemist
te hebben / t'soeck geraeckt zijn.

Een Overloper verhaelde eenige dagen daerna / dat de Turcken haer Ar=
mee over de 60000 Man sterk achteden ; dat / doe de Christenen weken / alle de
Bassaes den Primo Vizir baden / toe te staen / de Keyserse met d'Armee te
vervolgen en in te halen ; maer dat den Primo Vizir geantwoort had / dat de
Duytse / als seer listig / haer halve Armee licht wel in de Bosschen verstoken

11
Keurv. van BEYEREN.
Hert: van LOTHARIN GEN &c.
VICTORI van ESSECK

hadden en daer in sulcken gevallen de Pas gemackelijck konden afsnijden/ alle ter nederhouwen en / 't geen haer by Gran besegent is / doen wedervaren.

Dit ongeluckig voorval op den 20 van Hoymaent bracht de Keyserse Armee in soo slechten staet / dat de Turcken / by aldien se daer na niet te voorbarig geweest waren / niet alleen niets verloren / maer oock sonder slag of stoot eenige van de na-by-gelegenste Plaetsjes herwonnen en Zegepralende uyt het Velt gekeert souden hebben.

Maer den Primo Vizir sette aenstonts over den Drau eenige duysent Man en daer na sijn gantsche Leger / 't welck sig by Darda begroef / kreegh / als nu victorieus / een groote toevloet van Volck en gaf aen de Bassaes in Ongaryen schriftelijcke kennis van dit voordeel: een Boer / die na Sigeth gingh / wiert betrapt en een Brief aen den Bassa by hem gebonden / van inhout / dat de Vizir de Christenen 10000 Man afgeslagen hadde / noch vervolgde en de Steden / die belegert mochten werden / ontsetten soude.

Het Keyserlijcke Leger keerde oock den 23 over den Drau by Siclos / trok den 27 na de Brug te Mohaz / arriveerde daer den 29 / verloor veele Voeragiers en 9 Wagens met Provіant met 45 Ossen / die de Tartaren weg-haelden en de convoyerende Hussaren ter neder hieuwen. Den Hertog van Lotharingen / wel wetende / dat het eyndigen van de Campagne op desen voet ongemeen schadelijck geweest soude zijn / en gebreck aen Levens middelen beginnende te krijgen / besloot / door een te rugh-marsch na Siclos te sien / of hy de Turcken tot een Batallle soude konnen brengen / of soo dit misluckte / de Besetingen uyt Siclos en Vijf kercken weg te nemen en die Plaetsen te slechten. Ten dien eynde brack het Leger den 10 van Oogstmaent op en geraeckte den 12 met de Turcken / welcke waenden / dat het nu haer tijt was en te voorschijn quamen / in een seer geluckige Hooft-Battaillle; van welcke het volgende Verhael aen het Keyserlijcke Hof in 't Licht gegeven is:

Beschrijving van de Veltslag, geschiet den 12 van Oogstmaent 1687, by den Berg Hersan.

'T IS bekent, dat, soo menighmael hare Hoogheden getracht hebben, den Vyant onder d' oogen te sien en te slaen, sy hem d' ontmoeting door vluchten hebben sien mijden en in den beginne een open Slag, met sig by Esseck in seer stercke en driedubbelde verschanssingen gesloten te houden, weygeren. Naulijckx waren de Legers volgens het te recht genomen besluyt van daer vertrocken; of den Visir kreeg en verbreyde sijn vaste hoop en deed, zegen roepende, eer hy overwonnen had, aen de Porte en de Commandanten van d' anre plaetsen geloven, dat hy, wyl de krachten van de Christenen nu ter nedergeslagen waren en haer Lot verandert, haer de Vredens-Conditien na sijn begeerte konde voorschrijven of met de aldergeluckigste uytkomsten den Oorlogh blijven voeren. Weynig of niet bekreunden d' onse haer met dese schijnvoordeelen, welcke de Turcken met verwaentheyt en kunst afmaelden.

Alleen was men gemelijck, dat voor dien tijt de verwachte Ondernemingen

(in welck men van den beginne af vaſtgeſtelt had , ſig niet te wickelen , voor en aleer de Viſir opgeſocht en geſlagen ſoude zijn) verſchoven bleven. Eyndelijck beſloten hare Hoogheden , met d'Armeen , op dat ſy de Vyanden nader mochten trecken , wat te deynſen, en door het dreygen van een Belegering van d'een of d'andere van haer Fortreſſen te dwingen , de Verſchanſſingen en Moeraſſen te verlaten en derwaerts , daer onſe bewegingen haer lockten , te doen toe-vloeyen. Men wilde ten dien eynde weder na den Drau trecken , met gedachten , of van de Turcken te ſlaen of , ſoo dat niet mocht gelucken , de Beſetting en de Voorraet uyt Sicklos te lichten en die Plaets, als niet beſtant tot het afſtuyten van de krachten van 't Vyantlijcke Leger , welcke voor ongemeen groot uytgekreten wierden , te ſlechten. Het eene en het andere Leger ten dien eynde van omtrent Mohaz den 10 van Oogſtmaent gelicht, quam men na twee dagen voorttreckens geſamentlijck aen de nederwaerts hangende Heuveltjes van den Berg Herſan ; en , alſchoon de Vyanden tot quellagie dickwils uyt de naeſtegelege Boſſchagien haer lieten ſien , konden ſy echter de Voorttocht op geenderley manier verhinderen. Dicht by de Berg vonden wy 5 a 6000 Turcken gerangeert , welcke , hoewel van de Volontairen en andere kleyne Troupen getergt , haer tegens de Rechter Vleugel van de Ruytery, welcken den Hertog tegens haer aengevoert en geſchickt had , niet dorfden haſarderen. Alleen wierden eenige *Eſquadrons* Croaten , die te ſtorm naderden, door de Vyanden , wyl ſy wegens d' engte van de Plaets en de meenigte Hagen , dieſe van malkander ſcheyden , van andere niet geholpen konden werden , in een gevecht gewickelt , te rugge dreven en eenige ſchade , die door omtrent een gelijck verlies van de Turcken vergoet wiert, toegebracht. De boven genoemde Ruytery tot haer Legers plaets gebracht , verdeelden haer de Vyanden in verſcheyde gedeeltens , ſchermutſerende en lopende vryelijk tot dicht aen onſe Guardes. Ter dier tijt wende den Ceurvorſt van Beyeren , 't Regiment Ruyters van Truchſes by ſig nemende , in Perſoon tegens 1500 van de hare , die hem genadert waren , taſteſe hevig aen , verdreefſe en herjoegſe in de Boſſchen. Uyt de Overloopers had men al te vooren verſtaen , 't geen doen door de Gevangens beveſtigt wiert , dat de Viſir eyndelijck van den Grooten Heer bevel ontfangen had , een Veltſlag te leveren of ontfangen : het aldergenoechelijckſte nieus , dat men aen onſe Veltheeren had konnen brengen , en ſoo aengenaem aen de Soldaten , dat ſy , onverduldig over de minſte vertoeving , in haer geſicht een ſtantvaſtige kloekmoedigheyt , om te ſlaen, en een gegront vertrouwen , om t' overwinnen , deden beſpeuren.

De Nacht vervloog ſonder de minſte onluſt , terwijl de ſtercke en genoegſame Wachten , aen alle kanten behoorlijck gelegt , vlijtigh oppaſten. Soo dra den 12 van Oogſtmaent , een geluckige dagh en geſchickt tot Zegepralinge van de Keyſerlijcke en Geallieerde Wapenen , aenbrak, begaven haer de Soldaten uyt hare Quartieren en ſtelden haer in Battaille op deſelve ordre , als ſy gecampeert geweeſt waren ; ſulckx dat den Hertog de rechter en de Ceurvorſt de lincker Vleugel voerden. Langs de Berg gingen de Regimenten van ſijn Hoogheyt van Lottharingen op twee Linien ſtaen, en men won door de Hagen en Tacken, welke die weg beſchaduwden , in 't Front Aert genoeg , om de voorſz. Linien hare

diſtantie

distantie te doen hebben en houden, van achteren te bedecken en de Bagagie derwaerts toe te voeren. Daer het Velt gelijckst en openste was, liepen en reden eenige Tartarisse en Turckse Benden, welcke haer echter onthielden, van de Regimenten, die de voortocht hadden, met gewelt aen te tasten; en 't geluckte aen den Hertogh, voorspoedig en met weynig moeyte sijn Volckeren in de Groote Vlackte te brengen en te rangeren. Met meerder swarigheyt, veroorsaeckt door de ongemackelijcke Situatie, most onse lincker Vleugel de Marsch ondernemen en voortsetten: Terwijl dese haer vervaerdigde en schickte, wiert bevolen, dat onse uytterste Esquadrons verder souden afwijcken en een grooten Heuvel, die voor ons Leger rees en tegen over welcke men de Vyanden uyt het Bosch sag komen en haer versamelen, bewaren. Achter de Hagen en Struycken waren bereyts de Janitsaren verscholen en met Vuur geven besigh: Op de onbeschaduwde Plaets wieschen gedurig de Esquadrons van de Ruytery; welcke, schielijck opbreckende, met groot gewelt ons van ter zyde, alwaer doen het Regiment van Baden en een Bataillon van Straffet, Gallenfels en Veldens en 't Regiment Dragonders van den Colonel Magni stonden, aentasteden. Dese boden de Vyanden met een rustige tegenstant kloeckmoedig het hooft en sloegen na een lang en hartneckig Gevecht die eerste macht en al haer gewelt sonder vrucht af. Men vont hier op goet, de Marsch voort te setten, onse Rechter Vleugel mede op die plaets te doen komen, en by gevolge de Hooghte van de Heuvel te verlaten; Welcke moeyelijcke beweging soo fraey en in soo nette ordre uyt gevoert wiert, dat de Vyant geen voordeel daer van trecken kon, onaengesien d' onse genootsaeckt waren, selfs de wegh te banen en de Boschagien in gedurige schermutseringen te passeeren. Na 't hersamelen van de Rechter Vleugel most de Ceurvorst blyven staen op de plaets, die hem overschoot en door Heuvelen en Dalen ongelijck en door dichte en lange Hagen, welcke de Communicatie tusschen de Bataillons en Esquadrons, en die ordre, welcke men tegen soo een Vyant dient te houden, brack, beschaduwt en bedeckt was. Het gebreck van de Gront vergoede de onverbeterlijcke ordre, welcke de Ceurvorst stelde: Hy wiert (terwijl hy aen alle kanten toeliep en aen de Oorden, daer de Vyant het meest schoot en naderde, sijne dienstige bevelen gaf) by ongeval door een Kogel in de lincker hant gequetst. Den Prins Lodewijck van Baden toonde alsdoen en geduurende de gantsche Actie van desen dagh sijn genereus en kloeck beleyt: en niet minder den Grave Sereni en alle andere Generaels en Commandanten. In dese ongelijckheyt en oneffenheyt bleef geen plaets onverweert en onbewaeckt. In de eerste Linie stonden eenige Esquadrons Cavallery achter de Bataillons Infantery, op dat dese den Vyant verjagen en geene hem volgen souden. De zyden tusschen beyde de Linien, door de bovengemelde Bataillons bedeckt en versekert, breyde men tot by een ongemeene dichte Haeg uyt. De Vleugel van de tweede Linie wiert door de Esquadrons en Bataillons in sulcker voegen verdubbelt, dat eenige het achterste van de eerste Linie bewaerden en de andere tegen die plaetsen, die men vreesde, dat de Vyant soude willen winnen, en Front stonden. Deselve tweede Linie was versterckt met de Regimenten van Ladron, Comercy en de Opper-Rhijn en

twee Swabische Bataillons, welcke den Hertogh van Lottharingen onder den Grave Piccolomini derwaerts geschickt had. 't Canon had men ter sijde en in de eerste Linie verdeelt en besloeg de openheden tusschen de Batalilons en Esquadrons. Onse lincker Vleugel stont tegen over de weg, die na het Turckse Leger liep: en tegen over de Rechter Nleugel breyde sig een dicht en byna ontoeganckelijck Bosch uyt, 't welck echter belette, dat men van daer niet konde naderen en de Vyantlijcke Machten, die gesamentlijck op de Vleugel van den Ceurvorst vielen, diverteren. Terwijl men ons volck in dese ordre schikte, quamen de Turcken tot aen de Hoogte van dien Heuvel, van welcke wy hadden moeten wijcken; en de Janitsaren, haer achter de Struycken en in de nabygelegene Laegte verbergende, schoten na 't planten van hare Banieren met Musquetten en twee Stucken Geschut op onse zyden. De Ruytery, die van daer uytliep, sag men nu naderen en dan wijcken, na dat eenige kleyne Partyen van onse Troupen de Vyanden of ver af hielden of verdreven. Middelerwyl sackte door de voornoemde Weg, langs de kant van 't Bosch, het Leger, door de Turken geordonneert, met een Front, dat, soo smal als het wegens de Engte van de Plaets most zijn, soo sterck was door de menighte Bataillons en Esquadrons, die malkanderen volgden. Haer Sijden waren door het Bosch en de Poelen genoegsaem versekert: Op dat Moment verhaelde een Overloper; dat sy ingevalle van een ongeluckigen Uytslag haer op dien Weg in de besette Heuvel wilden verschanssen. Sy hadden tegen over onse lincker Vleugel eenige Stucken Geschut geplant: en 7 a 8000 Ruyters, haer traeglijck ter rechterhant uytbreydende en als of sy ('t geen tot nu toe selden gesien is) het menichvuldig schieten uyt een stercke Artilery en Musquetten verachteden, naderden met een onveranderde Ordre tot op 150 Passen na aen onse Sijd-Linie, welcke sy met een geresolveerde kloeckmoedigheyt van vooren aenvielen. Alsdoen nam den Ceurvorst Piccolomini en de Regimenten, die hy mede gebracht had, by sig tegen de Hoogte van de nabygelegene Heuveltjes, verbrijselde het gewelt der Turcken, verhinderde haer voornemen ter linckerhant en sloot allen toegang. Ter selver tijt naderde de Prins Lodewijck met 6 Esquadrons van de Regimenten van Magni, Castelli, Arco en de Compagnie Dragonders van den Palatyn en soude den Vyant, by aldien hy op den Cuervorst verder ingedrongen was, van ter sijde aengetast hebben, om het voorste gedeelte van sijn volck af te snyden. Men stelde sig te vreden, doe het anders uytviel, met de voorsichtige Raed van den Ceurvost, welcke oordeelde, dat de twede Linie onder den Hertogh van Lottharingen, aen wien men van al het voorgevallene kennis gegeven had, te ver van de hant was, om hem spoedig genoeg te konnen volgen. Derhalven vergenoede men sig, men den Vyand afgeslagen te hebben: Na dat hy wat geweken was, sont den Ceurvorst het Volck na hare oude Posten; en gedurende den tijt van een uur viel niets voor, als eenige geringe Schermutseringen.

Na 't uytstaen van 't gewelt der Turcken dacht het den Ceurvorst niet raetsaem, de Marsch te vervolgen, wijl het hem toescheen, dat een afgeslagen Vyant naby het overwonnen te werden is, veel minder, de Slag tot een anderen tijt uyt te

stellen,

ſtellen, als waer door de Vizir bequame gelegentheyt gehad ſoude hebben, ſig in dit Geweſt, buyten dien voordeeligh genoeg, ſtercker te verſchanſſen en de Weg ontoeganckelijck, ten minſten moeyelijck, om by te komen, te maecken. Midlerwijl beſpeurde men, (gelijck den Hertog van Lottharingen ſelfs ſagh) dat de Bataillons Janitſaren, ter rechter-hant toeſchietende, haer verſamelden en by de Benden te Paert voegden; alleen met oogmerck, gelijk klaerlijck bleek, haer door een nieuwen en heviger Aenval te verſterken. Als doen ſtelde men eendrachtigh vaſt, haer gedachten voor te komen en die Militie, welckers genegentheyt tot vechten het vaſt-ſtellen van het bereyts genomen beſluyt deed verhaeſten, opentlijck tegens de Vyanden te voeren. Ter lincker-hant bewoog ſig den Prins Lodewijk met de drie Regimenten van Piccolomini en bemachtigde, gelijck den Ceurvorſt bevolen had, de Hoogte by de groote Bergh. Sijn Ceurvorſtelijcke Doorluchtigheyt, gevolght van den Grave Jan Baptiſt d' Arco en de Eſquadrons van de tweede Linie, trock na die Weg, daer de Vyanden het ſterkſt en in 't grootſte getal verſamelt waren. De Grave Sereni voerde de Bataillons, die de Zijden uytmaeckten, begunſtighde te gelijck door het ter rechter tijt doen loſſen van 't Geſchut deſe beſloten bewegingh en deed aen de dicht op een-gedrongen hoop Turcken merckelijcke ſchade. Eenige Eſquadrons van 't Regiment van Commerci, willende met te groote ſtoutmoedigheyt een ongelijck grooter getal Vyanden beſchamen, wierden verdreven, van alle kanten aengetaſt, beſloten en van achteren geſlagen; en 't ſtont geſchapen, dat haer, na 't verlieſen van 500 Man en den Sergeant Major Ligneville, ſwaerder ramp overgekomen ſoude gehad hebben, ten ware den Ceurvorſt derwaerts geſonden had het Regiment Curaſſiers van Arco, 't welck, een wackere diverſie maeckende, met gewelt de Vyanden verdreef en te gelijck aen de voorn. Eſquadrons de wegh baende, om te wijcken en haer weder in ordre te ſchicken: Soo veel d' onſe in deſe beweging voort gingen, ſoo veel vonden de Turcken haer genootſaeckt, te wijken, en deynſende haer Leger-plaets te verlieſen en haer beſette Poſten te verlaten. De Janitſaren, die achter de Struycken en Hagen verborgen lagen, wierden opgeſlagen en op de Vlucht gebracht: d'andere keerden al vechtende achter uyt; doch ſoo, dat het ſcheen, dat ſy meer luſt tot het wijcken, als langer te ſtrijden, hadden. Onſe Ruytery van de eerſte Linie, welcke door de Hagen, die haer in de weg ſtonden, de beweging van de voorn. Eſquadrons niet kon ſien noch waernemen, vont ſig doenmaels ſoo dicht en na by de vyanden, dat ſy niet meer, als 150 Treden, van hare Schanſſen en Geſchut af was. Dienvolgende wiert de Ceurvoſt genootſaeckt, ook ter rechter-hant te naderen en met het andere volck op een Hoogte by deſe Ruytery te komen, op dat hy ſe ſoude konnen helpen en onderſteunen. Eenigen tijt ſtont men voor het vuur van de vyantlijcke Musquetten en Canon bloot; en midlerwijl droegh ſijn Ceurvorſtel: Doorl: aen den Hertog voor, dat men in ſoo dichte nabyheyt niet anders kon beſluyten, als de Turcken te verdrijven en hare Schanſſen t' overweldigen. Soo dra de Voetknechten daer toegeſchoten waren, ſtelde men deſe onderneming, welcke alleen een Victorie, die Deught en Macht toebehoort, kon verhaeſten, in 't werck. Den Hertogh van Lottharingen, wiens tegenwoordigheyt in alle twijffelachtige

Gevech-

Gevechten moets genoeg toebrengen kan, quam in Persoon ter rechter zijde van de lincker Vleugel, terwijl 't aen sijn Volck door de dichtheyt van 't Bosch onmogelijck was, daer door te raecken en (gelijck wy seggen) meer te naderen. Sommige van de onse vochten met de weynige Vyantlijcke Esquadrons, welcke noch niet in de Schanssen geweken waren; en men merckte, dat ettelijcke van haer, deynsende, niet de gebaende weg gebruyckten, maer over hals over kop door de Schanssen in de Gracht liepen: waer op den Ceurvorst, alsoo men daer uyt besloot, dat onder de Vyanden eenige confusie geresen was, beval, dat sijn lincker Vleugel sonder tijt verlies gesamentlijck soude aenvallen: naulijcks waren d'onse tot de Schanssen genadert, of sy sagen in de engte van de wegh geheele Esquadrons en Bataillons Turcken haer door haer eygen drang stoten en overhoop werpen, haer Bolwercken verlaten, Wapenen ter neder smijten en verstroyt vluchten. Den Prins van Savoyen wende met de Lijf-wachten te Paert van sijn Ceurvorstelijcke Doorluchtigheyt (welcke op dien dagh en in dese daet een ongemeene lof behaelt hebben) en met de Regimenten van Saxen-Lauwenburgh en Heisler, gevolght van den Colonel en Grave de la Tour en sijn Regiment, ter lincker-hant. Ter selver tijdt drong den Generael Major, den Grave van Rabutin, met de Regimenten van Gotz en Truchses te Paert, na dat hy de Vyant van die kant verdreven had, ter rechter-hant door. De Luytenant Velt-Marschal, den Baron van Steina, en den Colonel en Grave van Ausbergh geleyden met de Regimenten van Serine, Ausbergh en de Guarde, als mede den Generael Major en Grave Wallis met de Bataillons onder sijn Gebied de Voetknechten door de Bosschagien na de Schanssen. De Janitsaren, van de Ruyters verlaten, sagen haer van alle kanten door de Overwinnaers omringt, vervolgt en ter nedergemaeckt. Den General Bielck en de Prins van Savoyen joegen met de bovengenoemde Regimenten de Vyanden door haer Legerplaets tot haer twee andere Afsnijdingen, en soo ver, tot dat sy dicht by Paranivar tusschen de Maras en het Bosch in een Engte, na een groote Vlackte leydende, gekomen waren: daer vonden sy raetsaemst, (insonderheyt, wijl de nacht begon te vallen en den Vyant ver te soecken was) stil te staen ende d'andere Regimenten af te wachten.

Dus maeckte men met het eyndigen van den dag oock een eynde van dooden en vervolgen: en men hoorde niet, als vreugdegalmen over dese Overwinning, welcke door yder een van de grootste, die in de tegenwoordigen Oorlog bevochten is, geacht wert. Van de Vyanden en haer beste Janitsaren rekent men, dat 8000 gesneuvelt en 2000 gevangen bekomen zijn, behalven die geene, welcke ongesien en gequetst in de Bosschen omhals geraeckt en in de Marassen, daer sy haer waenden, te bergen, verstickt zijn. Sy lieten in ons gewelt 68 Stucken Geschut en 10 Mortiers met een ongemeene groote menigte Bomben, Kogels en andere Munitien en Krijgs Instrumenten. oock vervielen in handen van de Overwinnaers alle de Levens-middelen, Wapenen, klederen, Beesten, Wagens en Tenten. In het Quartier en de prachtige Tent van den Grooten Vizir bleef en sliep den Ceurvorst d'eerste nacht.

Van de Overwinnaers wierden niet boven 1000 Man gedoot ende gequetst:

onder de laetste telt men ettelijcke Heeren van naem nevens den Prince van Commercy, welcke in dit geval sijn uytmuntende dapperheyt kloeckmoedigh liet sien.

's Anderen daeghs wiert de Leger-plaets van de Turcken geheel geplundert en met de beste ordre, die de engte der Plaets toeliet, onse Volckeren gelegert. De Ommering van de Tent van den Grooten Vizir, in welcke sijn Ceurvorstel: Doorl. sigh onthielt, was fraey verciert met verscheyde Vanen en Standaerden, in den Slag gewonnen, beplant. Den 14 van Oogstmaent wiert door Overlopers bericht, dat van de Janitsaren, welcker getal (gelijck de Gevangens oock bevestigden) 30 à 40000 Man uytgemaeckt had, niet boven 7 à 8000 aen de Eszegger Brug gekeert waren.

Tot schuldige Dancksegging wiert in de Tent van den Ceurvorst onder 't geluyt van Trompetten en 't lossen van al het Geschut het Te Deum gesongen met bywooning van den Hertog van Lottharingen en d'andere Princen en Generaels, welcke sijn Ceurvorstel. Doorl: andermael over soo uytstekenden Victorie, waer door de overgroote Hoogmoet der Vyanden vernedert, de Glorie van den Keyser en sijne Wapenen vermeerdert en de Hoop van 't gantsche Christen Europa vertroost is, begroeteden.

Van de Turckse kant heeft men geen Verhael / als alleen door de volgende Brief / gesien:

Brief van den Bassa van Bossina aen den Bassa van Canischa, in 't laetst van Oogstmaent by Eszeck geschreven en door de Croaten by Copreiniz onderschept.

SEER GE-EERDE, GETROUWE EN BEMINDE BROEDER:

NA vriendelijcke groetenis sult gy weten, dat ick nacht en dag 5 uuren in Gebeden ben, om den Alderhoogsten Koning en sijn beminde Vrient en grooten Propheet, Mahomet Mustafa, te smeecken, dat hy aen sijn getrouwe Musulmannen en onsen aldermachtigsten en ontsachelijckstén Keyser en Opper-Heerscher van de Aerde, Mahomet, gelieven te dencken; als oock onse Vrienden, daer gy, lieve Broeder, een van sijt, die u door soo veel Ongeloovige omringt siet; dewelcke hier omtrent Esseck tot een Gevecht komende, soo bleeft ons Leger victorieus tegens die Helsche Jaours of Ongeloovigen, dewelcke de vlucht schandelijck namen: en, om haer overschot aen onse Sabels op te offeren, trocken wy over de Brugge, 't welck ons door haer wiert gedisputeert; doch, naderhant het gantsche Velt van achter een Heuvel met haer bedeckt siende, waren wy over die Bonte Mieren seer verwondert. Wy campeerden echter niet verre van haer Leger, en, na dat wy ons met de Muyse-paden (*verstaet daer mede de Loop-Graven*) ons door de Graazur, of Fransche, geleert, versterckt hadden, deden wy gedurige Stroperyen en embuscades met deselve onse Fransse Volontaires, die ons beloofden, den Blaeuwen Koning, Soon van den Roomssen Keyser, Koning van 7 Coningen, of dien grooten Capiteyn, die hem altijt in sijne verrichtingen volgt, dewelcke dickwils op de Jacht gingen, gevangen in onse handen te leveren; weshalven mijn Heer den Primo

Vizir, door die Vreemdelingen gepersuadeert zijnde, sigh selfs de Victorie ende gantsche Nederlaegh der Jaours nevens een seer voordeelige Vrede voor onse Mahometaensche Religie na het eyndigen van de Campagne beloofde: Doch, hoewel die Volontaires allerhande listen tot dien eynde in 't werck stelden, konden sy sulcks echter niet te weeg brengen: Oock hebben wy door eenige andere Correspondentien, buyten haer Leger gehouden, niets ter werelt weten te obtineren; weshalven de onse, allerhande ongehoorde Stroperyen aenrechtende, veele van d'Ongelovige tot een Spijs voor onse Sabels maeckten en veele van deselve gevangen namen; soo dat die Jaours, daer door, als oock de noot, die haer noch meer quelde, ten hoogsten ontstelt, in aller haest na andere Plaetsen retireerden; waer op mijn Heer den Primo Vizir meende, dat sy, als desperaet, schandigh de vlucht namen; soo dat hy een groote Troup van onse Victorieuse Spahis en Volontaires af sont, om haer te recognosceren, die haer hier en daer verstroyt vonden, ende echter wel geresolveert, een Slagh tegen ons te wagen: Doch, alsoo sy onse schermutseringen t'elckens ontweecken, soo wiert'er in den Raet voorgestelt, dat, indien ons triumphant Leger haer op de hielen sat, men een volkome Victorie op haer soude behalen: 't welck oock alsoo besloten wiert; soo dat wy alle ordre kregen, uyt ons order of Leger te trecken: wy sonden in een onvoorsiene aenval veele van de Ongelovige Jaours na de Hel: Doch van de laetste Vleugel van die Jaours verscheen op de Heuvels die groote Capiteyn, dewelcke met sijn Blaeuwe Koningh Soon van den Keyzer, den gantschen aenval van mijn Rechter Vleugel wederstont: sy quamen alle beyde als Leeuwen, spuwende met hare Legers Vuur en vlam uyt de Mont. Mijne Soldaten wierden bleeck, ende die Ongelovige, daer door moet scheppende, brachten aenstonts alle onse Wapens in sodanige confusie ende schrick, dat ick, siende, dat het onmogelijck was, deselve weder in ordre te krijgen, ende gemerckt de groote moedigheyt der Jaours, selfs te rugh most wijcken ende het gantsch Leger met mijn Heer den Primo Vizir verlaten. Ick sweer u by mijn Hooft, dat, soo d'andere Vleugel der Ongelovige, die na Sicklos was geavanceert, by 't Gevecht had konnen komen, gelijck de laetste met groote moeyte door Bosschen en Moerassen dede, wy alle tot Slaven ende Gevangens gemaeckt souden geworden zijn; doch wy hebben sonder dat genoeg verlooren. Ick bid u! ô mijn beminde Broeder, dat gy dese rampen aen onse moedige ende wel-meenende Gelovigen die voor het Mahometaens Geloof en onsen allermachtigsten, ontsachelijcksten, en goederdierensten Keyzer, Koningh der Koningen en Monarch der Monarchen, strijden en haer in ons Guarnisoen bevinden, niet wilt openbaren, op dat sy, mede mismoedigh wordende, tot geen meerder schrick en verslagentheyt in het verweeren vervallen; maer vertoont haer in tegendeel, dat dit voorval weynigh te beduyden heeft. Voor al vermaen ick u, dat gy den eeuwigen Godt vierigh bidt, dat gy met dien grooten Capiteyn, die ons in het voorleden Jaer soo veel Plaetsen in dese Gewesten, weynig door haer, maer door ons, tot onse groote schade, seer hoog geagt, afgenomen heeft, tot geen strijdt komt; en het is seecker, dat, wijl de tijdt van het Jaer soo ver verlopen is, die Jaours niet anders sullen soecken, als verscheyde van onse omleggende Plaetsen in haer gewelt te krijgen. Onse verloste Slaven kennen dien grooten Capiteyn; en daerom wacht u, dat gy in sijne handen niet vervalt. Ick schrijf uyt de naem van mijn Heer den Primo Vizir mede aen mijne beminde Broeders, de Bassas van Stoelweyssenburg en Sigeth, en dat in het Arabisch, om van die Ongelovige, soo sy de Brieven quamen op te vangen, niet verstaen te werden. Ick vertrouw echter, dat sulcks niet sal gebeuren, alsoo dese Boer seer loos, doortrapt en afge-

Fol 22.

SOLYMAN III.
Regeerende Sultan.
MAHOMET.
Afgesette Sultan.

CONSTANTINOPOLEN.

afgerecht is. Godt zegene uwe Regeering; en ick bid u, my den staet en gelegentheyt uwer saken, als oock van het gantsche Guarnisoen, te laten weten.

Dese Slagh geschiede omtrent ter selver Plaetse tusschen Siclos en Mohatz, alwaer op den 29 van Oogstmaent, 1526, de ongeluckige Battaille met Soliman, waer in 22000 Christenen doot bleven en den Coning Lodewijck in een Moeras, daer hy met sijn Paert in storte, stickte, gehouden is. Selfs vonden d'Overwinnaers de houte Moskee, door Soliman ter gedachtenis van die Slag daer opgerecht en met een inkomen van 8000 Realen begiftigt.

De Paerdestaert, teecken van 't opperste Gesag, en 60 veroverde Vanen wierden den 2 van Herfstmaent door den Generael Taf te Weenen gebracht en in de Kercken ten toon gestelt.

Hoe uytmuntende en volkomen dese Victorie was, dorst echter het afgematte en slappe Keyserlijcke Leger geen de minste Belegering ondernemen: en 't is seker, dat, soo de Turcken eendrachtig gebleven waren, de gedachten van verdere Progressen dit Jaer in roock en wint verdweenen souden gehad hebben; want Lotharingen, onbelust, de Vyanden andermael aen geen zijde den Drau te gaen soecken, liet Dunewald, die den 31 den Drau overtoog, met 10 a 12000 Man aen die kant, quam den 20 met het gantsche Leger te Sechsen, eenige dagen daer na over den Donau, den 30 't Eurdeud, den 7 van Herfstmaent te Basa en den 23, na 't uytstaen van byster veel ongemacken door de overvloepende Rivieren, 't bekomen van veele Siecken en Dooden en 't senden van 3 Regimenten onder den Generael Veterani na de kant van Erla, twee na Neder-Ongaryen en 3 met het Geschut na Buda, te Zolnock.

De Primo Vizir versamelde soo goet, als hy kon, sijn verstropt Volck by Eszeck en Peter-Waradijn en droeg haer voor, dat, alschoon haer het ongeval van die rampsalige Slag over gekomen was, sy echter Lant noch Steden verloren hadden en met het verweeren van Eszeck alles konden behouden, en dat het verlope Saysoen aen de Christenen het doen van een Belegering wel verhinderen soude. Hy sont ondertusschen de volgende Brief aen den Hertogh van Lotharingen:

Brief van den Primo Vizir, met een Expresse aen den Hertogh van Lottharingen gesonden.

CAREL, den Grooten Helt, den Velt-Heer van het Christelijck Leger, bieden Wy onsen dienst en gunst aen en geven hier mede te kennen, dat den Grooten Godt ons een geruymen tijdt soo gestraft heeft, dat onse Wapenen, die Wy met de uytterste onrechtvaerdigheyt tegen U L. opgevat hebben, tegenwoordig byna 't eenemael in het achterspit geraeckt zijn. Ons swaer verlies

doet sien, dat de vertoornde Godt ons niet barmhertig is noch met ons voldaen schijnt; en, alschoon wy niet twijffelen, of de Rechtvaerdige Godt sal met dese Straffen, die hy nu op ons uytstort, sigh volkomen vergenoegt houden en ons weder in sijn Genade en Barmhertigheyt op en aennemen, konnen echter deselve, hoewel wy het niet hopen, van een langer nasleep wesen; weshalven wy van gantscher Herten niets meerder wenschen, als de lieve Vrede, welcke (daer door de Tweespalt des Oorlogs en de Wapenen der Krighslieden alle Steden en Vestingen, Landen en Provintien, de Werelt, Menschen, Vee ende Gewassen, Neeringh, Hanteeringh, Handel en Wandel verspert, beledigt en verstoort werden) die als in tegendeel bewaert, alle Menschen Kinderen vermeerdert en de vruchtbare Gewassen in rust insamelen laet; in somma allen Handel en wandel gewenschte voortgang doet bekomen; en met een woort, gelijck den Oorlogh alles tot uytterste verderf brengt, stelt de lieve Vrede alles wederom in den hooghsten top van volmaecktheyt. Dese wenschen wy van gantscher Herten; en twijffelen ondertusschen niet, of U L. sult oock met de lieve Vrede, als een Schat van de Werelt, voorsien wesen. Aengesien wy nu desen Oorlogh sonder oorsaeck verklaert hebben en daerom rechtvaerdelijck met soo veelvoudig verlies gestraft zijn geworden, kont U L. uw Hert en Gedachten laten gaen, hoe men een oprechte, redelijcke en respectueuse waerachtige universeele Vrede wederzijts best herstellen sal; gelijck wy dan oock Uwe Poincten seer gaerne sullen sien, en daer op na het goetachten van onse meening U L., soo wy hopen, niet sonder vrucht een Antwoort laten toekomen. Soo dit alles U L. echter niet bewegen kan, bedenckt dan ten minsten, hoe veeler duysenden ontschuldig Bloedt, het welck noch om behoorlijcke Wraeck tot den waren Godt schreyt, de laetste Jaren vergoten is, op dat U L. oock niet eenige ongeluck overkomen en U L. in geen grooter tegenspoet, als wy tegenwoordigh gevoelen, geraecken moogt. Geeft ons dan, Groote Helt, uw hoogwijse meening, die wy met diepste eerbieding ontfangen sullen, te verstaen, &c.

De volgende wiert door een vrygelaten Christen kort daer na aen den Ceurvorst van Beyeren overgebracht:

Brief van den Primo Vizir aen den Ceurvorst van Beyeren.

God, die eenigh en alleen Almachtig is, geve aen den Grootmachtigsten en Doorluchtigsten Heer, den Sultan Emanuel, Opperheerscher van Beyeren en veel andere groote Lantschappen, gedurige gesontheyt ende veele verheuginge:

GROOTMACHTIGE HEER:

GY, die d'eer hebt, van Schoonsoon des Grooten Keysers der Christenen te zijn en overvloeyt van Heltdachtige Dapperheyt en ongemeene Wijsheyt te besitte, neemt doch desen Brief aen, als een teecken van onse eerbiedegheyt 't uwaerts en van berouw over de onrechtvaerdige Wapenen, die wy tegens uwen Grooten Keyser en de Christenheyt tot noch toe gevoert hebben. Godt, die de oprechtigheyt en waerheyt bemint, weet, dat wy dit sonder valsheyt schrijven; en zijt versekert,

dat wy, ſijne wel-verdiende grampſchap overal gevoelende, van herten genegen zijn, te ſoecken, onſe miſſlagen te verbeteren en voor de ſchade, den Chriſtenen aengedaen, ſoo veel 't mogelijck is, ſatisfactie te geven. Weshalven wy ons tot U, Grooten Helt, vervoegen; ootmoedelijck biddende, dat Gy het vergieten van ſoo veel onnoſel Menſchen Bloet wilt inſien, 't welck Godt niet aengenaem is, en dat het Oorlogs-geluck alleen van de Goddelijcke Voorſienigheyt en directie is voortkomende, die de Ootmoedige uyt hare tegenſpoeden red en verloſt; daer tegens de Hovaerdige vernedert en de Bloeddorſtige met ſware ſtraffen t' huys beſoeckt: niet dat Wy hier door U het ongeluck, 't welck ons is overgekomen en wy gevoelen, toewenſchen; want dit ſoude misdaed op misdaed gehoopt zijn; maer om Uwe Grootmachtigheyt tot mededogen te verwecken en te verſoecken, als Mediateur te willen zijn tuſichen Uwen Grooten Keyſer en Ons; want het is onmogelijck, dat Hy U, als ſijn eenige Schoon-ſoon, ſulck een ootmoedig redelijck verſoeck van Vrede kan weygeren: En, indien Uwe Doorluchtigheyt ſulcks te wege brengt en Uwen Grooten Keyſer, tot een Tractaet met ons aen te gaen, doet reſolveren, ſullen wy de Plaets van Vrede-handeling van U verwachten, waer die weſen ſal. hier over ſien wy met verheuginge vaſt de tijt te gemoet, wanneer die zijn ſal. De uytwerckinge van ſoo een Vrede ſal Uw Doorluchtige Naem tot boven de wolcken dragen en veel heerlijcker de werelt door doen ſchijnen, als of Gy aen het Hooft van een machtigh Heyr-Leger Uw Vyanden verſtroyde en Steden en Landen overwon. Wy ſouden wel eenige Propoſitien van Vrede hier nevens gevoegt hebben; maer, om dat wy die van Uwen Grootmachtigſten Keyſer, als Overwinnaer, verwachten, hebben wy ſulcks uyt eerbiedigheyt nagelaten. Den Hemel geve ons de Vrede en Ruſt door Uw deught, ende U daer voor ſoo veel belooningh, als te wenſchen is.

Terwijl de Keyſerlijcke Armee over den Donau / eer ſe na Zolnock voortrock / wat benedenwaerts in de Pather Provintie te Path / drie uren van Peter-Waradijn / gekomen was / wende den Primo Vizir derwaerts / legerde ſig by de Brugh / daer opgerecht / en beval aen alle de Spahis en Janitſaren / over deſelve te gaen/en/daer gearriveert, de Chriſtenen aen te taſten; 't welck ſy weygerden en ſeyden / dat ſy/ten ware de groote Mahometaenſſe Hooftvaen mede ging en haer de vijf achterſtallige Soldyen voldaen wierden/ niet verder wilden opbreecken. Den Vizir ſont aen haer / om de oproer en ſwarigheden by te leggen/ſonder uytſtel den Chiaus Baſſa/welcke/ſoo dra hy onder de Spahis ſijn voeten geſet had/omgebracht wiert; vervolgens weecken de Spahis na de Janitſaren / maeckten eenen ſoo genaemden Osman Hirſy of Siaous Baſſa uyt Aſien / welcke voorheen oock aldaer gerevolteert hadt/ tot haer Opper-Heer en ſpraken hem aen: U willen wy, als onſen Opper Bevelhebber, erkennen, ſoo gy ons toeſtaet, dat wy tot het dooden van den Grooten Vizir, die ſig tegenwoordigh aen geen zijde den Donau bevint, heen gaen. Hy/deſe toegenegentheyt van de gantſche Militie tot hem beſpeurende/ voegde ſig by haer / overrompelde de Tenten van den Vizir / maeckte veel/ ſijner Lijf wachten ter neder en poogde den Vizir / het ſelve te doen ſmaken/ 'tgeen echter niet geluckte; want den Vizir vluchte tijdig en quam / hoewel

van al sijn Miliите ontbloot / met de Mahometaensse Hooft-vaen / gevolght van der Janitsaren Aga / den Mustapha Defterdar Bassa / den Chiusur Bassa / den Rias Efendi en Jusuf Begh / Soon van hem Vizir / den 7 van Herfstmaent behouden te Griecks-Weyssenburg / liet de Brug over de Sau/ om de Weg voor het woedende Leger / dat onder den Hirsy afquam / te sluyten / af-breecken en begaf sig eenige dagen later na Constantinopolen / alwaer hy op sijn aenkomst in het Huys van den Caimacam opgesloten wiert.

Tot stilling van de woedende Armee / die den Vizir volgde en den Sultan dreygde / af te setten / sont den Grooten Heer den Selictar Aga aen haer / met bevel / van het opgeworpen Hooft Primo Vizir te maken en haer de betaling van haer achterstallige Soldy / het voldoen van hare andere eysschen en het uytdeelen van groote Geldt-Sommen by manier van Gifte onder haer te beloven. De Vertrouwelingen van den Grooten Heer hadden hem voorgdezagen / dat de Confiscatie der Goederen van den Primo Vizir Soliman / den Caimacam Regeb / den Grooten Collenaer / den Grooten Thesaurier en verscheyde andere voorname Officiers Gelt genoeg tot het uytvoeren van dit Werck soude bybrengen / en hem doen besluyten / haer op te offeren aen de woede van d' Armee ; op hoop / van daer door de Extremiteyten / welcke hy reden had / te vreesen / doordien men in 't Leger uytgestroyt had / dat hy den Grooten Visier Soliman protegeerde en over sijn conduite vergenoegt was / voor te komen. Ondertusschen verhaelde de Couriers / die byna alle dagen van d' Armee gedepescheert wierden / dat sy met kleyne dagh-reysens Constantinopolen naderde en dat'er geen verandering in de Resolutie / door haer genomen / van den Grooten Heer af te setten / scheen gemaeckt te zijn. De Selictar rapporteerde na sijn wederkomst / dat den Sious Bassa het Zegel en den Standaert met een gemaeckte onverschilligheyt aengenomen en gesegt had / dat hy niet genegen was / met de last van de vervallen Staet van 't Rijck beswaert te werden / soo den Grooten Heer tot het herstellen van den selven het sijne niet wilde contribueren door het afschaffen van onnutte en overtollige verquistingen en het straffen der Ministers / welckers onbequamheyt / versuym en gierigheyt soo groote disordres veroorsaeckt hadden. Dit bericht deed den Sultan resolveren / soo hy kon / de Desseynen van de Oproerige door het volvoeren van de Reforme / welcke sy hem wilden nootsaecken / te doen / voor te komen. Ten dien eynde vergaderde hy den 10 van Wijnmaent een Extraordinaris Raet / in welcke den Nichangi / of Secretaris van Staet / de Kadileskers / of Rechters van d' Armeen van Romelien en Natolien / de voornaemste Kadis / of Rechters / en andere Heeren van de Wet tegenwoordig waren: Aen dese droeg de Sultan / na 't seer beweeglijck beklagen van den ongelucksigen staet van saecken / voor / dat sy na het begin van sijn Regeering bloeyent genoeg geweest hadden / om hem van alle verwijt te bevrijden / en dat sy gedurende de laetste Jaren onwedersprekelijck van gedaente verandert waren / doordien de Visiers sijne Bevelen qualijk opgevolgt en hem de waerheyt verduystert hadden ; maer dat sy gestraft waren en hy gereet / het selve Recht tegens die geene / die haer plicht versuymt hadden / in 't werk

te stellen / het Rijck af te staen en selfs de Doot te verdragen / soose tot het wel-
wesen van den Staet en de herstelling van de Glorie van d'Ottomannische
Naem kon strecken. Men ried hem / een gedeelte van de Onkosten van sijn
Paleys / welcke die van sijne Voorsaten merckelijck te boven gingen en over
de 9 Millioenen bedroegen / te verminderen / daer van kennis aen de Hoof-
den van de Militie te geven en haer goede Quartieren aen te bieden / om daer
door / soo't mogelijck was / haer Marsch te doen staecken: Tot volvoering
van desen Raed liet hy 1000 Slavinnen / die in dienst van de Sultaninnen
waren / en een groot getal onnodige Officiers buyten het Serrail setten. Mu-
stafa Kuprolí / Schoon-Broeder van den Siaous Bassa / welcke den Sul-
tan ontboden had arriveerde den 13 en verscheen nevens alle de overige voor-
name Officiers in een anderen Raed / welcke men deed vergaderen en door 't
bysijn van 4 vermaerde Dervices / of Religieusen / meerder aensien hebben.
In deselve wiert besloten / den laetsten Primo Visier Soliman / den Caima-
cam / sijn Kiaia den Grooten Tollenaer en alle die geene / tegens welcke de
Troupen het geanimeerste scheenen / te doen sterven. Den Visier Soliman
wiert / na 't openbaren van sijne Goederen en 't versoecken / dat alle sijne Sla-
ven volgens de Geloften / door hem gedaen / in vryheyt gestelt mochten wer-
den / den eygensten dag gestranguleert en sijn Hooft door een Chiaus na het
Leger gebragt. Den Grooten Tollenaer / den Caimacam / sijn Kiaia en
eenige andere spaerde men / omse door de Torture haer Schatten te doen ont-
decken; gelijck sy dan oock voor 4 a 500000 Ecus aen Gelt / 't welck sy
verborgen hadden / aenwesen. Den selven dagh sont men een Chiaus na
Rhodus tot het halen van het Hooft van den Primo Vizir Ibrahim / voor
twee Jaren derwaerts gerelegueert: twee dagen daer na depescheerde men
een Expressen tot het herroepen van dese Ordre; maer se was voor sijn aen-
komst al geexecuteert. Den 25 vernam men door twee Courriers / dat d'Ar-
mee t'Adrianopolen gearriveert was en in het besluyt / van het Recht tegens de
voornaemste Officiers te versoecken en het / so men langer uytstelde / het haer
te geven / selfs te komen halen / volharde / en dat het Tumult continueerde en
door het gerucht / dat den Grooten Heer den Caimacam en d'andere Offi-
ciers / welckers Hoofden de Troupen eyschten / had laten eschapperen /
merckelijck vermeerdert was. Den Sultan ontfing dit Nieus den 26; sette
den 27 de twee Kadileskers / den Kisler Agassi / of het Hooft van d'Eunuchen /
den Bostangi Bassa en den Tefterdar / of Thesaurier / af; besloot / haer onder
een Wacht na het Leger te senden / en deed haer den 29 vertrecken: soo dra den
Tefterdar gearriveert was / wiert hy het eerst en daer na d'andere gemassa-
creert: Een Officier van de Militie / pogende de raserny van de Soldaten
te stremmen door haer voor te houden / dat men dese Personen in verseeckert-
heyt most stellen en reeckenschap van de Finatien / die sy geadministreert
hadden / doen geven / wiert eveneens mishandelt: den selven dag schickte
men d'Armee al het Gelt / het geen men in de Huysen van den Primo Visir
Soliman / den Caimancam en den Kiaia gevonden had en omtrent 2000
Beursen bedroeg; Den Grooten Heer schreef aen den Siaous Bassa / nieuwen

Primo

Primo Vizir / dat hy tot nader ordre de Troupen t'Adrianopelen soude op-
houden / sonder haer / op wat pretext het mochte wesen / na Constantinopolen
voort te laten trecken; maer ontfing 's anderen daegs tijding / dat noch de
doot van de gemassacreerde Officiers noch de uytgedeelde Betaling haer te
vreden gestelt hadden / en dat de voornaemste van de Militie van voornemen
schenen / hem af te setten en een van sijn Broeders te verkiesen: Dit advijs ont-
stelde hem ongemeen en deed hem / alsoo hy geen ander middel tot het versee-
ren van sijn Regeering en Leven voor de hant sag / met eenige gewapende
Domestiquen na het appartement van sijne Broeders en haer Kinders gaen /
met gedachten / van se om te brengen: doch d'Eunuchen / van welcke hy twee
quetste / verweerden volgens het bevel / dat sy in 't heymelijck van den Siaous
Bassa ontfangen hadden / den ingang: Den nieuwen Kisler Agassi / of
Hooft van de Eunuchen / wapende haer / stelde sig in postuur van defentie en
gaf van het geene daer gebeurde kennis aen den Bostangi Bassa: Dese schoot
aenstonts toe met veele Bostangis en geleyde de Princen na het Out Serrail /
waer in hy tot verseekering harer Personen een Lijfwacht beschickte: Den
Grooten Heer / verwondert over dese tegenstant / beval aen sijne Huysgeno-
ten / die hem volghden / den Bostangi te stranguleren; maer sy weygerden
gehoorsaemheyt / en den Bostangi verklaerde / dat hy hem niet meer erkende
en dat hy / in plaets van d'andere te doen sterven / veyliger op het behouden
van sijn Leven / 't geen tegenwoordig van het believen van sijn Broeder So-
liman afhing / mocht dencken: Den Grooten Heer weeck op het hooren deser
woorden in sijn Apartement / waer in hy tot den 8 van Slagtmaent / sonder hy
na iets van 't geen / dat'er omging / te weten / verbleef en als een Gevangen be-
waert wiert. Dien dag vervoegden haer den nieuwen Mufti / de twee Kadiles-
kers / den Caimacam / den Aga der Janitsaren en de Hoofden van de Militie /
welcke met een Detaschement van 1500 Man te Constantinopolen gekomen
waren / in het krieckem van den Morgenstont na de Mosque van Ste. So-
phia / alwaer sy na het Gebed aen den Mufti een Request in forme van een
Consultatie presenteeren / of het niet voor de welstant van het Rijck nodigh
was / Mahometh IV. van en Soliman op de Throon te setten? De Mufti
gaf volgens de gewoonte de Fetva of het Antwoort conform haer Request by
geschrift over: Terstont gingen sy na het oudt Serrail en proclameerden
's ochtens ten 8 uuren Soliman tot Keyser; welcke Ceremonie 's avonts door
de gantsche Stad / te Galata en Pera onder het gejuych van 't Volck insge-
lijcks volbracht wiert: Mahometh vernam sijn ongenade niet eer / als op de
middag / wanneer hy sijn Paerden / om tot sijn vermaeck eens uyt te rijden /
eyschte en van d'Eunuchen tot antwoort kreeg / dat hy permissie aen sijn
Broeder / den Sultan Soliman / aen wien sy hier van kennis soude geven /
moest versoecken. De nieuwen Grooten Heer schreef vervolgens een ordre met
eygen handen / dat het billijk was / dat / also Mahomet sijn Broeders 40 Jaren
gevangen gehouden had / hy tot het doen van Pœnitentien voor sijn Sonden
oock soo lang opgesloten wiert / en gaf bevel / hem t'arresteren. De nieuwe
Sultan is een Heer van omtrent 45 Jaren / van en goet postuur / groot en
robust

robust en wegens sijn kennis in de saken van Religie / wijl hy gedurende sijn lange Gevanckenis sig uyttermaten daer in geoeffent en meest tot het lesen geappliceert heeft / by het Volck van de Wet hoog geacht.

De Generael Dunewald / die den 15 van Herfstmaent / eer hy de tijding van de wanhebbelijckheyt van 't Turckse Leger had / voor 't Slot Butin ruckte en het na 't omver schieten van de meeste Huysen (gedurende 't welck den Generael Souches door een Kogel in de lincker Oxel in 't Lijf geschoten en / om genesen te werden / na Grats gebracht wiert) op genade en ongenade door de Besetting van 300 Man / die daer in lag / in handen gelevert wiert / bediende sig van dese gelegentheyt met het vermeesteren van Walpo en Eszeck; gelijck uyt sijne volgenden Brief te sien is:

Copye van een Brief van den Generael Dunewald uyt het Velt-Leger by Walpo den eersten van Wijnmaendt.

ICk ben met mijn onderhebbende Corps uyt de Bergen aen den Drau tegens Eszeck opgebroocken; en, doen Ick dicht by Ottowar gekomen was, heeft den Commandant van Siklos, den Grave Vecchia; my gewaerschout, dat Ick my in mijne voorhebbende Operatie voorsichtig most dragen, wijl by Eszeck in de Schantsen een sterck Vyantlijck Corps geposteert was: Ingevolge van dien heb Ick my naest de Pas by de Vloet Karatischa by Gad geplaetst en het Leger ter neergeslagen, en middelerwijl mijn Regiments Oversten Luytenant, den Graef Hofkircken, met 600 Paerden tot het recognosceren na Eszeck uytgesonden. Ondertusschen bleef Ick, wijl het bovenverhaelde naricht van den gedachten Commandant Vecchia andermael bevestigt wiert, den 28 Sepremher aldaer in de voorsz. Leger-plaets staen en inwachten de reverteering van mijn Overste Luytenant, welcke dan oock tegen den middag te rug keerde en my verseeckerde. dat behalven de drie à vierd'half duysent Man, die in de Stad en op het Slot van Eszeck lagen, verder geen Vyant voor handen was, wijl by Eszeck niets het alderminste van een Leger gesien wiert. Twee uren daer na quam een Boer aenlopen en berichten, dat, als de Turcvan Esseck in de voorby marsch van den Graef Hofkirchen en sijn gecommandeerde Volk te Walpo sterck hoorden schieten en, na dat sy derwaerts, om te recognosceren, gesonden hadden, vernamen, dat Ick met mijn onderhebbende Corps bereyts naby en wijlens was, Eszeck t'attaqueeren, sy den 29 voor den dag by het opgaen van de Maen met Sack en Pack van daer uytgetrocken zijn en de Plaets volkomentlijck verlaten hebben. Op dit rapport liet Ick den Wachtmeester Generael, den Grave vau Ladron, met 2000 Paerden aenstonts derwaerts marcheeren, met bevel, dat hy, als hy het op dien voet bevont, dien Oort met het by sigh hebbende Dragonders Regiment van den Graef Kisel besetten en sig tot mijn aenkomst aldaer posteren soude. Den 30 daer aen brack Ick met mijn Corps op en marcheerde derwaerts, met voornemen, Walpo, waer in noch Turckse Besettingh en 't welck in de wegh lagh, onderweegen wegh te nemen, ruckte oock daer voor, sloegh mijn Leger dicht daer by en deed den Vyant tot de Overgaef vermanen en den toestant van Eszeck berichten; doch Ick most, wijl hy dat in de Windt sloegh, het Geschut laten aenvoeren en den Oort beschieten. Ondertusschan

schickte den Grave van Ladron een Cornet aen my met advys dat het bericht van den Boer niet alleen waer geweest is; maer oock, dat hy volgens mijn ordre Esseck bereyts beset en 52 Stucken Geschut met de daer toe behoorende Munitie en een groote quantiteyt Proviant daer in gevonden heeft; waer op Ick aenstonts den Oversten Luytenant, de Grave van Kaunitz, met 4 Compagnien van 't Metternische Regiment derwaerts gecommandeert en hem bevolen heb, sig tot mijn aenkomst aldaer te houden. Middelerwijl het Ick alle preparatien maecken, om Walpo met ernst t'attaqueren en tot reden te brengen; en, als Ick de Turcken met het grof Geschut en sware Bomben beangstigen wilde, hebben sy haer op genade en ongenade overgegeven; weshalven Ick nu van voornemen ben, desen Oort te besetten en mijn marsch na Eszeck te vervolgen.

Hy quam in Persoon den 5 van Wijnmaent t'Eszeck; liet het Te Deum singen; verkoor den Sergeant Generael van de Bataille / den Grave van Aspremont / tot Gouverneur met een Guarnisoen van 16 Compagnien te Voet en 8 te Paert / en deed weynig dagen daer na Peter-Waradijn en eenige andere Plaetsen door de Turcken verlaten / springen / haer Brug over den Donau verwoesten en Possega / de Hooft-stad van Slavonien / Erdewdy / Walkowar / Drzaoviza / Zernick / &c. / besetten.

Den Hertog van Lottharingen trock / terwijl den Ceurvorst van Beyeren na Weenen / alwaer hy den 11 van Herfstmaent aenquam / keerde / met de Hooft-Armee na Zevenbergen / om de meeste Militie van Winter quartieren in dat Prinsdom te besorgen. De Prins Abaffi en de Standen / die dat onwe'er sagen aendrijven / beloofden / soo men hare Landen van Besettinge vry wilde laten / het Leger van alle nootwendigheden eenigen tijt te vorsten. Maer Lottharingen ging voort; bracht omtrent half Wijnmaent Militie in Scomlio / een Casteel op de Grensen van dat Prinsdom / Torbach en Korazy; ruckte den 19 voor Clausenburg / 't welk na lange Protestatien van den Gouverneur / dat hy geen vremt Volk sonder expres bevel van den Prins in de Stad gedogen mogt / op de dreygementen / dat men haer met Bomben en Kogels soude toespreken / Keyserlijke Besetting op de volgende Voorwaerden innam:

Pointen van Accoort, welcke den Hertog van Lottharingen aen de Clausenburgers toegestaen heeft.

1. DE tot nu toe gepleegde Exercitie van de Religie en de Calvinische Geestelijckheyt sullen niet geincommodeert noch afgeschaft werden.

2. Hare Burgers en Raden sullen van haren Staet en voorige Digniteyt niet verstoken, noch de Privilegien, die sy lange Jaren genoten hebben, verbroocken of gecasseert werden.

3. Geen bysondere Eysschen of Pretentien sal men op haer maecken; maar sy hare Commercien, Handel en Wandel, gelijck voorheen, drijven.

4. Ingeval iemant genegen mocht werden, elders te vertrecken ende sijn Domicilium te veranderen, sal hy en yder een na haer vrye wil van sijn Goedt mogen disponeren.

5. De

5. De Stadt sal geensints met andere Belastingen onderduckt werden.

6. De Armee noch niemant, behalven het Volck, dat in Guarnisoen blijft, sal eenig Broot toegevoert werden.

7. Noch de Raden en andere Staets Officieren sal men met Quartieren beleggen; maer de Verdeeling van deselve aen haer dispositie blijven.

8. Eyndelijck sal men aen de Soldaten het roven en steelen met ernst verbieden.

Dit en het te gemoet sien / dat d' andere Steden haer niet hertiger souden dragen en dat geen hulp van de Porte te verwachten was / deed den Prins en Standen besluyten / Keyserlijcke Militie in hare Landen van de Wint er t' inquartieren: Men trad derhalven in Onderhandeling en sloot een Tractaet van desen inhout:

Extract uyt de Zevenbergse Tractaten.

1 ZEvenbergen neemt de Winter-Quartieren aen, en de Militie sal gelegt werde in Hermanstat, Clausenburg, Bistriz, Weissenburg, Chaszabes, Czabor, Wassarchel, Deva Samos, Samlio, Monastes en Tovis.

2. Het sal geven tot onderhouding van de Militie 66000 Zevenbergse Kubels Meel, 39600 Centner Vleys, 120000 Kubels Haver, 7000 Vaten wijn, 144000 Centner Hoy en 48000 Bossen Stroo.

3. Aen Hout, Sout en Licht door de Huyswaerden soo veel, als men per usum communem van noden heeft.

4. En aen Gelt 700000 Rijkxdaelders, te betalen op dese Termijnen; als den 15 November 75000, den 1 January 150000, den 1 February 125000, den 1 Maert 100000, den 1 April 100000, den 1 Mey 100000 en den laetsten Juny 50000.

5. Dit sal Zevenbergen separatim en de Partes apart contribueren; doch sine præjudicio Ditionis.

6. De Versamelingin Hermanstat sal de vrye uyttocht vergunt werden.

7. In 't Paleys van den Vorst en de voornaemste sullen geen Quartieren gemaeckt, maer echter de geinlogeerde met eerlijcke Quartieren voorsien werden.

8. De 4 tegenwoordig gebuyckte Religien in Zevenbergen sullen blijven.

9. De Rechten van den Vorst en de Standen sullen ongemindert continueren.

10. Insgelijckx de Ampten en Privilegien.

11. Gelijck oock de Donatien en Colatien van den Vorst en Standen.

12. De Capitulaire Conventien blijven in haer kracht.

13. De Besetting sal sig met de Inkomsten niet bemoeyen.

14. De Handel en wandel sal met de Maet en 't Gewight, die tot nu toe gebruyckt zijn geworden, continueren.

15. Aen de Vorst en Standen sal toegestaen werden, in 't hare vry te woonen.

16. die sig, 't zy den Vorst of iemant van de Standen, tot sijn securiteyt in een van de besette Plaetsen retireren wil, sal ingelaten werden.

17. Aenbrengers sal men tegen den Vorst en Standen geen geloof geven.

18. Alle Goederen der Zevenbergers sullen niet aengegrepen nochte belast werden.

19. Noch de Voorspan te rug gehouden.

20. Puncta Amnestiæ.

21. Noch in Hermanstad noch in andere Plaetsen sullen buyten nootsakelijckheyt Besettingen geleght werden.

22. Allen Handel en wandel sal men toelaten.

23. De Huysen en Jurisdictien van den Vorst en Standen sullen in de besette Plaetsen niet onteert noch gevioleert werden.

24. Aenstaende Voor-jaer sullen alle Besettingen weder opgebrooken werden, ten ware Ratio Belli anders vereyscht en in de Winter vrundelijcke Tractaten volgen.

25. Haer Munitie sal men niet aengrijpen.

26. De Besettingen sullen geen Insolentien plegen.

27. De Steden sullen selfs de Poort wacht houden offe openen en toedoen, als de commanderende Officier het begeert.

28. Men sal niemant van de Gehoorsaemheyt van den Vorst af keerigh trachten te maecken, geen Overloper van Zevenbergen aennemen en geen quade Informatien geloof geven.

29. Men sal toelaten, pro excubatione aen de Turcken een Besending te doen.

30. Te Zatwaros, Chaszabes, Bistriz, Colloswar, Monastes, weissenburg, Hermanstat. Deva, wassarchel en Dovis sal men, doch nergens anders, ten ware het by nader Tractaten vastgestelt wert, Quartieren betrecken.

31. Wanneer met de Turcken Vrede gemaeckt wert, sal het by het Accort, met den Julay te Weenen gesloten, verblijven.

32. Wanneer Lantdagen van noden zijn of de Vorst die houden wil, sal hy daer in niet verhindert werden.

33. En aen de Magasijnen, die in de Steden en Vestingen zijn, sal niemant de hant slaen, maer de Proviant volgens den inhout der Tractaten van het Lant verwachten.

De Regimenten/ die men daer liet/ waren de 6te Voet van Baden/ Salm/ Serent/ Mansfelt/ Scherffemberg en Guido van Starzemberg; de 5 Curassiers van Lauwenburg/ Caprara/ Piccolomini/ Veterani en Pace/ en de 4 Dragonders van Styrum/ Serau/ Castelli en Magni. De rest van 't Leger en de Ceur-Beyersse Volckeren wierden genoegsaem alle in Opper-Ongaryen verdeelt.

Den Prins weeck selfs den 29 van Wijnmaent met 60 Wagens/ met ses Paerden bespannen/ en 200 Hant-Paerden nevens sijn beste Meubelen/ Vrou/ Soon en Raden uyt Hermanstat na de vermaeckelijcke Lansdou van Fogaras.

De Hertogh vertrock omtrent ter selve tijt na 't Keyserlijcke Hof; maer was by-na van den Teckeley gevangen geweest; want dese/ van sijn komst en dat hy alleen 150 Ruyters by sig had onderrecht/ vervoegde sig met 3000 Man na de Wegh/ langs welcke den Hertogh voorby Erla passeeren most; maer quam een uur te laet.

Gedurende de Somer hadden de Keyserse Erla/ Stoelweyssenburg en Mongatz

Mongatz geblocqueert gehouden in 't eerste door 't innemen van de nabygelege Fortjes soo grooten gebreck aen Levens-middelen doen krijgen / dat den Bassa Commandant met den Luytenant Collonel Doria in het begin van Wintermaent wegens het overgaen der Plaets in Onderhanteling trat. Den Generael Caraffa / daer van onderricht / verscheen den 8 in Persoon voor de Stad / wiert den 9 door 4 Turckse Officiers Atuan Beg / Janizer Ahost / Teuter Chiaiossi en Glumli Chiaiossi / aen welcke hy de onmogelijckheyt / van haer begeertens toe te staen / bewees / begroet en den 10 door bevel van den Bassa aengesegt / dat hy sijn Bedienden niet meer na buyten wilde senden / ten ware men van de Keyserlijcke kant 4 andere in de Stad schickte: dese begeerte wiert toegestaen en den Collonel Hussin / den Quartier-meester Generael Frisense / den Grave Marsigli en den Commissaris Oker tot dat werck verkoren: Sy deeden op haer aenkomst in de Vesting voorslagen tot d' Overgave / welcke de Bassa in den Divan / uyt Politijcke en Krijgs Bedienden bestaende / deed voorlesen / in de Vergadering van deselve aennam / ondertekende en met sijn eygen Zegel bevestigde. Eenig dagen te vooren had hy al een Ontwerp van Verdrag met den Marquis Doria gemaeckt / en / wijl hy begeerde / dat het door den Keyser / alsoo de Sultan Amurath in 't veroveren van die Plaets in den Jare 1596 tegens het gemaeckte Bedingh de Duytse Besettingh ter neder had laten houwen / op dat de sijne het selve niet wedervaren mocht / tot haer meerder versekerthe yt bevestight soude werden / met een Duyts en Turcks Offlcier na Presburg laten brengen: dese keerden kort daer na met sijn Majesteyts Voor-goetkeuring (welcke echter aen de Turcken / om tot geen exempel voor andere Vyantlijcke Vestingen te strecken / niet overgelevert wiert) te rug. 't Accoort / met Caraffa gemaeckt / luyt / als volgt:

Poincten van de Capitulatie van Erla.

WY Rustein, tegenwoordige Bassa in Erla, en alle de Hoofden, die in Erla gevonden werden, den Opper-Rechter Kadi, de Prelat en de Officier van de Soldaten en alle de Musulmannische Soldaten van de voorsz. Plaets, bereyts 34 Maenden belegert en de passen van vier kanten gesloten geweest zijnde, Saluyt: Aengesien wy soo langen tijt herwaerts geen hulp van den Doorluchtigen Keyser noch sijne Minister, ja selfs geen het minste medelijden in onse ellenden op al ons klagen en jammeren ontfagen hebben, heeft eyndelijck den Generael van den Roomsen Keyser, Caraffa, in het Jaer 1098, na het Feest van St. Joris, met de Troupen, rontom de Fortres Erla gelegen, deselve van 4 kanten belegert, terwijl wy van binnen, verarmt, onse Zielen en Levens aen den Coning van het Ware Geloof opofferden: O! hoe veele zijn van honger en kommer gestorven, hoe veele hebben de Fortres verlaten en hoe veele zijn Christenen geworden: Sekerlijck hebben wy soo veel ellenden, als oyt eenig Mensch na de Scheppinge van Adam, uytgestaen. Derhalven hebben wy, gedwongen door soo grooten noot, alle en yder in 't bysonder, groote en kleyne, door onsen Bassa Rustein daer toe aengepoort, besloten, de Fortres aen

den Generael Caraffa over te geven, en hem versocht, den Beg Hatwan, de n Aga der Janitsaren en drie andere Agaes tot het sluyten van het Verdragh van de Overgifte uyt te senden: dese hebben de volgende voorwaerden bedongen:

I.

DE Vesting Agria of Erla sal met de Stadt, alle de Munitien, Geschut en Toebehoortens, alle de Registers van de gelegentheyt der Fortres, de Klocken, Uurwercken en al, het geen tot gebruyck van de Stadt dienstigh is, sonder eenig bedrog aen den Generael Caraffa overgelevert en alle de Mijnen, waer sy verborgen zijn, aengewesen werden.

II.

Alle de Soldaten van Erla sullen Woensdag ochtent, den 13 van dese Maent Szefer, met al haer Opper-en Onder-geweer uyttrecken.

III.

Alle de Inwoonders van Erla, groote en kleyne, van beyde de Kunnen, selfs sulke, als van Christenen Turcken geworden zijn, sullen mogen uytgaen: maer die blijven willen, sullen sonder tegenseggen het besit van hare Huysen en Goederen behonden. Tot het vervoeren van de Bagagie der geener, die uyttrecken, sal men 250 Karren beschicken: aen alle, die verreysen, sal men oock verlof geven tot het koopen van Paerden, Ossen en Karren: en 5 Agaes sullen in het Leger in Ostagie blijven, tot dat de gelade wagens uytgetrocken en de Fortres overgelevert sal zijn.

IV.

Niemant sal vermogen, 't zy onder de naem van Gifte, of eenig ander voorwendsel, van de Erlaers haer Musquetten, Sabels of iets anders te versoecken.

V.

Sy sullen tot haer veyligheyt over Tockai tot Waradijn geconvoyeert werden door 400 Duytsers te Paert; en, op dat dese met de voorsz. Karren behouden keeren, sullen 5 Agaes van Erla tot Debrezin in Ostagie blijven, maer daer na weder in vryigheyt gestelt werden. En op de Weg van Tockai sal men 400 Brooden aen de Erlaers geven.

VI.

Alle de Gevangens, welcke in Erla gevonden werden, sullen, soo dra dese Articulen ondertekent en gezegelt zijn, losgelaten werden.

VII.

Aen de Musulmannen van Erla sal men toestaen, soo hier, als op de Weg, Spijs te kopen; en d' Officiers sullen haer in sulcken gevalle helpen.

VIII.

Tot stipte nakoming van dese Capitulatie en vermijding van alle twijffelachtigheyt, en op dat onsen Eed een waren Eed zy, hebben wy, onse Zielen by Godt, den Schepper van de gantsche Werelt, en d' Alderheyligste Siel van Mahomet beswerende, desen Brief met onse Hant onderteeckent en met ons Zegel bevestigt; verwachtende een andere diergelijcke van den Generael Caraffa. Gegeven den 8 dagh van de Maent Szefer, Anno 1099.

De

Den Generael Caraffa beswoer / soo haest hy d'onderteeckening van den Bassa ontfing / sonder uptstel voor de Turckse Gesanten volgens 't gebruyck in tegenwoordigheyt van syn Biechtvader / een Jesuyt / dit Accoort en bevestigde 't met sijn eygen hant. Ter selver tijt brachten de Knechten van den Bassa verscheyde fraye Turckse Vereeringen aen den Generael / welcke den 13 den Bassa beval / het Point van 't Verdrag / waer by bedongen was / de Oorlogs Magasijnen / 't Geschut / de Mijnen en Contra-Mijnen en de gantsche gelegentheyt van de Plaets aen te wijsen / te voldoen / en schickte ten dien eynde na binnen den Grave Marsigli met een Commissaris en Artillery-Bedienden / aen welke de Turken een groote meenigte Kruyt / ettelijke duysent Granaten en Kogels / veel Lont en Vuurwercken / 110 Stucken Geschut / 5 Mortiers / 9 Myn en / verscheyde Contra Mijnen en voorder al het geen men begeerde / aenwesen. Den 15 op de middag ontfing den Bassa met een Duytse Wacht Voetknechten voor sig aen de Stadts Poort het beloofde getal Karren. Den 16 packten en laden de Turckse Besettelingen en Inwoonders hare Goederen. Den 17 vertrock den Rustein Bassa / na het doen van een ernstig Gebedt / achter alle de Bagagie uyt de Plaets ; gaf aen den Generael / die aen 't Hooft van alle de Troupen / in ordre gerangeert / aen de Poort stont / de Sleutels van de Nederstad / 't Kasteel en de Magasijnen over / en ging met hem na eenigen tijt omhelsens na het Leger / alwaer hy met een heerlijcke Maeltijt onthaelt en met een Geschenck van ettelijcke Paerden en twee Karren met Verversfingen vereert wiert en met dese Woorden afscheyt van den Generael nam: Aen U heb Ick sonder Bloet en na 7 Maenden met mijn Musulmannen sonder Broodt geleeft te hebben een Plaets, welcke een van mijn Keysers met eygen handen gewonnen heeft, moeten overleveren. Danckt Godt, die dit soo geschickt heeft; voor sijn Genade. Hy vervolgde / na dat hy den Generael nochmaels omhelst had / sijn reys na het Turckse Gebied. De Besetting / die uyttrock / was met de Vrouwen en Kinderen omtrent 3500 Zielen sterck: Aen 600 andere gaf men keur / of sy mede wilden afreysen of onder den Keyzer blijven en Rooms werden. Sy verseckerden / dat sy Maenden lang niet / als Kruyden / hadden konnen eeten ; dat sy het voor een groote leckerny rekenden / soo sy ergens een stuck Paerden-Vleesch vonden / en dat een Kubel Meel / 't welck een Sack is / die gemackelijck door een Man gedragen kan worden / 100 Ongers koste. Na 't intrecken van de Keyserse in de Vesting beval den Generael Caroffa / het Te Deum voor 't herwinnen van het eerste Bisdom van Ongaryen en 't bevrijden van 40 Graefschappen van de quellagien der Ottomannen onder het lossen van 't Geschut te singen.

Tot meerder inteugeling van Stoelweyssenburg liet den Keyzer Chogako en Palota / twee naby gelegene Forten / door den Baron de Aretzaga / aen welck de Bassaes se op d'eerste teecken van ernstige Attaque met Accoort inruymden / in Wijnmaent wegnemen.

Mongatz scheen wat voordeeliger te leggen en daerom dese nieuwe insluyting soo niet onderhorig.

Den

Den 6 van Lentemant bebiel de Keyserin in de Kraem van een Jonge Princes / die 's avonts door den Cardinael Nuntius gedoopt en Maria Josepha Colletta Antonia genaemt wiert.

Den 30 van Hoymaent leyde den Keyser aen de Pilaer / die men in de voorgaende Pesttijt belooft had / ter eeren van de H. Drievuldigheyt op te rechten / den eersten Steen en onder den selven een Goude Penning met dit Opschrift aen d'eene en andere kant:

LEOPOLDUS *Primus*, *Romanorum Imperator*, *Hungariæ & Bohemi&* *Rex*, S. S. TRINITATI *Verum exsoluturus*, *Colomnæ hujus primum* *Lapidem posuit 30 Julij*, 1687.

Benedicta & laudata sit Sacro Sancta & Individua TRINITAS, *Pater* *& Filius & Spiritus Sanctus*, *Amen.*

Of /

LEOPOLDUS, de Eerste, Rooms Keyser, Coning van Ongaryen en Bohemen, aen d'Alderheyligste DRIEVULDIGHEYT sijne Gelofte sullende voldoen, heeft d'eerste Steen van dese Colom gelegt den 30 July, 1687.

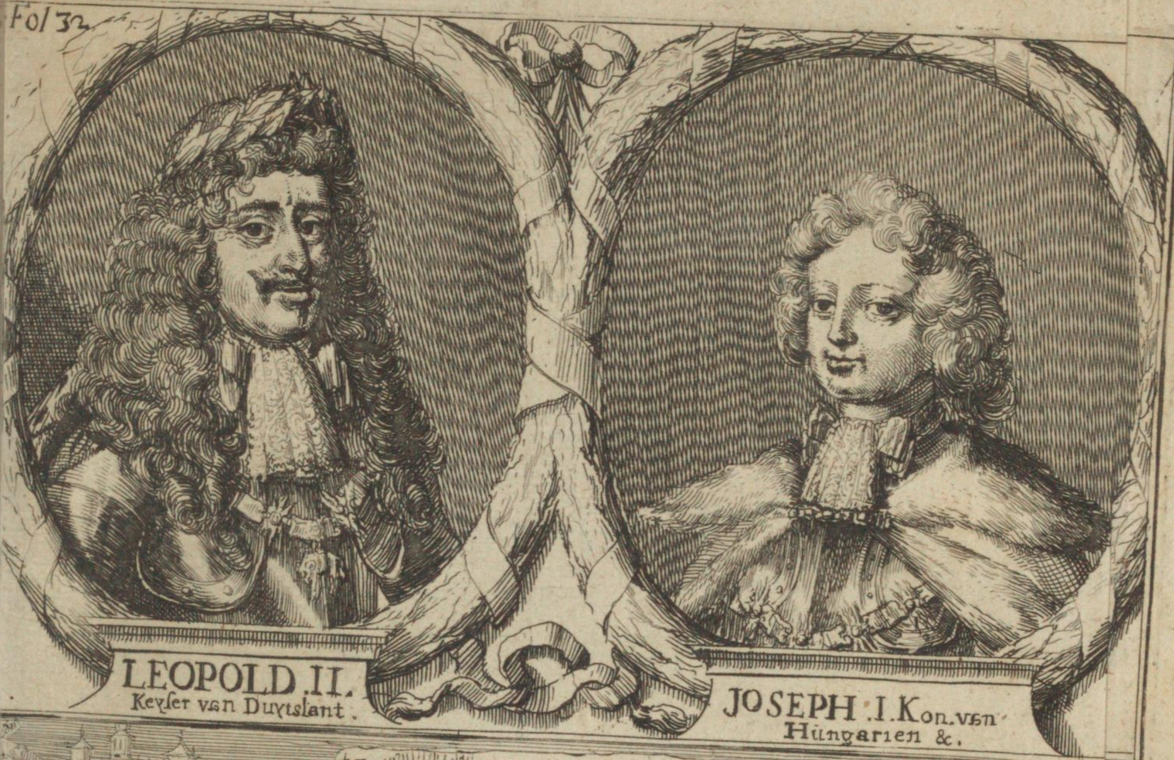
Gezegent en gepresen zy d'Alderheyligste en onverdeelde DRIEVULHEYT, de Vader en de Soon en de H. Geest, Amen.

De Keyzer lang bezwangert met de gedachten / van den Aerts-Hertog Joseph / sijn Soon / tot Coning van Ongaryen te laten kroonen / dacht het nu / terwijl hy dat Rijck ten meestendeel van Ottomannen gesuyvert had / de rechte tijt; liet ten dien eynde een Landag van d'Ongarische Standen tegens Wijnmaent te Presburg uytschrijven en in 't begin van Herfstmaent de Ongarische Kroon van Weenen / derwaers brengen; vertrock den 29 van Wijnmaent van Weenen / en deed den 30 nevens de Keyserin en den Aerts-Hertog onder 't lossen van 't Geschut sijn Intrede tot Presburg: Voor af quamen ettelijcke Ongarische Edelen / en gevolgt door 2 soonen van de Palatijn en 100 Hussaren: doen 400 Edelen en Hussaren: een Ongarische Wagen / waer in de meeste Bisschoppen saten: den Grave Palfi met het Gespanschap van Neutra en 200 Man: den Grave Budiani met 150 Edelen: de Hant-Paerden van den Grave Esterhasy / alle op 't prachtigst verciert: de Palatijn Esterhasy en den Grave Drascowitz in een kostelijke Koets; en eyndelijck haer Keyserlijcke Majesteyten / den Aerts-Hertogh Joseph en d' Outste Aerts-Hertogin.

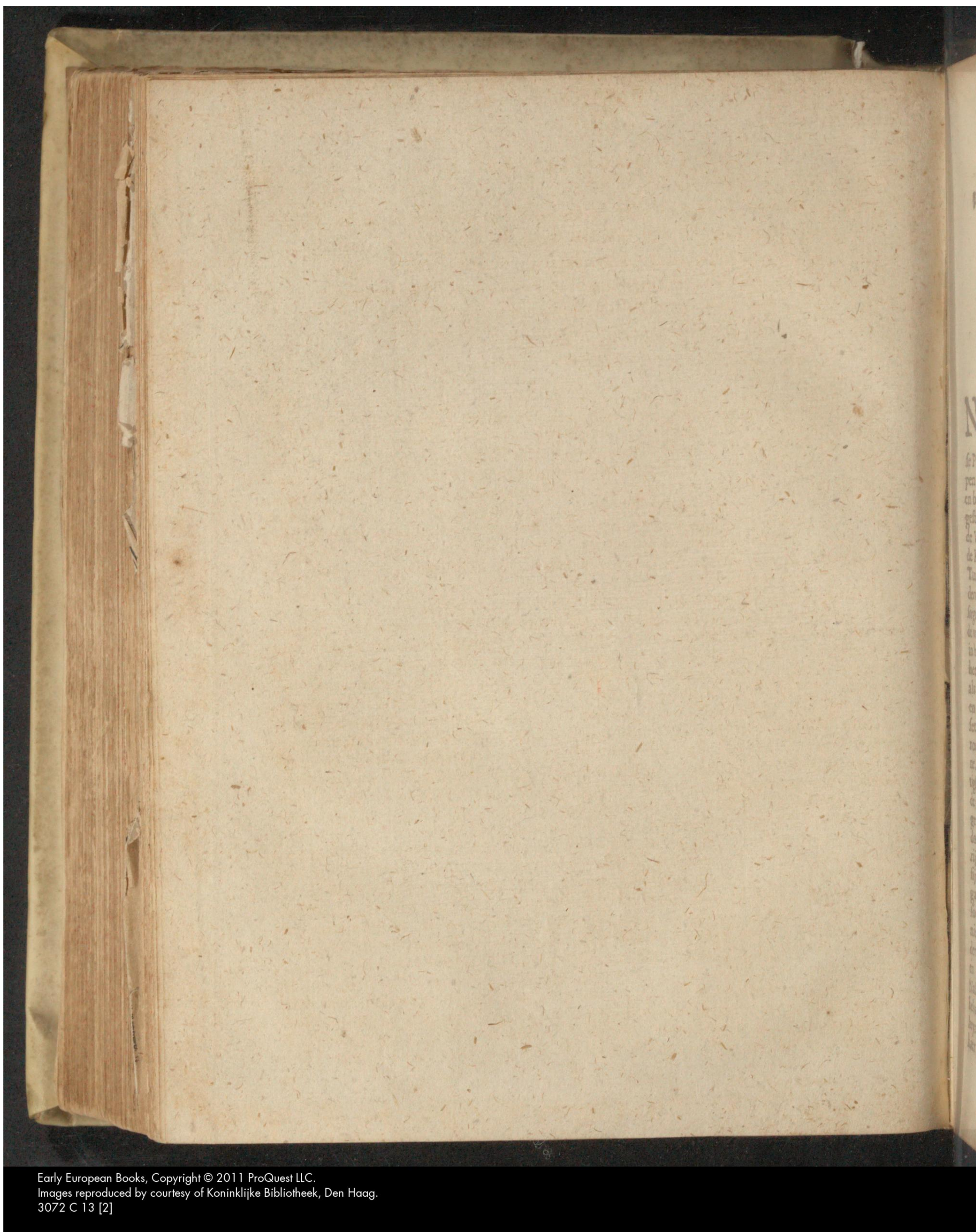
Den 31 verscheen de Keyser op de Landdag (die nu aengevangen was en op welcke de Gedeputeerden van Buda en Pest / na lang tegenstrij bbelen van d'andere Standen / op de eerste Plaets / als van de oude Hooft-Stadt afgeschickt / kort daer na oock Sessie namen) in de Ridder-Stobe en deed / na dat den Ongarische Cancelier / Korombay / in 't kort de reden van sijn Majesteyts komst in 't Ongers verhaelt had / dese Voorslag in 't Latijn / welcke men oock schriftelijck overleverde.

Voorslag

Fo/32

LEOPOLD II.
Keyser van Duytslant.
JOSEPH . I. Kon. van
Hungarien &c.

Kroning &c tot PRESBURGH

Voorslagh van sijn Keyserlijcke en Conincklijcke Majesteyt, onsen Aldergenadigsten Heer, aen de seer Eerwaerdige, Eerwaerdige, Loffelijcke, Voortreffelijcke en Grootmoedige, Uytnemende, Edele, Voorsigtige en Omsienige Staten en Stenden van't Coninckrijck Ongaryen en de Gedeeltens, daer aen gehecht, op de tegenwoordige Algemeyne Lantdag vergadert.

NA dat sijn Keyserlijcke en Coninckliјcke Majesteyt (de sware perieulen, waer voor dit sijn lieve Coninckrijck van Ongaryen, voorheen onder den Glorie-rijksten Keyzer en Coning Ferdinandus noch de Eerste het Gebied van de Oostenrijckse Princen en de Macht van hare Erfgenamen en Nakomelingen ten allen tijden onderworpen geweest, en sijn Kroon, ja selfs sijn Majesteyts eygen Persoon en de Stadt Weenen, en by gevolge het welwesen van de Christenheyt, door de Factien van Quaetwillige open gestelt zijn geworden, door de Hulp van Godt Almachtig geluckig te boven gekomen, de Vyanden verwonnen en verdreven en Buda, de Hooft-Stadt van het gantsche Bloeyende Koningrijck, met andere Plaetsen en Sterckten uyt de Kaken van den Vyant, den Turck, geruckt hebbende) het grootste gedeelte van dit Rijck, het Turckse Jock onderwotpen, uyt de schandelycke Slaverny verlost had, heeft hy sijne gedachten en sorge willen laten gaen over de manier, op welcke diergelijcke Gevaren in het toekomende voorgekomen en dit Coninckrijck Hongaryen in rust gebragt en uyt het quaet, waer in het door de Wisselvalligheden tot nu toe gesleept is, gered soude mogen werden. Hy heeft geoordeelt, dat'er, om sulckx te verkrijgen, niet bequamer noch krachtiger is, als dat hy, de Goddelijcke hulpe aengebeden, terwijl men de Zegen, diessig selfs aenbiedt, en den Oorlogh tegens den Turck, geslagen Vyant van de Christelijcken Naem, voortset, ondertusschen door een Algemeynen Lantdag sijne Staten en Stenden ontbied en beroept, en met sijn eygen Persoon in het midden van haer verschynt, door een Algemeene Raed de Welstant van sijn seer lieve Coninckrijck vast stelt en te gelijck den Doorluchtigsten Aerts-Hertog Joseph, meerder-jarig, sijn Beminden Soon en Erf-Prins, door de selve getrouwe Stenden en Staten voor haren toekomende Coning en Heer op de gewoonelicke manier laet kroonen; vast steunende op de Goddelijcke Genade, dat hier door en onder dit nieu Gesternte een nieuwe en stantvastige helderheyt over dit Coninckrijck Ongaryen, door soo veel Buyen van Onweer benevelt, tot de grootste Troost van sijn Majesteyt en ten besten van sijne Staten en Stenden en het geheele Coningryck sal opgaen. Syn Keyserlycke en Conincklycke Majesteyt, soude dit Coninckryck, door syne soo groote en meenigvuldige moeytens, gevaren en kosten en het Bloedt van de syne niet anders, als by een Postliminium, uyt de handen soo van de Hoogste Macht-schenders, als de Turcken, geruckt, met volkomen Recht nieuwe Wetten konnen geven, en 't selfs door de macht van de winnende Wapenen, voor hem en syn Doorluchtige Nasaten volgens het Recht des Oorlogs verkregen, aen syn goetvinden houden en door schaechelycke Bevelen en Wetten heerschen; dan is na syn ingebooren goedertierentheyt genegen, de oude Vryheden, Voorrechten, Rechten Wetten goetgunstelyk in haer kracht te laten en volkomentlyck te handhaven, en de selve door den nieuwe kroo-

nen Coningh volgens het Ontwerp van den Eed , door Ferdinandus I. , Key-
ser en Coningh, ten tyde van syn Inweyding afgeleght , en selfs dit Ontwerp,
na dat men over de twyffelachtige, schadelijcke of t'eenemael ondoenelycke In-
vloeyingen verdragen sal zijn, door Eede te doen bevestigen , en op de voorver-
haelde ingewilligde manier en moderatie syn lieve Coninckryck hem weder in te
lyven en by deselve wetten te houden ; mits dat voor alles , het geene in het
Ontwerp van den Eed , door Ferdinandus I., eertyts en als boven gemelt, af-
geleght , van het nakomen van het 31 Articul van 't Decreet van Coning Andreas
van 't Jaer 1222 ingevoegt gevonden werdt, verbetert , ende te gelijck het
Recht van de Erffelycke Nakomelingschap (door plechtelycke Accoorden en Ver-
dingen voor de Princen van het Doorluchtigh Huys van Oostenryck bekomen ; en
alschoon de Rangh van Eerstgeboortenschap van de Ervende Princen van het selve
Huys verandert en verbroocken is , echter ongeschent gehouden ; doch des niet te-
genstaende door de ongerechtigheyt van de tijden en de gelegentheyt van de bewegin-
gen in het begin van dese Eeu door de onrechtvaerdige Uytleggingen der Quaetwilligen
na oogenschyn verswackt en in twyffel getrocken) door de seer billycke Verklaringh
van de Staten volkomen herstelt en minnelijck in alle Eeuwen durende vast gestelt wer-
de ; ten dien eynde opgestelt werdende een Articul , in het Inweyings Decreet te voegen :
Gelyck sy oock wel sien konnen, hoe onbetamelyck het is , te sweeren dat geene , dat
met de Goddelycke en Menschelycke Wetten strydt , of waer door geen klaer onderscheyt
tusschen een Coning en 't Ryck onderhouden soude konden werden , gelyck dit , 't welck
aen de Ondersaten de weg baent , van syn Coning tegen te staen en alle Schelmstucken
en Misdaden stoutelyck te plegen ; 't welck , de bloedige ervarentheyt van de meeste Wa-
penen een Getuygen zijnde , blyckt uyt soo veele Binnenlantse bewegingen en soo veel
uytwendige Oorlogen , de Goddelycke Gramschap soo veel te meer verweckt ende het
geheele Rijck by-na tot sijn Fatale ondergang en verderf gebragt heeft en , ten ware het de
Goddelijcke Barmhertigheyt gestuyt had , dit Apostolisch Coninckrijck Hongaryen niet
alleen met verlies van alle Vryheden en Goederen , maer oock tot eeuwige en onherwin-
nelijcke schaede en verderf van soo veel duysent Zielen , door het kostelijck Bloedt van
Christus verlost , onder de Slaverny van het Turckse Jock gevoert soude hebben. Vor-
ders is 't buyten twyffel , dat , de Bewegingen van den Oorlogh gebooren , de Onder-
danen veele swarigheden overgekomen en rechtvaerdige redenen van klachten gegeven
zijn : Maer, aengesien dit alles aen de eerste Aenvangers van desen Oorlogh
te wijten is en sijn Keyserlijcke en Coninckliјcke Majesteyt genoeg smert , dat
hy , door de nootsaeckelijcke verweeringh van sigh selven gedwongen , de maet , dien
hy wenschte , niet houden noch oock alles gedurende den Oorlogh na de plaets ,
daer 't gebracht most of diende te zijn , gevoert kan werden , en men de tijden in
dese gelegentheyt van tijt en saken niet in overlegh moet brengen , maer veel eer de ge-
dachten over de Krijgs-saecken bequamen , verloeckt sijn Keyserlijcke Majesteyt ,
welcke tot het spoedigh volbrengen van dese Inwyings Lantdagh en tot het inwendigh
versoenen van het Rijck herwaerts gekomen is , goedertierentlijck aen de Heeren
Staten en Stenden , sy hare openbare Beswaringen soo beknopt gelieven by-eente
stellen , dat sy binnen 10, of uytterlijck 14 , dagen sijne Keyserlijcke Majesteyt
voorgedragen ende de uytbreydingh van de voorgestelde Actte van de Krooningh
niet vertraeght , maer voltoyt , de Inweyings - Articulen voor alles binnen dien termijn
volbracht ende overhandigt ende de overige saecken of door Gevolmachtigden of Lant-
dagen ,

dagen, in vreetsamer tijden te beschrijven, afgedaen mogen werden. Eyndelijck sal 't sijn Keyserlijcke Majesteyt met een aengenaem en seer goedertieren hert aennemen, soo de Heeren Staten en Stenden een vast middel tot het herstellen en beter en spoediger bedienen van het verslapte Recht in dit Coninckrijck gelieven voor te dragen. Dit is het geen, 't welck sijn Keyserlijcke en Coninckllijcke Majesteyt voor de tegenwoordige noortsakelijckheyt van de saecken en tijden dienstigh geoordeelt heeft, de voortreffelijcke Staten en Stenden, jegens welcke alle gesamentlijck en yder in 't bysonder sijn Keyserlijcke en Coninckllijcke Majesteyt met sijn Genade en Barmhertigheyt goedertierentlijck vohart, voor te stellen.

Van wegens sijn Keyserlijcke en Coninckllijcke Majesteyt,

Presburg den 31 van Wijnmaent, 1687.

JOHANNES MAHOLANY.

Aen de seer Eerwaerdige, Eerwaerdige, Loffelijcke, Voortreffelijcke en Grootmoedige, Uytnemende, Edele, Voorsichtige en Omsienige Staeten en Stenden van het Coninckrijck Ongaryen en de Gedeeltens, daer aen gehecht, op haren tegenwoordigen Algemeynen Rijcks-Lantdag beschreven en vergadert, over te leveren.

De Stenden namen dit Versoeck ad deliberandum en gaben den 8 van Slachtmaent verschepde Gravamina over / meest bestaende in klachten over de ongehoorde Rechtsplegingen van den Generael Caraffa / hier vooren verhaelt / en eenige Verschillen omtrent d' inlogeringh en onderhoudingh van de Militie: Sy begeerden oock / dat het Edict van Coningh Andreas / waer van in de Voorslag gewagh gemaeckt en door 'twelcke aen alle en een ygelijck van de Stenden van het Coninckrijck van Ongaryen / soo Geestelijck / als Wereltlijck / toegelaten wert / tegens den Coning / by aldien hy de Rechten van het Rijck niet getrouwelijck nakomt / op te staen / sonder dat men haer daerom met de lack van Ongehoorsaemheyt bekladden kan / nagekomen soude werden. De Euangelische Standen / die men soo leijck gehabent had / behandighden eenige dagen daer na aen den Keyser het onderstaende Versoeck:

DE Stenden en Leden van 't Rijck versoecken onderdaniglijck, dat Uw Keyserlijcke Majesteyt de Religie, van welckers regulering de Vereeniging en Eendracht tusschen de Rijcks-Inwoonders niet weynig af hangt en welkers vrye oeffening volgens het Diploma van Uw Keyserlijcke Majesteyt aen alle Personen en in alle Plaetsen tot onderhouding en aenqueecking van de Rust en Vrede tusschen d' Onderdanen toegestaen is, in dien staet, daer se ten tijde van Uw Majesteyt geluckige Inwyding in geweest, gelieft te herstellen.

Het Antwoort van sijn Keyserlijcke Majesteyt was:

'T GEen my de Getrouwe Stenden en Leden van d' Augsburgse en Switserse Belijdenissen door U L. onderdanigh hebben doen voorstellen, heb Ick goetgunstelijck vernomen: haer Memoriael heb Ick oock ontfangen en sal desselfs, als oock des voorgaende, inhout net examineren, gelijck Ick van voornemen ben, als in andere saken van dit ons Coninckrijk, alleen die geene, die Ick wete en oordele, dat tot het algemeene nut en voordeel strecken konnen, te besluyten, oock uwe ernstige instantien ter herten nemen en die, welcke Ick, als Ick gesegt hebbe, recht en billijk oordeele, resolveren en vast-stelle: Vorders sal Ick voor uwe Principalen en U L., hier tegenwoordig, altijt een goedertieren Heer en Coningh verblijven.

Sy stonden ondertusschen op de begeerte van den Keyser toe / dat het Coninckrijck voortaen voor een Erf-Coninckrijck gehouden sal werden en by uytsterven van de Keyserlijcke Mannelijcke en Vrouwelijcke Linien / met insluyting van de Ceurvorstin van Beyeren en uytsluyting van alle andere / oock de Kroon Spangie tot de Erffenis konnen komen.

Soo dra dit vastgestelt was / hoorde men weynig meer van de Gravamina spreecken / maer alleen van 't voortsetten van de Krooning / welcke den 9 van Wintermaent / na dat de Aerts-Hertogh in 't laetst van Slachtmaent het Gulde Vlies uyt handen van den Keyser ontfangen had / op dese manier volbracht wiert:

's Ochtens ten 10 uren reden hare Keyserlijcke Majesteyten / na het hooren van de Mis in de Kamer-Capel van het Casteel / voorgegaen van een talrijcke Stoet Ongaersse en Duytse Ridders / malkanderen met de Pracht harer Kleederen en Cieraden harer Paerden tartende / in hare kostelijcke Caros / geheel van Gout bedeckt / in de Stadt / en / gevolgt van den Nieuwen Coning te Voet / na de Hooft-Kerck van St. Maerten; welcke wel voor de helft met een groot en eenige kleynder Stellagies / met een menigte Heeren / Princen en Dames niet alleen van het Rijck / maer oock Uytheemsse / gevult / beslagen was: Op die manier verschenen hare Keyserlijke Majesteyten onder 't geluyt van Trompetten / Timbalen en Trommels en het lossen van al 't Geschut by de Kerck; buyten welckers Deur sy door den Aers-Bisschop van Gran / verselt van alle de Prelaten / 12 Bisschoppen en 14 Voorgestelden en Abten / alle prachtig gekleet / ontfangen wierden: Dese geleyden haer nevens de Cardinalen Nuntius / Bonvisi / en Collonitz / en de Spaensse en Venetiaensse Ambassadeur in de Sacristie / van waer hare Keyserlijcke Majesteyten / na dat sy met de Keyserlijcke en Coninck-lijcke Cieraden opgetoyt waren / op haren Throon / op een hooge Zetel opgerecht / gingen sitten: Voor af quamen twee Herauten van 't Rijck met Kleederen / met Gout en de Arenden van voor en achteren geborduurt: Na haer verscheenen de andere Herauten / met alle de Wapenen van het Koninkrijck en de Stenden van vooren en van achteren op hare Kleeden; Doe de Lijf wacht van hare Majesteyten / soo Busschieters / als Trawanten met Livreyen van swart Velours / volgens de manier van het Rijck met Geel gestickt:

sticht; Hare Capiteynen / de Graven van Mansfelt en Colloredo met pompeuse Kleederen en Juweelen: De Staffiers en Pagies met deselve Livrey; De Prelaten en Bisschoppen / alle met Myters op het Hooft; De Ministers / Princen en Grooten van het Hof met de Cardinalen Nuntius / Bonvisi/en Collonitz/en d'Ambassadeurs van Spangie en Venetien: Eyndelijck de Keyser met de Keyserlijke Mantel aen en de Kroon op het Hooft/twee Bisschoppen ter zijde hebbende / en voor hem alle de Keyserlijcke Wapenen / door twee Princen en twee Graven van het Rijck gedragen; als den Prins van Schwarzemberg met het bloote Swaert/ den Grooten Marschal verbeeldende; den Prins van Hohen Zollern met den Scepter op een Gout Kussen; den Grave van Czetll met een Globe / de Werelt nabootsende / en den Grave van Sinzendorff met 't Gewaet / waer op de Kroon / alsse de Keyser niet op het Hooft heeft/ rust. Hy ging in dit gestalte/van de Keyserin vergeselschapt / op de Throon sitten.

Dit volbracht / keerden de Bisschoppen met de Geestelijckheyt tot 't ontfangen van den nieuwen Coning / welcke (voorgegaen van de Herauten van het Coningrijck Ongarijen in Kleederen/ met Gout geborduurt en van vooren en achteren met de Wapenen van het Rijck omhangen: Sijn Lijf-Wachten / Staffiers en Pagies in nieuwe Livreyen; de Bisschoppen en Grooten van het Rijck en 10 Ongersse Ridders / houdende yder een Standaert/ontdeckende de tien onderhoorige Rijcken / in de Hant) op het Ongers uytgedost en bestuwt met den Palatijn Esterhasy / den Grave Steven Ciaky / Opper-Rechter van het Rijck / den Grave Nicolaes Erdeody / Ban van Croatien/den Grave Joan Draskowitz/Hofmeester/en den Grave Adam Zerini/ Velt-Marschal van het Rijck / tusschen twee Bisschoppen na sijn Throon / niet ver van 't Groote Altaer opgerecht / trad. Aenstonts begon den Aerts-Bisschop van Gran Mis te doen / gedurende welcke den nieuwen Coning van den Palatijn en den Marschal van het Rijk ontfangen / sig buygende na hare Keyserlijcke Majesteyt / na het Altaer geleyt en aldaer (na dat hy de Belijdenis van sijn Geloof gedaen had) door den Aerts-Bisschop gesegent/ geheyligt en op sijn Hant / Arm en Schouders gesalft wiert. Dit uytgevoert / draeyde sig den Palatijn met de Kroon in de Hant na de Ongaren en riep tot driemael toe in het Ongers: Sullen wy Joseph, den Aerts-Hertog van Oostenrijck,tot Coning van Ongaryen kroonen? waer op sy soo veel mael antwoordeden: Laet hy gekroont werden. Terstont wiert hem de Coninckliјcke Mantel van St. Steven door den Aerts-Bisschop omgehangen / het Swaert door den Marschal van het Rijk / als mede de Schepter / in handen gegeven / en de Kroon / van den Palatijn aen den Aerts-Bisschop gelevert / door dese op sijn Hooft geset en de nieuwe Coning sonder uytstel onder het geruyt van Trompetten en Timbalen / het geschreeuw der Toesienders en het lossen van al 't Geschut van de Stadt en het Casteel met de Coninckliјcke Pracht op den Throon geset en het Te Deum gesongen: Den Aerts-Bisschop voer middelerwijl met de Mis voort / en/ soo dra hy aen het Euangelium gekomen was / stont de Keyser op / nam in de Rechter hant de Scep-

ter en in de Lincker de Werelt en bleef tot na 't eyndigen van het Evangelium
in dat postuur. De nieuwe Coning communiceerde na de Communie van de
gesongen Mis.
Na het voltopen van de Mis / voerde den Aerts-Bisschop / dien / hoe-
wel een Persoon van 86 Jaren / gedurende de plechtelijckheyt de Tranen
meenigmael uyt de oogen versteden / een voortreffelijcke Latijnsse Reden /
opgepropt met geluckwenschingen aen den nieuwen Coning en lof van 't Key-
serlijcke Huys.
Weynig daer na daelde de Coning van den Throon en begaf sig / voor gegaen
van de Bisschoppen en alle de Stenden en Staten van 't Rijk / in 't Coninck-
lijck Gewaet met alle de Coninklijke Wapens in Processie na der Barrevoe-
ters Kerk over Starten / met Root / Wit en Groen Laken bedekt.
Ondertusschen wendeden hare Keyserlijcke Majesteyten / van hare Keyser-
lijcke Kleederen ontbloot / met haer Stoet in de Karos na het Casteel; al-
waer / soo haest sy'er gekomen waren / d' Os / die men na gewoonte geheel ge-
braden had / opgedist wiert. De Coning / geassisteert van de Soldaten en
Burgery / vervolgde sijn Processie en nuttigde na het cre-eren van verschey-
de Heeren van beyde de Natien tot Ridders tot wat hartsterking / alsoo de
plechtelijckheden vier uuren geduurt hadden / in de Eet-Zael van de Bar-
revoeters een Sop: Van daer steeg hy te Paert / voor sig hebbende de Gra-
ven Joan Esterhasy / Emericus ...... / Nicolaes Keglevig / Adam
Kollontz / Thomas Nadasdy / Wolfgang Kohary / Simon Forgaz / Ni-
colaes Berzeny en Ferdinand Kery en den Heer Ladislaus Karoly met de
10 Standaerden van de Rijcken; welcke gevolgt wierden door de Grooten
van het Rijck met alle de Coninckliijcke teeckenen; als den Grave Joan
Draskowitz met de Staf van Gezag / den Graef Adam Szrini / Marschal
van het Rijck / met het Swaert / den Grave Erdeody met de Vrede / den
Grave Nicolaes Erdeody / Ban van Croatien / met de Werelt / den Grave
Steven Ctaky met den Scepter en dichest aen den Coning den Palatijn met
het Kruys van St: Steven. Dus vertrock sijn Majesteyt / gedurig door
sijn Opper-Hofmeester / den Prins van Salm / verselt / door de Poort van
St. Michiel / door welcke het Regiment Curassiers van Palffy en dat van
Starremberg te Voet gerangeert stonden / uyt de Stad na een groot Theater /
tegen over 't Clooster van de Broeders der Barmhertigheyt opgerecht / alwaer
hy / onder een kostelijck Verhemeltsel geset / onder 't lossen van 't Geschut van de
Stad en 't Casteel swoer / de Rechten van 't Rijck volgens de toegestane par-
ticulariteyten te sullen handhaven: Hy verveegde sig terstont na een ander
Theater op een Berg by de Poort van Pesce / alwaer hy / 't Swaert uytgetroc-
ken hebbende / onder 't nochmaels lossen van 't Geschut de 4 Cruys-streecken
na de 4 Oorden van de Werelt tegen alle de Vyanden van 't Rijk en het Door-
luchtig Huys volbracht. Van daer nedergedaelt / keerde hy (terwijl den Op-
per-Kamer-Graef van de Bergsteden en Raedsheer van de Keyserlijcke Ka-
mer / den Baron Viechter / die hem by 's Conings Persoon onthielt / Goude
en Silvere Penningen / aen d' een zijde met een bloot uytgestreckt Swaert /

met

GEN: MOROSINI.
GRAEF KONIGS-
MARCK

Lepanto Athenen Patrasso

met twee Lauwer-kranssen bewonden en dese Woorden: Amore & Timore,
door Liefde en Vrees; en aen d'andere de Naem van den Coning en de dag van
de Krooning / onder 't Volk wierp) in de Stad met soo veel edelmoedigheyt/
dat hy/ soo / als by geval sijn Degen door 't Coninckliick Kleet bedeckt wiert/
seyde: Maeckt, dat mijn Degen gesien wert. Onder 't lossen van 't Geschut in't
Casteel gekomen en van 't Paert gedaelt / trat hy in de Keyserlijcke Sael / al-
waer den Keyser en de Keyserin boven aen de Tafel onder een Verhemeltsel
ngingen sitten: naest de Keyser sat sijn Majesteyt so dicht / dat een gedeelte van
't Verhemeltsel hem noch dekte; naest de Keyserin d'Aerts-Hertogin Elisa-
beth op een Stoel / met root Velours overtrocken: Wijder ter rechterhant /
2zp ver van den Coning / op Bancken/ met root Velours gedekt/ de Cardina-
len Bonvisi en Collonitz en de Spaensse en Venetiaensse Ambassadeurs/ en ter
linckerhant wat lager den Primaet van 't Rijck/ d'Aerts-Bisschop van Gran
en den Palatijn. Den Keyser bediende desselfs Groot-Kamerling/ den Prins
Gundaccar van Ditrichsteyn; de Keyserin haer Opper Hofmeest r / den
Grave Carel van Waldsteyn; den nieuwen Coning sijn Opper-Hofmee-
ster / den Prince van Salms / en de Cardinalen en Ambassadeurs verscheyde
voorname Heeren. Voor den Adel / Prelaten en Vremdelingen waren in het
Valeys 80 overvloedige Tafels opgerecht / en gedurende de Maeltijt wiert
en lieflijck Musijck in de Zael gehoort. Na d'eerste Dronck van sijn Keyser-
lijcke Majesteyt onder 't lossen van 't Geschut bracht den nieuwen Coningh
en yder van de Genodigde bysonder en in ordre een Glas op 't welvaren en
voorspoedig wesen van sijn Rijck: de Keyser / over dese nieuwigheyt ver-
wondert / seyde / dat hy wel gedaen had; maer dat hy wenschte te weten /
wie hem die raet gegeven had? waer op de Coning antwoorde: Niemant;
maer Ick heb dienstig geoordeelt, het selve te doen.
Lotharingen quam in het laetst van Herfstmaent te Presburgh; maer
woonde dese Ceremonie om 't verschil van de Rang met de Cardinalen en
Ministers niet by en keerde den 6 na Weenen en van daer by sijn Gelmalin te
Inspruck.

Ruym soo gelucking / als den Keyser / was de Heerschappy van Venetien
overweging van yders krachten. De Capiteyn Generael Morosini / Op-
per-Hooft van de Vloot in de Levant / ging / verselt van den Grave Conings-
marck / Velt-Marschal / maer kort te vooren van de Quetsuur / door een
hop van een Paert gekregen / genesen / de Prins Maximiliaen Willem van
Brunswijck-Lunenburg / den Generael Avila en andere Hoofden over het
Krijgsvolck / met sijne onderhebbende Galeyen / Galeazzen en andere Vaer-
tuygen den 20 van Hoymaent van Elimno / in het Eylant Lescada / d'
Monster-plaets van dit Jaer / t'zeyl en quam 's anderen daegs met een voor-
spoedige Wint in de Meer van Patrasso. Aenstonts liet men de Dardanellen
welcke het lopen in de Golf van Lepanto verhinderen / besichtigen en sien /
of men daer omtrent het Volck kon ontschepen; maer men bevont / dat d'
Turcken ettelijcke Schanssen langs de Zee opgeworpen hadden. 's Avonts
seylde-

seylde men na d'andere kant van de Golf / en vernam / dat de Vyant / om van die zijde aengetast te werden / sig gereet gemaeckt en sijn Volckeren in 4 Gedeeltens / het eene op de hoogte van Patrasso / 't tweede halfwegen tusschen Patrasso en de Dardanellen / het derde aen geen zijde het Casteel van Romelien en 't vierde aen dees zijde het Casteel van Morea / welcke Namen men aen de twee Dardanellen geeft / gelegt had. Den 22 ontscheepten de Venetianen hare Volckeren ter rechter-hant van Patrasso omtrent twee Fransse Mijlen van de Fortres en een quartier uurs van de Ottomannische Verschanssing. De Landing geschiede sonder moeyte en de Gevangens verhaelden / dat se den Seraskier voorbedacht toegelaten had / wijl sijn intentie was / in dese gelegentheyt t'overwinnen of te sterven. Soo dra de Volckeren haer langs de Zee schickten / naderden omtrent 100 Turckse Ruyters van de Zuyder kant op de Hanoverse Benden; maer wierden / sonder dat van de Christenen boven 2 gedoot en 7 gequetst wierden / met verlies van 20 Man afgeslagen. Den volgenden dag hielden de Venetianen Krijgsraet / wat weg tot het overrompelen van de Vyantlijcke Leger-plaets of 't dwingen van den Seraskier tot het komen buyten deselve en tot een Hooft-treffen in ingeslagen diende te werden ? en oordeelden / dat de Gront tusschen beyden seer slegt en nadeelig was en een Bosch van omtrent anderhalf Mijl doorgetogen most en by gevolge over dien boeg niet gewent kon werden: De Zee-kant achteden sy even gevaerlijck wegens d'engte van de Plaets en dat de Tucken van dat Gewest een overval verwachteden en ten dien eynde een Batterye met eenige Stucken Geschut opgeworpen hadden. Derhalven besloot men / het Bosch om te trecken en de Turcken van achteren t'overrompelen / waer toe den Capiteyn Generael weynig genegentheyt toonde / om dat men sig te ver van het Strant af begeven most / tot dat den Generael Coningsmarck aen hem de goetkeuring van dit voornemen / door alle de Generaels en Colonels onderteeckent / toesont.

Men brack / na sig met Voorraet voor eenige dagen besorgt te hebben / des avonts op / de Bergen ter rechter- en het Bosch en de Zee ter lincker-handt houdende / en bejegende onderwegen veele moeyelijcke en soo engte Steylten / dat geen twee Man naest malkanderen gaen konden ; 't geen de toevoer van het Geschut seer lastig maeckte. Den Heer Sanudo / Capiteyn van de Golf / was den 23 's avonts tot verhinderingh van de Communicatie tusschen de Turckse Legers de Dardanellen ingeseylt. De Armee vont sig den 24 tegens de middag by den Vyant in sulcken ordre / dat de Hanoversse Benden de regter Vleugel uytmaeckten en de gantsche Armee een vierhoeck geleeck.

Terstont verlieten de Turcken met 10000 Voetknechten en 4000 Ruyters hare Verschanssingen en gaven / hoewel noch vry ver af / haer eerste Laegh. De Ruyters vielen met de Sabel in de Hant op de lincker Vleugel der Venetianen ; maer den Generael Coningsmarck deed aanstonts d'Esquadrons en de gantsche Ruytery onder opsicht van den Marquis de Corbon / voor den Marquis de Turenne bygesprongen / naderen. De Ottomannen / dit tegenweer manhaftiger / als sy gewaent hadden / ontmoetende / wenden met haer

gantsche

gantsche Macht / waer onder men twee duysent Janitsaren telde / aen yder van dewelcke de Seraskier 25 Realen voor de Slagh nevens beloften / van even veel na de Victorie aen haer uyt te sullen tellen / gegeven had / na de Venetiaensse rechter Vleugel. De drie oude Regimenten van Hanover maeckten het voorste en de zijden en de nieuw-gekome het Corps van de Battaille van die Vleugel. Sy lieten de Vyanden tot op tien treden naderen; 't geen haer soo stout maeckte / dat sy haer onderwonden / met de Sabel in de Vuyst de Vriesse Paerden / tusschen beyde geplaetst / omver te houwen; maer men voorquam haer door gedurig vuur geven soo wel / dat al haer pogingen / hoewel sy se ettelijcke malen hervatteden / ydel waren; sulks dat sy na 't verliesen van den Bassa van Vallona en veel Volck haer genootsaeckt sagen / de vlucht / waer in sy door de Dragonders en Slavoniers hevig vervolgt wierden / te kiesen. Den Generael Coningsmark / bespeurende / dat de Hanoversse Volkeren haer plicht soo wel waernamen / prees hooglijck de gadelose kloeckmoedigheyt van den Prins van Hanover en sijne Benden in 't aenhoren van yder een aen den Capiteyn Generael Morosini. Op de plaets van 't Gevecht / en wel meest by de rechter Vleugel / vont men over de 100 Turckse Lijcken. 1000 Passen in 't Bosch wierden ruym 500 Ottomannen gedoot en een diergelijck getal in 't Leger gequetst. Langs d'overige Weg / die sy in 't deynsen gebruyckt hadden / lagen noch 100 Dooden en Gequetsten / sonder daer by te rekenen die geene / die elders verdwaelden en sneuvelden; waer uyt men het Vyantlijcke verlies op 2000 Man schatte: De rest weeck in groote ongeschicktheyt over de Bergen. Van de Hanoversse Volckeren verloor men maer 30 Man. Onder de Officiers wiert de Luytenant Butler van 't Regiment van den Raugraef gedoot en den Capiteyn Rabe / die voor Volontair ageerde / met 3 Wonden in d'Armen gequetst. De Slavoniers misten een vermaert Colonel. De groote Standaert van den Seraskier vermeesterde men nevens 10 anderen. De Tenten waren al meest opgenomen en in 't Leger of de veroverde Plaetsen gebracht: men kreeg in alles 160 Stucken Geschut / meest Metael / en soo veel Munitie / Provisie en Fourage / als een Armee een geheel Jaer van noden heeft. Men bemachtigde daer- en boven in de Golf 14 Galeotten.

De Besetting van * Patrasso / dese uytkomst van de Slag gewaer geworden

* *Patrasso is een seer oude Aerts-Bisschoppelijcke Stadt en voor de Koophandel en Scheepvaert ongemeen wel gelegen. 700 Treden van de Golf van Patrasso legt de Haven van Panorma. Hare Inwoonders waren ten tijde van Augustus Roomsse Burgers. Tegenwoordigh siet men'er veel Joden, die se Kooprijck maken: dit is oock de eenige Plaets, waer op de Griecken van de nabygelege Eylanden, d'Engelsse en Fransse tot nu toe gehandelt hebben. Sy was ten tijde van de Despoten een Hertogdom en wiert door die Princen, wijl haer Macht tot de bescherming ontbrack, in 't Jaer 1408 aen de Venetianen verkocht; door de Turcken in 't Jaer 1463 ingenomen, door Doria in den Jaere 1533 herwonnen en door 't bemachtigen de Fortres, die dese Plaets commandeert en welcke sig ten eersten overgaf, hoewel se haer voorheen een geheel jaer tegens den Keyser Constantin Paleologus verweert had, verseeckert; doch echter het volgende jaer door de Turcken ten tweedenmale overweldigt.*

den en dat den Capiteyn Negro met eenige Volontairen op haer afquam /
verliet de Plaets met 't Geſchut en Voorraet. De Baſſa Mehemet / welc-
ke met 6000 Man (a) by 't Caſteel van Romelia lag / verkoor met 't
Guarniſoen / na ten deele het Caſteel te hebben laten ſpringen / insgelijckx de
vlucht. Gurſulderem Mahomet / die ſig by (b) 't Caſteel van Morea onthielt
en des ochtens de Venetiaenſſe Galeyen al na de Dardanellen had ſien zeylen /
volgde ſijn voetſtappen: Maer het geen noch veel verwonderlijcker geacht
moet werden / is / dat de ſterke Stad (c) Lepanto haer / op 't van verre ont-
decken der Venetiaenſſe Vloot / ſonder ſlag of ſtoot overgaf.

Weynig dagen voor deſe geluckige Battaille geviel 't / dat de Provediteur
van Zarnata / Polani / 2000 Man / by welcke haer 1000 van den Prove-
diteur van Coron vervoegden / uytſont; welcke tot op twee Mijlen na de
Stad Larithenes genadert en van gedachten / deſelve te overrompelen / de
Seraskier 500 Paerden tot het ontdecken van de gelegentheyt deſer Volke-
ren uytſchickte. De Mainotten verhieuwen de wegh voor de Ruyters en
naderden tot aen de Stad van Larithenes / welkers Beſetting gewapender-
hant op het kleyn getal Mainotten uytviel. De 3000 andere Volckeren
ſchooten ondertuſſchen toe / drongen met de Turcken in de Stad / plonder-
denſe en hieuwen alle de Vyanden op 400 na / die ſy tot Slaven maeckten /
te neder.

Soo haeſt als de Capiteyn Generael Moroſini kennis van deſe Victorie
aen de Republijck gegeven had / beval de Raed / het Beelt van ſijne Excellentie
in de

(a) 't Caſteel van Romelia legt op de hoeck van de Golf van Lepanto in Achaien, met een Promontorium, Capo Rhione of Rione en nevens het Caſteel van Morea, gewoonelijck de Dardanellen van Lepanto genaemt. 't Caſteel is een vierhoeck met fraye Muren en net geſchickte Batteryen.

(b) 't Caſteel van Morea of Patraſſo is het andere Gedeelte van de Dardanellen van Lepanto; een vierhoeck met goede Muren en een Promontorium, Capo Antirio geheten.

(c) Lepanto is een Aerts-Biſſchoppelijcke Stad, aen een Berg, op welckers hoogte de Fortres legt en met 4 ommeringen Muren, door Valeyen, in welke de Burgers wonen, van malkanderen geſcheyden, geſterckt is. De Haven is 500 en de Mont 150 Paſſen breet, en ſijn Kom niet ſeer diep. De Corſair Darach Bey weeck eertijts met ſijn Galeotten derwaerst. In oude tijden vont men'er 4 Kercken, een aen Neptunus, een aen Venus, een aen Æſculapius en een aen Diana toegewijt; en tegenwoordig 7 Moſqueen, 2 Kercken voor de Griecken en 3 Synagogen voor de Joden. Aen de Ooſt-zijde zijn dicht by de Zee ſchoone Bronnen, welckers Wateren ettelijcke Molens, die men tot het maken van de Maroquins, de Koopwaren van d'Inwoonders, gebruyckt, doen gaen: daer na vlieten ſy langs vele vermaeckelijcke Thuynen en zijn op hare Oevers met Citroen- Limoen- en Appol- Boomen beplant. Dit Gebied levert leckere Wijnen. In 't Jaer 1408 gehoorſaemde Lepanto de Keyſerlijcke Stoel van Conſtantinopolen; maer den Keyſer Emanuël, die doenmaels regeerde, gafſe, ſijn krachten, omſe te houden, te ſwack bevindende, aen de Venetianen, dieſe verſterckten, over. In 't Jaer 1475 wiertſe door 30000 Turcken aengetaſt en de Belegering, na datſe de Ottomannen 4 Maenden ſonder vrucht beſchooten hadden, opgebroken; maer in den Jare 1498 attaqueerdeſe Bajazet II. aen 't Hooft van 150000 Man en veroverdeſe.

in de Zael van den Grooten Raed op te rechten / 't Jaerlijcks Pension van den Grave van Coningsmarck met 6000 Ducaten te vermeerderen / aen den Prins van Hanover een Juweel van 4000 en aen den Marquis de Turenne een degen van 2000 Ducaten te senden / den Marquis de Corbon tot Sergeant Generael van de Battaille met een vermeerdert inkomen van 2000 Ducaten aen te stellen / aen meer andere Officiers Geschencken of Bedieningen en aen de Soldaten een dubbelde betaling te geven: De Capiteyn van de Feloucq / die de tijding bracht / kreeg 400 Ducaten en yder Bootsgesel 12 Zecchijnen.

Tot verder uytbreyding van de Lantpalen der Heerschappy liet den Generael Morosini na 't verkiesen van de nodige Officiers in de veroverde Plaetsen het (a) Casteel Cornese opeyssiچen. De Aga / die daer binden 't Gesagh hadde / bood geen tegenstant; maer versocht / dat sijn Volck na Smirna gebracht mocht werden / en verliet / sonder antwoort te wachten / kort na dese Opeyssching de Plaets / die 200 Dorpen in het vrucht baerste gedeelte van Morea / welckers Inwoonders haer ten deele de Republijck onderwierpen en ten getal van 150 gedoopt wierden en voor de rest na Achaien vluchteden / deckt en met 9 Kopere en 20 Ysere Stucken Geschut voorsien was

De Seraskier weeck na het innemen van Patrasso met het overschot van sijn Leger na (b) Corinthus.

De Generael Morosini / willende het overwinnen sijner Vyanden volkopen en aen den Seraskier toonen / dat hy macht genoeg had / een Stadt / werwaerts hy met al sijn Volck geretireert was / in te nemen / seylde met sijn Vloot / met de 14 veroverde Galeotten aengewassen / in de Golf van Corinthus / terwijl de Grave van Coningsmarck te Lant voortirock. De Seraskier / dese Marsch vernemende en in 4000 Soldaten / die hy te Corinthus by hem had / geen kloeckmoedigheyt genoegh tot het verweeren van die Post bespeurende / verviel in soo grooten wanhoop / dat hy de Kruyten Vivres Magasijnen en ettelijcke Huysen der Stad aen brant liet steken en selfs een gedeelte van de Fortificatien springen / over den Isthmus na Theben vluchte en Morea abandonneerde. Hy had kort te vooren aen de Commandanten van ettelijke Fortressen bevolen / deselve in d'Asch te leggen en met haer Bagagie en Guarnisoen by hem in de ontoeganckelijcke Bergen van

(a) *'t Casteel Tornese vint men na de kant van de Provintie van Belveder tusschen do Golf van Chiarenza en Arcadia op een Hoogte omtrent 3 Mijlen in Zee.*

(b) *Corinthus legt by-na in 't midden van den Isthmus, tegens welcke de Ægeesche en Ionische Zeen stroomen soo voordeeligh, dat sy eertijts het Oogh, de Bant en het Bolwerk van Grieckenlant genoemt wiert. Sy is door de Romeynen onder den Consul Memmius verwoest, door Augustus herbout en door Amurath II. en sijn Soon Mahomet andermael geruineert; ten tijde van de Keyser Emanuel door Roger de Normander, Coningh van Napels, belegert geweest en door de Venetianen ontset; twee jaren daer na onder de Despoten van Grieckenlant gevallen, door haer aen de Venetianen herlevert en door Mahomet II. vermeestert. Het Casteel Acro-Corinthus is op de Top van een ongemeene hoge Heuvel gebout en door de Natuur en konst gesterckt.*

Theben te komen. Hy verwoeste onderwegen al/wat hy kon/en massacreerde
de Griecken/ die in sijn sin de Venetianen geen tegenstant genoeg geboden
hadden; waer door dese Volckeren / verstoort/ alle de Turcken/ die sy ont-
deckten/ de dood deeden smaecken of gevangen namen. De Grave van Co-
ningsmarck sagh in't naderen na Corinthus van verre het overschot van de
vluchtende Turckse Ruyters en de Stadt in de Vlam; welcke echter door
't verteeren van alle de Magasijnen / waer in men noch veele Krijgs-en Le-
vens-middelen en 46 Kopere en 4 Ysere Stucken Geschut bewaerde/ ge-
lescht wiert. De voornaemste Griecken / welcke het Leger te gemoet qua-
men en haer uyt de naem van alle de Inwoonders aen de Voeten van den Ca-
piteyn Generael werpen / seyden/ dat de Turcken haer Stadt t'eenemael
verlaten hadden; maer/na sy vertrouden / Misitra noch beset hielden. Een
talrijck Guarnisoen leyde men in de Stadt Corinthus en 2 Compagnien in
't Casteel. Morosini besichtigde de Plaets; ontfing d' onderwerpingen van
den Metropoltaen / vergeselschapt van verscheyde Bisschoppen en de Papas
of Grieckse Priesters / en sag den Berg Parnassus / de Fonteynen van He-
licon en de Pireneen / een Beelt van Janus / het Graf van Diogenes /
de overblijfselen van de Tempel van Minerva en de voetstappen van de Muur/
welcke eertijts d' Isthmus van Corinthus sloot en van de Venetianen door
Lodewijck Loredan / Generael ter Zee / sijn Troupen by de Volckeren van
Bartholt d' Este gevoegt hebbende / met 30000 Arbeyders in 15 dagen vol-
topt / met dubbelde Grachten en 130 Torens gesterckt en Hexamilion, om
dat sy 6 Mijlen lang was / genaemt wiert.

De Capiteyn Generael vaerdigde vervolgens een stercke Bende Krijgs-
knechten en de Mainotten onder M. Polani na * Misitra. De Besettingh
stack sonder uytstel witte Vlaggen op en de Gouverneur versocht/ met
sijn Volck uyt te trecken; dan kreegh tot antwoort / dat men / soo de Stad
geen 200000 Piasters betaelde / alle de Inwoonders tusschen de 18 en
50 Jaren op de Galeyen sonde setten en alleen de Vrouwen / Kinderen en
oude Menschen laten gaen. Sy neyghden haer echter / soo dra sy uytstel voor
ettelijcke Maenden tot het opbrengen van dit Gelt geobtineert hadden / tot de
gehoorsaemheyt.

Na

* *Misitra was eertijts Lacedemon en Sparta geheeten; 't eerste van Lacedemon, de Na-
volger van Lelex, en 't andere van de Coningin Sparta, Dochter van Europa en den selven
Lacedemon, of, so andere meenen, van Spartus, Soon van Phoroneus, Coning van Argos.
De Gront deser Stad is ten deele effen en ten deel Bergachtig: sy wert van 't Westen door den
Bergh Taygetes gecommandeert en is in vier Gedeelteens gescheyden; 't Casteel, de nieuwe
Stad, de binnenste Voorstad en de buytenste Voorstad: de buytenste Voorstad is van d' andere
Gedeeltens door een Vasili Potamos, over welcke een Steene Brug legt, volkomen gescheyden
en het Casteel op een Hoogte met verscheyde Regen-backen so voordeeligh, dat het noyt, hoe
hevig bestormt, met gewelt vermeestert is: Sy wert veel ouder, als Romen, Carthago, Stra-
cusa, Alexandria en andere oude Steden van de Werelt, gerekent. Benedetto Colleone, Vene-
tiaensse Generael, overweldigde se in 't Jaer 1473, en se was ten tijde van den Doge Henrico
Dandolo noch aen de Republijck; maer, wanneer se de Turcken verwonnen hebben, twijffelt men;*

Na eenige dagen uytrustens vertrock den Capiteyn Generael na * Athenen en lande / terwijl de extraordinaris Capiteyn de Schepen / Venier / tot diverteringh der Turcken met sijn Esquadre het Canael van Negroponte inseylde / den 21 van Herfstmaent te Porto Leone. Na het debarqueren quamen de voornaemste Grieken den 22 den Capiteyn Generael begroeten; beloben / haer de Gehoorsaemheyt van de Republijck te sullen onderwerpen; betuygen / dat sy ten hooghsten verblijt waren / gelegentheyt te vinden tot het af werpen van 't Ottomannische Jock / en verhalen / dat de Turcken ten getale van 4 a 600 in 't Casteel geweken waren en ettelijcke Griekse Metselaers en andere Konstenaers / om haer in voorvallende gelegentheyt daer van te bedienen / geweldelijck met haer gesleept hadden. Ondertusschen wierden 150 Soldaten gedetascheert en tot Wacht in de Stadt gelegt / met ordre / van te besorgen / dat de Huysen van de Griecken / als wesende seer civile en beleefde Menschen en van groote nuttigheyt / door de Militie niet beschadight of op eenigerley manier geplondert mochten werden: Ter selver tijt nodigde sijn Excellentie de Turcken van het Casteel door een beleefden Brief tot de Overgabe; 't welk sy van de hant wesen en oock toonden / dat sy van voornemen waren / haer te verweeren / aengesien sy op het naderen der Venetianen ettelijcke Canon-schooten losteden; dan sonder eenige de minste schade te doen en iets daer door uyt te wercken / als dat den selven dag het openen der Trencheen / het ontschepen van het Geschut en 's avonts het maken van een Battery (gedurende het welcke een Sergeant Major en ettelijcke Soldaten sneuvelden) aengevangen wiert. De Turcken schooten den volgenden nacht sterk uyt het Casteel. Den 23 waren de Venetianen besig met het aenvoeren van Geschut en Mortiers. Den 24 / 's avonts / raeckte de Battery voltoyt. Den 25 begonden se in het krieecken van de Morgenstont 't Casteel te beschieten; hadden op de middag de Borstweeren al onder de voet / en wierpen vandoe af aen eenige dagen na malkanderen veele Bomben na binnen; doch / terwijl men hier mede besig was / wierden de Belegeraers door de Vyantlijcke Batteryen ook merckelijck geincommodeert. Den 26 viel omtrent ten half

een

* *Athenen, eertijts het School der Geleertheyt, aen 't vaste Lant van Grieckenlandt en in de Provintie van Achaja gelegen, heeft een Burgt, ruym 2500 Huysen groot; een groot en schoon Lant, niet boven 10 uren van Negroponte, onder haer District; een Casteel, ongemeen hoogh op een Rotz, aen drie kanten ontoeganckelijck en aen de vierde niet min door de Natuur, als Konst, sterk en voorsien met een Muur, eenige distantie van d'andere van 't Casteel (waer in de Tempel van Minerva met prachtige Colommen en Beelden in dese Belegering nog gevonden wiert) afgelegen en den toegang derwaerts deckende; een Haven, 6 Mijlen van de Stad, Porto Leone genaemt, en tot het bergen van over de hondert Schepen bequaem, en zedert, dat sy in het Jaer 1455 door Mahomet II. de Familie van Accaioli ontnomen wiert, geen de minste Oorlogs-ongemacken uytgestaen. Van de Muur, die Themistocles van de Zee tot aen de Stad heeft laten oprechten en door Sylla geruineert is, siet men geen overblijfselen; maer dicht by de Plaets noch een oude Tempel met de Studio van Demosthenes Areopagus; een groot Paleys, soo gesegt wert, van Theseus; een Arsenael van Lycurgus, en wat verder een menigte Colommen, welcke de groote der Stad in voorgaende Eeuwen te kennen geven.*

een ure des nachts een Bombe van den Grave San Felice in een Magasijn/
met Kruyt en andere diergelijcke Materialen opgevult/ 't welck in de brant
geraeckte/ twee dagen lang verteerde en de Vlam in de schoone Tempel van
Minerva/ die daer dicht by gelegen was en oock geruineert wiert/ bracht.
Den 27 voer men voort met het canonneren/ op hoop/ van een Bres te sullen
maken; doch vergeefs/ doordien alles op de Steenrots afstuyte: 's Avonts
stelde men de Mineurs te werck; maer met even slechten uytkomst; want
sy vonden overal de Rotz met weynigh Aerde gedeckt. Den 28 quam in de
Morgenstont tijding/ dat den Seraskier met 2000 Paerden en eenige In-
fantery tot het secoureren van de Plaets naderde: dit bewoogh den Generael
Coningsmarck/ met de Ruytery en Slavoniers uyt de Linien te gaen en de
Vyanden tegen te trecken; doch d' Ottomannen/ siende dese goede dispositie/
verkooren de vlucht en lieten het ontsetten varen: De Belegerde/ die midde-
lerwijl onophoudelijck uyt 't Geschut en Bomben beangstigt wierden/ ver-
nemende/ dat die geen/ die haer mosten redden/ geweecken waren/ staken
ten 22 uren een witte Vlag uyt; van het welcke den Capiteyn Generael nau-
lijcks geinformeert was/ of hy beval/ dat men den volgenden morgen tot
d' Onderhandeling soude treden. Den 29 in d' ochtentstont sont de Comman-
dant vijf voorname Turcken aen sijn Excellentie/ met welcke geaccordeert
wiert/ dat sy binnen vijf dagen met hare Familien en soo veel/ als yder dra-
gen kon/ souden uyttrecken en de Slaven/ Wapenen en Paerden daer binnen
laten/ doch daer voor op haer embarquering na Smirna een Betalingh ont-
fangen; maer met bedreyging/ dat/ by aldien sy de Fortres by gebreck van
Water of Ammunitien inruymden/ de Tractaten niet souden gelden en sy/
als of sy haer op discretie overgegeven hadden/ gehandelt werden: Een van
de vijf Turcken keerde met het Accoort nabinnen en d'overige bleven in Osta-
gie: Vervolgens toog de Besetting/ 3000 Zielen sterck/ten geprefigeerden
dage uyt en wiert van Schepen tot haer transport voorsien: eenige hondert
weygerden/ haer t'embarqueren/ en beloofden/ Christenen te werden. Den
Heer Daniel Delfino/ extraordinaris Velt-Provediteur/ kreeg het extra-
ordinaris en den Grave Tomio Pompte het ordinaris Gouverneurschap.
De Capiteyn Generael liet drie Torens tusschen de Stad en de Haven tot
decking van de Weg oprechten en overwinterde na 't licentieren der onnodige
vaertuygen met sijn gantsche Vloot en Militie in dat gewest en de Turckse
Seraskier te Theben.

In Dalmatien ruckten omtrent het begin van Grasmaent 20000 Turken
met 6 Stucken Geschut voor de Venetiaense Vesting Sing/ schooten den
4 en trelijcke volgende dagen noophoudelijck en deden nu en dan met slechte
succes Stormen op de Buyten-wercken. Den Generael Cornaro versamel-
de ondertusschen soo veel Volck onder het Gebiedt van Spalato/ Clissa en
Tran/ als mogelijck was/ brak den 21 tot het Ontset van Clissa op nevens
den Generael van de Wapenen/ den Grave van St. Polo/ de Serganten
Generael van de Bataille Lodewijck/ Soon van den Grave/ en Pietro Pe-
rini/ veel voorname Officiers/ Volontairen en 3 Stuken Geschut onder
het

het Opsigt van den Heer di Boccaut/ vont/ te Consco gekomen/ den Provediteur General van de Cavallery/ Antonio Zeno/ en den Ridder Janco met sijn Morlacken van Zara en Sebenico aldaer en maechte met deselve een Corps van 10000 Combattanten upt. Den 23 continueerde de Marsch in goede ordre: Den Generael van de Cavallery/ Zeno/ troch voor upt/ den Generael S. Polo volgde met de Infantery en den Generael Cornaro hielt sig in het midden: Ten 20 uren quamen sy te Vizmo/ 5 Mylen van Sing/ alwaer sy haer begroeven en de Militie in hare Posten verdeelden: 200 Man gingen 's avonts op het Gebergte en gaven door drie Vuur-Pijlen aen de Belegerde kennis van het aennaderen van het Ontset en/ wijl sy die op verschepde Plaetsen op lieten vliegen/ aen de Vyanden gedachten/ dat sy/ van meer/ als een kant/ aengetast souden werden; het welck/ alhoewel sy door hare Spions al eenige dagen verwittigt hadden geweest/ dat de Christenen/ om haer op te slaen/ versamelden/ in haer soo grooten schrick en verbaestheyt verweckte/ dat sy sonder tijt versuym noch den selven nacht haer Geschut begonden af te voeren en haer Volck weg te senden; en sulcks/ onaengesien sy preparatie maeckten tot het doen van een nieuwe Storm/en ten dien eynde alle oogenblicken 3000 Man door den Bassa van Arcegovina by een gebracht/ verwachteden; want den Attaglich had/ soo wegens sijn eygen Intrest/ alsoo sijne Goederen voor een gedeelte rontom die Plaets gelegen waren/ als wijl hy op die Voorwaerde tot Bassa van Bossina verkoren was/ gesworen/ de selve/ al koste het noch soo veel Bloedt/ te vermeesteren: Die van de Fortres/ eenige beweging in het Vyantlijck Leger vernemende/ beelden haer in/ dat 't preparatie maeckte tot het stupren van de Christenen; maer sagen in het kriecken van de volgende Morgenstont/ als wanneer sy Vuer-Kogels na buyten wierpen/ geen Vyanden meer in hare Wercken/ vielen daer op upt en staken de Trencheen aen brant: Ondertusschen waren de Turcken tot aen de Brug van Cettina/ over welke sy hare Bagagie en Geschut in sekerheyt lieten vervoeren/ genadert: De Generael Carnaro ontfing van dese Aftogt eerst den 24 ten 20 uren tijding en detacheerde den Ridder Janco met sijn Morlacken en bevel/ van haer van achteren te overvallen; doch vruchteloos: want voor sijn aenkomst was de Infantery met het Geschut de Brugh al gepasseert en 't grootste gedeelte van de Cavallery stont tot afkeering van alle Vyantlijke aenvallen noch aen dees zijde/ maer troch oock/ soo dra den Ridder Janco te rug marcheerde/ daer over en brack/ om de Venetianen te verhinderen/ haer te vervolgen/ de Brug aen stucken. Den 25/ St. Marcus-dag/ arriveerde den Provediteur Generael/ Cornaro/ met het gantse Leger te Sing/ wiert door het Guarnisoen met alle bedenckelijcke toejuychingen verwellekomt; dan liep door de schrick/ die sijn Paert opvattede/ groot gevaer van 't Leven/ maer wiert echter/ sonder meer/ als aen sijn eene Wang een lichte Quetsuur t'ontfangen/ geret. In de Vesting vont men weynig Dooden/ doch vry veel Gequesten/ daer onder den Provediteur Bollani/ welcke den 22 in het verweeren van een Post in sijn eene Been gewont was geworden. De gevange Turcken verhaelden/ dat

de

de Vyanden door hare meenigvuldige Stormen wel 2000 Man verlooren
hadden en onder deselve den Chiaus van den Bassa / den Halaibach / Gran-
de van Bossina / Harsalan / Bey van Arcegovina / een Delp Bassa en veel
Spahis: In hare Trencheen lagen een quantiteyt Schoppen / Ladders en
Haken / waer mede sy de Pallissaden van de geattaqueerde Post omver
meenden te halen / en een vernagelt Stuck Geschut.

Den Raed verkoor / op het hooren deser Manneiycke verweering / den Heer
Antonio Bolani tot Provediteur al Sale / vermeerderde het Tractement
van den Sergeant Major Borri van 1200 tot 2000 Ducaten en liet aen hem
en d'andere Offiers van 't Guarnisoen een goude Halsketen en de Soldaten
een betaling geven.

Den Ridder Janco infesteerde de Turcken den gantschen Somer met ro-
ven / branden en plunderen; maer wiert selfs / soo als hy in Oogstmaent
besig was / 300 Ottomannen in 't Lant van Dummo aen geen zijde Cettina
af te maken / door een Turck / die hy met een Houwer-slag ter Aerde gewor-
pen had en doot waende / uyt een Pistool doorschoten.

De Pausselijcke en Maltheesse Hulp-Galeyen / die vermits de Be-
smettelijke Sieckte in eenige Plaetsen van Morea haer desemael niet met den
Capiteyn Generael Moresini conjungeerden / seylden in 't laetst van Hoy-
maent na Dalmatien.

Den Generael Cornaro (aen wien den Raed / op dat dese Hulp-Galeyen
aen hem het Opper-Commando niet souden bedisputeeren / den Titul van
Capiteyn Generael met de Fanale en Gonfalone sont) ging met sijn Volck /
400 Man gesoldoyeerde Militie / 2000 Morlacken en ruym 200 Ruyters
sterck / en 12 Stucken van 50 en 6 van 20 Ponden / behalven de Mortiers / op
2 Palanders / eenige Galeyen / 30 Galeotten en verscheyde Vaertuygen
nevens d'Auxiliaire Schepen den 19 van Oogstmaent van Spalato t'zeyl
en quam na 13 dagen suckelens den 2 van Herfstmaent 's avonts by de
Post delle Rose / tegen over * Castelnuovo. De Vyanden waren over het
sien van een Vloot van 130 Zeylen uyttermaten verbaest en deden / niette-
genstaende men onder het Canon der Fortres passeerde / niet eenen schoot.
Den 3 traden de Venetianen ten 16 uren een Mijl van de Plaets aen Lant en
vonden in het derwaerts marcheren veele Vyanden / welcke / op een Heuvel
in ordre gerangeert en in een Kerck / Santa Veneranda genaemt / gepo-
steert / haer het Hooft boden. Den Provediteur Generael Cornaro belaste
hier op aen de Auxiliare Volckeren / oock te landen en de sijne te komen on-
dersteunen: Zijn Excellentie sprong selfs te Paert en naderde met 400 Ruy-
ters onder den Heer Giovanni Loredano / gedestineerde Velt-Provediteur
van de Cavallery / en de Over-Alpische Troupen / die hy middelerwijl liet
debarqueren / na de Plaets van het Gevecht / het welck twee uren lang seer
hartneckig gecontinueert / doch eyndelijck door de Turcken nevens de Kerck /
die de Christenen besetteden / verlaten wiert. Ondertusschen sleepten de
Galeyen

* *Kastelnuovo is een Stad, in de Golf van Kattaro gelegen, waer uyt de Turcken met haer Roof-Schepen de Golf van Venetien menigmael en merckelijck infesteerden.*

Galeyen van Balbi en Querini twee Palanders niet sonder groot gevaer aengesien de Vyanden gedurig uyt haer Canon speelden / tot onder het Geschut van de Plaets. In het Gevecht waren volgens het rapport van een Turck / behalven veele gequetsten / 70 Ottomannen / daer onder 3 Agaes / en van de Venetianen een Malthees Ridder en niet boven 4 a 5 Soldaten gesneuvelt en twee gewont. De volgende nacht ging den Marquis Borri / Sergeant Major van de Bataille / een Post / wesende een Huys / een Kanon-schoot van de Neder-Stadt / besichtigen en met de Abruzzesen beleggen: wat achterwaerts verschansten haer de betaelde en Auxiliaire Voetknechten. Den 4 wierden de Christenen in het openen van de Trencheen / door de Turcken / die in een ander Huys / een halve Pistool-schoot van haer afgelegen / haer onthielden en gedurig schooten / ongemeen gequelt: dit veroorsaeckte / dat den gantschen dag seer sterck van beyde de kanten uyt de Musquetten en het Geschut van de Fortres niet sonder Bloet vergieten gespeelt wiert: de Palanders wierpen middelerwijl onophoudelijck Bomben in de Neder-Stadt. Den 5 resolveerde sijn Excellentie / de Turcken / die haer noch in het hier voor gemelde Huys bleven onthouden / door twee Stucken Geschut / welcke men ten 21 uren op de Battery bracht en begon te gebruycken / van daer te verdrijven; maer sy hadden het geluck / dat men door het vallen van een sware regen / die seer hinderlijck viel / met het schieten most ophouden. De Vyanden lieten echter niet na / den gantschen dag uyt haer hooge Casteel en de Stadt met het Canon te speelen ; doch soo geluckig voor de Belegeraers / dat sy geen ongemack daer door leden. De twee Palanders / die door ordre van den Heer Pietro Duodo wat dichter aen de Fortres gebracht waren / wierpen dien dagh omtrent 500 Bomben in de Stadt : een van dese viel een Moskee en een andere een Toorn tegens over het hooge Casteel onder de voet. De gantsche nacht door duurde den Regen en den 6 debarqueerde men 's ochtens / alsoo het wat beter Weer was / tot voltoying van de Batteryen het overige Geschut en Mortiers : In 't krieckem van de Morgenstont pooghden de Turcken / de Battery / daer men twee Stucken Geschut tot omverschietingh van het Huys op geplant had / te ruineeren ; maer wierden door de Dragonders / die in de uytterste Post stonden / ende de nabygelogeerde Voetknechten verhindert. Kort daer nae maeckten de Belegeraers een Linie van Circumvallatie / sloten daer in de twee bovenverhaelde Huysen / en onderschepten / terwijl sy besigh waren / hare Approches voort te setten en Batteryen op te werpen / een Brief van den Bassa van Arcegovina / aen de Belegerde geschreven en dienende / om haer aen te manen / dat sy haer kloeckmoedigh souden blijven verweeren / maer niet met uytvallen consumeeren ; met belofte / dat hy in het kort de Plaets stont te komen secoureren : Van Ragousa en andere Plaetsen onfingen sy oock wel tijding van de aennadering der Vyanden ; maer met soo varierende omstandigheden / dat sy 'er onmogelijck hare mesures na konden nemen / tot dat den Generael Cornaro den 15 in de morgenstont bericht wiert / dat het Secours naby / 4000 Man

sijne Linien te overrompelen: Sijn Excellentie sterk en geresolveert was / gaf hier van aenstonts kennis aen de Maltheessen Generael / welcke / de Pausselijcke Galeyen ter rechter hand latende / met 8 van sijn Ordre ter slincker zijde ging leggen / om de Militie in het Gevecht met de Turcken uyt sijn Geschut t'ondersteunen; maer keerde / na dat hy tot de middag aldaer verbleven was / alsoo de Vyanden niet te voorschijn quamen / na sijn oude Post: Een goet getal Ottomannen / dat door hymelijcke en voor de Belegeraers noch onbekende Wegen achter een Valey geraekt was en sig aldaer verborgen gehouden had / quam / soo dra de Galeyen weg gezeylt waren / te voorschijn; attacqueerde de uytterst geavanceerde Post / door de Cattarinen en Montenegrinen beset; deed haer deynsen; bemachtigde de Post / en besprong / wanende / nu genoegsaem de Victorie te hebben / met soo grooten kloeckmoedigheyt de tweede Borstweer / door de Italianen onder den Collonel Perini bewaert / dat sy dese na het quetsen van den Collonel door een Musquet-schoot aen het wijcken kregen / tot dat d'Albanesen en Slavoniers haer ondersteunden en volgens haer gewoone dapperheyt de Turcken soo lang staende hielden / tot dat meerder secours uyt de nabygelegene Linien kon komen: Den Generael Cornaro sprong selfs te Paert en reed na de plaets van 't Gevecht / welke de Turcken / ontsnoert en over hals en kop geworpen / genoodtsaekt werden / met een schandelijcke vlucht te verlaten: De Cattarinen en Montenegrinen / hier door aengemoedigt / onderwonden haer / tot uytwissing van de smet van flaeuhertigheyt / in het verlaten van haer aenbetroude Post betoont / de Vyanden op de hielen te volgen / en hadden het geluck / van in korten tijt 300 ter neder te maecken en der selver Hoofden aen den Generael Cornaro / die haer voor yder een Zechijn vereerde / te brengen: De Slavoniers en een gedeelte van de Montenegrinen continueerden het najagen van de Ottomannen noch langer / benamen veele het leven en kregen verscheyde Gevangens / hoedanige de Christenen 70 hadden: Den Bassa van Arcegovina / die het Secours gecommandeert had / was met 500 Man van sijn vertroutste Soldaten een uur achterwaerts gebleven / om de uytkomst van het Gevecht af te wachten / en keerde / doe hy vernam / die ongeluckig voor hem te zijn / te rugh. Den Bassa van Bossina salveerde sig mede vlucht / hoewel gequetst: De gevangens verhaelden / dat hy in de gehoudene Turckse Krijgsraet geboteert had / dat men / voor dat men sig het ontsetten van de Plaets onderwont / met den Gassa van Albanien conjungeren most; maer dat den Renegaet Pastrovichio / een van haer voornaemste Kapiteynen / sig daer tegens gestelt en verseekert had / dat de benautheyt van de Vesting geen uytstel kon lijden en dat de Christenen / door de moeyte en continuele Regen afgemat / de kracht van hare Zabels niet souden konnen wederstaen. De Broeder van den Bassa van Scutari wierd door een Slavonier / aen wien hy 1000 Realen voor sijn Leven behalven een behoorlijck rantsoen beloofde / gevangen gekregen. Van de Christenen waren niet boven 20 Soldaten gedoot en gewont; weshalven deselve 's avons de behoorlijcke Dancksegginge aen God den Heere deeden en hare vreugde met het lossen van alle haer Artillery betoonden: Ter selver tijt font

den

den Generael Cornaro den Ridders Boliza na de Plaets/ om se op te epsschen dan de Belegerden willen niet antwoorden noch de Brief van Opeyssching ontfangen. Den 16 staken de Belegeraers de afgehouwe Turckse Hoofden op Piecken/ toonden se met 12 veroverde Vaendels aen de Besetting en vermaenden haer andermael tot overgeven; doch kregen tot antwoort/ dat het geen tijt van accorderen/maer van vechten/ was en dat sy haer tot den laetsten druppel Bloets meenden te verweeren: Hier op gaf den Generael Cornaro ordre/ dat drie Batteryen vergroot souden werden en continueel de Stadt beschieten. Dien selven dagh vonden de Venetianen op het Geberghte en in de Valleyen noch veele Turckse Lijcken; en men verstont naderhant/ dat de Vyanden in het overmonsteren van haer Militie 700 Man gemist hadden. Den 17 wiert 's nachts een Turck buyten de Stadt gevonden: dese rapporteerde/ dat hy (hoewel sommige wilden/ dat de Belegerde hem uyt de Poort gelaten hadden) uyt de Stadt gevlucht was en dacht/ over te lopen; dat de Belegerde/ doe men de Opeyssching deed/ noch niets van 't volkomen slaen van haer Secours geweten en daerom soo fier geantwoort hadden/ en dat sy aen veele dingen gebreck leeden.

De Regen verhinderde eenige dagen het avanceren met de Belegeringh; maer den Generael Cornaro/ wist tot verswacking der Belegerde haer ondertusschen door de Perastinen de Hulp van de Seimeni/ het welck Albanesse Militie is/ met een Goude Haeck soo wel t' ontrecken/ dat 200 op den 27 uyt de Vesting tot de Belegeraers over-liepen. Den 28 viel in het kriecken van den dagh een Bombe/ van Capo Camillo geschooten/ in de Magasijn-Toorn/ welcke opvloog en 200 Persoonen het Leven benam: op dit goet voorspel liet sijn Excellentie alles tot den Storm vervaerdigen: Ten 19 uren begonnen de Galeyen omtrent de tijt van een uur de Stadt met het onophoudelijck inwerpen van Vuur te beangstigen/ en daer na de Granadiers/ Dragonders/ Malthesen/ Abruzzesen en de Militie van Barcit de Bres te beklimmen: in den eersten aenval sneuvelden onder anderen den Luytenant Collonel van de Dragonders/ Santonini/ en twee Ridders van Maltha/ en wierden de Belegeraers/ welcke hoopten/ haer beneden de Bres te verschanssen/ met eenige confusie gerepousseert/ doordien sy door een diepe Gracht/ die achter de Bres gemackt was/ onmogelijck achter de selve en beneden konden komen; maer echter/ door de Officiers aengemoedigt/ noch Meester van d' Aert van de Bres dicht by een Toorn/alwaer sy haer begroeven. Den 29 sag sijn Excellentie in het keeren na de Batteryen/ dat ettelijcke Morlacken/ een stuckweegs langs de Toorn gekropen en na by genoeg gekomen/ met hulp van andere Militie soo kloeckmoedigh wederom de Bres beklommen/ dat het geschapen stont/ dat sy in het kort de Stadt vermeestert souden gehad hebben/ ten ware de Belegerde/ in grooten getale toeschietende/ haer andermael hadden doen deynsen: De Vyanden konden nochtans niet verhinderen/ dat diversche Slavoniers en Abruzzesen in de Stadt en in de nabygelegene Huysen verschanst raeckten. Den volgenden nacht accordeerde men door behulp van de duysterheyt in het stille met 30 soo

 Turcken/

Turcken / als Christenen / die met hare Familien in de Toorn / na de Zee-
kant gelegen / gebonden wierden / dat sy uyttrecken souden ; het geen op
staende voet volbracht en de Toorn met 300 Italiaensse Soldaten beset wiert:
dese planteden daer en de Slavoniers en Abruzzesen in de veroverde Huysen
in de Stad de Standaert van St. Marcus. De Turcken / siende des anderen
daegs 's ochtents 't waepen van de Republijkse Vlaggen / verlieten de Stad /
weken na het Onder-Casteel en staken een witte Vlag op : de Conditien / die
sy tot de overgaf voorsloegen / wierden alle van de hant gewesen en haer al-
leen toegestaen / uyt te trecken en soo veel / als yder dragen kon / mede te ne-
men. Den eersten van Wijnmaent gaf sig het Opper-Casteel op deselve
Voorwaerde over en marcheerde de Besetting / sterck 1000 Man / tot den
Oorlog bequaem / na buyten / nevens 1500 andere Zielen / welcke alle gesa-
mentlijk in haer aftocht seer devoot schreyden en de Muuren en Poorten ku-
sten. Den Capiteyn Generael / Cornaro / die in de Belegeringh niet wey-
nig Fatigues uytgestaen had / tradt noch dien selven dagh in de Stadt / at
met de voornaemste Hoofden op de Ruinen / vont 56 Kopere Stucken Geschut
en liet in de principale Mosque / die sijn Excellentie den Dalmatissen Hey-
lig Girolamo / wiens Naem hy voert en op welckers Feestdag de Stad ver-
overt is / gededicceert had / door den Bisschop van Antivari solemneel Mis
doen en het Te Deum singen. Een groote quantiteyt Krijghs-en Mont-
Manitien ontdeckte men en veroverde vijf Fusten / die aen Lant lagen ; en
sijn Excellentie verkoor den Heer Antonio Loredan / den Marquis Borri
en een Maltheeser Ridder tot Opsienders van de Buyt der Stad / den Heer
Vicenzo Gritti tot Opsiender van de buyt van 't Casteel en den Heer Gico-
lamo Donato Provediteur van de Plaets.
Den Raed eligeerde tot erkentenis van dese Victorie den Generael Cor-
naro met 690 Stemmen (terwijl maer 120 het contrarie voteerden en 12 haer
neutrael hielden) tot Surpernumeraire Procurateur van St. Marcus / en
den Marquis Borri tot Sergeant Generael van de Battaille / en gaf aen een
Florentijnssen Bombardier / die veel tot d' Overwinning gecontribueert had /
een Becken van 1000 Ducaten.

De Poolsse Veltocht was dit Jaer soo slecht / dat men niets daer van seg-
gen kan / als alleen / dat de Coning na 't versamelen der Poolsse en Littausse
Armee door eenige Volckeren onder sijn Soon / den Prins Jacobus / Ca-
minietz twee dagen met het inwerpen van Bomben heeft laten quellen.

De Knees Wasili Wasilewic Galytzen / Cancelier en Veltheer van Mus-
covien / verscheen met een Leger / op ruym 500000 Man geschat / by tijts
op de Grensen van de Crim en na wat sulckelens en 't verliesen van eenige
duysent Menschen en Paerden door 't slechte Water / dat sy tot haer dranck
mosten gebruycken / en doordien de Tartaren het Gras in de Crim verbran-
den / in der Muscou terugh. Hare Czaarsse Majesteyten notificeerden door
afgesonde Envoéz de geslote Alliantie met den Keyser en versochten Sub-
sidien

sidien van Spangie / Vranckrijck / Engelant en haer Hoog Mogende: Het laetst wiert afgewesen / maer d' Enboyéz wel onthaelt behalven in Vranckrijck / van waer de Coning haer / na dat hy verklaert had / geen Assistentie tegens den Grooten Heer / sijn Geallieerde / te konnen geven / na een kort verblijf deed vertrecken / om dat sy hare mede gebrachte Russe Koopmanschappen aen sijne Onderdanen verkochten.

Benevens den Oorlogh tegens de Turcken waren de binnenlantse Saken in Engelant / Schotlant en Yrlant de geene / daer d' oogen van Europa meest op sagen. Dese stonden aldus: De Coning poogde sijn Gesag en den Roomsen Godsdienst in sijne Rijcken van tijt tot tijt te doen wassen en toenemen / en voornamentlijck / om 't laetste upt te wercken / de principaelste Grooten tot het veranderen van Religie te bewegen / en onder haer met het begin van dit Jaer den Grooten Thesaurier van Engelant / den Grave van Rochester: ten dien eynde liet hy op Withal de Hooft-verschillen tusschen de twee Religien door Drs. Patrick en Jane / Godtsgeleerden van d' Engelsse Kerck / en de Roomsse Geestelijcken Goodwin en Giffard betwisten in tegenwoordighept van sijn Persoon en den Thesaurier / welcke na 't hooren van wedersijts redenen verklaerde / dat hy nu noch meer, als oyt, in de Protestantse Religie bevestigt was: waer op volgde / dat sijn Majestept / hoewel men voorwende / dat het geschiede / wijl 't sijn Intrest niet was / dat hoog en aensienlijck Ampt / waer van / alles te samen gereeckent / meer / als 3000 Personen en daer onder Bedieningen van tamelijck en groot belang / afhangen / in handen van een Heer alleen te laten / hem van 't Thesaurierschap ontsloeg / doch een Pensioen van 6000 Ponden 's Jaers toestont / en John / Lord Bellasyse / Sidney / Lord Godolphin / Henry / Lord Dover / Sr. John / Ernst en Sr. Stephen Fox tot Commissarissen van het Groot Thesaurierschap en den Grave van Huntington in sijn plaets tot Commissaris van de Ecclesiastique saken aenstelde.

Beter geluckte het met den Lord Murray / Secretaris van Staet voor Schotlant / die tot de Roomsse Kerck af viel.

Mr. Dryden / een Poeet en Rooms geworden / voorsagh men van het Meesterschap van Allerzielen Collegie t' Oxfort.

De Coningh wist echter wel / dat / indien hy de Roomsse sonder meerder verseeckerthept in Bedieningen gebruyckte / sy na sijn afsterven niet weynigh upt te staen souden hebben; sagh / dat ondertusschen haer overal het presteren van den Test en Poenale Wetten afge-eyscht wiert en door de scheenen sprong / en verklaerde ten dien eynde / om die moeyelijckhept te boven te komen / in 't laetst van Lentemaent in sijn Raed; Dat hy besloten had, Vryheyt van Gewisse aen yder een te vergunnen, en daer toe bewogen was geworden, doordien hy gemerckt had, dat, niettegenstaende men gedurende de Regeering van vier Coningen, sijne Voorsaten, getracht had, een eendrachtigheyt van Godsdienst in te voeren, ende dese pogingen door de Parlementen ter dier tijt ondersteunt wierden, deselve echter misluckt waren; dat de dwang van Gewisse, die men

de Nonconformisten, op dat sy tot dese Vereeniging souden komen, op de hals had willen werpen, seer nadeelig aen het Volck geweest was, gelijck men door de afgrijsselijcke Rebelly, onder de Regeering van den Coning, sijn Vader, ontstaen, bevonden had; dat het groot getal Pœnale Wetten, tegens de Nonconformisten gedurende de voorgaende Regeeringen, insonderheyt ten tijde van den laetsten Coning, gemaeckt, veel eer haer getal vermeerdert, als vermindert, had; dat niets meer, als de Vryheyt van Gewisse, de Vrede en Rust van het Coninckrijck kan queecken, het getal van de Onderdanen vermeerderen en de Koophandel doen bloeyen, (door welcke drie saken de aensienlijckheyt van een Prins veel voortreffelijcker uytblinckt, als door de grootheyt sijner Landen) en dat sijn gevoelen, als meest over-een-komende met het Christendom, altijt geweest was; *Dat niemant om sijn Godsdienst vervolght behoort te werden; dat men niemants Gewisse moet dwingen; en dat, sulcks te doen, noyt het ware Intrest van een Coning van Engeland kan zijn.* **De Declaratie over dat subject was van desen inhout:**

Declaratie van den Coning tot het toestaen van Vryheyt van Conscientie.

JAMES R.

AEngesien het Godt Almachtigh behaegt heeft, niet alleen ons door de grootste swarigheden tot de Keyserlijcke Kroon van dese Coninckrijcken te brengen; maer oock ons door een meer, dan ordinaire, Voorsienigheyt op de Throon van onse Coninckljcke Voorsaten te bevestigen, is 'er tegenwoordig niets, dat wy soo ernstelijck begeeren, als onse Regeering op sulcke Gronden, die onse Onderdanen geluckigh konnen maecken, en haer, soo wel door genegenheyt, als door plicht, aen ons verknochten, te stellen; 't welck wy achten, dat door geen middelen soo krachtig gedaen kan werden, dan door het toestaen van een vrye Oeffening van haer Religie aen haer voor de volgende tijdt en door het voegen van 't selve by het volle genot van hare Eygendommen, die noyt in eenigh geval, zedert dat wy tot de Kroon geraekt zijn, door ons gekrenckt zijn geworden: welcke saken, als wesende beyde sulcke, die van de grootste aengelegentheyt zijn, door ons, gedurende onse Regeeringe over haer, als de oprechtste middelen voor haer Rust en onse Glory, altijt in dese Coninckrijcken gehanthaeft sullen werden. Wy konnen niet nalaten, gelijck seer licht gelooft sal werden, hertelijck te wenschen, dat alle de Ingesetenen van ons Gebiet Leden van de Catholijcke Kerck waren; maer nochtans dancken wy Godt Almachtigh ootmoedigh, dat ons gevoelen en opinie (welcke wy in verscheyde gelegentheden geopenbaert hebben) zijn en langen tijt onveranderlijck geweest zijn, *dat het Gewisse niet gedwongen, noch het Volck in puure materien van Religie geforceert behoort te werden*: sullcks is altijt rechtsdraets tegen onse genegentheyt strijdig geweest, als wy overdencken, dat het aenloopt tegens het Intrest van de Regeering, welcke het door 't beroven van de Koophandel, het ontvolcken van het Landt en het afkeerig maecken van de Vremdelingen onder de voet werpt; en eyndelijck, dat het noyt het oogmerck, waer toe het by der hant gevat wert, te weeg brengt: En in desen zijn wy door de reflectien, die wy op de vier voorgaende Regeeringen genomen hebben, merckelijck bevestigt: Want na alle de overvloedige en krachtig betrachtingen, welcke in yder van deselve gebruyckt zijn, om dit Coninckrijck in een volkomene Eendracht in de Religie te brengen,

is 't nochtans gebleecken, dat het succes het voornemen niet beantwoort heeft en dat de difficulteyt onverwinnelijck is: Derhalven hebben wy door onse Princelijcke Voorsorgh en Toegenentheyt tot alle onse Lieve Onderdanen, op dat sy gemackelijck en gerust mogen leven, de Koophandel vermeerdert, ende de Vreemdelingen aengemoedigt mogen werden, dienstig geacht, uyt kracht van onse Conincklijcke Prærogative dese onse Declaratie van Indulgentie in 't licht te geven; niet twijffelende aen de toestemminge van onse beyde Huysen van 't Parlement, wanneer wy dienstigh sullen achten, haer te laten vergaderen.

Vooreerst verklaren wy, dat wy onse Aerts-Bisschoppen, Bisschoppen en Geestelijckheyt en alle onse Onderdanen van de Kerck van Engelant in de vrye Oeffeningh van hare Religie, als by de Wetten vastgestelt, en in het gerust en volle genot van alle hare Besittingen, sonder eenige Molestatie of Disturbantie, hoedanigh sy mogen wesen, beschermen en mainteneeren sullen.

Wy verklaren insgelijckx, dat het onse Konincklijcke Wil en Begeerte is, dat van nu af aen de Excecutie van alle en alle soorten van Pœnale Wetten in Kerckelijcke Materien wegens het niet te Kerck komen, of wegens het niet ontfangen van het Sacrament, of wegens eenige andere Nonconformiteyt met de vastgestelde Religie of om of uyt oorsaeck van de Exercitie van Religie in eenige manier, hoedanigh het zy, immediatelijck opgeheven sal werden: Ende de vordere Executie van de voornoemde Pœnale Wetten en yder van dien wert hier mede opgegeven.

En, op dat door de Vryheyt, hier by vergunt, de Vrede en Rust van onse Regeringh met het in 't werck stellen van dien geen gevaer mogen lopen, hebben wy dienstig geoordeelt, en belasten en beveelen hier mede strictelijck aen alle onse Lieve Onderdanen, dat, gelijck wy haer Vryheyt geven, het zy in bysondere Huysen, of in Plaetsen, tot dat gebruyck expres gehuurt of gebout, te vergaderen en Godt na haer eygen Gelijckheyt en manier te dienen, sy alsoo bysondere sorg sullen dragen, dat niets onder haer gepredickt of gedaen wert, 't welck soude konnen strecken, om de Herten van ons Volck eenigsints van ons en onse Regeering afkeerig te maecken, en dat hare By eenkomst en Vergaderingen vredelijck, opentlijck en publijck gehouden en alle Personen vryelijck daer toe geadmitteert werden: En dat sy aen een of meer van de naeste Vre de Rechters bekent sullen maecken en aenseggen, wat Plaets of Plaetsen sy tot dat gebruyck assigneren.

En, op dat alle onse Onderdanen sulcke hare Religieuse Vegaderingen met volkomene Verseeckeringh en Protectie genieten mogen, hebben wy nodig geoordeelt, gelijck wy hier mede beveelen, dat sy op genigerhande manier ontrust sullen mogen werden; op pœne van onse Ongenade en dat daer tegens met de uytterste gestrengheyt geprocedeert sal werden.

En, nademael wy begeerig zijn, de Weldaet van den dienst van alle onse lieve Onderdanen, welcke door de Wet der Nature onafscheydelijck onse Konincklijcke Persoon geannexeert en inhererende is, te genieten, en dat geen van onse Onderdanen (die andersins wel genegen en bereyt zijn, ons dienst te doen) door tusschen komen van sommige Eeden of Tests, welcke gewonelijck in diergelijcke voorvallen geadministreert zijn, eenigh discouragement of dishabiliteyt onderworpen sal werden, verklaren wy hier by verder, dat onse Konincklijcke wil en begeerte zijn, dat d'Eeden, gemeenlijck genaemt d'Eeden van Supremacy en Allegiance, en insgelijckx verscheyde Tests en Declaratien, in d'Acten van 't Parlement, gemaeckt in 't 25 en 30 Jaer

van

van onse laetste Coninckljjcke Broeder, Coning Carel II., uytgedruckt, voortaen ter geener tijt door eenigen Persoon ofte Persoonen, wie sy zijn, welcke in eenig Ampt of Plaets van aensien, 't zy in 't Civil, of Militair, onder ons of onse Regeering geëmployeert staen te werden, afgelegt, gedeclareert of onderteeckent sullen behoeven te werden.

En, op dat alle onse lieve Onderdanen het volle genot en Voordeel van onse genadige Indulgentie, hier door voorgenomen, genieten ende van alle Pœnen, Pœnaliteyten, Boeten en Dishabiliteyten, by haer, of iemant van haer, geincurreert ofte verbeurt, of waer in sy 't eeniger tijt hier na verbonden sullen wesen door of uyt oorsaeck van hare Nonconformiteyt of d'Exercitie van hare Religie, en van alle Rechtsvorderingen, Ontrustingen of Disturbantien ter oorsaeck van 't selve geacquiteert en ontlast mogen werden, verleenen wy hier mede ons vry en ampel Pardon aen alle Nonconformisten, Recusanten en andere onse lieve Onderdanen voor alle misdaden en dingen, by haer bedreven of gedaen tegens de pœnale Wetten, voorheen op 't subject van de Religie en de Professie of Exercitie van dien gemaeckt: Hier mede verklarende, dat dit ons Coninckljjck Pardon en Indemniteyt soo goet en krachtig voor alle intentien en voornemens sullen wesen, als of yder Invidueel Persoon daer in bysonder genoemt was of particulier Pardon onder ons groot Zegel, 't welck wy insgelijcks verklaren, dat van tijt tot aen sodanigen Persoon en Persoonen, als 't begeeren sullen, verleent sal werden, bekomen had: Willende en bevelende aen onse Rechters, Justiciers en andere Officiers, van dese onse Conincklijcke wil en begeerte hier omtrent, boven verklaert, kennis te nemen en de selve te gehoorsamen.

En, alhoewel de Vrydom en Verseeckering, welcke wy hier mede ten opsigte van de Religie en Eygendommen gegeven hebben, krachtig genoeg behoren te zijn, om alle vreese en jalousyen ten opsichte van een van beyde uyt de Herten van onse lieve Onderdanen te removeeren, hebben wy nochtans dienstigh geacht, verder te verklaren, dat wy haer in hare Eygendommen en besittingen, soo wel van Kerck en Abdy-goederen, als van eenige hare andere Landen en Eygendommen, hoedanigh sy mogen wesen; sullen beschermen. Gegeven in ons Hof te Withal, den 15 April, 1687. in 't derde Jaer van onse Regeering.

Hier op volgde / dat de Nonconformisten aen alle kanten Vergader-plaetsen oprechteden en een reeckx van Adressen overleverden: de voornaemste zijn de onderstaende:

Aen 's Konings seer Voortreffelijcke Majesteyt:

Het Onderdanigh Adres van verscheyde van Uw Majesteyts Onderdanen, in en omtrent de Stad Londen, gemeenlijck Wederdopers genaemt.

WETTIGE SOUVEREYN:

WY, Uw Majesteyts seer onderdanige en getrouwe Onderdanen, welcke een langen tyt herwaerts ongemeen veel geleden hebben door de gestrenge Executie van de Pœnale Wetten over de materien van Religie (omtrent welcke, als wesende een saeck van Conscientie, wy ons niet konnen conformeren) konnen niet na behooren bewijsen de Danckseggingen, welcke wy bekennen, aen Uw Majesteyt, schuldig te wesen voor sijn laetste seer Genadige Declartie, waer

waer door wy niet alleen van onse voorgaende benautheden en onse Familien van ruïne bevrijt, maer oock met de vrye Oeffening van onsen Godtsdienst, welcke ons dierbaerder is, als eenig Wereltlijck genot, begiftigt werden.

Grooten Heer, 't is het gevoelen van dese onwaerdeerlijcke Gunst en Weldaet, van Uwe Conincklijcke Barmhertigheyt over ons uytgestort, welcke ons eens soo krachtigh beweegt, om ons selven voor Uw Majesteyts Voeten te prosterneren met de aenbieding van onse onderdanige Dancksegginge voor die Vrede en Vryheyt, welcke beyde wy ende alle andere Dissenters van de Nationale Kerck nu genieten, ende vastelijck vertrouwen, dat wy onder Uwe seer genadige Protectie sullen blijven genieten.

En, alsoo wy by ons selven vastelijck besloten hebben (als door onse Conscientie verbonden) alle onse krachten in te spannen, om die Proef van onse gehoorsaemheyt en getrouwigheyt aen Uw Majesteyt te geven, dat U noyt reden tot het herroepen van Uwe Princelijcke Gunst t'onswaerts moogt hebben, konnen wy niet nalaten, vastelijck te vertrouwen, dat sulcke Demonstratien, als dese, van Uw Majesteyts tedere sorgh voor de Welvaert en Rust van Uw vreedsame Onderdanen van alle soorten (hoewel in eenige gevoelens omtrent de Religie verschillende) soo volkomen het Gebied over de Herten van haer alle sullen voeren, dat de eenigste jaloursheyt onder haer sal zijn, wie haer selven het meeste waerdig maecken Uw Majesteyts Gunst en het meest tot de Glorie en 't Geluck van Uw Regeering toebrengen.

En dat 't de Almachtige Godt in het uytstorten van sijn aenmerckelijcke Zegeningen op Uw Majesteyt, Uw Conincklijcke Posteriteyt, Regeeringh en Volck behagen sal, de gantsche Werelt te overtuygen van de Wijsheyt en Waerheyt van Uw Majesteyts sentimenten: *Dat het Gewisse niet gedwongen magh werden; en dat niets meer tot de rust van dit Coninckrijck en Uw Majesteyts Grootheyt kan strecken, als een volkomene Vryheyt van Conscientie*; 't welck seer wel over een komt met de Goude Spreuck: *Al 't geen gy wilt, dat de Menschen aen u doen, doet het selve oock aen haer.*

Wy sullen altijt bidden, &c.

Ondertekent wegens ons selven en verscheyde andere van het eyge Gevoelen met ons.

Aen de Overleveraers antwoorde den Coning; Dat hy altijt van gedachten geweest was, dat het Gewisse niet gedwongen kan werden; dat sy wel deeden, dat sy haer Adres overleverden; dat hy oock niet anders verwacht had, en dat hy verseeckerde, dat hy al, het geen in de Declaratie belooft is, volbrengen sal.

Aen den Koning:

Het seer onderdanig Adres van verscheide Ministers van 't Euangelium, haer verblijf houdende in en omtrent de Stadt Londen, gemeenelijck Presbiterianen genaemt.

SIRE:

WY, de seer gehoorsame Onderdanen van Uw Majesteyt, welcke ons met verscheyde andere over 't genot van de vruchten van Uw Konincklijcke Goetheyt verblijden, dancken Godt seer ootmoedig en uyt uyt de gront onser

Herten,

Herten, dat gy dese goede Sentimenten Uw Majesteyt geinspireert heeft. Daer benevens komen wy, Sire, onse seer ootmoedige Dancksegginghen aen uw Majesteyt afleggen, voor dat hy, geraeckt van een medelijden, warelijck Koninckllijck, ons van ons langdurig lyden verlost en door de selve daet aen Godt het Gebiedt, het welck hem over alle Conscientien toekomt, overgegeven heeft, door uwe Christelijcke Gevoelens, *dat de Conscientie niet gedwongen behoort te werden*, en Uw besluyt, om sulcks gedurende uwe Regeering (welcke wy Godt bidden, dat hy geluckigh en voorspoedigh gelieve te maecken) in uwe Koninckrijcken niet te dulden, aen de Werelt t'openbaren. Wy bedancken insgelijcks Uw Majesteyt voor de Vaderlijcke sorg, welcke hy voor onse Rechten ende Goederen draegt, ende voor de Verklaringh, welcke hy gedaen heeft, van sijne twee Huysen van 't Parlement t'engageren, om met hem tot een soo voortreffeljck werck te concurreren; Godt bidddende, dat hy, soo tot sijn Glorie, als tot Satisfactie en Eer van Uw Majesteyt, als mede tot het welwesen van alle sijne getrouwe Onderdanen, haer daer toe gelieve te disponeren, op dat wy en de andere Onderdanen van Uw Majesteyt, in groote gerustheyt onder Uwe Bescherming levende, geen andere emulatie, als in het geven van de Blijcken van onse Getrouwigheyt jegens Uwe Geheyligden Persoon en Kroon, mogen hebben. Wy bidden U seer ootmoedig, Sire, dese seer onderdanige en seer oprechte Dancksegginghen te willen ontfangen van Uwe seer gehoorsame Dienaers en Onderdanen, welcke God sullen bidden, &c.

Tegens de Presenteerders seyde sijn Majesteyt:

EDELEN:

ICk heb alreede twee goede effecten van mijn Declaratie gesien; het gemack ende het behagen van mijn Volck, waer van U L. hier spreeckt, en 't door my herstellen van het Gebiedt over de Conscientien aen Godt: het is al langh mijn gevoelen geweest, dat niemant, als Godt, eene Macht over de Conscientien heeft of pretenderen kan, te hebben. Ick verneem, dat'er eenige Jalousyen tusschen mijne Onderdanen ontstaen zijn, door dien Ick dit voornemen by der hand gevat heb; maer U L. scheynt my toe Edellieden van te grooten schranderheyt, om sulken waen te koesteren.

Edelen, Ick protestere voor Godt ende Ick begeere, dat U L. aen alle soorten van Menschen van alle Gevoelens, met welcke U L. gelegentheyt hebt, te conserveren, verhaelt, dat Ick geen ander voornemen heb, als waer van Ick gesproken heb.

En Ick hoop, Edelen, soo langh te leven, dat Ick den dagh sal sien, dat U L. soo wel voor de Vryheyt van Conscientie, als voor Uw Eygendommen, een Magna Charta sult hebben; en nu, Edelen, predickt soo voor Uw Toehoorders, dat sy goede Christenen mogen zijn, en dan twijffele Ick niet, of sy sullen goede Onderdanen wesen.

Aen JACOBUS II, Koning van Engelant:

Het seer Onderdanig Adres van verscheydene van d' Onderdanen van den Koningh, gewonelijck Quakers genaemt, haer verblijf houdende in en omtrent de Stadt Londen, soo voor haer, als voor die van haer Gesintheyt.

SIRE:

ONaengesien wy niet d' eerste zijn, die desen Plicht afleggen, hopen wy echter, niet het minst erkennende de groote Weldaden, waer voor wy onse seer onderdanige Dancksseggingen aen den Koningh komen opofferen, te wesen, doordien niemant meer voordeel van sijn voortreffelycke en Christelijcke Declaratie voor de Vryheyt van Conscientie, als wy, voor welcke hy de Gevanckenissen geopent heeft, genoten, noch soo veel geleden heeft, noch generalijck aen de boosaerdigheyt van de Quaetwillige, wegens het stuck van de Religie soo geëxposeert geweest is: En, alhoewel wy dese daet van Barmhertigheyt met alle d' erkentenis, welcke een vervolght Volck moet hebben, ontfangen, vinden wy ons echter verplicht, te seggen, dat wy daer over te minder verwondert zijn, om dat verscheyde van ons weten, dat de Coning langen tijt, voor dat hy tot de Kroon geraeckte, verklaert heeft, gelijck hy daer na bewesen heeft, dat sijn imborst voor de Vryheyt van Conscientie was.

En, nademael wy ons verblijden, te sien, dat een Coning van Engelant dese glorieuse Maxime, dat de Conscientie niet gedwongen noch het Volck in 't stuck van de Religie geforceert behoort te werden, op sijn Troon bevestigt, geven wy oock onse seer onderdanige en oprechte Dancksseggingen daer voor eerst aen Godt, en daer na aen den Coning; wel wetende, dat men by gebreck van dese wijse Conduite in de Regeering te houden, de verwoestinge van Provintien en een groot verwijt aen de Religie veroorsaeckt heeft: En, alsoo dese Dancksseggingen niet beter, als door een Religieus, vreedsaem en onderdanig leven, openbaer sullen konnen werden, sullen wy onder de Genade Godts krachten inspannen, om in alle voorvallen te doen sien, dat wy seer getrouwe en seer geaffectioneerde Onderdanen van den Coning zijn, hopende, dat, na dat dese obligeante demarche van den Coning voor d' Eendracht onder sijn Volck en de Securiteyt van haer gemeen Intrest na behooren overwogen sal zijn, geen plaets meer voor de Apprehensien en Wantrouwingen, welcke de Regeering van den Coning moeyelijck en eenige van sijne Onderdanen ongeluckig souden konnen maken, overig sal blyven.

Ons staet niets verder te doen, Grooten Prins, als den Grooten Godt, door welcke de Koningen regeeren en de Princen de Justitie bedienen, te bidden, dat hy U dese voortreffelycke Wijsheyt en Verstant tot volharding en uytvoering van dese Godvruchtigen en Christelycke Onderneming, om alle de Nonconformisten op d' alderhertalligste langdurigste manier te verquicken, meer en meer gelieve t' inspireren: En wy bidden Godt, den Coning, sijne Koninklycke Familie en 't Volck te zegenen en haer sijn Genade en Vrede te geven, en dat hy, na een lange en geluckige Regeering op Aerde, een Beter Kroon onder de Salige moge ontfangen. Dit zijn de Beden van, &c.

Aen den Koning:

Het seer onderdanigh Adres van Dancksegginge van de Groot Jurys, op d' Algemeyne Sessien, den 29 April, in 't derde Jaer van sijn Majesteyts Regeeringh, gehouden voor de Stadt en de Corporatie van Totnes.

SIRE:

WY, de seer getrouwe Onderdanen van Uw Majesteyt van de Stad en de Corporatie van Totnes, hebben Uw Koninckllijcke Declaratie voor de Vryheyt van Conscientie, als mede d' aengenaeme versekeringen, welcke Gy daer in aen Uw Volck geeft van Uwe Christelijcke tederheyt in 't stuk van de Conscientie en van Uw sorg voor de verquickingen 't welwesen van alle Uwe Onderdanen, op de Knien en met alle bedenckelijcke erkentenis ontfangen.

En wy bidden Godt uyt het diepste van onse Herten, dat, gelijck hy Uw Majesteyt, even als voorheen den Grooten Cyrus, tot bescherming en herstelling van sijn Volck opgeweckt heeft, het hem oock behagen moge, Uw Regeeringh niet alleen soo sacht en glorieus, als dat van dien Monarch te maecken; maer oock van langer duur te doen zijn. Dit zijn de Wenschingen ende Gebeden van,

SIRE,

De seer onderdanige, seer gehoorsaeme en seer getrouwe Onderdanen.

Aen den Koning:

Het seer Onderdanig Adres van de Grand Jurys voor het gantsche Lichaem van 't Graefschap Middelsex, vergadert op de Generale Vrede-Sitting, op Hixhal den 20 Mey, 1687, gehouden, en aen de Rechters, om haer concurrentie te versoecken, gepresenteert.

SIRE:

WY, de seer onderdanige en de seer gehoorsame Onderdanen van Uw Majesteyt, seer gevoelig van de Genade en Gunst, welcke hy aen alle sijne Onderdanen bewesen heeft door de Declaratie, onlangs voor de Vryheyt van Conscientie gepubliceert, door welcke sy, van wat Conditie, Qualiteyt en Gevoelen sy mogen wesen, met alle bedenckelijcke gerustheyt de Vryheyt van haer Religie mogen genieten, haer verscheydene Beroepen waernemen en haer Goederen en Rechten besitten, waer door wy vertrouwen, dat Uw Majesteyt tot conservering van Uwen Geheyligden Persoon en sijn Authoriteyt en tot vermeerdering van Uw Glorie en Uw Grootheyt, soo Buyten- als Binnen-lant, het beste middel uytgevonden heeft, achten, dat het onse Plicht is, Uw Majesteyt van de groote sorg en toegenegentheyt, die hy daer mede jegens ons, sijne Onderdanen, Leden van d' Engelsse Kerck, doet sien, seer ootmoedelijck en seer oprechtelijck te bedancken; niet twijffelende, of die geene, die de continuatie van Uwe soo sachte en glorieuse Regeering of het voordeel en de Prosperiteyt van dese Natie wenschen, sullen met ons concurreren en in hare Gebeden voor een langh en geluckigh Leven van Uw Majesteyt volharden; gelijck wy na onsen plicht met alle bedenckelijcken yver gedurig sullen doen.

De Overleveraer / Mr. Bartholomew Shores / wiert Ridder geslagen en socht door sijn Ondertekenig d'andere Edellupden van Middle-Temple oock te bewegen tot het presenteren van een Adres: eenige stemden 't toe en andere weygerden het: een van de laetste seyde / dat hy daer toe wel genegen was / soo men 't hem wilde laten overleveren; want dat hy dan oock Ridder hoopte te werden.

Aen den Koning:

De Onderdanige Danckseggingen van verscheyde van Uw Onderdanen voor haer selven en andere in de Stadt en 't Graefschap Exon en 't Graefschap Devon.

SIRE:

WY hebben lang onder verscheyde moeylijckheden wegens onse Nonconformiteyt en 't betrachten, van Godt te dienen in eenChirstelijcke vreese, geleeft, welcke moeylijckheden hier seer swaer geweest zijn en tot in de Paeschsessien van 1687 gecontinueert hebben; van al 't welcke Godt ons nu door Uw Majesteyt volkomen, genadig en wonderbaer verlost.

Selfs voor de Rebelly van 1685, als wanneer wy geen deel daer aen hadden, gelijck wy oock sulcks en alle Rebelly, op wat pretext het moge wesen, van gantscher herten haten: derhalven herdencken en erkennen wy Uw Gunst, aen ons in Uw Majesteyts genadigh Pardon in die gelegentheyt in Maert 1686 uytgedeelt, by 't welcke onse Nonconformiteyt voor dien tijt vergeven wiert, en voor Uw Geheyme Zegel aen verscheyde van Ons, van niet gemolesteert te werden wegens onse Religie.

Wy erkennen daerom onderdanig en danckbaerlijck Uw Majesteyts Genereuse en Edelmoedige Resolutie, den 28 Maert 1687 in den Raed verklaert, om ons Vryheyt te geven, en het bevestigen van die Vryheyt aen ons by Uw genadige Declaratie van Indulgentie van den 14 April 1687, en daer in Uw verder vry en ampel Pardon van onse Nonconformiteyt, welcke Vrydommen wy in 't oeffenen van onse Religie niet hoog genoeg achten konnen, maer houden ons selven daer door ten alderuyterston verplicht tot het naerstiger dienen van Godt en een volkomentlijcke betamelijcke Gehoorsaemheyt aen Uw Majesteyt.

Dat Godt op Uw Majesteyt sijne grootste Zegeningen gelieft uyt te storten, sullen altijt bidden de, &c.

Aen JACOBUS II, Coning van Engelant, &c.

De seer Onderdanige Danckseggingen van sijn vreedsame Onderdanen van dit Coninckrijck, Quaeckers genamt:

Uyt de Plaets van de Vergaderingh, welcke sy gewoon zijn, alle Jaren te Londen te houden op den 29 dag van de 3. Maent, gewonelijck genaemt de Maent Mey, 1687.

WY loven en wy prijsen Godt, die het Hert van de Princen in sijn Handen heeft, dat hy den Coningh inspireert, na het geroep van sijne verslage en lijdende Onderdanen om der Conscientie wille te hooren; en wy zijn ver-

blijt, dat hy, in plaets, van wy hem door onse klachten over de rampen, die wy mochten lijden, importuneren, ons soo goeden gelegentheyt aen de hant geeft, om hem te komen bedancken: En, aengesien 't den Coningh door sijn groote goedertierentheyt behaegt heeft, medelijden met onse ellendigen Staet te hebben, als hebbende ons soo bysondere blijcken van sijn goetheyt doen sien door sijn gunstige Proclamatie en sijn ordres, voorleden Jaer gepubliceert, welcke voor meer, als 200 Persoonen, nau gevangen, de Deur openden en veele andere van de schade aen en 't verlies van hare Goederen en Rechten verlosten; gelijck oock door sijn Koninckljck Discours en Christelijcke Declaratie voor de Vryheyt van Conscientien; waer door de Koningh niet alleen betoont, een afkeer van al. 't geen men noemt Conscientie-dwang, tehebben, en niet alleen aen alle sijn Nonconformiste Onderdanden een ampele en volkome Vryheyt vergunt, om Godt op de manier, die sy oordeelen hem 't aengenaemst te zijn, te dienen, maer haer oock syn Coninckclyck Woort geeft, dat dese Vryheyt soo lang, als zyn Regeering, duren sal, bedancken wy, gelyck onse Vrunden van dese Stadt bereyts gedaen hebben, den Koningh seer onderdanig en Christelyck niet alleen voor ons maer oock voor alle onse Vrunden van dit Koninckryck en 't Prinsdom van Wales, en bidden Godt van gantscher Herten, U, ô Coningh, en die onder U zyn, voor soo goeden werck te zegenen en te bewaren: En, gelyck wy den Coningh verseckeren konnen, dat dese Proclamatie in de Provintien, waer uyt wy komen, seer wel ontfangen is, hopen wy ook, dat dessels goede effecten voor de Vrede, Koophandel en Welvaren van dit Coninkryck soo een concurrentie van het Parlement, als onse Posteriteyt voor het toekomende verseeckeren kan, uytwercken sullen. En wy sullen gedurende ons Leven ons onder de Genade Godts soecken te dragen, als vreedsame, geaffectioneerde en getrouwe Onderdanen, gelyck onse Conscientie jegens Godt en onse plicht jegens den Coningh ons verbinden.

William Pen / die / als haer Hooft / in Persoon dit Adres hielp presenteren / voerde de volgende Reden:

Aenspraeck aen den Coningh tot Windsor van William Pen, Esq:, ter occasie van 't presenteren van het Adres aen sijn Majesteyt.

MET 'sCONINGS WELNEMEN.

HEt waren de woorden onses Saligmaeckers tegen de captieuse Joden op het stuck van de Schatting, namentlyck aen Cæsar, 't geen hem toequam, en Gode het sijne mede te geven. Dat dit onderscheyt door alle Menschen in haer Leven-bestier behoorde te werden geobserveert, heeft den Coningh ons een doorluchtigh Voorbeeldt in zyn Persoon, om ons daer toe op te wecken, gegeven. Doe hy een Onderdaen was, gaf hy aen Cæsar, 't geen hem behoorde, en nu hy een Cæsar is, geeft hy Gode, 't geen hem toekomt; namentlyck de Souvereyniteyt over de Conscientie. Het soude dan een schande voor een Engelsman wesen, onder het Christendom te pretenderen, aen den Coningh niet te geven, 't geen hem toekomt. Door zyn Genade heeft hy zyne verschillende Onderdanen van haer wrede verdruckingen verlost en een nieu en duursaem Ryck, met het voegen van hare genegentheden by haer plicht, voor hem selven opgerecht. En wy bidden Godt, dat

dat hy den Coningh in dit sijn edel voornemen gelieve te laten continuëren; want 't selve steunt op een gront van goeden aert, Christelijckheyt en Menschelijcken omgangh; zijnde een gerustigheyt voor hem boven alle de kleyne Konsten van de Regeeringe. Wy souden niet gaerne hebben, dat iemant dacht, dat Wy hier gekomen zijn, om de Courant met onse Dancksegginngen op te vullen; doch, alsoo ons lijden Steenen tot mede-dogen soude hebben verweckt, souden wy noch harder zijn, dan deselve, indien Wy tot geen Danckbaerheyt bewogen waren, nademael des Conings gunst en goedertierentheyt haer door het gantsche Coninckrijck van Engelant en Prinsdom van Wallis tot ons toe uytgestreckt hebben. Onse generale Vergaderingh, van alle de Plaetsen over onse Kerckelijcke saecken tot Londen by een zijnde, heeft ons gelast, Uw Majesteyt dessels ootmoedige betuygingen van Danckbaerheyt op te offeren en my, deselve (gelijck ick by dit Adres doe) met alle de eerbiet van een schultplichtige onderdanigheyt over te geven.

's Conings Antwoort was:

EDELLIEDEN.

ICk danck u hertelijck voor uw Adres. Eenige van u weten, gelijck ick verseeckert ben, dat gy, Mr. Pen, oock doet, dat het altijt mijn gront-gevoelen is geweest, *dat de Conscientie niet behoort te werden geforceert, en dat alle Menschen dessels vryheydt behooren te genieten:* En, gelijck ick by mijn Declaratie belooft heb, sal ick, soo langh als ick leef, continuëren, ende hoop, eer dat ick sterf, het selve soo vast te maecken, dat het in de macht der Nakomelingen niet sal zijn, sulcks te konnen veranderen.

Aen den Koningh:

't Seer onderdanig Adres van diversse van de Nonconformiste Onderdanen van Uw Majesteyt, soo voor haer, als voor verscheyde andere, haer verblijf in en omtrent Uw Stad Tanton in de Provintie van Somertset houdende.

SIRE:

DE extraordinaire en soo weynigh verdiende Gunsten, waer mede het Uw Majesteyt belieft heeft, ons na de laetste ongeluckige Rebelly op te hopen, verbinden ons door de naeuste Banden van onsen plicht en van onse erkentenis, eerst aen Godt, en vervolgens aen Uw Majesteyt, onse seer oprechte Dancksegginngen te doen. De Amnestie, welcke Uw Majesteyt de Goetheyt had, voor eenigen tijt aen ons te vergunnen, behielt het Leven en de Goederen van verscheyde onder ons; en de permissie, welcke hy ons soo edelmoedigh, voor het geen de Conscientie belangt, komt toe te staen, heeft aen ons de Vryheyt gegeven tot het dienen van Godt sonder vreese en sonder ontrustinge; en dit, gevoegt by het redelijck vertrouwen, het welck Uw Majesteyt heeft, dat sijne twee Huysen van het Parlement met hem in soo goede en grooten onderneming sullen over-een-stemmen, doet ons hopen, dat, onse Vryheyt, onse Goederen en Rechten ons daer door verseeckert zijnde, Uwe Landen hier door allerhande Vrede, Welvaert ende Verquickingh sullen genieten. 't Geen Uw Majesteyt komt te doen, verplicht ons veel meer, als alle Eeden, Tests en Onderteeckeningen, welcke men van ons

had

had konnen afvorderen, hem getrouwe en gehoorsame Onderdanen te zijn. Dese Declaratie, Sire, geeft ons alle bedenckelijcke aenmoedigingh, om met vlijt aen onse Commercie te arbeyden, dewijl de Pœnale Wetten, welcke de voornaemste Winsten van onsen Koophandel opslockten, daer door vernietight zijn. Wy hoopen, Sire, dat Gy noyt reden sult hebben, U over Uwe Gunsten te beklagen, noch te geloven, dat Gy goetheyt voor ongetrouwe en ondanckbare Onderdanen gehadt hebt. En wy sullen Godt blijven bidden, dat het hem behage, ons de Genade te verleenen, van een groot getal van geluckige dagen onder de favorabele Voorspoeden van Uwe Regeeringh te leven; maer voornamentlijck, dat hy Uw Majesteyt met alle de Zegeningen van den Hemel en de Aerde kroone: Dit zijn, Sire, de Wenschingen en de Gebeden van, &c.

Aen den Koningh:

Het seer Onderdanigh Adres van de Rooms Catholijcke Onderdanen van Uw Majesteyt.

SIRE:

WY, de seer getrouwe ende gehoorsame Onderdanen van Uw Majesteyt, belijdenis doende van de Rooms Catholijcke Religie, seer gevoelig zijnde van de goetheyt Godts jegens ons, dat hy Uw Majesteyt op de Throon van de Koningen, sijne Voorsaten, geset heeft, en van syn Coninckłycke Goedertierentheyt en Medelijden, het welck hy met syne Nonconformiste Onderdanen gehad heeft, als haer door syn genadige Declaratie voor de Vryheyt van Conscientie van haer lijden verlost hebbende, konnen niet minder doen, als voor eerst aen Uw Majesteyt teecken van onse erkentenis geven voor het uytvinden van soo een geluckig Expedient tot verquicking en vertroosting van alle Uwe goede Onderdanen; want, alschoon het ons grootste ongeluck geweest is, dat men gelooft heeft, dat wy niet wenschten, dat die geene, welcke niet van onse Religie zijn, de minste verquicking of voordeel mochten genieten, verheugen wy ons niet alleen, dat de Goetheyt van Uw Majesteyt sigh generalijck uytstrekt over alle de Nonconformisten; maer oock, dat sy van een Prins van onse Religie afdaelt. En, gelijck wy vastelyck vertrouwen, dat Uw Majesteyt syn genereuse Resolutien op de ware grontslag van de Regering gefondeert heeft, hoopen wy insgelijcks, dat sy gedurende de Regeering van Uw Majesteyt, welcke wy wenschen, lang en geluckig te mogen wesen, onbeweegelijck sullen zijn, en dat de Haet en d'Animeusiteyten, welcke de Dwang omtrent 't stuck van de Religie, gelijck Uw Majesteyt seer wel geremarqueert heeft, in verscheyde voorgaende Regeeringen heeft doen voortkomen, soo afgemat mogen werden, dat wy daer van de geluckige effecten konnen sien, Godt dienen, Uw Majesteyt eeren en malkanderen helpen.

Wy bidden Godt, Sire, Uw Majesteyt en alle syne Desseynen, syn geheyligde Persoon, syn Koninckłycke Familie, syn Volck en syn Regeeringh te zegenen: Dit zyn de Wenschingen en dagelijckse Gebeden van

Uwe seer onderdanige en seer gehoorsame Onderdanen.

Dit wiert door den Lord Arundel van Wardour overgelevert.

Aen den Koning:

't Seer onderdanig Adres van de getrouwe Onderdanen van Uw Majesteyt, gemeenlijck Independenten en Wederdopers genaemt, haer verblijf houdende in de Stadt van Bristol.

SIRE:

'T GEvoelig gedencken aen de Rampsaligheden, die wy noch niet lang geleden door de gestrenge Executie van de Pœnale Wetten, uyt oorsaeck van onse Nonconformiteyt en de naturelijcke Gronden van de Menschelijckheyt uytgestaen hebben, verplicht ons, voor Uw Majesteyt, die ons, doen wy de minste gedachten daer op hadden, daer van verlost heeft, de uytterste erkentenis te hebben. Na dat wy dan aen Godt, die het Hert van de Kouingen in sijn Handt heeft, voor de Vryheyt, die wy tegenwoordig genieten, onse seer onderdanige Dancksegginge gedaen hebben, komen wy ons vervolgens voor de Voeten van Uw Majesteyt nederwerpen en hem voor de Verquicking, die hy voor ons uytgewerckt heeft, en voor de Rust, die wy door middel van Uwe Declaratie en het Pardon, het welck Gy aen alle Uwe Onderdanen toegestaen hebt, tegenwoordig genieten, seer gehoorsaem en van gantscher Herten bedancken. Wy smeecken Uwe Majesteyt met alle bedenckelycke onderwerpinghe, onse Dancksegginge te willen aennemen. Het geen ons soo veel te meer tot het afleggen van dese Plicht aenport, is, dat dese Indulgentie en dese Amnestie volkomen vrywillige Giften zyn, en dat zy uyt dien hoofde de Goddelycke Goetheyt soo veel meer naken en spruytende zyn uyt een Edelmoedig Fondament, waerdig alle Christene Princen en 't welck in de Geest van Uw Majesteyt diep ingedruckt is; namentlyck, *dat de Conscientie niet gedwongen behoort te werden.* Ons valt, Sire, niets overig, te wenschen, alsoo de gunstige belofte van Uw Majesteyt ons onse Rechten en onse Goederen en de vrye Oeffening van onse Religie toesegt, als de Concurrentie van Uwe twee Huysen van 't Parlement in soo voortreffelycken Werck. En, gelyck Uw Majesteyt met goede reden verwachten kan, door een onkreuckbare getrouwigheyt van alle syne Onderdanen jegens soo goede en overgenadigen Prins en door een Christelycke Liefde jegens malkanderen de goede Effecten van Uw Konincklycke Goetheyt te sien, verseeckeren wy U Majesteyt, dat wy van onse kant sijn gantsche verwachting sullen volbrengen.

Wy sullen, Sire, met onse Wenschingen en Gebeden tot Godt volharden, dat hy Uw Majesteyt en syn Conincklijcke Posteriteyt met alle Tydelycke en Geestelycke Zegeningen gelieft te begenadigen.

Ondertekent voor ons en voor alle andere van onse Religie.

Aen den Koning:

't Seer onderdanigh Adres van den Major, de Sherifs, de Stadts-Raed en andere Burgers van de Stadt Durham.

SIRE:

WY, de seer onderdanige ende gehoorsame Onderdanen van Uw Majesteyt, Leden van d'Engelsche Kerck en dese Gemeenschap, seer gevoeligh van de sorgen ende de Beschermingh, welcke Uw Majesteyt ons toesecht, niet al-

leen voor soo veel onse Rechten, Goederen en Besittingen betreft, maer oock voor de vrye Oeffening van onse Religie, soo als by de Wetten vast gestelt is, vinden ons verplicht, by erkentenis Uw Majesteyt onse seer onderdanige en seer oprechte Dancksegginge voor sijn herhaelde Beloften, welcke hy ons in sijn laetste Declaratie gegeven heeft, aen te bieden: Wy bedancken insgelijcks Uw Majesteyt voor alle d'andere Beloften, welcke hy ons voor het hanthaven van d'Engelsse Kerck voorheen gedaen heeft: Wy sullen altoos onse krachten inspannen, om te tonen, dat wy zijn

Van Uw Majesteyt

De seer onderdanige, de seer gehoorsame en de seer getrouwe Dienaers en Onderdanen.

Selfs wierden'er Bisschoppen van d'Engelsse Kerck gebonden/ die Adressen/ hoewel met toestemming en ondertekening van weynige harer Geestelijcken/ overleverden; gelijck uyt de volgende te sien is:

Aen den Koning:

Het seer onderdanig Adres van den Bisschop, den Deken van 't Capittel van de Hooft-Kerck van Durham en al d'overige Geestelijckheyt van dat Bisdom.

SIRE:

NAdemael Uw Majesteyt de goetheyt gehad heeft, van in sijn Koninckllijcke Declaratie, onlangs gepubliceert, te verklaren, dat hy van voornemen is, sijne Aerts-Bisschoppen, sijn Bisschoppen en sijn Geestelijckheijt, als ook alle sijne andere Onderdanen, Leden van de Engelsse Kerck, in de vrye Exercitie van haer Religie, gelijck sy by de Wetten vastgestelt is: ende in het gantsch en volkomen genot van hare Goederen sonder eenig beletsel of molest, hoedanig het zy, te hanthaven en te beschermen, vinden wy ons door plicht en erkentenis verbonden, Uw Majesteyt voor sijne obligeante expressien van sijn goetheyt en sijn affectie, als oock voor alle de verseekeringen, welcke hy ons te voren van sijn Conincklijcke Gunst tegen d'Engelsse Kerck gegeven heeft, seer onderdanig en oprechtelijck te bedancken. Wy geloven, Sire, daer-en-boven verplicht te zijn, om Uw Majesteyt van onse Getrouwigheyt te verseeckeren, gelijk de ware Kinderen van d'Engelsse Kerck en de seer onderdanige en seer gehoorsame Onderdanen en Dienaers van Uw Majesteyt behooren te doen.

Aen den Koningh:

't Seer onderdanig Adres van den Lord Bisschop van Chester, den Deecken en de Prebendarissen van die Hooft-Kerck en de rest van de Geestelijckheyt der Aerts-Deeckenschappen van Chester en Richmond en de overige van de Deeckenschappen, aen dat Bisdom horende.

SIRE:

AEngesien Gy de goetheyt gehad hebt, van in de Conincklijcke Declaratie van Uw Majesteyt, onlanghs gepubliceert, te verklaren, dat Gy Uwe Aerts-Bisschoppen, Uwe Bisschoppen, Uwe Geestelijckheyt en alle Uwe andere Onderdanen

Onderdanen van de Engelsse Kerck in de vrye Oeffening van haer Religie, gelijck sy by de Wetten vastgestelt is, en in het vredige en volkomene genot van alle hare Goederen, sonder eenig belet, ontrusting of molestatie, beschermen wilt, achten wy ons volgens onsen plicht en erkentenis verbonden, Uw Majesteyt voor dese obligeante expressien van Uwe goetheyt, als mede voor alle de verseeckeringen, welcke Uw Majesteyt ons van syn Conincklijcke Gunst jegens d'Engelsse Kerck voorheen gegeven heeft, seer oprechtelijck te bedancken. Wy komen dan, Sire, U verseeckeren van onse getrouwigheyt, gelijck moeten doen de ware Kinderen van dese selve Kerck en die geene, die zijn

Van Uw Majesteyt

De seer onderdanige, de seer gehoorsame en de seer getrouwe Dienaers en Onderdanen.

Dit was van'ongelooffelijck weynig Persoonen gesubscribeert. D'Aerts-Deecken, door Dr. Cartwright, de Bisschop, in de Provintie uytgesonden, ontmoete, dat, hy by Mr. Cholmley, altijt geacht voor de grootste Gunsteling van 't Hof in dat Gewest, komende, dese 't weygerde, te onderteeckenen, en door den Aerts-Deecken na de reden gevraegt, alsoo 't alleen streckte tot bedancking van den Koning voor sijn beloften, dat hy d'Engelsse Kerck, gelijck se by de Wetten vast-gestelt was, soude beschermen, antwoorde: Mijn Heer, sal de Coning, nu hy ruym 20 Wetten gebroocken heeft, een eenige nakomen? Ick wil niet adresseeren.

't Gelukte haer alle echter niet, welcke die gedachten hadden, soo ver te komen, en onder anderen Dr. Parker, den Bisschop van Oxfort. Dese stelde het volgende Adres op:

Adres aen den Koning van den Bisschop van Oxfort.

AEngesien Gy in Uw Majesteyts Declaratie, jongst gepubliceert, genadelijck hebt believen te beloven, dat Uw Majesteyt d'Aerts-Bisschoppen, Bisschoppen en Geestelijckheyt en alle Uwe Onderdanen van d'Engelsse Kerck wilt beschermen en maintineren in de vrye Oeffening van haer Religie, soo als sy by de Wetten vastgestelt is, en in 't volle en geruste genot van alle hare Goederen sonder eenige molestatie of ontrusting, achten wy ons door plicht en erkentenis verbonden, Uw Majesteyt voor dese genadige Expressien van Uw goedertierentheyt en voor alle Uwe voorgaende verseeckeringen van Uw Konincklijcke Gunst jegens de Kerck van Engelant te bedancken en van onse Getrouwigheyt, gelijck de Kinderen van de Kerck vau Engelant en Uw Majesteyts seer gehoorsame Onderdanen en Dienaers betaemt, te verseeckeren.

Dit Adres beval hy, alsoo d'Aerts-Deecken en Canceliers van huys waren, aen Dr. Jane, Regius Professor, de Geestelijckheyt voor te dragen: hy beriep haer in de Kerck van Ste. Maria te Oxfort en deed onderwacht de volgende Aenspraeck:

Aenspraeck van Dr. Jane aen de Geestlijckheyt.

DE Redenen tot de onderteekeningh van dit Adres zijn maer twee:

1. Dat het des Conings gunst kan doen continueren, alsoo het versuym van dien de Thresoriers soude konnen opwecken, om haer op 't vijfde Articul aengaende de eerste vruchten van onsen dienst te beroepen.

2. Dat sulcks onse eenigheyt en submissie tot de Bisschoppen kan betuygen, haer Adres versoeckende en het selve mogelijck op onse Canonicale Obedientie verwachtende, alsoo 'er in het Adres niet anders, als het geen betamelijck en geoorloft is, influeert.

De Redenen daer tegen zyn menighvuldigh; doch konnen tot dese vier werden gereduceert:

1. Wat aengaet onse Goederen; het is maer een Danckfegging voor 't continueren door zyn Majesteyt van onse wettige Gerechtigheden; 't welck alle Staten van Menschen in 't Coninkryk is rakende, en behoorde eygentelyck in 't Parlement te werden overwogen, of daer door verstaen wert, dat onse possessien min wettig en meer arbitrair, als die van andere Onderdanen, zyn.

2. Aengaende de Vrye Exercitie van onse Religie; die raeckt nootsaeckelyck onder de differente Secten, die hier getollereert werden, die geene, die om die oorsaeck in het suspenderen der Wetten de wegh tot soodanige Adressen gebaent hebben; steunende wegens protectie op een onwettige vaststellingh maer van een Souvereyne Macht en Indulgentie, die naer eygen believen kan werden gerevoceert.

3. Dit Adres, in cas van ondertekening, is of in de naem van de Kerck van Engelandt gedesigneert, en dan behoorde het tot Lanbeth of in een Synodale Vergadering te werden ontworpen; of in de naem van dit Bisdom alleen, het welck ons onder ons selve, die daer omtrent verschillen, oneenig soude maken en van het Lichaem van het Nationael Clerge, 't geen gelyck wy verseeckert zijn, sulckx in de tegenwoordige circumstantien verwerpt, separeren; soo dat d' onvermijdelijcke gevolgen van dit Adres (een voer by 2 of 3 Bisschoppen independentelyck op haer Metropolitaen en sonder de voor af gaende concurrentie van de rest van haer Order gegeven) nootsakelyck een fatale verdeeltheyt onder de Clerge sal veroorsaken en een nieuwe scheuring verwecken of de oude meer en meer stijven; 't welck alrede te beklagen is.

4. Het krenckt de tegenwoordige reputatie, die wy met den Adel en het Volck van onse Gesintheyt hebben, en het soude haer konnen opwecken, om niet alleen ons wegens onse al te lichte toestemming met verdachte practijcken te versoeyen, (het welck namaels tot ons en der Kercken nadeel soude konnen strecken) maer oock om in de stantvastigheyt van haer eygen Professie te wanckelen, als sy sien souden, dat d' Exercitie van onse vast gestelde Religie soodanig by vergunning toegelaten wiert.

Waerom sou 't niet raetsam zijn aen die van ons Bisdom in dese saek ootmoedelyck te remonstreren en haer te versoecken, onse Actens niet te vorderen in saken van sulck een publijk en Nationael belang, waer in wy verstaen, gehouden te zyn, met een goet overleg en eenigheyt te procederen, en welcke naest Godt en den Coningh tot onse welstant en veyligheyt sullen strecken?

Wat

Wat aengaet de continuatie van des Konings gunst, sou de bekende geerouwigheyts gronden van de Kerck van Engelant, bysonderlyck tot desen Prins, in de Acte van Exclusie, en in de saecke van Monmouth, die niet kan seecker stellen, soo sal dit Adres (dat maer een Copy van eenige Fanatycke Dancksegginge is) het selve niet konnen te weeg brengen; maer het soude voor de Kerck van Engelant raedsaem zyn, aengaende den inhout van de Declaratie, dewelcke belooft, de twee Huysen van het Parlement in concurrentie tot sulck een excellent werck te engageren, te overleggen, of de gunst van het continueren der Wetten, die mogelyck niet kan werden afgeslagen, soo groot is, als het trachten, van de Wetten de Dissenters te gevalle af te schaffen, 't welcke de reden is van de Dancksegginge in de Presbiteriaensse en Independentse Adressen.

Wat de Bisschop aengaet: Dit Adres is geen vertooning van Canonicale Obedientie, daer wy van weten: Oock is onse eenigheyt met hem sodanig niet, dat hy ons soude konnen verplichten, ons van ons Metropolitaen en Nationanel Clergé af te schenden. Insgelycks toont onse Bisschop, geen Vaderlyck regard op ons genomen te hebben, ten waer met ons, als Kinderen, met een seer weke en passive Minoriteyt te handelen, als hy onse ondertekening tot een geformeert Adres versoekt, waer in hy met ons niet te rade heeft gegaen of ons toegestaen, voor ons selve te spreeken of ons gevoelen te uytten.

En, alsoo de Bisschoppen op haer confirmatie verklaeren, van wat Geloof of Gesintheyt sy zyn, gelyckse in de primitive Kerck gedaen hebben (waer toe nu deselve reedenen zyn) soo moet onse eenigheyt met haer met de communicatie van de geheele Kerck geschieden, of wy sullen soodanigen weg inslaen, die ons selfs onbekent sal zijn.

Hier op volgde/ dat alle de Geestelijcken/ uytgesondert Mr. Morehead/ die 't ondertekende/ eenparig riepen/ Geen Adres, Geen Adres; en dit werck bleef steken.

Dese Bisschop van Chester socht oock eenige Heeren/ op een Feestdagh vergadert/ tot het opstellen van een Adres te bewegen; maer den Lord Latimur/ een van de Stewards/ antwoorde; Dat men daer gekomen was, alleen om te eeten en te drincken en vrolijck te zijn, en niet om over eenige affaires te delibereren; welcke woorden soo krachtigen ingang vonden/ dat de voorslag van den Bisschop nemine contradicente verworpen wiert.

De Bisschop van Coventry en Litchfield kon soo weynig Onderschrijvers van sijn vervaerdigt Adres vinden/ dat hy 't lang hem schaemde/ over te leveren; dan echter noch eyndelijck in Hoymaent daer toe trad: Den inhout was aldus:

Aen den Koningh:

't Seer onderdanigh Adres van den Bisschop en de Geestelijckheyt van het Bisdom van Coventry en Leitchfield.

SIRE:

ALso Uwe Majesteyt de goetheyt gehad heeft, van door zyn Coninncklycke Declaratie, onlangs gepubliceert, te verklaeren, dat hy zyn Aerts-Bisschoppen, Bichoppen en zyn Geestelyckheyt, gelyck oock alle sijne andere Onderdanen,

derdanen van d' Engelsse Kerck in de vrye Oeffening vanhaer Religie en in het geruste en volkomene genot van alle hare Goederen en Besittingen sonder eenige ontrusting of molestatie, hoedanig sy zyn, beschermen en maintineren sal, achten wy ons soo door plicht, als erkentenis, verbonden, Uw Majesteyt voor sijne gunstige expressien van sijne goetheyt, gelyck oock voor alle de Versekeringen, welcke hy ons voorheen gegeven heeft, van d' Engelsse Kerck gunstig te sullen zijn, seer oprechtelyck te bedancken. Dit zyn, Sire, de Tekenen van onse Getrouwigheyt, welcke wy Uw Majesteyt met alle bedenckelycke Ootmoedigheyt komen presenteren, gelijck behoren te doen de ware kinderen van d' Engelsse Kerck en

Van Uw Majesteyt

De seer Onderdanige, de seer Gehoorsaeme en de seer Getrouwe Onderdanen ende Dienaren.

Hoe groote reden de Dissenters hadden / in haer Addressen te wenschen / dat het Parlement haer toestemmingh tot dit Werck mocht geven / kon den Coningh wel begrijpen ; maer haer begeerte niet te weegh brengen: Hy had het door sijn Proclamatie voor de Vryheyt van Conscientie door de onderstaende Proclamatie geadjourneert.

Proclamatie tot het Prorogueren van 't Parlement.

JAMES REX.

ALsoo wy ons Parlement jongst tot den 25 dagh van February naestkomende geprorogueert hebben, hebben wy om verscheyde gewichtige redenen dienstig geoordeelt, het selve verder tot den 8 Mey daer aen volgende te prorogueren; en publiceren en declareren daerom by dese onse Proclamatie, dat het Parlement op en van den voorsz. 25 February tot den 8 Mey naestkomende geprorogueert sal wesen, waer van de Lords, Geestelijcke ende Weereltlijcke, en de Edelen, Burgers en Stedelingen en alle andere, die het aengaen mag, hier door kennisse konnen nemen en hare saken daer na schicken; en wy laten hare weten, dat wy op den voorsz. 25 dagh van February niet begeeren de opwachting van iemant, uytgesondert alleen sulke, die haer in en omtrent de Steden van Londen en Westmunster onthouden, welcke, even als in diergelijcke gevallen voorheen geschiet is, het doen van de voornoemde Prorogatie mogen komen bywonen. Gegeven in ons Hof te Withal, den 17 January, 1687, in 't twee Jaer van onse Regering.

Den 25 van Sprockelmaent / doe het Parlement volgens dese Proclamatie vergaderde en tot den 8 van Bloeymaent geajourneert wiert / verscheenen maer weynige Leden / omtrent Londen woonachtig; en / alschoon men van te hooren gespelt had / dat de Paepse Lords in 't stille Sessie genomen souden hebben en in 't geheym besloten zijn geworden / de Provintien en andere Corporatien aen te schrijven / de Plaetsen / door de doot of afwesentheyt harer Gedeputeerden open / door een nieuwe Verkiesing te vervullen / volgde echter / mogelijck / wijl 't van te verren uytsien was / niets daer van.

van. Alleen ontstont'er eenig verschil tusschen 's Conings Commissarissen / tot het uytvoeren van dat Werck gestelt en d'andere Lords / alsoo d'eerste begeerden / dat de laetste bloots Hoofts souden sitten / 't welck sy weygerden en hare Hoeden opsetteden ; waer op de Commissarissen sonder meer sporreling de Prorogatie volbrachten.

Men socht ondertusschen de Leden tot 's Conings welgevallen te brengen door haer voor te houden / dat syn Majesteyt / hoe meer hy sig met syn Parlement verwyderde / hoe minder in staet raeckte / de Rust in Christenryk te helpen handhaven / en daerom wel wenschte en gaerne soude sien / dat yder syn voornemen wilde helpen uytwercken ; doch vruchteloos : waerom men oock haer alle / die haer opentlijck tegen den Coning verklaerden / van de Ampten / die sy besaten / afsette. Een klare blijck hier van is den Chevalier Herbert / wien syn Majesteyt / hoewel hy van te vooren groot vertrouwen op hem geset had / soo haest hem ter ooren quam / dat dese hem had laten ontvallen / dat hy in het Parlement niet soude toestemmen die geene / die aen den Koning syn begeerde Pointen quamen in te ruymen / in syn Kabinet ontbood en / also hy by syn gevoelen volharde / van syn Ampten van Schout-by-Nacht van Engelant ('t geen de Ridder Strickland lang daer na kreeg) Edelman van de Bed-kamer / Meester van de Robbes en Kolonel ontsloeg. Kort daer na volgde dese tweede Proclamatie :

Proclamie tot het prorogueren van 't Parlement.

JAMES REX.

GElijck Wy voor eenigen tijdt ons Parlement tot den 8 Mey aenstaende prorogueerden, hebben Wy om vele gewichtige redenen nodig geacht, het'selve verder tot den 2 December aenstaende na dato deses te prorogueeren : Derhalven publiceren ende verklaren Wy door dese tegenwoordige Proclamatie, dat het Parlement op en van den voorsz. 8 Mey aenstaende tot den 2 December naestkomende geprorogueert sal werden, op dat de Geestelijcke en Wereltlijcke Lords, de Ridders, Burgers en Stedelingen, en alle andere, die het aengaen mag, daer van kennis mogen bekomen en haer daer na schikken, alsoo Wy haer laten weten, dat Wy niet begeeren, dat iemant van haer ter plaetse van de Vergadering op den voorsz. 8 Mey komen sal, uytgesondert sulcke, die in de Steden Londen en Westmunster haer verblijf houden, als welcke aldaer sullen mogen verschijnen ten tijde, dat de voorsz. Prorogatie geschieden sal, even gelijck sulks voorheen in diergelijcke occasien gepractiseert is geworden. Gegeven in ons Hof te Withal, den 28 Maert 1687, en van onse Regeering het derde Jaer.

Wanneer de gecompareerde Leden de 8 van Bloeymoent de Prorogatie volbrachten / had den Koning de Kommissie tot het uytvoeren van dat Werck / 't geen gewoonelijck aen de Heeren van den Geheymen Raed gegeven werd / benevens den Kancelier aen eenige Leden nominatim, en wel aen de Lords Peterboroug / Bellasis en Arondel van Wardour / opgedragen; welcke echter tot voorkoming van onlusten / wyl sy vreesden / dat

d'andere

d'andere Lords haer / voor haer tot het gaen sitten toe te laten / de Eeden van
Allegiance en Supremacy voorgehouden souden hebben / in 't Parlement niet
verschenen.

De Coning wierd eyndelijck dit Parlement moe en betuygde den 22 van
Somermaent in den Raed te Windsor / dat hy van voornemen was / het selve
te dissolveren ; maer dat hy niet dienstig oordeelde / haer Lordschaps de rede-
nen te seggen ; waer op den Cancelier en den Præsident antwoorden / dat het
niet van noden is, dat sijn Majesteyt aen iemant reden van sijn doen geeft, als
hy maer by sig selfs voldaen is, dat het tot sijn dienst streckt. De Proclamatie
quam in Hoymaent in 't licht en was van desen inhout:

Van wegen den Koningh.

Proclamatie tot het casseren van 't tegenwoordige Parlement.

JAMES REX.

AEngesien het tegenwoordige Parlement, het welck beroepen geweest is, om sigh
den 29 Mey 1685 tot Westmunster te vergaderen, na dien tijdt door verscheyde
Prorogatien tot den 2 December aenstaende geprorogeert is, heeft den Coning uyt
wichtige redenen dienstig geoordeelt, het tegenwoordige Parlement te casseren: En sijn
Majesteyt casseert het door dese sijn tegenwoordige Koninckljjcke Proclamatie; sulcks,
dat de Lords, Geestelijcke en Wereltlijcke, gelijck oock de Ridders en andere Gedepu-
teerde van dit nu wesende Parlement door dese tegenwoordige onslagen werden, van op
den voorsz. 2 December aenstaende te vergaderen. Gegeven in ons Hof te Hamptoncourt,
den 12 July 1687, en van onse Regeering het derde Jaer.

William Pen versekerde / doe dit Werck ten eynde was / aen den Coning /
raet te weten tot het doen vernietigen van de Test en Pœnale Wetten; waer
toe de Coning geen middelen onbeproeft liet: voor eerst wierden de Lord Luy-
tenants / de Graven van Rutland / Derby / Northampton / Abingdon /
Shrewsbury / Lindsey en Thanet en den Lord Newport van hare Luyte-
nantschappen afgeset en in haer plaets verkoren den Cancelier tot Luytenant
over de Provintie van Sallop / den Grave van Mulgrave / Kamerling / over
het Ooster-gedeelte van Yorck / den Grave van Huntington over Licester /
den Marquis Preston over Cumberlant / den Lord Aston over Stafford /
den Lord Molynox over Lancaster / den Lord Dover over Kambridge en
den Lord Tenham over Kent ; oock kort daer na den Marquis van Powis
over Chester en meer andere. Aen dese en d'overige Lord Luytenants beval
sijn Majesteyt (als wesende van gedachten / soo dese Commissie wel afliep /
een ander Parlement te vergaderen) na hare Graefschappen te vertrecken
en voor haer t'ontbieden alle Onder-Luytenants / Officiers en Vrede-Rech-
ters / en haer voor te stellen dese drie Pointen ; als / 1. Of, by aldien sy we-
gens haer Provintie of Stad verkoren wierden, soo wanneer de Coningh soude
goetvinden, een Parlement te beroepen, sy voor de vernietiging van de Pœnale

Wetten en den Test souden wesen? 2. Of sy souden willen contribuëeren en helpen kiesen soodanige Leden, als mede daer voor souden zijn? 3. Of sy souden willen supporteren des Conings Declaratie voor de Vryheyt van Conscientie, met vrundelijck te leven met alle, die van een andere Gesintheyt zijn, als Onderdanen van een Prins en goede Ingeseteuen betaemt? Daer op derselver sentimenten af te vorderen/ en een Lijst van die geene/ die te weygerden/ te verschijnen; een andere van sulcke/ die 's Conings begeerte soude willen opvolgen/ en een derde van soodanige/ als dese Voorslagen van de hant wesen/ over te senden/ op dat hy weten mocht/ wie sijne Vrunden en wie sijne Vyanden waren/ en hoe hy met yder een van haer behoorde te handelen.

Tot gehoorsaming deser bevelen vertrocken sy sonder lang marren na hare Provintien. De Edelen van Northamptonshire verscheenen den 22 van Slachtmaent voor den Grave van Peterborough/ haren Lord Luytenant/ en weygerden alle/ op dyle na/ 's Conings eysch tot het vernietigen van den Test en Poenale Wetten op te volgen.

De Officiers van Sommersetshire refuseerden/ Commissien van den Lord Walgrave/ haren Luytenant en Rooms/ t'ontfangen of iets onder sijn opsicht te doen/ voor dat hy sig door 't presteren van den Test en Eeden behoorlijck gequalificeert soude hebben.

De Grave van Bristol/ Luytenant van Dorsetshire/ liet d'Edelen van dat Graefschap by-een komen en vraegde haer/ van wat gedachten en voornemen sy waren omtrent het toestaen van 's Conings believen tot dit vernietigen van den Test en Poenale Wetten? Hier op gaven sy tot Antwoort; Dat de Plaets, daer sy haer als doen bevonden, de rechte noch bequame Plaets niet was, om saken, die in het Parlement geventileert en gereguleert moeten werden, te determineren; doch dat sy, wanneer het sijn Majesteyt believen soude, een Parlement te beroepen, haer Opinien en Resolutien door die Persoonen, die sy souden verkiesen, om haer in het Parlement te representeren, souden laten produceren en voortbrengen.

Den Grave van Craven hadde het geluck van de Edelen van Middelsex een voor een apart te spreecken en haer separaet de 3 Articulen van sijn Commissie voor te stellen. De meeste repliceerden in Geschrift: 1. Dat een wijs Man, of die daer voor gaen wil, sijn gevoelen over eenige saeck niet sal verklaren, voor dat se in haer eygen plaets en by forme van een Parlement verhandelt wert, en dat, anders te doen, seer gevaerlijck is. 2. Dat sy haer Stem tot het verkiesen van Persoonen van goede Middelen en Reputatie en behoorlijck gequalificeert souden geven: En 3. Dat sy in vrede en gerustheyt met yder een wenschten te leven, ten ware de saecken van den Coning en de veyligheyt van de Regeering, soo als sy by de Wetten vast gestelt was, het tegendeel mochten komen te vereysschen. Met dit Antwoort/ een van d'eerste gegeven/ conformeerden haer de meeste andere Provintien.

Alle de Luytenants hadden oock geen smaeck in 't uytvoeren van de Commissie. Den Grave van Winchelsea wiert/ wijl hy niet na sijn Graefschap ging/ voor den Coning ontboden en op het weygeren/ van tot het vernietigen

van den Test en Poenale Wetten te sullen verstaen/ van syn Luytenantschap van Kent ontslagen en den Lord Tenham syn Ampt gegeven.

Even eens en over 't selve subject voer den Grave van Ailesbury.

De Grave van Gainsborough ontsloeg sig van 't Luytenantschap van Rutlant en wiert door den Grave van Petersboroug gesuccedeert.

Na 't publiceren van de Proclamatie voor de Vryheyt van Conscientie wierden niet alleen meest alle Roomse/ die lust hadden/ met Ampten voorsien; maer ooch/ op dat de Roomse Jeugt beter toegang tot de Accademien mocht hebben/ Roomsgesinden met Koninchlijcke Mandata/ om tot Professors/ soo dra 'er een gestorven was/ te Cambridge en Oxfort geadmitteert te zijn/ afgesonden; maer 't geluckte haer niet alle/ van d'andere Leden erkent te werden; en onder anderen niet aen Mr. Francis met een Mandaet na d'Universiteyt van Cambridge afgeschickt/ welche weygerde/ hem aen te nemen/ soo lang hy d'Eeden van Allegiance en Supremacy niet afgelegt soude hebben: sy verwierp selfs een tweede en derde Mandamus en consulteerde ooch Rechtsgeleerden/ welcke haer verklaerden/ dat sy hem niet mocht toelaten. Hier op vervoegden haer de Leden in 't laetst van Lentemant na den Coning met een Adres/ behelsende de reden van haer weygering/ en kregen tot Antwoort/ dat syn Majesteyt haer syn begeerte omtrent het toelaten of niet toelaten van desen Mr. Francis in 't kort soude doen weten.

In 't laetst van Grasmaent quam den Messenger Atterbury te Cambridge en gaf aen den Vice-Canceller over een Citatie van de Commissarissen tot d'Ecclesiastique Saecken; waer by sy hem bevalen/ nevens den Senaet van de Universiteyt den eersten van Bloeymaent te verschijnen. Hier op beleyde hy een Vergadering/ in welcke den Raedt besloot/ dat Mr. Babington van Triniteyts Collegie/ Mr. Eachard ende Mr. Smoult van St. Johns Collegie/ Mr. Cooke van Jesus Collegie/ Mr. Newton/ Professor Mathematicus van Triniteyts Collegie/ Mr. Billers/ Orator van St. Johns Collegie/ Mr. Smith van 's Coningins Collegie en Mr. Stanhop van 's Conings Collegie hem na Londen souden vergeselschappen. Sy verscheenen den eersten van Bloeymaent en kregen op haer versoeck tot den 8 uytstel: Als doen gecompareert/ gaven sy haer Antwoort in geschrift over; hier in bestaende: Dat sy van opinie waren, wel geprocedeert te hebben; want dat door verscheyde Acten, gepasseert ten tijde van de Coninginne Elisabeth en den Coning Jacobus I., welke sy te voorschijn brachten, belast wiert, da niemant tot eenig Ampt in de Universiteyt toegelaten soude werden, sonde dat hy de Eeden van Getrouwigheyt en Supremacie quam af te leggen; dat dien volgende niet gesegt kon werden, dat sy iets, tegens de Wetten strijdende gedaen hadden; doch dat, by aldien men sulckx oordeelde, sy versochten, da dit Poinct aen de Wetten gelaten en volgens deselve door het Hof te Westmunster beslecht mocht werden, en dat sy genegen waren, haer na het Vonnis va 't selve te schicken. Hier op wierden sy versocht/ buyten te staen/ en/ weder binnen geroepen/ aengesegt/ dat haer Lordschappen haer gedachte over haer Antwoort souden laten gaen en hare sentimenten aen haer den r

naest

naest volgende bekent maken. Dit geschiede aldus: Aen den Vice-Cancelier stelde men eenige vragen voor en beide / na dat hy daer op geantwoort had / dit Vonnis: Dat men hem wegens het niet gehoorsamen van 's Coninghs Beveelen van het Ampt van Vice-Cancelier vervallen; onbequaem, om eenigh Ampt of Beneficie in de Universiteyt te bekleden, en oock verder van het Meesterschap van Magdalenæ Collegie te Cambridge gedurende 's Coninghs goetvinden gesuspendeert verklaerde, en dat middelerwijl de Inkomsten van dat Ampt van 900 Ponden Sterlings aen het Collegie souden blijven. De Universiteyt verkoor in sijn Plaets Dr. Balderston / Hooft van t' Collegie van Emanuel / tot haren Vice Cancelier.

De andere Gedeputeerden sisteerden haer den 22 en wierden / na dat sy een wackeren schrob gekreegen hadden / na Huys gesonden / met ordre van te besorgen / dat de Statuten van d' Universiteyt voor de Commissarissen gebracht souden werden.

Ruym soo slecht voer het Magdalenæ Collegie t' Oxford want den Coning ordonneerde kort na de doot van den Præsident / Dr. Clarke / aen de Leden / Mr. Farmer tot haer Præsident aen te nemen. Sy / voor een diergelijck bevel beducht / hadden voor de aenkomst van Mr. Farmer / ordre tot een nieuwe Verkiesing gestelt en kort na sijn arrivement met de Electie voortgegaen en eenen Mr. Hough / Cappellaen van den Hertog van Ormond tot die Waerdigheyt verkoren / en gaben daer van kennis aen sijn Majesteyt.

Hier op volgde / dat sy voor de Commissarissen tot d' Ecclesiastique Saken ontboden wierden en den Vice-Præsident en andere Leden den 16 van Somermaent verscheenen. Den Cancelier vraegde / waerom sy Mr. Farmer volgens 's Conings bevel tot haren Præsident niet aengenomen hadden? Den Vice Præsident antwoorde / dat sy eenig dilay versochten, om met Rechtsgeleerden te sprecken; waer op de Cancelier herhaelde / dat hy verwondert was, dat sy, na het volvoeren van haer weygering, met Rechtsgeleerden wilden consulteren, na dat sy beter gedaen souden hebben, soo sy voor het plegen van haer Ongehoorsaemheden daer toe getreden waren; doch op haer ernstigh aenhouden vergunden de Commissarissen haer tot den 23 uytstel en ordre / haer Statuyt Boeck mede te brengen.

Den 23 gaf den Vice-Præsident / met 6 andere Gedeputeerden verscheenen / een Geschrift over / van inhout; dat sy op de doot van haren laetsten Præsident afgekondigt hadden, dat sy op soo een dagh, als sy daer by stelden, een nieuwen souden verkiesen; dat twee dagen te vooren Mr. Farmer haer met een Mandamus quam opwachten; dat sy volgens de Wetten en Statuten van d' Universiteyt en haer Collegie en volgens d' Eeden, in het aenvaerden van haer Commissie afgelegt, gehouden waren, tot haren Præsident aen te stellen een Persoon, die een Lidt van haer of het andere Collegie, New-Collegie genaemt, geweest, of ten minsten een geleert, deugtsaem en geschikt Man was, dat sy, alsoo sy dese vereysche Hoedanigheyt na haer Oordeel in Mr. Farmer niet vonden, hem, sonder de Statuten van haer Collegie te kort te doen en meynedigh te zijn, niet hadden mogen verkiesen; en daerom tot het eligeren

van Mr. Hough, welcken sy verseeckert waren, in alle deelen wel gequalificeert
te wesen, getreden, en den Bisschop van Winchester, haer eygen Visitor,
den selven bevestigt hadde. Dit antwoort wiert door; van de Leden voor
goetgekeurt; maer de sesde / Dr. Fairfax / weygerde / het te onderteke-
nen / en begeerde openlijck / gehoort te werden / een Afschrift van de Com-
missie van de Commissarissen te sien en met een / met wat macht sy daer sa-
ten: want / Mylords (upite hy) soo wy iets misdreven hebben, moeten wy
het in Westmunster-Hall verweeren; en hy refuseerde / eenigh antwoort /
't geen aen dat Hof gegeven soude werden / toe te stemmen: dit bewoog den
Cancelier / te seggen / dat hy uytsinnig was, en aen den Messenger te bevelen /
hem buyten de Kamer te brengen: Na dat hy dit volbracht had / namen de
Commissarissen 9 dagen uytstel / om haer Gevoelen te verklaeren en belaste-
den / dat Dr. Fairfax / die voor had / soo men hem gevangen bleef houden /
een Habeas Corpus te gebruycken ende Wettigheyt of Onwettigheyt van hare
Lordschappen voor 't Hof te Westmunster te doen bepleyten / ontslagen soude
werden.

Den 2 Compareerden sy nochmaels: Den Cancelier seyde tegens Dr.
Fairfax / dat sijn naem al van oude tijden af bekent was geweest en dat hy be-
vont, dat den Dr. een recht affetsel van den ouden aert was: Ongetwijffelt,
Mylord, antwoorde den Dr. / is mijn Naem vry wel bekent; maer Uw
Lordschaps Naem hebbe Ick voor desen noyt hooren noemen. Den Vice-
President exhibeerde een Papier / het welck gelesen wiert en behelsde / dat
Mr. Anthony Farmer een Man van slechte Qualiteyten, een haestigen Imborst,
ongerust van humeur en over verscheyde Wanbetrachtingen uyt sijn Collegie
verdreven was; dat hy bevonden wiert, een openbare Dronckaert, Sweerder
en gedebaucheert Persoon te zijn; dat hy, op seecker tijt een Vrouw, hem on-
bekent, kussende, sijn Tong in haer Mont gestoken en veele andere onhebbe-
lijckheden, niet waerdig, te noemen, gebruyckt had; dat hy op den dagh, als
's Conings Mandaet overquam, droncken was en de Bancken uyt een Wagen
ruckte en aen stucken brack; dat hy seyde: *Geen Protestant van Engelant kan een
goet Vrunt van den Coning wesen*, en dat hy, daer op gevraegt, van wat Religie
hy was antwoorde, *een Papist*, en dat hy sig verklaerde, soo te zijn, om dat hy
het sijn Insterest oordeelde en daer door de gunst van Mr. Brent en andere Paepse
Edelen hoopte te winnen: Doen dit Papier gelesen was / wierden sy versocht /
eens buyten te staen / en na een half uur vertoevens weder binnen geroepen;
als wanneer den Cancelier verhaelde / dat de Lords al, het geene by haer voort-
gebracht was, overwogen hadden en bekenden, dat Mr. Farmer wel licht ee-
nige uytspoorigheden begaen kon hebben; maer dat hy, als hy berouw wilde
toonen, een vry bequaem Persoon soude wesen; dat sy, alsoo hy door 's Co-
nings Mandaet, 't welck sy verworpen hadden, aengepresen was, de Gehoor-
saemheyt, die sy aen sijn Majesteyt schuldig waren, vergeten hadden; dat den
Coning derhalven begeert had, dat een teecken van sijn misnoegen aen haer ge-
toont soude werden, en dat hare Lordschappen over sulckx de Verkiesingh van
Dr. Hough van nul en geender waerde verklaerden, het Collegie bevalen, op

nieu

nieu tot d' Electie van een Præsident te treden, en, op dat die geene, die daer verscheenen, 's Conings ongenade mochten gevoelen, den Vice-Præsident van sijn Plaets en Ampt in Magdalena Collegie en Dr. Fairfax van sijn Meesterschap in 't selve suspendeerden: Aen de overige wiert geraden/ 's Coninghs ordres in 't toekomende te gehoorsamen/ na Huys te keeren en het Collegie van desen upslag der saken kennis te geven.

Tot meerder quellingh van de Leden quam Mr. Farmer den 11 van Hoymaent sijn zeden en manier van Leven voor de Commissarissen rechtvaerdigen/ een gedeelte/ van 't geene ten sijnen lasten gesegt was/ lochenen/ een Geschrift van Justificatie overleveren en voorgeven/ dat hy Certificatien genoeg tot bewijs van sijn bygebrachte soude konnen produceren. Hier op besloten de Commissarissen/ de Certificatien van den een en den ander niet te geloven; maer Getuygens van wederzijden te hooren en daer toe een Maent/ tijt aen Partyen te geven. De Cancelier liet het Geschrift van Verdediging van Mr. Farmer aen de Leden/ die haer ter dier tijt in de Sad onthielden/ sien; vraegde/ wat sy daer op te seggen wisten? en kreeg tot antwoort/ dat de Feyten/ by haer voortgebracht/ waerachtig waren/ en dat sy daer van Certificatien hadden van drie Vrede-Rechters en andere Persoonen van groot aensien.

Ondertusschen quam de Messenger met het Vonnis tegens den Vice-Præsident en Dr. Fairfax en wegens het afsetten van Mr. Hough in Oogstmaent t' Oxford; vervoegde sig met een Ordre/ aen het outste Lid geadresseert/ tot het convoceren der Leden/ na 2 of 3 van haer/ en kreegh tot bescheyd; Dat sy geen macht hadden, het Collegie by-een te roepen; maer dat sulcks aen den Præsident stont: vervolgens toonde hy het Vonnis; doch sy antwoordeden; Dat sy als wesende maer enckele Leden en nergens van kennis mogende nemen, voor en aleer sy in een Lichaem by een waren, niets het alderminste wilden sien of lesen: Met welck bescheyt de Messenger te rugh quam/ sonder dat 't Collegie vergaderde/ 't Vonnis uytgevoert en iemant buyten sijn Ampt geset wiert. Over dit Refuys werden sy weder voor de Commissarissen van de Ecclesiastique saken geciteert en midlerwijl door den Koning verboden/ haer opene Plaetsen/ welcke sy gewonelijck op Magdalenæ-dagh suppleren/ te vullen/ voor dat haer affaire volkomen afgedaen soude zijn.

Sy waren den 8 te vooren over haer principale saeck gecompareert en hadden verscheyde Getuygen/ welcke by Eede verklaerden/ de Beschuldiging tegens Mr. Farmer ingebracht/ en de Feyten/ daer by gealleguëert/ waer te zijn/ geproduceert.

De Messenger plakte omtrent 't midden van die Maent die Sententien tegens de Verkiesing van den Dr. Hough en tegens den Vice-Præsident en Dr. Fairfax aen de Deuren van 't Collegie t' Oxford. De Leden/ over het niet in 't werck stellen van dese Ordres tegen den 15 ontboden/ wisten haer soo wel te verdedigen/ dat de Commissarissen door de Mont van den Cancelier lieten seggen; Dat de Messenger sigh in 't uyvoeren van sijn bevel misgrepen had, en dat sy van alles, dat men haer daer over te laste soude willen leggen, vry verklaert na huys konden keeren.

Doe men sagh/ dat men met Mr. Farmer niet te recht kon raecken en de Feyten/ hem te last gelegt/ genoesaem bewesen waren/ gaf den Coningh in 't begin van Herfstmaent een Mandaet aen den Bisschop van Oxford tot het Præsidentschap/ welcke/ sig eenigsints onpasselijck bevindende of veynsende/ sijn Capellaen/ om in sijn plaets en hem representerende tot Præsident geinstalleert te werden/ na 't Collegie sont: de Leden antwoordeden: Locus est plenus, of; De Plaets is vervult.

Doe de Coning gedurende sijn Voyage (waer van hier na gesproken sal werden) daer arriveerde/ liet hy haer in het Collgie van Christi Kerck voor hem komen en begeerde ernstelijck/ dat sy den Bisschop tot haren Præsident souden aennemen: Sy vielen op haer Knien/ versochten/ te mogen spreecken/ en seyden sulcks geobtineert hebbende; Dat 'er alreede een nieuwen Præsident wettelijck verkoren en bevestigt was; dat sy de macht niet hadden, hem weder af te setten, sonder haer selven tot Meynedigen te maken, en dat sy daerom liever, als dat te doen, soo swaren straf, als 't sijn Majesteyt soude behagen, haer op te leggen, wilden ondergaen. De Koning toonde sigh over dese onvertsaegtheyt seer misnoegt en seyde; Dat sy hem noch als Coning, noch selfs als Edelman, handelden. Een dagh twee a drie daer na verklaerde sijn Majesteyt sig nader; Dat hy het affront, hem door Dr. Hough aengedaen, van tegens sijn aenkomst uyt de Stadt te wijcken, om sijn tegenwoordigheyt te ontgaen, soude gedencken; dat hy, 'tgeen hy haer beval, gehoorsaemt wilde hebben, en dat hy begeerde dat sy den Bisschop tot haren Præsident souden verkiesen, of dat sy anders souden sien, dat hem tot het straffen van haer insolente ongehoorsaemheyt geen macht ontbrack. Hier op volgde/ na men verhaelt/ dat de Koningh aen William Penn beval/ de Statuten en Eeden van dat Collegie na te sien/ en dat hy/ sulcks verricht hebbende/ rapporteerde/ dat de Leden sonder schending van haer Eed en met de voet-treding van haer Plicht sijne Beveelen niet konden gehoorsamen, en dat sijn Majesteyt, die Vryheyt van Conscientie aen alle sijne Onderdanen vergunt had, best soude doen, soo hy haer niet, 't geen daer tegens aenliep, opleyde en van 't uytvoeren van sijn begeerte hier in afstont.

Den 18 van Wijnmaent vervoegden haer de Leden tot het opwachten van den Koningh na Winsor: Penn meende haer te introducerrn; maer sijn Majesteyt liet seggen/ dat hy een nieuwe Ordre wilde invoeren, en belast had, dat eerst haer en daer na d' andere Collegien door sijne Commissarissen gevisiteert souden werden. Hier toe gebruyckte men den Opper-Rechter Wright/ den Bisschop van Chester en Dr. Hodges/ en/ alsoo 't de laetste weygerde/ Sr. Thomas Jenner.

Dese vertrocken nevens den Advocaet Generael en den Messenger Atterbury in 't eynde van Wijnmaent na Oxford/ alwaer sy den 30/ opgewacht door 3 Cmopagnien Ruyters/ aenquamen en aenstonts een Citatie aen Magdalenæ Collegie plackten. De Præsident/ Dr. Hough/ en alle de Leden verscheenen den 31 in den ochtenstont voor haer Lordschappen eerst in de Capel en daer na op de Hal/ alwaer haer Commissie gelesen wiert/ continerende; Dat sy tot Visiteurs van de Universiteyt aengestelt waren en in die

Qualiteyt

Qualiteyt Volmacht ontfangen hadden. De Bisschop voerden verbolgens een lange Redenering en liet daer in onder anderen bloepen; Dat de ongehoorsaemheyt van de Leden van dat Collegie aen soo goeden en genadigen Prins, als den Coning, die Visitatie veroorsaeckt had: Daer na vraegde hy / Wilt gy U L. dese Visitatie onderwerpen? Soo ver, antwoorde Dr. Hough / als se met de Wetten van dit Lant en de Statuten van het Collegie over-een-komt, en verder niet: welcke woorden hy begeerde / dat men enregistreren soude / voor hem iets het alderminste af te vorderen: Dit volbracht zijnde / vraegde den Bisschop; Om wat reden sy Mr. Farmer volgens 's Conings Mandamus niet tot haren Præsident geadmitteert hadden? En, op de Replijck van Dr Houg / dat sy Sonneklaer bewesen hadden, dat hy onbequaem en incapabel tot die Qualiteyt was; Waerom sy, voor sijn Majesteyts begeerte verder te weten, tot het doen van een nieuwe Verkiesing getreden waren? Dr. Hough repliceerde; Om dat hare Statuten (welcke geproduceert en op de Plaets / daer van dese Materie gesprooken wert / gelesen wierden) bevalen, dat binnen seeckeren tijt na de doot van den Præsident een nieuwen aengestelt moet werden: De Bisschop versocht hier op / te weten / of sy noyt hare Statuten verbroocken hadden? het welck Dr. Hough lochende / by sijn kennis opt geschiet te zijn: de Bisschop vraegde / waerom sy dan, daer het hare Statuten vereyschten, niet ter Mis gingen? Om twee redenen, antwoorde Dr. Hough; namentlijck voor eerst, om dat het een Godlose Saeck en tegens de Heylige Schrifture strijdig is, en wy dienvolgende by Eede niet verbonden konnen werden, die te doen of gaen hooren; en ten tweeden, om dat se tegens de Wetten van het Coninckrijck, die ons daer van eximeren, aenloopt. De Bisschop seyde / dat sy voorheen wel een Mandamus over deselve saeck ontfangen en geadmitteert hadden, en dat sy geen reden, die haer nu tot andere Proceduren porde, konden vinden: Doch alle de Leden ontkenden / te heugen / dat iets diergelijcke immermeer voorgevallen was / en verklaerden / dat niet de minste tittel, die daer na smaeckte, in haer Registers gevonden wiert. Dit gaf stof tot het eysschen van de Registers / welcke echter niet ge-exhibeert konden werden / terwijl se den Vice-Præsident / die doe ter tijt niet tegenwoordig was / in handen had.

Den 1 van Slachtmaent vergaderden de Commissarissen en compareerden de Leden nochmaels. De Commissarissen vraegden aen Dr. Hough / of hy aen den Bisschop van Oxford het Præsidentschap wilde afstaen en de Sleutels overleveren; dan of hy oordeelde, dat hy Wettig verkoren was, en inclineerde, by die Verkiesing te verblijven, en te gelijck of hy haer Jurisdictie approbeerde? Sijn Antwoort was; Dat hy hem Wettig verkoren achte en de Sleutels geensints overleveren wilde, maer sijn Verkiesing verdedigen, en dat hy daer benevens haer Commissie niet verder voor goet kon keuren, als de Wetten van 't Coninkrijk ('t genot van welkers vruchten niemant geweygert kon werden) en de Staturen van die Plaets en haer Collegie, welke hy gesworen had, te sullen gehoorsamen, dulden. Hier op volgde / dat de drie Commissarissen hem van sijn Employ en het wesen van een Lid van 't Collegie ab Officio & Beneficio vervallen verklaerden / ordonneerde / sijn Logement te verlaten / en sijn

Naem

Naem uyt de Boecken lieten ſchrabben: De Biſſchop van Cheſter voegde/ als Uytſpreecker van 't Vonnis/ mondeling daer by tot driemael toe deſe Woorden:

ICk vermane U, John Hough, Doctor in de Godheyt, vreedſamelijck dit Collegie te verlaten en niet verder U als Præſident of gewaende Præſident van Magdalenæ Collegie te dragen.

De Commiſſariſſen procedeerden voort en ſtelden Doctor Parker/ Biſſchop van Oxfort/ tot Præſident: Op dit alles ſeyde Dr. Hough/ dat hy noyt gehoort had, dat iemant ſonder een voorgaende Citatie, een Wettig Proces en een volkome Verhooring van ſijn Ampt berooft was; dat hy daer tegen protesteerde en ſijn Proteſt geënregiſtreert wilde hebben; dat hy van die Untſpraeck appelleerde en ſijn Goed Recht voor een hooger Hof, te weeten dat van den Coning te Weſtmunſter, meenden te bewijſen, en dat hy ſijn Logement niet wilde verlaten: Na deſe redenering begonden de Studenten t'ſamen te rotten en eenige beweging en gedruys te maken; 't welck/ den Opper-Rechter ſiende/ deed ſeggen/ dat den Doctor gekomen was tot het veroorſaken van een Oproer; waer op hy kloeckmoedig repliceerde/ dat hy niet verſcheenen was, voor dat men hem ontboden had, en derhalven geen Oproer kon verwecken; maer dat hare Lordſchappen, die de Macht niet hadden, hem van ſijn Ampt te depoſſideren, mogelijck ſulcks deden, met meer diergelijcke expreſſien/ welcke veroorſaeckten/ dat de Commiſſariſſen hem in 1000 Ponden voor ſijn goet comportement en 2 Borgen yder in 500 Ponden voor ſijn verſchijning op Weſtmunſter den 22 daer aen volgende verbonden. Na dat dit alles volbragt was/ vraegden de Commiſſariſſen aen de overige Leden/ of ſy de vernietiging van d'Electie voor goet keurden en de Stadts Biſſchop tot haren Præſident ſouden admitteren: waer op ſy alle eenparig/ behalven Smith en Charnock/ verklaerden/ hare Verkieſing van Dr. Hough t'approberen en geenſints den Biſſchop tot haren Præſident te willen hebben.

De 3 Commiſſariſſen inſtalleerden den Biſſchop den 4 daer aen volgende tot Præſident; volbrachten die Ceremonie in den Perſoon van Mr. Witkens/ Cappellaen van ſijn Lordſchap/ welcke om ſijn onpaſſelijckheyt ſelfs niet kon komen/ en lieten de Deuren van het Præſidents Collegie/ het geen Dr. Hough geſloten had en waer van hy de Sleutels weygerde/ open breecken. 's Achtermiddags vraegden ſy de Leden en alle die eenigſints van dat Collegie afhingen/ Of ſy den Biſſchop, welcke volgens 's Conings Mandaet Hooft van het Collegie geworden was, wilden gehoorſamen? Haer Antwoort luyde: ſoo ver, als haer Statuten en de Wetten van 't Lant het konden lijden en 't Dr. Hough niet ſchadelijck weſen: welcke laetſte Clauſul ſy echter alle op't aendringen der Commiſſariſſen verwierpen en haer poſitiver uytteden/ behalven Dr. Fairfax (dien men verſekert/ dat de Commiſſariſſen/ ſoo hy ſig doen noch gehoorſaem gedragen had/ ordre hadden/ te herſtellen) en de jongſte Portier/ welcke alle gehoorſaemheyt aen den Biſſchop rondtuyt weygerden: Hier op wiert den Doctor van het weſen van een Lidt van het

het Collegie en de Poortier van sijn Employ afgeset en beyde belast / d'eerste/ binnen 14/ en de laetste/ binnen 3 dagen te vertrecken: tegens dit Vonnis protesteerde Dr. Fairfax met dese Woorden:

ICk Hendrick Fairfax, Lidt van Magdalenæ Collegie, door een form van een Hof van het zijn van een Lidt gesuspendeert en nu uyt het Collegie geset en mijn Naem uyt het Boeck van het Collegie geschrabt, verklare, dat dit is Lex Nulla (geen Wet) of, soo het een is, Lex Iniqua & Injusta (een onbillijcke en onrechtvaerdige Wet) en appellere aen sijn Majesteyt in sijn Hof te Westmunster.

Hy wilde verder gaen en dese Verklaring en dit Appel met redenen bevestigen; doch wiert door de 3 Commissarissen gestuyt en voorgehouden / dat sy geen geleerde Harangue begeerden te hooren; maer dat hy in Geschrift, soo hy het goet vont, sijn Sustenue kon overleveren. Den 5 deden de Leden Rekening van het Gelt / dat sy tot het doen van Aelmoessen genoten hadden/ en bewesen / dat sy Jaerlijkx (ten deele aen de Hospitalen en ten deele aen Pelgrimagien) hondert Ponden meer / als haer gegeven was / gespendeert hadden. De Commissarissen / die groot contentement hier in schepten / spraken haer minnelijk toe en beloofden/ haer saken favorabel aen den Coningh te sullen voordragen. Den Vice-Cancelier liet ter selver tijdt een Placcaet publiceren / in het welke hy sigh seer misnoegt betoonde tegens die geene / die door haer t'samenrotten en gedruys maken te weegh gebracht hadden / dat Dr. Hough voor sijn verschijningh te Westmunster Borg had moeten stellen: Van dit Placcaet staken de Commissarissen een Copy by haer en begeerden na het eyndigen van haer Proceduren op de Leden/ dat sy een bewijs van haer gehoorsaemheyt souden geven door het opstellen van een Adres aen den Coning en daer in belijden / dat sy haer in het verachten van sijn Majesteyts Macht misgrepen hadden en de Rechtvaerdigheyt van de Proceduren van dat Hof erkenden: Hier op gaven sy een Antwoort in de volgende termen:

WY hebben in alle onse handelingen getracht, onse gehoorsaemheyt aen sijn Majesteyt met alle onderdanigheyt te toonen, en zijn by ons selven overtuyght, dat wy in het geheel beleydt van dese affaire voor uwe Lordschappen niets gedaen hebben, als waer toe onse Eeden en Statuyten ons indispensabel verbinden; en konnen derhalven geen Verklaring geven, waer by wy erkennen souden, dat door ons iets misdaen is, aengesien wy alles volgens de rechte Gronden van onderdanigheyt en gehoorsaemheyt jegens sijn Geheylighde Majesteyt in het werck gestelt hebben, voor soo ver, als wy het konden doen sonder het quetsen van onse Gewissen en het prejudicieren van onse Rechten (een van de welcke wy onderdanig achten, te zijn het verkiesen van een Præsident) waer van wy gesworen hebben, om geen reden, hoedanig zy mag wesen, afstant te doen: Derhalven bidden wy Uwe Lordschappen seer onderdanig, dit nevens onse diepste Gehoorsaemheyt gunstelijk voor te dragen aen sijn Majesteyt, welcken Godt een langen Regeering over ons vergunne.

Dit gehoort/ vroegen de Commissarissen/ of sy dan den Bisschop van Oxford voor haren Præsident niet erkenden ? waer op sy verder begonden t'aerselen en rondupt te repliceren/ dat sy de meeningh van haer Lordschappen omtrent dese Vraegh uyttermaten wel begrepen ; dan dat sy haer begeerte niet konden opvolgen.

Dr. Hough verscheen volgens sijn gegeven Cautie voor het Hof van 's Conings Banck den 22 van Slachtmaent en versocht/ van sijn gestelde Borghtocht ontslagen te werden ; doch kreeg tot Antwoort / dat sulckx niet voor den laetsten dagh van de Term geschieden kon en hy middelerwijl / soo hem eenige affaires nootsaeckten/ elders te gaen / deselve waernemen / dan met Conditie/ van in het laetst van den den Term weder te verschijnen ; 't geen hy den 8 van Wintermaent volbracht / en / wijl niemant eenige de minste Beschuldigingh tegens hem produceerde / van sijn Borghtocht en verdere comparering ontslagen wiert.

Het Appel van hem en Dr. Fairfax aen 't Hof van 's Konings Bank bleef/ mogelijck / wijl sy haer Saecken daer oock niet te redden sagen / achter.

De Commissarissen keerden in 't laetst van Slachtmaent nochmaels van Londen na Oxford en saten den 26 voor d'eerstemael in Magdalenæ Collegie/ alwaer 28 van de Leden haer sisteerden. Den Bisschop van Chester hielt haer voor/ dat hare menighvuldige Verachtingen en Ongehoorsaemheden dese Visitatie veroorsaeckt hadden en ten laetsten met haer ruine souden eyndigen : dat dat Collegie continueel zedert de herstelling van Coning Carel II. factieuse Geesten en rusteloose Muyteryen onderhevigh was geweest ; dat dit haer gedurig in onlust met haren Visiteur, haren Præsident en haer onder malkander gehouden en sy by dese tweespalt gevoegt hadden het affronteren van den Coningh en sijn Regeering ; dat dessels Recht, eenmael verwrickt, noyt binnen 's Lants gehoorsaemheyt en buyten 's Lants geacht kan werden ; dat hy in 't openen van die Commissie haer hare misslagen en, indien geen vrywillige ongehoorsaemheyt, ten minste hartneckigheyt voorgedragen had ; dat sulckx noyt uyt onwetentheyt kan spryten en by gevolge niet ongestraft mocht blijven, maer dat haer Straf soo openbaer, als hare Misdaden, mosten zijn ; dat sy op haer Petitie, aen den Lord Præsident overgelevert, 's Konings Antwoort niet verwacht ; doch, soo dra 't haer mogelijck was, Dr. Hough verkoren, haer na Farnham begeven en dese Electie door haren Visiteur, voor en aleer hy van 's Coninghs believen geinformeert kon wesen, doen approberen hadden ; dat dese en verscheyde andere Proceduren van dat Collegie, volgens het advys van diversse Rechtsgeleerden onwettig en van geen waerdy, aen den Coningh groot misnoegen gegeven hadden ; dat by dese ongehoorsaemheyt gevoegt was het verwerpen van het Mandaet, waer by den Bisschop van Oxfort tot haren Præsident aengestelt wiert ; doch dat sijn Majesteyt, des niettegenstaende en onaengesien sy door het bewijsen van haer Submissie aen den Vader van het Lant hare Vredelieventheyt getoont mosten hebben, echter soo goedertieren was, dat hy sijn Pardon soude vergunnen aen alle de geene, die het Geschrift (dat hy haer presenteerde en behelsde, *Dat sy 's Conings Recht tot het verleenen van Mandaten erkenden en vergiffenis van hare op*

roerig

roerige Proceduren versochten) immediatelijck souden ondertekenen: En/ alsoo 25 haer onwilligh toonden/ sprack hy dese Sententie/ die hy belaste/ oock aen de Deuren van het Collegie te placken/ tegens haer uyt:

AEngesien aen ons, sijn Majesteyts Commissarissen, &c. gebleecken is, dat Dr. C. Aldworth, Dr. A. Pudsey, Dr. J. Smith, Dr. T. Bayley, Dr. T. Stafford, R. Almont, M. Hammond, J. Rogers, R. Strikland, H. Dobson, J. Bayley, J. Davies, F. Bagshaw, J. Fayrer, J. Harwar, T. Bateman, G. Hunt, W. Cradock, J. Gilman, G. Fulham, C. Penyston, R. Hyde, E. Yerbury, H. Holden en E. Weelks, alle Leden van Magdalenæ Collegie, aen ongehoorsaemheyt jegens sijn Majesteyts beveelen schuldig zijn en in 't verachten van sijn Coninklijcke Authoriteyt hertneckig volhart hebben en blijven volharden, hebben wy na rijpe deliberatie daer over dienstig geoordeelt, te verklaren en pronunciëren, dat de voorsz. Leden van haer Medeledenschap geëxpelleert ende gedepriveert sullen werden; gelijck wy haer in gevolge van dien depriveren en expelleren.

De Onder-Officiers weygerden/ den Bisschop en 2 a 3 Leden/ door de Commissarissen aengestelt en Roomsgesinden/ t'obediëren: en d'oude Leden wierden ten deele met den eersten in andere Collegien besorgt. De Commissarissen tot de Ecclesiastique Saken hadden echter die gedachten niet; maer lieten/ om haer noch meer te plagen/ aen alle de Bisschoppen circulaire Brieven afgaen en verbieden/ iemant van dese Leden in Kerckelijcke Bedieningen t'employeren: Sy verklaerden haer oock inhabil tot deselve Bedieningen/ soo sy haer den Coningh niet quamen submitteren; waer toe echter niemant lust had.

Vorder wees 't Universiteyts Collegie t'Oxford bijf Mandaten/ hoewel twee- a drie-mael vernieuwt/ van de handt: By dese wiert haer belast/ Mr. Spacks en Mr. Bellew/ Capellanen van den Cancelier/ en Mr. Wiggan en Mr. Collins/ Capellanen van den Bisschop van Oxfort/ tot Doctors in de Godheyt/ en Mr. Bowles/ Secretaris van deselve Bisschop/ tot Rechtsgeleerde sonder de gewonelijcke Plechtelijckheden te promoveren: Hier over wierden de Leden van dat Collegie den 16 van Wijnmaent voor de Commissarissen tot de Ecclesiastique Saken ontboden en/ gecompareert/ gevraegt/ Of sy niemant, die d'Eeden weygert, te presteren, tot eenige Graet van Studie promoveert? en op haer antwoort van Neen gedimitteert. Dr. Walker/ een Papist en tot Hooft van dat Collegie aengestelt/ exhibeerde aen de Commissarissen de Statuten van het Collegie.

Soo wel in andere Collegien/ als op de Universiteyten/ wiert de Proclamatie voor de Vryheyt van Conscientie niet hoogh geset/ ende afgeslagen/ Roomsse en andere/ sonder het presteren van den Test en Eeden tot Ampten toe te laten: Bewijsen hier van zijn de volgende Voorvallen:

In Oogstmaent ontstont over 't doen van een Paepse Mis en andere Ceremonien in de Capel van Mr. Walker t'Oxford wat onlust: eenige Luyden/ die/ dit te sien/ in d'oogen stack/ begaven haer derwaerts/ stoorden de Devotie en stortteden 't Wy-water uyt; doch de Opper-Officier liet aen-

stonts de Wacht in de Wapenen komen en d'onlust door 't by de kop vatten van diversse Complicen stillen.

Sijn Majesteyt sont in het laetst van Herfstmaent een Mandamus aen de Regeeringh van Cambridge / om eenen Blackley / een Backer en op d'Onderwijsingen van den Priester Francis Rooms geworden / tot haren Lord Major voor het volgende Jaer t'admitteren: De Regeeringh schickte haren ouden Lord Major en drie andere Persoonen aen den Coningh en lieten hem voordragen; Dat sy volgens haer out gebruyk 8 dagen te voren een seer bequaem en getrou Persoon tot haren Lord Major verkoren had en anders 't Mandamus gehoorsaemt soude hebben; dat sy echter en des niettegenstaende hem voorgestelt, maer niet boven 4 tegens 80 Stemmen in sijn faveur bekomen had; dat dese Persoon van geen aensien en bijsteren slechten Handel en Wandel was en tweemael over het procreëren van twee Bastaerts in een wit Slaep-laken gestaen had, en dat sy daerom sijn Majesteyt versochten, haer keur te willen approberen: Dit Vertoog had sulcken kracht / dat de Koning de gedane Verkiesing voor goet keurde en haer beval / haren nieuwen Lord Major te bes weeren.

Te Berwijck gingh het in 't laetst van Wijnmaent in 't verkiesen van den nieuwen Lord Major dus toe: De Gouverneur van 't Guarnisoen / een Koningsgesinde / recommandeerde aen de Gemeente seer ernstig / den ouden / die hy vertroude / den Koning toegedaen te zijn en in 't eligeren van de Leden tot het Parlement sijn Majesteyts sinnelijckheyt te sullen opvolgen / te continueren / en liet tot bekoming van de meerderheyt van Stemmen alle d'Officiers van de Besetting / bestaende in 13 Compagnien of 't Regiment van den Colonel Oglethorp / alle van de Protestantse Religie behalven den Luytenant Colonel / Burgers van de Stad werden en daer door tot de Stemming mede bequaem zijn; doch op de dag van de Verkiesingh quam geen van dese Officiers te voorschijn en verkoor d'overige Burgery een anderen Lord Major / dien men reputeerde / het Hof niet seer toegedaen te wesen.

Den Grave van Sunderlant / door den Coningh tot Gouverneur van Charterhouse te Londen verkoren / vervoegde sig met een Mandaet van sijn Majesteyt / om sonder 't afleggen van de Test en Eeden Sessie te nemen / in 't begin van Hoymaent derwaerts en toonde sijn Commissie: Alle de presente Leden / daer onder den Aerts-Bisschop van Cantelberg / den Bisschop van Londen en den Marquis van Halifax / verklaerden; Dat sijn Persoon haer aengenaem was, en dat sy 's Conings Mandamus genegen waren, te gehoorsamen; maer dat sy sonder haer Eed te breecken en de Fondamentele Wetten van haer Collegie te vernietigen niemant sonder het presteren van den Test en d'Eeden tot haer Medelid mochten aennemen: na welck antwoort sy 't gantsche Jaer ongemoeyt bleven.

De Coning stapte echter niet te rug; maer ging even moedig met sijn saken voort en ontnam de meeste / die de Test en Eeden afleyden / hare Ampten Aenmerckens waerdigh zijn de woorden / die hy den 8 van Hoymaent tegen Sr. Christopher Musgrave / Luytenant / en Mr. Charles Bertie / Thesaurier en Secretaris van de Ordonnantien / doe hy haer van hare Bedieningen ontsloeg.

ontsloeg / gebruyckte en dese waren; Dat hy haer en andere, die de Wetten van de Test, alleen uyt afgunst tegens hem gemàeckt, niet wilden vernietigen, als sijn felste Vyanden en even als Cromwels aensagh.

Hy liet den Roomssen Bisschop / Laban / den 9 van Louwmaent tot Super-Intendant van de Koninckly̆cke Capel op Withal in sy̆n en 's Konongins tegenwoordigheyt installeren; de Jesuyten in Bloeymaent te Londen in de Savoy een nieu opgerecht School openen; eenigen ty̆t daer na aen alle Monnicken bevelen / op Withal / Somersethouse / Savoy / Wildhouse / St. James en alle andere Plaetsen / daer sy haer verbly̆f houden / in de Klederen van haer Ordres te gaen / met beloften / van alle de geene / die haer het minste affront aendeden / op 't strengste te sullen straffen; en den Pausselijcken Nuntius / d'Ada / die sigh langh incognito aen 't Hof onthouden had en den 25 van Louwmaent van de Wereltly̆cke tot de Geestely̆cke Staet overgegaen / door den Bisschop Laban tot Subdiaconus / kort daer na tot Diaconus en den 11 van Bloeymaent tot Aerts-Bisschop van Amasia geinstalleert was / den 13 van Hoymaent sy̆n Intrede te Windsor doen: Hy was in 't Purper gekleet; had 4 Pagies / 12 Voetknechten en 10 Priesters / die hem in hare Habijten verselden / by hem; wiert / op dat dese Ceremonie met te meerder pracht uytgevoert mocht werden / door omtrent 20 Koetsen van Edelen met 6 Paerden / met groote moeyte t'samengebracht / en / 't geen remarcabel is / selfs door die van de Bisschoppen van Durham en Chester / opgewacht; van den Hertogh van Grafton (daer Ambassadeurs van gekroonde Hoofden door Graven en van Republijcken door Baronnen geintroduceert werden) en Sr. Charles Cotterel / die in de Koets by hem saten / opgehaelt; aen de Poort van St. Georges-Hal door den Grave van Mulgrave / Kamerlingh van de Huyshouding / en den Lord Godolphin / 's Conongins Kamerling / ontfangen en in de Hal / alwaer hare Majesteyten onder een Verhemeltsel van Staet saten / ter Audientie ingeleyt: Hy deed sy̆n Aenspraeck eerst aen den Coning en doe aen de Coningin in 't Italiaens in generale Protestatien van Civiliteyten / Beleefdheden en veele Zegenwenschingen.

Den 12 had den Groot-Kamerling uyt 's Conings Naem den Hertog van Somerset aengeseght / sigh tot het ter Audientie introduceren van desen Minister te prepareren: Hy / daer toe onbelust / quam sig den 13 's ochtents by den Koning excuseren en seggen; Dat hy beducht en gewaersehout was, dat sijn doen t'eeniger tijt opgenomen soude werden, als aenlopende tegens de Acte van Præmunire (een Wet / ten ty̆de van Coning Eduard III. gemaeckt en met scherpe dreygementen van Bannissementen en Confiscatien van alle Landen tegen de Contraventeurs gestelt; naderhant tegen d'Usurpatien van den Stoel van Romen / en insonderheyt ten ty̆de van de Coningin Elizabeth / hooglossel: Gedachtenis / en in 't 12 Jaer van Carel II. / glorieuser Memorie / merckelijk uytgebreyt en daer by duydelijck geaveert / *Dat, soo iemant iets, 't geen tot voortsetting van 't Pausselijk Gesag of Macht in Engelant dient, komt t'ondernemen, deselve de Acte van Præmunire en de Straffen, daer in gemelt, onderhavig wert*) en dat y uyt die consideratie, en om voor 't toekomende aen sijn Kinderen en Familie niet te kort

te doen, versocht, daer van geëxcuseert te mogen blijven. Den Koningh excipieerde; Dat hy meende, hem door't laten ophalen van een Gesant van soo een eminenten Prins groote eere te hebben toegebracht; dat de Acte van Præmunire in geenen deele noch met geen reden ter werelt soo ver geëxtendeert kon werden; dat se in allen gevalle nu door de doot van sijn Broeder sijn kracht verloren had, en dat hy hem door het Recht en de Macht, sijn Persoon indisputabel toekomende, kon dispenseren; doch/ alsoo de Hertogh weygerde/ daer na te luysteren/ voer sijn Majesteyt voort; Wijl Gy My in dese saeck niet wilt dienen, dechargere Ick U oock van uwe andere Ampten van Edelman van de Bedkamer, Collonel van een Regiment Paerden, Luytenant van sommige Provintien, &c.

Den Nuntius had den 15 Audientie by de Coninginne Weduwe en kreeg/ soo men verhaelt/ in 't te rugh rijden van Somerset na Windsor een Steen door sijn Koets.

Omtrent half Oogstmaent reverteerde de Graef van Castlemaine uyt sijn Ambassade te Romen en wiert door sijn gewese Secretaris/ Lydcot/ in qualiteyt van Agent gesuccedeert.

Gedurende dese binnenlantse Woeldery quamen veele blaeuwe Boeckjes in Druck/ en onder anderen een in 't begin van Hoymaent met verlof van 't Hof/ na men vertrout/ door een Jesuyt/ Monson of Anderson/ geschreven/ *De Test van de Kerck van Engelant* genaemt en van inhout; Dat de Kerck van Engelant getracht heeft, met haer raserny de Coningin Maria te bekladden; dat de Coningin Elisabeth, een bekende Bastaert, dese nieuwe Priesterlijcke Protestantery op de Been gebracht en wredelijck de ongetwijffelde Coningin van Schotlant, Coninginne Weduwe van Vranckrijck, &c. vermoort heeft; dat door verscheyde bevestigt is, dat Coning Carel I., wijl hy al te yverig was voor de Kerck, die soo wredelijck en verraderlijck sijn Groot-Moeder mishandelt had, tot het selve eynde gekomen is, en dat sy aen den Coning ongetrou is: besluytende met te seggen/ dat sy aen sijn Majesteyt vryheyt most geven, om geen Slang in sijn Boesem te voeden; maer sijn Beschermingh, die hy haer onder bedingh van haer Getrouwigheyt belooft had, haer t'onttrecken; dat den Dans niet langer, als het speelen, duurt, en dat de Heylige Moeder de Kerck vryelijck beraetslagen mocht, wat nieuwe Mesures sy voor haer eygen dierbaer Intrest behoorde te nemen.

De Grand Jurys/ over dese buytensporigheyt misnoeght/ gaven in de Sessien te Southwarck aen den Lord Major een Adres tot bedanckingh van den Koningh voor sijn beloften in faveur van d'Engelsse Kerck over en versochten/ dat hy aen sijn Majesteyt gelief de bekent te maken/ dat twee schandaleuse Pamphletten/ als het bovengemelde/ De Test of Getrouwigheyt van de Kerck van Engelant, en een ander/ Vraeghstucken over de Reformatie genaemt/ groote ontsteltenis in de Gemoederen van de getrouwe Onderdanen verweckt hadden; met versoeck/ dat d'Autheurs na behooren gestraft mochten werden. 't Adres nam hy aen; maer/ over de Geschriften te klagen/ weygerde hy; 't geen haer bewoog/ deselve opentlijck voor Pasquillen en Pamphletten te verklaren.

De

De Coninginne besloot volgens den Raet van haer Doctoren/ te Bath de Baden te gaen gebruycken; vertrock den 26 van Oogstmaent van Windsor en quam den 27 een uur na de Coningh/ die den 26 en 27 's morgens Portsmuyden besichtigt had/ te Bath/ van waer sijn Majesteyt/ terwijl de Coningin haer met de Baden onderhielt (na dat hy op den Lord Major en Sherifs hadde begeert/ dat se in 't School/ 't geen voor veel Jaren daer opgerecht is en waer in de Jonckheyt tot kosten van de Stad dagelijcks onderwesen wert/ een Roomsgesinde/ die hy noemde/ tot Opper-Meester souden stellen; sy dit gehoorsaemt; doch de Regeeringh/ doe dese Persoon daer van possessie wilde nemen/ aen den Coningh met respect in consideratie gegeven/ of sijn Majesteyt/ die sy seyden/ te weten/ dat niemant ongelijck wilde doen/ niet goed soude konnen vinden/ dat men/ dewijl nu eenige Jaren een seer eerlijck en bequaem Man van een onberispt Leven en ommegangh in dat Employ geweest was/ de nieu aengestelde voor gerecommandeert soude houden/ om by Vacatie daer toe geëmployeert te werden; maer vruchteloos) den 31 Lansdown en Glocester/ den 1. van Herfstmaent Worcester/ den 3 Ludlow/ den 4 Shrewsbury/ den 5 Whitchurch/ den 6 Chester/ den 9 Newport/ den 10 Litchfield/ den 11 Coventry/ den 12 Banbury en den 14 Oxfort ging besichtigen. Hier wiert sijn Majesteyt een Mijl buyten de Stad door de Vice-Cancelier van de Universiteyt nevens 24 Doctors in het Scharlaken en 19 Meesters in 't Fluweel verwelkomt.

De Coningh/ die in alle Plaetsen/ daer hy door passeerde/ aen de Regeeringen voordroeg/ dat hy verwachte/ dat sy/ als hy een Parlement beroept/ Leden/ die tot het vernietigen van de Test en Pœnale Wetten verstaen/ sullen verkiesen/ verliet den 15 Oxford en quam te Cirencester/ den 16 te Bath/ den 22 nevens de Coningin te Bristol een verbaerdigt magnifijcq Tractement genieten en den 27 alleen en de Coningin den 16 van Wijnmaent van Bath te Windsor te rug.

Sijn Majesteyt verklaerde gedurende sijn reys den 31 van Oogstmaent in den Raed/ dat hy, verstaen hebbende, dat het groot getal van de Zee-Rovers in West-Indien door de Pirateryen, die sy soo op sijne, als sijner Geallieerden, Onderdanen pleegden, de Negotie seer onveyligh maeckten, besloten had, Sr. Robbert Holmes met een Esquadre tot haer uytroeyingh, 't zy door gewelt of door versekering van Genade, derwaerts te senden en hem, als sijn eenigen Commissaris in dese saeck, behoorlijcke Volmacht te geven. Sijn Majesteyt schreef oock aen alle sijne Gouverneurs in America ende de voornaemste Inwoonders van sijne Colonien/ dat hy (verstaen hebbende, dat men onwettelijck en onverantwoordelijck practiseerde, de Processen van de Zee-Rovers, die in de Zee genomen of in de Colonien gevonden wierden, by precipitatie te maecken en door eensijdige Rechters haer onnosel te doen verklaren en ontslaen, onder voorwenden, dat'er geen Getuygen tegens haer verscheenen waren, sonder alvoorens tijt genoeg aen de Spaensse en andere, op welke sy geroost hadden, gegeven ofse daer van verwittigt te hebben, op dat sy suffisante bewijsen tegens haer mochten inbrengen, en dat men haer door dat mid-

del toeliet, hare ordinaire Pirateryen te continueren; gelijck men onlangs ver-
scheyde blijcken in de Saeck van Sharp en andere Rovers, openbaer voor sulcke
bekent, gehad had) begeerde en haer belaste, in haer Gouvernementen soo
veel, als sy konden, alle de Piraten en haer Complicen t'apprehenderen en ne-
vens hare Schepen en Buyt seer naeu te laten bewaren, tot dat den Ridder Robert
Holmes gearriveert en de Spangiaerts en andere Geinteresseerden daer van on-
derricht souden wesen, en men in staet zijn, om soodanige Misdadigen met vrucht
te vervolgen en door Commissarissen, exprestot het maken van haer Proces ge-
nomineert, te konnen laten vonnissen, op dat dese Schelmen en Vyanden van de
Menscheiijcke Societeyt en de Commercie geen middelen tot eviteringh van de
Straf, die sy verdienden, meer mochten vinden.

Na sijn Majesteyts wederkomst liet hy sijne gedachten over 't veranderen
der Regeering te Londen gaen.

Den 25 van Somermaent had de Cancelier in 't Hof van d'Aldermans
al verklaert / dat 's Konings begeerte was / te vernieuwen de oude gewoonte/
van op de Feestdag van Bridgehouse een Persoon / 't zy Vryman of niet / die
een van de Sherifs der Stad Londen voor 't aenstaende Jaer soude wesen /
toe te drincken. Dit was een Kunsje / om d'Inwoonders vervaert van het
Sherif en 't Aldermanschap (met 't welcke men met het affetten van eenige
kort daer na op deselve manier handelde) te maecken / tot het opbrengen van
de geordonneerde 500 Ponden Boete voor haer ontslaging te doen besluyten en
alsoo de vervalle Stads Weeskamer (welke daer over een Adres van Dank-
seggingh presenteerde) wat te herstellen. Dese gedachten geluckten; want
niemant van die geene / die van tijt tot tijt verkoren wierden; sulcke Perso-
nen waren / daer men wel gerust op was / dat haer daer toe niet licht souden
laten gebruycken / en t'samen-gereeckent al een aensienlijck getal uyt-
maeckten / had genegentheyt tot die Ampten; maer yder kocht sigh vry
met de gestelde 500 Ponden /, tot dat eenen Mr. Mordant den 5 van
Oogstmaent 't Sherifschap accepteerde; want doe sagh men / dat dese Ver-
kiesingh geen ernst was / doordien eerst den 8 van Oogstmaent Sr. William
Prichard / Sr. Simon Lewis / Sr. Benjamin Thorrowgood / Sr. John
Chapman en Sr. Samuel Dashwood / om dat sy geen Adres van Danck-
seggingh ('t geen de Lord Major even na haer dimitteringh overleverde en
over het geven van de Boete der verkore Sherifs voor haer verschoning strek-
te) wilden opstellen / en weynig dagen later byna alle de andere Aldermans
afgeset en door de volgende / meest Roomsse en Nonconformiste / gesucce-
deert wierden: als Sr. John Peak / Sr. William Hooker / Sr. John
Shorter / Sr. Jonathan Raymond / Sr. Peter Daniell / Sr. William
Goslingh / Sr. Peter van de Put / Sr. Thomas Kensey / Sr. Thomas
Rawlinson / Sr. Thomas Fowles / John Joliffe / Esq., William Thom-
son / Esq., John Bawden / Esq., Sr. Bazil Firebrass / Sr. John Parsons/
Humphrey Edwin / Esq.. William Kiffing / Esq., John Mawson / Esq.,
James Paul / Esq., William Ashurst/ Esq., Sr. Richard Hawkins/ John
Gardiner / Esq., Sr. John Isles / Edward Underhill / Esq., Thomas
Rodbard /

Nodbard / Esq., en Sr. John Bury / Esq. De Koningh verkoor Sr. John Shorter / een Presbiteriaen / tot Lord Major ende Mr. Firebrass en Mr. Parsons / d'eene Rooms en d'andere oock geen Lid van de Engelsse Kerck / tot Sherifs.

Aen de Meesters en Klercken van de Gilden wiert omtrent ter selver tijt belast / alle Vryheden van haer Gildens en haer Staet op te schrijven; 't geen volbracht en door de Coninckljcke Commissarissen geexamineert / de Livrey-luyden / die om de Religie voorheen geremoveert waren / den 8 van Herfstmaent herstelt en met nieuwe Commissien voorsien wierden; door welcke veranderingh de meeste Gildens Adressen presenteerden.

Den 22 van Wijnmaent begroeteden den Lord Major en Aldermans sijn Majesteyt en gaven 't volgende Adres over:

Aen den Koningh:

SIRE:

WY, de seer onderdanige en seer getrouwe Onderdanen van uwe Majesteyt, den Major en de Aldermans van Uw Stadt Londen, seer gevoeligh van de goetheyt van Uwe Majesteyt, van welcke hy aen alle sijne Onderdanen door sijne Koninckljcke Proclamatie voor de Vryheyt van Conscientie blijcken gegeven heeft, komen ons voor sijne Voeten werpen en hem onse seer onderdanige en seer oprechte Dancksseggingen opofferen. Uw Majesteyt heeft daer door de Eendracht en de Vrede voor al sijn Volk, sonder eenige uytsondering, uytnement bevordert en haer bysondere groote verseeckeringen gegeven, dat sy gedurende sijn Regeeringh niet alleen in hare tijdelijcke Rechten en Besittingen, maer oock, het geen haer veel dierbaerder is, in de vrye en ongestoorde oeffeningh van hare Religie beschermt en bewaert sullen blijven. Dese onuytspreeckelijcke Goetheyt en Barmhertigheyt van Uw Majesteyt, Sire, souden ons de alderondanckbaerste en onverschoonelijckste Menschen maecken, indien wy immermeer de gehoorsaemheyt, getrouwigheyt en diensten, die wy schuldigh zijn, na ons uytterste vermogen aen hem te bewijsen, versuymden. Wy bidden insgelijckx Uwe Majesteyt met alle mogelijcke onderwerpinge, aen te willen nemen dese teeckenen van onse seer oprechte vreugt en van onse begroeting over sijn geluckige Wederkomst in sijn Koninklijk Paleys onder de toejuychingen van alle Uwe Onderdanen, welke Uw Majesteyt de goetheyt gehad hebt, van op sijn Reys met sijn Koninckljcke tegenwoordigheyt te vereeren: Maer, aengesien wy gedurig dese Eer genieten, sullen wy oock daer in het voorwerp van onse Vreughde en onse Vergenoeginge stellen; als zijnde veele onmiddelijcker onder de genadige invloeyingen van uwe gadeloose Goetheyt; sulckx dat wy in alle opsichten, het zy van ons eygen belang, 't zy van onse plicht of onse erkentenisse, bysonder verbonden zijn, onse Levens en onse Goederen ten dienst van Uw Majesteyt op t'offeren en Godt uyt de gront van ons Hert te bidden, dat hy hem een lang Leven en een geluckige Regering verleene, &c.

Ter selver tijt nodigden sy den Coningh en de Conінginne / om op de Lord Majors dag by haer te komen eeten; 't geen sy haer wel lieten gevallen: sijn

Majesteyt verklaerde daer benevens / dat hy verwachte / dat sy / als hy een Parlement convoceerde / Leden voor de Stad souden verkiesen / die / wat hy begeerde / souden toestaen / en dat het geene / dat hy in sijn gedachten had / aen haer voor te stellen / weynig was en te gelijk tot voordeel van sijne Onderdanen en haren Koophandel streckende ; namentlijck / 1. Dat een Bil soo vast, als een Magna Charta, tot toestaning van de Vryheyt van Conscientie opgestelt soude werden : 2. Als mede een andere tot een generale Naturalisatie ; En 3. Een derde tot een publijcke enregistrering van alle Landen en Staten in het Coninckrijck.

De Lord Major en Aldermans besloten / op dat sy de Stad niet beswaren mochten / de onkosten tot het tracteren van hare Majesteyten uyt haer eygen Beurs te voldoen ; den Lord Major tekende ten dien eynde voor 200 / yder van de Sherifs voor 100 en yder van d'Aldermans voor 50 Ponden Staerlings. Op dit Feest inviteerden sy oock alle d'Uytheemsse Ministers / en selfs den Pausselijcken Nuntius.

Den 8 van Slachtmaent / de dagh / dat de nieuwe Lord Major possessie van sijn Employ neemt / gingh den Ridder Shorter met die Pompe en Splendeur / die men in diergelijcke voorvallen gewoon is / te gebruycken / te Water na Westmunster en keerde / na dat hy d'ordinaire Eed in handen van de Barons van de Excheguer afgeleght had / op deselve manier tot Blackheath / sprongh daer te Paert en reed na 't Stadhuys : De Arcken Triomphael / die veel tot de Statelijckheyt van de Ceremonie contribueerden / verbeeldeden voornamentlijck de Welvaert / Rust en Overvloet / die de Stad onder de Regeering van den Coning genoot / en voornamentlijck alle de voordeelen / die door de Vryheyt van Conscientie getrocken wierden : Dese Plechtelijckheyt vereerde / volgens sijn beloften / den Coningh / geaccompagneert van den Prince George van Denemarcken en gevolght van de Heeren van den Geheymen Raed en veele andere Grooten / met sijn tegenwoordigheyt. De Coningin kon / door onpasselijckheyt verhindert / niet verschijnen. Sijn Majesteyt wiert door de twee Sherifs met alle mogelijck respect te Templebar ontfangen en tot aen 't Stadhuys geconduiseert. Aldaer was een uyttermaten fraey Festeyn van een grooten overvloet en veranderingh van Spijsen / in een wonderlijcke nette ordre geschickt / verbaerdigt / en onder andere Tafels in de groote Zael een voor de Uytheemsse Ministers / aen welke den Pausselijken Nuntius en den Franssen Ambassadeur gevonden wierden / opgerecht en met kostelijck Bancket voorsien : Alles liep met groot genoegen van den Coning af ; gelijck hy selfs verklaerde. Twee Aldermans en de twee Sherifs quamen 's anderendaeghs sijn Majesteyt voor d'Eer / aen haer bewesen / bedancken en versoecken / haer ten besten te willen houden / soo 'er iets tot bewijs van 't diep respect / dat sy hem schuldig waren / gemanqueert had. De Coningh ontfingh haer vrundelijck en maeckte tot betoningh / dat hy over haer Regael volkomen gecontenteert was / de twee Aldermans Srs. John Bawden en William Ashurst / tot Ridders.

Over het nodigen van den Pausselijcken Nuntius resen vry wat onluste-

en protesteerden de meeste Aldermans op den 3 van Wintermaent / daer aen onschuldig te zijn; welcke echter door tusschenspraeck van den Cancelier en andere Heeren van 't Hof in 't kort bygelegt wierden.

Saturdag / den 15 van Slachtmaent / wiert de Gedachtenis van het Buspoeder Verraet te Londen en in de Coninckliјcke Capel op Withal / alwaer den Bisschop van Ely predickte / geviert. De Lord Major en eenige Aldermans begaven haer na Bowchurch / bleven tot het eyndigen van de Gebeden in de Sacristie en hoorden een Sermoen. De Rechters wendeden na het adjourneren van de Hoven na d'Abdy van Westmunster / alwaer Dr. Stradling / Deecken van Cichester / voor haer predikte. Het aensteken van Vreugdvuuren was verboden; maer verscheyde Persoonen maeckten illuminatien voor hare Vensters. De Klocken wierden den gantschen dagh seer vrolijck gelupt.

De Lord Major ontfing Sondag / den 16 / het H. Sacrament / alsoo hem de Wetten daer toe verbinden / in Bowchurch en presteerde den 17 nevens verscheyde Aldermans d'Eeden van Allegiance en Supremacy en den Test in 't Hof van de Cancelery / als Hoofden van 't Luytenantschap van Londen.

Deselve Lord Major versocht in 't laetst van de Maent aen de Commissarissen / welke gedurende de suspensie van den Bisschop van Londen dat Bisdom waer namen / soo wel Protestante Nonconformisten / als Persoonen van de Engelsse Kerck / op Guildhall te laten predicken; 't geen sy hem in 't begin van Wintermaent weygerden. Hier op adresseerde hy sig aen 's Conings Raed / welcke verklaerde / dat de Capel geen Parochiale Kerck, maer ten dienst van den Lord Major opgerecht was, en hy derhalven vermocht, daer in de Godsdienst te doen exerceren, dien 't hem luste. De Aldermans / misnoegt / dat sijn Lordschap dit werck sonder haer kennis aengevangen had / resolveerden den 22 van Louwmaent / 1688 / de Capel geensints ten sijnen dienst te laten; maer de Sermoenen van Paulcros, voor eenige Jaren in deselve gedaen en nu na Mary le Bow getransfereert, als voorheen, weder daer in te doen waernemen en te verbieden, dat, van eenige verandering daer omtrent te maecken, meer gerept soude mogen werden.

Sijn Majesteyt seyde omtrent half Wijnmaent / om sijn Proclamatie voor de Vryheyt van Conscientie soo veel te meer kracht te doen hebben / in de Raed te Windsor: Dat hy begeerde, dat de Test en Pœnale Wetten vernietigt souden werden; dat hy niemant, die sig voortaen verstoute, den Test te presteren, in sijn dienst soude nemen of sijn Broot laten eeten, en dat hy alle die geene, die soo Godvruchtigen en Christelijcken Werck, als het rappelleren van dese Wetten, niet toestemden, in alle Graefschappen en Corporatien uyt publijcke Ampten soude laten setten en van Londen beginnen; ter selver tijt overgevende een Lijst van ruym 1000 Meesters / Assistenten en Livrey-luyden / die hy wilde / dat te Londen afgeset souden werden: Den Lord Major en Aldermans / met een Commissie voorsien / volbrachten dese verandering / soo ver het 't Hof behaegde.

Den Cancelier / den Marquis van Powis / den Grave van Castlemaine

en Sr. Nicolaes Butler wierden tot Commissarissen over het reguleren van de Corporatien van 't Rijck aengestelt; lieten Quo Warrantos tegens Buckingam en andere / welckers Charters noch niet overgelevert waren / inbrengen; begonden nieuwe Charters op te stellen; besichtigden veele Corporatien / en veranderden overal de Magistraten.

De Coningh uyttede half Wintermaent nader; Dat hy, door sijn Declaratie van den 14 van Grasmaent aen alle sijne Onderdanen Vryheyt van Conscientie toegestaen hebbende en genegen zijnde, deselve niet alleen te handhaven, maer oock alle krachten in te spannen, om se in een Wet te doen veranderen en een volkomen gerustheyt omtrent dat Poinct voor de Nakomelingen uyt te wercken, dienstig geoordeelt had, de Lijsten van de Luytenant Gouverneurs en de Vrede-Rechters van verscheyde Graefschappen van het Coninckrijk na te sien, op dat die geene, die genegen waren, tot dit werck te concurreren, in haer Employen gecontinueert en sulcke, daer van men reden had, te hopen, dat sy daer toe en tot het helpen van sijn Majesteyt het hare oock souden contribueren, haer bygevoegt mochten werden.

Den Advocaet Steward vorderde insgelijcks volgens 's Conings last aen den Heer Raed-Pensionaris Fagel het Gevoelen van hare Hoogheden / den Heere Prince en Mevrouwe de Princesse van Orange / omtrent het rappelleren van den Test en Pœnale Wetten en kreeg dit Antwoort:

Brief van den Heer Pensionaris Fagel aen Mr. James Steward, Advocaet, behelsende 't Gevoelen der Prince en Princesse van Orangie wegens het afschaffen van den Test en de Pœnale Wetten.

MYN HEER:

'T Moeyt my geweldigh, dat mijne onpasselijckheyt my soo lang verhindert heeft, om die Brieven te beantwoorden, in welcke gy soo ernstigh versocht, te weten, wat het Gevoelen van hare Hoogheden was wegens het afschaffen van de Pœnale Wetten, en bysonderlijck wegens den Test. Ick bid U E., dat gy U selven gelieft te versekeren, dat ick duydelijck met U E. omtrent dese saek sal handelen en sonder eenige achterhoudinge, dewijl U E. segt, dat uwe Brieven met kennisse en verlof des Conings geschreven waren. Ick moet U E. dan rondelijk versekeren, dat hare Hoogheden dickwils hebben verklaert, en in 't particulier tegen den Marquis d'Albeville, sijn Majesteyts extraordinaris Envoyé aen desen Staet, dat sy van opinie zijn, *dat geen Christen om sijne Conscientie behoort vervolgt, of, om dat hy van de publijcke en vastgestelde Religie verscheelt, qualijck gehandelt te werden:* en dat sy daerom wel consenteren, dat men de Papisten in Engelant, Schotlant en Yrlant toelaet, in hare Religie te continueren met al soo veel vryheyt, als haer van de Staten in dese Provintien wert vergunt; in welcke sy, 't geene niet kan gelochent werden, een volkomene Vryheyt van Conscientie genieten. En, wat de Dissenters aengaet, hare Hoogheden consenteren niet alleenlijck, maer keuren van herten voor goet, dat sy een volkomene Vryheyt souden genieten tot de oeffeninge van hare Godsdienst sonder eenige ontrustinge of verhinderinge, op dat niemant vermag, haer op dien voet de minste verstooringe aen te doen.

En hare Hoogheden zijn overbodig, ingevalle het sijn Majesteyt goet sal duncken, 't selve te begeeren, om hare gewilligheyt te verklaren tot medebehulpsaemheyt in 't vast-stellen en bevestigen van dese Vryheyt, en sy willen naer al haer vermogen deselve beschermen en verdedigen, en, om de Tael van Vredens-Tractaten te gebruycken, sy willen deselve bevestigen met hare Guarantie, waer van U E. in den uwen gewagh gemaeckt heeft. En, indien sijn Majesteyt het verder geraden sal vinden, om te begeeren, dat sy met hem concurreren in 't afschaffen der Pœnale Wetten, sy zijn'er gereet toe, mits conditie, *dat die Wetten in haer volle kracht blijven, waer door de Rooms Catholijcken uyt beyde de Huysen des Parlements en buyten publijcke Bedieningen, het zy Kerckelijcke, Civile of Militaire, gesloten werden*; beneffens alle die andere Wetten, die de Protestantsche Religie confirmeren en deselve in veyligheyt stellen tegen alle de Desseynen der Roomsch Catholijcken.

Maer hare Hoogheden konnen 't vernietigen van den Test niet consenteren of van die andere Pœnale Wetten, laetst gemelt, dewelcke tot securiteyt van de Protestantsche Religie strecken, dewijl de Rooms Catholijcken daer geen ander nadeel by lijden, dan dat sy uyt de Parlementen of publijcke Bedieningen gesloten werden, en dat de Protestantse Religie daer door voor alle Desseynen der Rooms Catholijcken tegen deselve of de algemeene veyligheyt beschut is. En noch de Test noch die andere Wetten konnen gesegt werden, eenige strengheyt te behelsen tegen de Rooms Catholijcken ten opsicht van hare Conscientien: sy zijn maer alleenlijck Provisien, waer door de Leden van 't Parlement gequalificeert of bequaem gemaeckt worden, om dat Officie te bedienen, en door welcke sy voor God en de Menschen moeten verklaren, dat sy de Protestantse Religie voorstaen; sulcks dat dit alles niet meer in heeft, dan om de Protestantse Religie voor alle schade te behoeden, die sy van de Rooms Catholijcke soude mogen ontfangen.

Hare Hoogheden zijn van gedachten geweest en dencken noch, dat niet meer, dan dit, behoorde begeert of van haer verwacht te werden, dewijl door dit middel de Rooms Catholijcken en haer Nakomelingen voor eeuwig in veyligheyt sullen gestelt zijn van alle ontrustinge in hare Personen of Goederen of in de oeffeningen van haer Religie, en dat de Rooms Catholijcken hier mede behoorden voldaen te zijn en 't Coninckrijck niet te ontrusten, om dat sy niet konnen tot Sittinge in het Parlement geadmitteert werden of in eenige Bedieningen komen; of om dat die Wetten, in welcke de Securiteyt van de Protestantse Religie voornamelijck bestaet, niet afgeschaft zijn, waer door sy souden mogen in staet gestelt worden, om deselve den neck te breecken.

Hare Hoogheden geloven oock, dat de Dissenters volkomen genoegen sullen scheppen, wanneer sy voor eeuwig beschut zijn voor alle perijckel, van geturbeert of gestraft te worden om de vrye Exercitie van haer Godts-dienst onder eenigerley pretext.

Dewijl dan hare Hoogheden haer selven soo positivelijck over dese Materie hebben verklaert, soo schijnt het my seer klaer toe, dat sy wel verre zijn, van eenighsints een verhindering van de Bevrijdinge der Dissenters voor de Rigeur der Pœnale Wetten te wesen, dewijl sy gereet zijn, om haer uytterste vlijt te betoonen tot vaststellinge daer van: oock trachten sy in geenen deele, de Roomsch Catholijcken de oeffeninge van hare Religie te ontnemen, mits conditie, dat deselve zedigh en sonder eenige Pompe of Prael gemenageert werde. Wat my selfs aengaet, Ick

heb altijt geweest en ben als noch krachtig tegens die geene, welcke een Christen willen vervolgen, om dat hy van de publijcke en vastgestelde Religie verscheelt, en Ick verhoop, door Godts Genade altijdt in dat verstant te continuëren: Want, aengesien dat Licht, waer mede de Godtsdienst onse Gemoederen verlicht, na mijn begrijp van saecken, suyverlijck een effect van Godts Barmhertigheyt jegens ons is, soo behooren wy, acht ick, Gode alle mogelijcke Dancksegingen op te offeren voor sijne goedertierentheyt, aen ons bewesen, en medelijden te hebben met die geene, welcke noch in dwalingen zijn opgesloten, gelijckerwijs Godt sig over ons ontfermt heeft; God de Heere ondertusschen ernstelijck biddende, dat hy de sodanige in den weg der Waerheyt gelieft te brengen, welcke daer van afdwalen, terwijl wy alle sachtsinnige en vriendelijcke Methoden in 't werck stellen, om haer weder te recht te brengen.

Maer Ick moet bekennen, dat Ick noyt heb konnen begrijpen, hoe yemant, die hem selven belijdt, een Christen te wesen, en die sijn Religie vry en sonder aenstoot magh plegen, het geoorloft voor hem kan achten, om de Rust van eenigh Koninckrijck of Staet te disturberen of de Constitutien het onderste boven te keeren, om alsoo selfs in Bedieningen geadmitteert te worden, en dat die Wetten, waer in de Securiteyt en Rust van de vastgestelde Religie bestaet, souden omver gestoten worden.

Het is klaer, dat de Gereformeerde Religie door de Genade Godts en de Wetten van het Lant, die door het besluyt van den Coning en 't Parlement zijn gemaeckt, de publijcke en vastgestelde Religie van Engelant, Schotlant en Yrlant is; en dat'er door die Wetten voorsien is, dat niemant tot een Sit-Plaets in het Parlement kan geadmitteert worden of tot eenige publijcke Bedieninge, dan die geene, welcke opentlijck verklaren, dat sy van de Protestantse Religie en geen Rooms Catholijcken zijn; het is oock door die Wetten voorsien, dat de Protestantse Religie voor altoos in het toekomende gesecureert magh wesen voor de desseynen der Roomsch Catholijcken tegen deselve; in al het welck Ick niet kan sien, dat dese Wetten eenige strengheyt in sigh hebben, 't zy tegens de Persoonen of tegens de Goederen der geener, welcke die Tests niet konnen doen, die tegens de Roomsch Catholijcke Religie strijden; alle de inconvenientien, die haer hier uyt konnen ontstaen, is, dat, hare Persoonen, hare Middelen en selfs de Oeffening van hare Religie voor haer versekert zijnde, sy alleenlijck geen part in de Regeering noch in Officien van eenige aengelegentheyt konnen hebben, soo lang hare Conscientien haer niet veroorloven, om dese Tests te doen; en 't staet haer niet vry, om iets te doen, dat tot prejuditie van de Gereformeerde Religie is.

Dewijl dan, gelijck Ick U.E. albereyts hebbe gesegt, hare Hoogheden gereedt zijn, om met sijn Majesteyt te concurreren tot het afschaffen deser Pœnale Wetten, waer door de Luyden aen Geldt-Boeten en andere Straffen onderworpen zijn; soo bemerk ick, dat'er geen andere swarigheyt wegens het vernietigen der gemelde Wetten resteert, dan alleen dese, dat eenige wilden hebben, dat men de Roomsch Catholijcken capabel soude maecken tot alle publijcke Ampten en Bedieningen, en dat by gevolgh die alle herroepen souden worden, welcke de Protestantsche Religie voor de desseynen der Roomsch Catholijcken in veyligheyt hebben gestelt; daer ter contrarie anderen ter selver tijt niet minder yverig zijn voor het maintineren van de Wetten in haer volkomen vigeur; oordeelende, dat de voor-

naemste

naemste Securiteyt van de vastgestelde Religie in de ongeschondene Preservatie van deselve bestaet.

't Is seecker, dat'er geen Koninckrijck, Republijck of eenigerhande vastgestelt Lichaem of Vergadering is, in welcke daer geen Wetten voor de Veyligheyt daer van zijn, die tegens alle Aenslagen, welcke de gemeene rust verstooren, voorsien en die soodanige Conditien en Qualiteyten voorschrijven, als sy sullen oordeelen, nootsakelijk te wesen voor alle, die Bedieningen sullen komen te hebben in dat Koninckrijck, Staet of Corporatie; en niemant kan pretenderen, dat hem eenig ongelijck geschiet, om dat hy niet tot eenig Employ geadmitteert wort, terwijl hy de vereysehte Conditien en Qualiteyten niet voldoet.

Het kan oock niet ontkent worden, dat'er een groot onderscheyt aen te mercken is in de Conduite van die van de Gereformeerde Religie en de Roomsch Catholijcken tegens malkanderen: Want de Roomsch Catholijcken zijn niet te vrede, met de Gereformeerde van alle Officien van profijt of belang uyt te sluyten, maer onderdrucken absoluyt de geheele Exercitie van de Religie en vervolgen alle de geene, die daer Belijdenis van doen, seer strengelijck: en dit doen sy in alle die Plaetsen, daer't veylig en sonder perijckel is, om die strengheyt in 't werck te stellen. En 't bedroeft my, dat wy tegenwoordig soo veel beklaeglijcke Exempelen deser strafheyt voor onse oogen hebben, welke op soo veel differente plaetsen op een en deselve tijt in practijck gestelt wort.

Ick soude daerom blijde zijn, dat men my een eenige goede reden toonde, die een Protestant, welcke Godt vreest en sigh aen sijn Religie laet gelegen zijn, sou konnen bewegen, om tot het vernietigen van die Wetten te consenteren, welcke door de Authoriteyt van den Koning en het Parlement zijn besloten en die nergens anders toe strecken, als tot Securiteyt van de Gereformeerde Religie, en de Roomsch Catholijcken het vermogen benemen, om deselve om te keeren. Dese Wetten leggen geen Geldt-Boeten nochte straffen op en sluyten de Roomsch Catholijcken alleenlijck uyt, van een part in de Regeering te hebben, die anders, soo sy tot eenige Employen geraecken, nootsaeckelijck moeten het daer op aenleggen, om hare Party te doen toenemen en meer Credijt en Macht daer voor te verkrijgen; het welck, uyt het geene wy dagelijckx bespeuren, ons moet doen besluyten, dat het ten hooghste periculeus voor de Gereformeerde Religie soude zijn en tot dessels groote schade uytvallen, overmits in alle Plaetsen, dewelcke in publijcke Bedieningen zijn, naturelijck die Religie, van welcke sy zijn, min of meer favoriseren. En wie soude dan willen onderstaen, my of yemant anders te persuaderen, om te trachten, haer Hoogheden, die Godt soo verre ge-eert heeft, als haer tot Voorstanders van sijn Kerk te maken, daer toe te brengen, dat sy souden approberen of consenteren tot saken, die soo schadelijck zijn, beyde voor de Gereformeerde Religie en de publijcke Veyligheyt. Noch kan Ick, Mijn Heer, met Uw oorlof eenigsints toestemmen, 't gene U E. begrijpt, namelijk, dat dit geensints tot Prejudicie van de Gereformeerde Religie soude strecken.

Ick weet wel, dat het in het gemeen wort gesegt, dat het getal der Roomsch Catholijcken in Engelant en Schotlant seer inconsiderabel is, en dat sy maer van een seer gering getal van Plaetsen van Vertrouwheyt possessie hebben; hoewel nochtans selfs in dit geval het in Yerlant heel anders is. Doch U E. sal my nootsaeckelijck moeten toestaen, dat, indien haer getal kleyn is, het onredelijck soude

wesen,

wesen, dat de gemeene Rust ten gevalle van soo weynigh Persoonen soude geturbeert worden, bysonderlijck, wanneer haer soo een groot faveur gebeuren magh, gelijck de vrye Oeffening van haer Religie soude wesen: En, by aldien haer getal grooter is, dan is'er soo veel te meer reden, om voor haer beducht te zijn: Ick geloof in der daet, dat de Roomsch Catholijcken, soo als de saecken nu staen, geen groote lust sullen hebben, om in publijcke Officien en Bedieningen te zijn, noch ook niet, dat sy eenige aenslagen op de Gereformeerde Religie sullen voor hebben, soo wel om dat het tegen de Wet is, als om de groote ongelegentheden, die sy daer door t'eeniger tijdt over haer Persoonen en Goederen souden mogen halen. Echter, indien het Bedwang der Wet eens afgelicht was, men sou haer wel haest in de Regeering sien en de voornaemste Officien en Plaetsen van aengelegentheyt souden in haer handen worden gestelt: Oock soude het sijn Majesteyt swaer vallen, haer hier in tegen te staen, hoe stantvastig hy oock soude mogen wesen: want sy souden hem seeckerlijck hart daer toe aendringen en het aen den Coning representeren als een saek, waer in sijn Conscientie geraeckt was; en, als sy in possessie van de publijcke Officien zijn geraeckt, wat sal'er dan voor de Protestanten over blijven, die de Ondersteuning van de Wet niet meer sullen hebben en maer weynig aenmoediging van sulcke Magistraten te verwachten hebben. En aen de andere kant blijckt het soo klaer, wat Avantagien de Roomsch Catholijcken hier by souden vinden, om dus van alle Bedwang ontslagen te wesen, dat het maer tijdt verspillen soude zijn, dit te willen bewijsen. Ick en kan noch wil oock niet twijffelen aen de sinceriteyt van sijn Majesteyts Intentien, en dat hy anders niet in dese saeck beoogt, dan dat alle sijn Onderdanen in alles deselve Voorrechten en Vryheden mochten genieten.

Maer de klare Reden soo wel, als de Experientie van alle Eeuwen, soo van de tegenwoordige, als voorledene, betoonen genoegsaem, dat het onmogelijck voor de Rooms Catholijcken en Protestanten sal wesen, wanneer sy in Plaetsen van belang en publijcke Bedieningen t'samen zijn vermengt, om dan onderling vreedsaem te leven of goede Correspondentie te onderhouden; maer sy sullen sekerlijck altoos jaloers over malkanderen zijn; want de Gront-regels en Maximen van die twee Religien zijn soo strijdig tegen malkanderen, dat ick niet beseffen kan, hoe't in de macht van eenigen Prince of Coningh soude konnen wesen, om die Suspitien en Onlusten, die seer licht op alle Voorvallen sullen ontstaen, onder te houden.

En belangende uwe vreese, dat de Dissenters niet van de Pœnale Wetten, die tegen haer zijn gemaeckt, sullen verlost werden, ten zy de Test desgelijcks ter selver tijt ingetrocken wert, dit sou waerlijck een groot ongeluck voor haer wesen; maer dat sal men de Rooms Catholijcken alleen moeten wijten, die liever willen gedogen, dat sy en hare Nakomelingen onder het gewicht der Pœnale Wetten gedruckt blijven en voor de haet van de gantsche Natie bloot staen, dan soodanig beteugelt wesen, dat sy niets souden konnen ondernemen tegen de Vrede en Securiteyt van de Protestantse Religie, en versteken zijn van dat gering voordeel (soo't anders soo magh gerekent worden) van een part in de Regeering en de publijcke Employen te hebben; daer nochtans in alle Plaetsen van de Werelt dit altoos het Voorrecht is geweest van die Religie, welcke door de Wet bevestigt is. En seecker, die Aenslagen van de Rooms Catholijcken behoorden, soo veel te meer suspect gehouden en door de Protestanten tegen gewaeckt te worden, om dat sy sien, dat de Rooms Catho-

lijcken

lijcken, selfs wanneer sy noch onder de strengheyt van de Pœnale Wetten leggen, echter trachten, sijn Majesteyt te persuaderen, dat hy de Protestanten nootsaeckt, of sy willen of niet, om die Securiteyt, die sy voor hare Religie hebben, te dissolveren, op dat hy alsoo een wegh magh openen, om de Rooms Catholijcken tot de Regeering en de publijcke Ampten te brengen; in welck geval daer voor haer geen ander Onderstant soude overblijven, dan 't geene van een Roomsch Catholijcke Regeering te verwachten stont.

't Moeten dan seer onbescheydene Persoonen zijn, welcke hare Hoogheden de Inconvenientien, die daer uyt mogen resulteren, souden willen wijten, dewijl sy haer selven soo vryelijck over dit Subject hebben verklaert, en dat soo veel ten voordeele van de Rooms Catholijcken selfs; aengesien het vast-stellen der saken aen dit Point hapert, dat men haer Hoogheden niet daer toe kan brengen, om saecken te consenteren, die soo contrary zijn tot de Wetten, alrede in wesen, en soo periculeus en schadelijck tot de Protestantse Religie; gelijk als het toelaten van de Rooms Catholijcken in de Regeering en Plaetsen van aengelegentheyt; mitsgaders het afschaffen van die Wetten, die anders niet konnen uytrechten, dan de Protestantse Religie voor alle de Desseynen der Roomsch Catholijcken tegen deselve in veyligheyt te stellen.

U E. schrijft; *Dat de Roomsch Catholijcken in dese Provintien niet uytgesloten zijn van Bedieningen en Plaetsen van belangh:* Maer daer in is U E. geweldig geabuseert; want onse Wetten sluyten haer expres by name uyt van eenig deel in de Regeering en van alle Employen soo in den Staet, als Justitie, van ons Lant. 't Is waer, Ik weet niet, dat'er eygentlijck een Wet is, die haer uyt Militaire Bedieningen sluyt; want dat sou in der daed strengh geweest zijn, dewijl sy in de eerste Oprechtinge van onsen Staet met ons aenspanden in 't verdadigen der algemeene Vryheyt en ons gedurende den Oorlogh treffelijcken Dienst deeden; en daerom wierden sy niet buyten de Krijgs-bedieningen gesloten; want de algemeene Veyligheyt leed geen last daer door; eensdeels, om dat het getal der geener, die in onse Troupen in dienst waren, niet groot was, en ten anderen, om dat onsen Staet alle ongelegentheden, die daer uyt souden hebben ontstaen, lichtelijck kon voorkomen; 't welck soo gemackelijck niet had konnen geschieden, indien de Roomsch Catholijcken mede een part in de Regeering en in de Politie of Justitie van onsen Staet was vergunt geweest.

Ik ben ten hoogsten versekert en soude daer goet bewijs van konnen geven, dat'er niets is, 't welck hare Hoogheden soo seer begeeren, als dat sijn Majesteyt gelucking en in volkomen vertrouwen met sijne Onderdanen mag regeeren, en dat sijne Onderdanen, van sijn Majesteyts Vaderlijcke Affectie te hunwaerts gepersuadeert zijnde, gereet mogen wesen, om na hun uytterste vermogen haren schuldigen plicht aen hem te bewijsen: Maer hare Hoogheden zijn in haer Conscientien overtuygt, dat de Protestantse Religie en de Veyligheyt van de Natie aen een seker pericul souden geëxponeert zijn, indien de Test of die andere Pœnale Wetten, waer van ick dickwils mentie heb gemaeckt, souden afgeschaft worden: *En daerom konnen sy daer toe niet consenteren noch met sijn Majesteyts wille concurreren; want sy geloven, dat sy veel aen Gode te verantwoorden souden hebben, indien de consideratie van eenige tegenwoordige Voordeelen haer soude vervoeren, om te consenteren en concurreren in saecken, welcke sy geloven, dat niet alleen gevaerlijck, maer oock verderffelijck, voor de Protestantse Religie souden zijn.*

Haer Hoogheden hebben altoos een seer profonde eerbiedigheyt aen sijn Majesteyt bewesen, en daer in sullen sy t'allen tijde volharden; want sy considereren, haer selven daer toe verbonden te zijn soo wel door de Wet Gods, als die der Nature. Maer, dewijl de saeck, die nu in handen is, geen relatie heeft tot het maken van nieuwe Wetten, maer tot een totale Afschaffinge van die, welcke albereyts door den Coning en 't Parlement zijn gemaeckt, soo konnen sy niet sien, hoe men van haer kan verwachten, dat sy tot soo een Afschaffinge souden consenteren, waer van sy billijck sulcken afkeer hebben; als zijnde een saeck, die strijdig is tegen de Wetten en Costumen van alle Christene Staten, soo wel Papisten, als Protestanten, die niemant in de Regeering of publijcke Bedieningen toelaten, dan sulcke, die Professie doen van de publijcke en vastgestelde Religie, en die sorg dragen, om deselve voor allerley Aenslagen te secureren.

Ik acht het onnodig, U E. te vertoonen, hoe krachtig hare Hoogheden haer aen sijn Majesteyt hebben gedevoveert, waer van sy soodanige reële blijcken hebben gegeven, die alle Woorden te boven gaen; en sy zijn geresolveert, om in deselve Plicht en Affectie te continuëren, of liever deselve te vermeerderen, indien het mogelijck is.

Ick ben,

MYN HEER,

U E., &c.

Novemb. 4, 1687.

Den 13 van Slachtmaent vergaderden den Cancelier / den Grave van Sunderlant / den Grave van Mulgrave en andere Lords van den Raed / geassisteert door de Rechters / in de Exchequer en noemde de Edellieden uyt yder Graefschap / meest Roomsse en Dissenters / uyt welcke de Coningh de Sherifs van Engelant voor 't aenstaende Jaer verkoor.

De jongste Dochter van den Prins George en de Princes Anna van Denemarcken / Anna Sophia, overleed den 11 en de outste / Maria, den 18 van Sprockelmaent.

Wade en andere Aenhangers van den Hertog van Monmouth kregen haer Pardon en leverden den 28 van Grasmaent het volgende Adres van Dancksegging over:

Aen 's Konings seer voortreffelijcke Majesteyt:

Het Adres van verscheyde van Uw Majesteyts Onderdanen, welcke door Uw Majesteyts Goedertierentheyt en Goetheyt haer Leven, door het verschijnen in de Wapenen tegens Uw Majesteyt en Regeeringh verbeurt, blijven behouden.

DE groote en onverdiende Gunst, welcke wy van Uw Majesteyt ontfangen, wesende niet minder, als het Leven, vereyst d'aldersinceerste en ongeveynste danckbaerheyt, bysonder, wanneer wy overwegen, hoe dadelijck wy tegens Uw Majesteyt geweest en hoe onbequaem wy zijn, U diensten, welcke sulken Princelijken goetheyt verdienen souden, te doen.

Dit was reden genoeg, om ons te dwingen, ons selven voor Uw Majesteyts Voeten met d'onderdanigste en danckbaerste Herten (gelijck wy oprechtelijck komen te doen) neder te werpen.

Doch, als wy daer-en-boven komen te overwegen, dat Uw Majesteyt ons niet alleen toegestaen hebt, te leven; maer oock U selven by Uw seer genadige Declaratie verbonden, ons en al de rest van Uw goede Onderdanen in de oeffening van onse Religie en het genot van onse Eygendommen te beschermen, konnen wy niet nalaten, uyt de overvloet van onse Herten onse danckbaerheyt en de gerustheyt, die wy op Uw Majesteyts Koninckliicke beloften stellen, te uytten:

En, als de beste erkentenis, die wy aen Uw onvergelijckelijcke goetheyt jegens ons en alle Uwe Onderdanen konnen geven, Uw Majesteyt, gelijk onse plicht is, het uytterste van onse diensten tot bescherming van Uw Koninckliiken Persoon en Regeeringe aen te bieden.

De Coningh nam 't minnelijck aen en seyde; Dat de Werelt nu overtuyght most wesen, dat hy sijn Vyanden vergeven kon, en dat sy, soo sy haer in 't toekomende, als goede Onderdanen, quamen te dragen, altoos 't genot van sijn Conincklijcke Bescherming, Barmhertigheyt en Goetheyt souden hebben.

Sijn Majesteyt pardonneerde insgelijcks den Lord Brandon Gerard en Mr. Trenchard; voorsagh in 't begin van 't Jaer Charles Lodewijck Cotterel op d'ontslaging van sijn Vader / Charles Cotterel / met het Ceremonie-Meesterschap / en sijn Neef / John Dormer / met het Assistent-Ceremonie-Meesterschap; vernietighde half Loumaent de Suspensie van Dr. Sharp; creëerde sijn outste Natuerlijcke Soon Hertog van Berwijk / Grave van Tinmont en Baron van Boswort en maeckte hem Luytenant van Hampshire en Gouverneur van Portsmuyden; Sr. Thomas Jeffryes / Broeder van den Cancelier / Consul in Valencia / Murcia / Majorca / Minorca en Sardaigne; den Pater Peters in Slachtmaent Klerck van sijn Cabinet en Deken van sijn Capel; den Cardinael van Nortfolck in Wintermaent sijn Opper-Aelmoessenier; Sr. Thomas Powis Procureur Generael / en Mr. William Williams / eertijts Spreecker van 't Lager-huys / Sollicitеur Generael en Ridder.

Den 21 van Grasmaent ontstont te Londen Brant in het Huys van den Grave van Bridgewater (sonder dat men weet / hoe veroorsaeckt) waer door de jonge Lord Brackley en sijn Broeder (d'outste en tweede Soons van den Grave) van de Vlam met haren Gouverneur in 't Bed / daer sy te slapen lagen / verteert wierden en den Grave en sijne Gemalinne selfs groot gevaer liepen / maer het noch ter nauwer noot ontquamen.

Den 26 daer aen volgende overleed den Hertogh van Buckingam in sijn Huys in Jorckshire in het sestighste Jaer sijns Ouderdoms en wiert in 't Ridderschap van de Koussebant door den Grave van Sunderlant gesuccedeert.

Den Grave van Devonshire / lang met den Collonel Culpepper in onlust geweest en voor een geruymen tijdt een Sufflet van hem gekregen hebben-

de / gaf hem den 4 van Bloeymaent in 's Konings Vertreck / alwaer sy weder in woorden raeckten / een Stockslag; om 't welke hy sijn Huys aenstonts tot een Arrest-Plaets ontfingh; waer uyt men hem echter op het stellen van Borg en 't verbinden van sig selven in 10000 en den Hertog van Somerset / Mylord Clifford / Mylord Delamere en Mr. Wharton yder in 5000 Ponden ontsloeg en voor 't Hof van 's Konings Banck citeerdede.

Mr. Williams versocht aen het Hof van de Banck den 17 van Bloeymaent / dat den Graef sijn Pairschap mocht allegeren; maer kreegh tot Antwoort / dat het oordeelde, dat het Voorrecht, 't geen de Pairs hebben, niet ten voordeele van sijn Lordschap bygebracht konde werden, alsoo door sijn Daet de Rust verbroocken was; maer dat het echter uyt consideratie van sijn Lordschap haer gedachten twee dagen daer over soude laten gaen: alsdoen verklaerde het / dat het 't versoeck van sijn Lordschap niet konde toestaen, en dat hy sigh in de naeste Sessien ten principalen soude moeten verantwoorden. Dit Voorrecht van de Pairs is / dat sy binnen 40 dagen na het scheyden van 't Parlement niet / als over Hoogh Verraet en Felony / ontrust mogen werden / en duurde ter dier tijdt noch / om dat het Parlement / onaengesien alleen tot het doen van een verder Prorogatie / den 8 vergadert was geweest.

Den 16 van Somermaent wiert den Grave te recht gestelt en bekende / dat hy de slagh gegeven had en sigh niet ontschuldigen kon, van 't in 's Coninghs Paleys gedaen te hebben; dan seyde / dat de Colonel hem door smaet-redenen daer toe geport had en dat hy sig 's Conings Genade onderwierp.

Den 25 condemneerde men hem / nae dat sijn Advocaten versocht hadden / dat men hem een geringe Boete soude opleggen, alsoo hy sijn Goederen maer voor sijn Leven besat, in 30000 Ponden voor den Coningh / en by gevolge soo grooten Boete / als noyt gehoort is / dat iemant om soo geringen saeck betaelt heeft / met bevel / van tot het opbrengen in 's Conings Banck / werwaerts hy sig aenstonts verboegde / gevangen te blijven. Hy danckte sijn meeste Huysgenoten af / en d'oude Gravinne Douariere van Devonshire begeerde op sijn Majesteyt / dat de 24000 Ponden / welcke de voorgaende Coning aen haer Gemael schuldig gebleven was / tot afslag van de 30000 Ponden / waer in men desen haer Soon gecondemneert had / mochten verstrecken / en kreeg tot bescheyt / Laet my de rest van 't Gelt sien.

In 't begin van Hoymaent versocht den Grave by Request / onder goede Borgtocht op vrye voeten gestelt te mogen werden; maer de Coning / onderricht / dat hy / als hy den Grave op die manier / als hy 't begeerde / ontsloeg / hem van de Boete / daer in hy verwesen was / soude quijtschelden / liet hem voorstellen / dat hy hem / soo dra hy een Obligatie / waer by hy bekende / 30000 Ponden aen sijn Majesteyt schuldig te zijn / onderteeckent had / soude relaxeren. Sijn Vrunden / die voor hem wilden intercederen / wiert toegeduwt / dat het beter was / dat de Graef van den Coningh, als de Coningh van den Graef, af hing. Sijn Lordschap ontfing echter in 't eynde van Oogstmaent onder eenige limitatie verlof / na sijn Lantgoederen in Derbyshire te

vertrec-

vertrecken; doch/ alsoo hy daer wat lang bleef/ wiert in Herfstmaent een Messenger/ om hem weder te halen/ afgesonden en/ op sijn beloften/ van in de naeste Term te sullen verschijnen/ na Londen gekeert/ nochmaels afgeschickt/ met strict bevel/ van niet meer sonder den Grave te reverteren. Met dese quam hy den 22 van Wijnmaent te Londen en in sijn Huys; maer weygerde/ alsoo geen Pair over Schulden gevangen geset mag werden/ in de Gevanckenis van 's Conings Banck te gaen. Sijn Majesteyt liet den 31 d'Onder-Mareschal van de Gevanckenis voor sigh komen en hekelde hem ter saecke/ dat hy den Grave/ sijn aenbetroude Gevangen/ volgens sijn ordre niet weder derwaerts gebracht hadde: Hy antwoorde/ dat hy, aengesien de Graef van een seer groote menigte Paerden geaccompagneert was, aen den Sherif van Derbyshire bevel en macht tot het lichten van een Posse Comitatus gegeven, maer hy die ondernemingen geweygert en geëxcipieert had, sulcke Proceduren tegens geen Pair by der hant te mogen vatten; dat hy selfs in Persoon sijn Lordschap tot Londen gebracht had, doch, uyt vrees, van eenigh ongemack van sijn groot en talrijck Geselschap te sullen lijden, niet derven saiseren; maer dat hy echter sorgh voor hem soude dragen en door een stercke Wacht sijn eschappade, soo hy daer toe mocht inclineren, verhinderen. Van Withal gekomen en 't Logement van den Grave doorsoeckende/ vont hy hem niet; waer op aenstonts twee Beschuldigingen/een tegens den Grave over 't eschapperen uyt sijn Gevanckenis en een tegens den Onder-Mareschal over 't laten vluchten van sijn Genade/ opgestelt wierden/ en een Tipstaf tot het na Londen brengen van Sr. Paul Jenkinson/ Hoogh-Sherif van Derby/ over het niet lichten van een Posse Comitatus gesonden.

De Grave verscheen op 't hooren van dese Proceduren den 5 van Slachtmaent aen 't Hof/ wiert door den Franssen Ambassadeur/ den Grave van Dunbarton/ den Collonel Macharta/ den Collonel Fizpatrick en andere in tegenwoordigheyt van den Coningh geintroduceert en door intercessie van de Coninginne Weduwe/ de Hertoginne van Mazarini/ &c. tot de Hantkus van sijn Majesteyt geadmitteert. Hy stelde Borg aen de Commissarissen van de Thesaurie/ van de 30000 Ponden/ waer in hy gecondemneert was/ soo dra hy se van sijne Goederen ontfangen soude hebben/ te betalen. Hier door wierden alle Rechtsplegingen/ tegens hem aengevangen/ gestaeckt en hem vryheyt gegeven/ te gaen/ daer 't hem luste.

De Sherif van Derbyshire bewees den 18 van Slachtmaent door Getuygen/ dat de Mareschal van 's Coninghs Banck niet op dien tijt, als hy voorgaf, tot het apprehenderen van den Grave het byeensamelen van een Posse Comitatus versocht had; dat 't oock door hem niet geweygert was; doch dat de Mareschal 't daer op niet verder begeert had, maer uyt de Provintie vertrocken was; en wiert kort daer na van verdere Proceduren ontslagen.

De Infantery begon den 17 van Somermaent in regenachtig en windigh We'er/ en eenige dagen daer na de Ruytery/ op Honslowheath te camperen/ en omtrent half Oogstmaent na hare Quartieren te keeren.

In 't Campement liet sijn Majesteyt een Capel soo groot / als op Withal / oprechten: nu geviel 't / dat se op Sondag / den 13 van Hoymaent / ongemeen vol Aenschouwers was / welcke echter / soo dra sy 't Klockje / om haer te doen knielen / hoorden luyden / met sulcken gedruys daer uyt drongen / dat de Coning / eenigsints ontroert / selfs toeschoot en vraegde / wat 'er te doen was? doch / soo haest de drangh gedaen had / bleven behalven d'Officiers / die sijn Majesteyt opwachteden / maer twee Knielders leggen. Een Cornet / welcke hem liet ontvallen / dat dese Capel een nieuwe opgepronckte Pop geleeck / wiert afgedankt.

Eenige Jaren geleden hadden ettelijcke Personen / pretenderende / onder Water te konnen gaen / voorslagen gedaen / om weder op te visschen 't Silver / 't welck voor omtrent 43 Jaren met een van de Spaensse Gallioenen / dat in America Schipbreuck leed / verlooren was / en wierden door den Hertogh van Albemarle / den Ridder Narboroug en andere Heeren / welke een Fonds maeckten en een Schip onder eenen Capiteyn Phipps uytrusteden en met verlof van den Coning na America sonden / gehuurt: dit voornemen geluckte soo wel / dat het Schip in Somermaent met 200000 Ponden gevischt Gout en Silver keerde. De Spaensse Ambassadeur eyschte by Memorie meer / als eenmael / dit Gelt; dan vruchteloos: En in tegendeel verlengde de Coningh het voorheen gegeven Octroy / liet de Geintetesseerden twee andere Schepen verbaerdigen en voegde daer by een Fregat onder den Ridder Narboroug / met beding / dat hy een vijf de-part van al de winst soude genieten: dese Schepen gingen in 't eynde van 't Jaer nevens den Hertogh van Albemarle / die na sijn Gouvernement van Jamaica vertrock / t'zeyl.

Van 't gevischte Gout en Silver wierden verscheyde Medalien gemaekt / met 's Conings Portrait aen d'eene en aen d'andere zijde een menigte Rotsen / daer een Schip op aen stucken stoot en veele Schepen vergeefs na het Silver soeken / en by de Rots het Schip van Capiteyn Phipps met de woorden / Naufraga Reperta, en ter zijde / Semper tibi pendeat Hamus.

Den 27 van Somermaent deed den Prins George een keer na Denemarcken en keerde na een kort verblijf te Coppenhagen den 25 van Ooghstmaent te Londen.

Den 15 van Wijnmaent opende en herstelde den Hertogh van Nortfolck / Marschal van Engelant / 't Hof van Eer in de Geschilderde Kamer dicht by 't Hoogerhuys: Hy wiert aen de Deur van Westminster-Hall opgewacht door alle d'Officiers van 't Hof en alle de Herauten der Wapenen in haer eyge Klederen / welcke volgens het gebruyck voor hem wandelden / terwijl den Sergeant der Wapenen het Swaert van Staet op deselve manier / als voor den Cancelier geschiet / voor hem droeg: in 't Hof gekomen / vont hy sig vergeselt door de Graven van Bath / Craven en Dunbarton / den Marquis van Hunsdon en verscheyde andere Geheyme Raden en Personen van Qualiteyt en geassisteert door Sr. Thomas Pinfold en veele Rechtsgeleerden. Na 't gaen sitten van 't Hof wiert 's Conings Commissie in 't Latijn en Engels gelesen / behelsende / dat sijn Majesteyt den Grave volmachtigde, dat Hof

te hou-

te houden, de Privilegien en Immuniteyten te genieten, alle Saken, Affaires, Offentien, Wanbetrachtingen en Verachtingen te vonnissen en voor hem te roepen en Recht te spreecken tegens alderhande soort van Personen even en op deselve manier, als sijn Grootvader en Prædecesseuren ten tijde van Coningh Jacobus I. en Coning Carel I. sulcks uytgevoert hadden, als mede, na gelegentheyt van saken onder Borgtocht los te laten of gevangen te setten: Na 't welcke 't Register van 't Hof gemaeckt en den Eed door den Mareschal aldus opgestelt wiert: Ik sweere, na mijn beste kennis recht te sullen doen aen alle Personen, die voor dit Hof van Eer sullen moeten verschijnen. De Coningh verkoor Sr. William Oldish durante beneplacito met deselve Emolumenten/ die Dr. Duck ten tijde van Carel I. genoten had/ tot sijn Advocaet Generael in dit Hof; 't welck het gantsche Jaer niet anders deed/ als dat het een Misverstant tusschen den Lord Leigh van Stoneleig en eenen Mr. Leigh/ over het voeren der Wapenen ontstaen/ accommodeerde; Sr. James Percy sijn Eysch tot het Hertogdom van Northumberlant ontseyde/ en in 't begin van 't Jaer 1688 de Wapen-Schilders het schilderen van Wapenen sonder verlof van de Herauten verbood.

Aen den Raed in Schotlant sont den Coningh den 22 van Sprockelmaent dese Missive:

Brief van den Coningh aen sijn Geheymen Raed in Schotlant.

JAMES REX.

Seer Getrouwe en Welbeminde Cousijn en Raedsheer, seer Getrouwe en Welbeminde Raedsheer, seer Getrouwe en Welbeminde Cousijns en Raedsheeren, seer Getrouwe en Welbeminde Cousijns en Raedsheeren, seer Getrouwe en Welbeminde Cousijns en Raedsheeren, seer Getrouwe en Welbeminde Raedsheeren, en Getrouwe en Welbeminde Raedsheeren; Saluyt: Gelijk Wy U L. door onsen Brief van den 21 Augusty laetstleden verwittigt hebben van het voornemen, het welck Wy hadden, om onse Onderdanen, die Belijdenis doen van de Rooms Catholijcke Religie, te soulageren, op het welck Wy uw respectueus Antwoort eenige dagen daer nae ontfingen, hebben Wy tegenwoordigh dienstig geoordeelt, onse Coninckl ijcke Voornemens op dit subject publijck te maken, en van gelijcken die geene, die een tedere Conscientie hebben, te vertroosten, soo om de Werelt te overtuygen van d'inclinatie, die Wy tot moderatie hebben, als om te doen sien, dat Wy voor de Reguliere Geestelijckheyt een bysondere sorg dragen. Even als Wy eenige verquickinge geven aen die geene, welckers Gronden soodanig zijn, dat Wy ons daer op vertrouwen mogen, hebben Wy ter selver tijt doen sien teeckenen van onse grootste Indignatie tegens dat Volck, 't welck Byeenkomsten op het open Velt hout en een Vyant is niet alleen van 't Christendom, maer oock van de Regeering en alle Menschelijcke Societeyt: Wy bevelen U L., haer uyt te royen, en ten dien eynde de strengste rigeur van onse Wetten en het grootste gewelt van onse Wapenen te gebruycken, alsoo het egael het Intrest van Ons en van ons Volck is, dat sy verstroyt werden. Wat aengaet d'andere particulariteyten van onse Coninckl ijcke Proclamatie, twijffelen Wy niet, of sy sullen soo rechtvaerdig en soo redelijck

lijck aen U, als aen Ons, schijnen te wesen, en dat yder van U L. volgens sijn capaciteyt en macht sal hanthaven en maintineren onse Rechten en Conincklijcke Prærogativen, welcke Wy besloten hebben, in soo grooten splendeur te maintineren, dat sy het sekerste steunsel van onse Veyligheyt en het eenighste middel tot het verdadigen van onse Vrunden en het doen zidderen van onse Vyanden sullen wesen. Het blijckt klaerlijck, dat wy niet van voornemen zijn, iemants Conscientie te kreucken; en Wy hebben besloten, niet te dulden, dat andere sullen in 't werck stellen, 't geen Wy selfs niet willen doen. Derhalven begeeren Wy en het behaeght Ons, dat men aenstonts onse Beveelen sal gehoorsamen; en dat ten dien eynde onse Proclamatie sonder versuym, gelijk in diergelijcke voorvallen geschiet, gedruckt en gepubliceert sal werden. En, by aldien iemant gevonden wert, die soo stout is, dat hy onse Proceduren in desen derft laken, versoecken Wy U, ons daer van te informeren, op dat Wy de Werelt mogen overtuygen, dat Wy niets doen, 't geen Wy niet willen uytvoeren; U. L. alle verseeckerende, dat, gelijck Wy verwachten, prompt gehoorsaemt te sullen werden en dat U L. en al onse Rechtbancken van Justitie onse Rechten sult hanthaven, Wy oock sorg sullen dragen, om aen U L. alle in 't generael, en aen yder van U L. in 't particulier, in alle voorvallende gelegentheden tekenen van onse Conincklijcke Gunst te geven. En tot de executie van dit alles, 't geen soo in dese tegenwoordige, als in onse Proclamatie, begrepen is, sal dese Brief aen U en aen alle andere, die het aengaen mag, een suffisante Ordre en Guarantie verstrecken. En soo wenschen Wy U L., wel te varen. Gegeven in ons Hof te Withal, den 22 February, 1687, en van onse Regeeringe het derde Jaer. *Door ordre van sijn Majesteyt,*

MELFORT.

Hier op volgde het publiceren van de onderstaende Proclamatie:

Proclamatie van den Koningh.

JAMES REX.

JAMES de VII, door de Gratie Gods Coningh van Schotlandt, Engelandt, Vranckrijck en Yrlant, Beschermer van 't Geloof, &c. Aen alle onse goede Ondersaten, die dit magh aengaen, Saluyt. Hebbende in onse Conincklijcke consideratie genomen de veelvoudige en groote ongelegentheden, die binnen eenige Jaren in ons out Coninckrijck van Schotlant door de verschillende Gevoelens in de Christelijcke Religie en de groote Hitte en Ontroeringen onder de Belijders van deselve tot groot verval en verderf van de Commercie, beroeringen van Landen, uytblussinge van Liefde, verstoringe van de Conincklijcke Macht, omkeeringe van de ware Godsdienstigheyt en veranderinge van de vreese Gods in Moetwilligheden, Bynamen, Oproeren en somtijts in Sacrilegie en Verraet zijn voorgevallen, en voornemens zijnde, om, soo veel mogelijck is, de Herten en begeerten van onse goede Ondersaten in Religie tot God, in Getrouwigheyt tot ons en in Christelijcke Liefde en Mededogentheyt tegen hare Naesten te vereenigen en te verbinden, hebben wy goet gedacht, uyt onse Souveraine Authoriteyt, Conincklijck Voorrecht en Absolute Macht, welcke alle onse Ondersaten sonder voorwendinge sullen gehoorsamen, onse Conincklijcke Vryheyt te vergunnen; gevende en vergunnende mits desen onse Conincklijcke Vryheyt aen de

verscheydene

diverffe navolgende Belijders van de Christelijcke Religie met en onder de verscheydene navolgende Conditien, beseffingen en bepalingen. Eerstelijck, dulden en gedogen wy de matige Presbyterianen, om in hare private Huysen te vergaderen en aldaer soodanige Predikanten te hooren, die onse Toelatinge hebben aengenomen of, om deselve noch te omhelsen, gewillig zijn, en geen andere; mits dat'er niets geseydt of gedaen werde, dat strijdigh tegen de Vrede en Welstant van onse Regeeringe of eenigsins oproerigh of Verraderlijck is, onder dealderhooghste straffen, die dese Quaden met sig brengen sullen: Nochte sy sullen oock niet bestaen, eenige Vergader-Plaetsen op te rechten of eenige Buyten-Plaetsen of Schuuren te gebruycken, maer alleen in hare private Huysen vergaderen; gelijck gesegt is. Ondertusschen zijn 't onse Conincklijcke wille en welbehagen, dat Veld-Vergaderingen en sulcke, die daer in prediken of eenige oeffeninge doen, of de geene, die se eenighsins sullen assisteren of aenhangen, na d'uytterste strafheyt van onse Wetten, tot dien eynde gemaekt, sullen gehandelt werden; als siende, dat uyt die Rendezvouzes of Versamel-Plaetsen van Rebellye sulcke groote wanordeninge gesproten is en soo veel verstooringe van de Regeeringe, dat'er na dese onse Conincklijcke Indulgentie voor soodanige geen verschooninge meer overblijft. Gelijcker wijse gedogen en vergunnen wy de Quaeckers, op haer manier in eenige Plaets of Plaetsen, tot dien eynde verordineert, te vergaderen. En, aenmerckende de strenge en wrede Wetten, die tegen de Roomsche Catholijcken (daer in Papisten genaemt) in de minderjarigheyt van onsen Conincklijcken Groot-vader, van Glorieuse Gedachtenisse, en tegen sijn Consent opgerecht zijn door sijn Regenten en andere Vyanden van haren Wettigen Souvereyn, onse Conincklijcke Groot-moeder, de Coninginne Maria, van Gezegende en Godvruchtige Gedachtenisse, waer in sy onder voorwendinge van Religie de alderslimste Verraderyen, Oproeren en Usurpatien bedeckten (als zijnde dese Wetten niet tegen Gods Vyanden, maer tegen haer eygene, gemaeckt en heel strijdigh tegen de Plicht van goede Ondersaten) en dat dese Wetten tot noch toe gebleven zijn, en dat slechts *ad terrorem*, sonder eenig oogmerck, van deselve of eenige daer van te executeren, op suspitie, dat de Papisten, steunende op een Uytterlijcke Macht, niet bequaem waren tot goede Plicht en waerachtige Allegeantie aen hare Natuurlijcke Souvereyns en Wettige Monarchen, vernietigen en stuyten wy, uyt onse sekere wetenschap en langhdurige ervarentheyt geleert, dat, gelijck haer beginsel is, goede Christenen te zijn, het alsoo oock haer beginsel is, gehoorsame Ondersaten te wesen, en dat se haer oock by alle gelegentheden als goede en getrouwe Ondersaten aen ons en onse Konincklijcke Voor-vaderen getoont hebben door openstellinge en veele door dadelijcke verliesinge van haer Leven en Fortuyn tot verdediginge van hare Souvereyns (schoon dat se van een andere Religie waren) en hanthavinge van hare Authoriteyt tegen de Violentien en Verraderyen van de aldergeweldighste Verbreeckers van dese Wetten, daerom met Advys en Consent van onsen Geheymen Raed en uyt kracht van onse Souvereyne Authoriteyt, Conincklijcke Prærogatijf en Absolute Macht voorsz. alle Wetten, Acten des Parlements, Gebruycken en Constitutien, gemaeckt of geëxecuteert tegen eenige van onse Roomse Catholijke Ondersaten, op wat tijt of tijden en tot wat eynde of eynden dat se oock gemaeckt zijn; te niet doende alle Belettingen, Boeten en Straffen, tot dien eynde gestelt; soo dat se in alle dingen en alle opsichten soo vry sullen zijn,

als eenige van onse Gereformeerde Ondersaten niet alleen in 't oeffenen van hare Religie, maer oock in 't genieten van alle Officien, Beneficien en andere dingen, welcke wy in 't toekomende sullen goed dencken, aen haer te besteden: Niet-te-min is het onse Coninckliicke wille en welbehagen, dat sy (te weten de Rooms Catholijcken) haren Godsdienst niet anders, als in Huysen of Capellen, sullen plegen ('t welck wy haer hier mede op de hoogste straffe gebieden) en dat se niet sullen bestaen, in opene Velden te prediken noch de Gereformeerde Kerken met gewelt in te nemen, op de voorsz. Pœne: noch sy sullen haer oock niet aenmatigen, openbare Processien op de Straten in eenige van onse Coninckliicke Burchten te doen, op Pœne, als boven gemelt is. En, alsoo ons de Gehoorsaemheyt en Dienst van onse goede Ondersaten door hare Allegeantie en onse Souvereyniteyt toekomen en geen Wet, Gebruyck, Verschil van Religie noch eenige andere verhindernissen deselve konnen uytsluyten of ontlasten van hare Aengeborene Gehoorsaemheyt en verplichtinge aen de Kroon, noch ons beletten, haer te beschermen en te employeren na hare Capaciteyt en ons Coninckliick Welbehagen, noch ons wederhouden, Erffelijcke Rechten en Vrydommen aen haer te vergunnen, of dese Erffelijcke Rechten, als deselve gemaeckt en vergunt zijn, te vernietigen en te verbreecken, en wy van gelijcken aenmercken, dat sommige Eeden door Menschen van een verkeert voornemen konnen verdraeyt worden, zijnde een practijck, die in dat Rijck (van Schotlant) 't Noodlot van Religie is, gelijck se van Getrouwigheyt geweest is; soo is 't, dat Wy met Advys en Consent voorsz. belasten, dat alle Eeden, door welcke eenige van onse Ondersaten verhindert of onbequaem gemaeckt zijn, van Plaetsen of Officien in 't voornoemde Rijck te bedienen of hare Erffelijcke Vryheden en Rechten te genieten, voortaen sonder ons speciael Bevel en Consent aen niemant sullen gegeven noch oock van niemant sullen aengenomen worden, en dat op sulcke Pœnen en Straffen, als 't kreucken van onse Coninckliicke Geboden en Authoriteyt mede brengt. En tot dien eynde stuyten en vernietigen wy uyt kracht van onse Coninckliicke Authoriteyt voorsz. alle Wetten, raeckende de gemelde Eeden en Testen, of eenige daer van, voornamelijck d'eerste Acte van d'eerste Sessie des Parlements van Coningh Carel de Tweede; de elfde Acte van de voorsz. Sessie van 't selve Parlement; de sesde Acte van het derde Parlement des voornoemden Conings; d'eerste en de vijf-en-twintighste Acte van 't selve Parlement, en de dertiende Acte van de eerste Sessie van ons laetste Parlement, voor soo veel als 't Eed sweeren en de Testen, die daer in staen voorgeschreven, aengaet, en alle andere, soo wel de geene, die niet gemelt, als die gemelt zijn; en begeeren, dat in plaetse van dien alle onse goede Ondersaten of de geene, daer wy of onsen Geheymen Raed sulcks van vereysschen, den navolgenden Eed sullen sweeren:

Ick A. B. bekenne, getuyge en verklare, dat JACOBUS de Sevende, door de Gratie Gods Koningh van Schotlant, Engelant, Vranckrijck en Yrlant, Beschermer des Geloofs, &c, is Wettig Koningh en Opperste Regeerder van dese Rijcken en over alle daer in woonende Personen, en dat het Onwettigh is voor alle Ondersaten, het zy onder wat voorwenden en wat oorsaeck dat het wille, tegen hem in de Wapenen op te staen of tegen eenige, die van hem bevolmachtigt zijn; dat ick noyt tegen hem in de Wapenen sal opstaen noch eenige, die sulcks doen, assisteren, en dat ick noyt sijn Macht sal tegenstaen noch oock de Authoriteyt van sijn Persoon; gelijk ick sulcks voor God sal verantwoorden; maer dat Ik hem

en sijn

en sijn Erfgenamen en Wettelijcke Navolgers sal voorstaen, assisteren en hanthaven in de Oeffeninge van hare Absolute Macht tegen alle sterffelijkheyt. So waerlijk help my God Almachtig.

En, siende, dat veele van onse goede Ondersaten, eer dat ons Coninckliick Welbehagen in dese Saken publijck gemaeckt is, de schult, welcke in de bovengemelde en andere Acten des Parlements gestelt wert, geincurreert hebben, so is't, dat wy door onse Conincklijcke Authoriteyt en Absolute Macht uyt onse sekere wetenschap en ingeborene Genade alle Roomsche Catholijcken, of die van de Paepse Religie, ons ampel en volkomen Pardon geven voor alle dingen, die sy gedaen hebben tegen onse Wetten of Acten van 't Parlement, welcke in eenige der voorledene tijden gemaeckt zijn ten opsichte van hare Religie en de oeffeninge daer van; als Papisten en Jesuyten te zijn, Misse te horen of te lesen, Priesters of Jesuyten te verbergen, hare Kinderen t'huys of elders in de Roomsche Catholijcke Religie op te brengen of eenige andere stucken van Zeden of Leere, door haer of eenige daer van gedaen, geseydt of gehanthaeft; ende gelijckerwijs het houden of aennemen van eenige Plaetsen, Employementen of Officien, strijdigh zijnde tegen eenige Wetten, het geven van Advysen aen ons of onsen Geheymen Raed, of tegen eenige beslotene Acten, of, in 't gros te spreken, alle dingen, die door haer tegen de bekende Wetten van ons oude Coninckrijck gedaen of geseght zijn: altijt uyt dit ons Conincklijck Pardon uytsluytende alle Moorderyen, Struyckroveryen en Dieveryen en andere diergelijcke Fauten, welcke noyt gebruyckelijck in onse Generale Acten van Pardon begrepen zijn. En wy gebieden en versoecken alle onse Rechters of andere, die sulcks magh aengaen, dit in de alderampelste of breedste sin en meyning te verklaren, gelijck immermeer de Acten van Pardon geweest zijn: de verklaringe hier van sal aen een yder, die 't aengaet, soo goet zijn, als of hy ons Conincklijck Pardon en Quijtscheldinge onder ons Groot Zegel van dat Rijck hadde. En insgelijcks pardonneren wy onse Gereformeerde Ondersaten en ontslaen deselve van alle Straffen, die sy ten opsichte, van in Huysen te prediken of hooren prediken, verdient hebben, soo daer geen Verraderlijcke Tael in deselve Vergaderingen gevoert is; in welcken gevalle de Wet tegen den Schuldigen, en niemant anders, moet plaetse nemen; en oock onder Voorwaerde, dat se 't aen iemant van onsen Raed komen aengeven, waer sulcke Schult begaen is; daer in oock geensins verstaende alle Boeten en effecten van Sententien, die alrede gewesen zijn. Gelijckerwijs ontslaen en pardonneren wy vry en volkomentlijck alle Quakers ten opsichte van hare Vergaderingen en Dienst-plegingen, die t'eeniger tijt voor 't uytgeven van dese tegenwoordige Proclamatie geschiet zijn. En wy twijffelen niet, of onse Gereformeerde Ondersaten sullen hier toe by alle gelegentheden en na hare Capaciteyten hare assistentie en hulpe geven. Tot betrachtinge hier van en 't gemack, dat die van onse Religie en andere hier by mogen hebben, en oock tot aenmoediging van onse Gereformeerde Bisschoppen, de rechtmatige Geestelijckheyt en sulke, die tot hier toe ordentlijck geleeft hebben, dencken wy, bequaem te zijn, te verklaren, dat het noyt ons voornemen was noch dat wy oock oyt sullen lijden, dat'er Conscientie-dwang aen iemant sal gepleegt werden; noch wy willen oock aen iemant eenigh Gewelt gebruycken noch eenige Onoverwinlijcke Nootwendigheyt ten opsichte van iemants Gevoelen of de Gereformeerde Religie; maer sullen onse Bisschoppen en andere Predikanten beschermen in hare Functien, Rechten en Eygendommen en al onse Gereformeerde Ondersaten in de vrye Oeffe-

ninge van hare Gereformeerde Religie in de Kercken: En wy sullen beloven op ons Conincklijck Woort, gelijck wy mits desen doen, de Besitters van Kerck-Landen (voor desen toebehoort hebbende aen de Abdyen en andere Kercken van de Roomsche Catholijcke Religie) in haer volkomene en vrye Besittinge en Rechten te hanthaven na luyt van onse Wetten en Acten van 't Parlement, tot dien eynde gemaeckt. En wy sullen sonder onderscheyt alle onse Ondersaten en van alle Gevoelens employeren; so dat geenen ten opsichte van hare Religie de moed sal benomen werden; maer sy sullen by ons na hare verscheydene Qualiteyten en bequaemheden geavanceert en geacht werden soo lange, als wy Liefde en Eenigheyt gehanthaeft vinden. En, soo daer eenige Oproerigheyt mocht ontstaen, gelijck wy van God hopen, dat niet geschieden sal, sullen wy de alderstrengste effecten van ons Conincklijck misnoegen tegen de Beginners of Stokers daer van betonen; siende, dat daer door onse Ondersaten konnen gefraudeert werden van dit generael gemack en van de voldoeninge, die wy aen haer alle voor hebben, welckers geluck, voorspoet, welstant en behoudenisse soo seer in onse Conincklijcke besorginge is, dat wy geen ding sullen gedaen laten, dat eenigsints voor haer dese zegeningen kan te wege brengen. En eyndelijck, ten eynde dat alle onse goede Ondersaten van desen onsen Coninklijcken wille en welbehagen mogen kennisse hebben, bevelen wy aen onsen Lyon, Coning der Wapenen, en sijn Broederen, de Herauten, ende alle andere, die daer aen dependeren, een tijdige Proclamatie hier van op de Marckt van Edenburgh te doen; En beneven het drucken en publiceren van dese onse Coninklijke Proclamatie zijn het onsen uytdruckelijcken wille en welbehagen, dat deselve *per saltum* sal passeren onder 't Groote Zegel van dat ons Coninckrijk, sonder eenig ander Zegel of Register t'ondergaen. Tot order daer van sal dit een genoegsaem Bevel zijn aen de Directeurs van onse Cancelerye en aen hare Gedeputeerden, om het selve te schrijven, en aen onsen Cancelier, om ons Groot Zegel voorsz. daer aen te doen hangen. Gegeven in ons Hof te Withal den 22 February, 1687, en in 't derde Jaer van onse Regeeringe.

Ter Ordonnantie van sijn Majesteyt,

MELFORT.

God bewaer den Koningh.

De Raed beantwoorde oock sijn Majesteyts Brief met de volgende:

Antwoort van den Raed op de Missive van den Coningh.

SIRE:

DE Beveelen van Uw Majesteyt zijn stipt gehoorsaemt. Uw Konincklijcke Proclamatie is gedruckt en gepubliceert. Uw Majesteyt geeft door dese Proclamatie een nieuwe Getuygenis van sijn Gunst en sijn Goetheyt jegens alle sijne Onderdanen. Wy hoopen, Sire, dat door dese extraordinaire bewijsen van de Barmhertigheyt van Uw Majesteyt tegens die Menschen, die in verscheyde gelegentheden niet, als te gereet, geweest zijn tot het misbruycken van die van de Koningen, sijne Voorsaten, sy eyndelijck overtuygt sullen werden, hoe veel sy aen soo goeden Coning schuldig zijn. By aldien soo halsterrige Persoonen gevonden werden, die de goetheyt van Uw Majesteyt niet na behooren gebruycken,

verseeckeren wy hem eenparig, dat wy onse Levens en onse Goederen tot verdedigingh en beschermingh van Uw Koninckliijcke Voorrechten en Uw Authoriteyt sullen hazarderen. En yder van ons sal volgens sijn Macht en sijn Capaciteyt alles aenwenden, wat tot het sacht en gemackelijck maecken van de Regeering voor alle die geene, welcke Uw Majesteyt sijne Bescherming waerdig acht, kan strecken.

Wy wenschen, Sire, dat Uwe Onderdanen, welcke de Rust lief hebben en getrou zijn, niettegenstaende haer Religie en particuliere Godtsdienst, eenige sachtheyt mogen genieten en in veyligheyt leven. En wy zijn van opinie, dat die gene van haer, welcke hier na door Uw Majesteyt tot aensienelijcke Ampten, 't zy Civile of Militaire, verheven sullen werden, door d'Authoriteyt van Uw Majesteyt en door de Commissie, welcke hy haer geeft, in 't exerceren van dien genoegsaem versekert sullen wesen.

Wy bedancken Uw Majesteyt seer onderdanighlijck voor de Konincklijcke beloften, welcke hy de goetheyt gehad heeft, aen ons voor de Conservatie van onse Kerck en van onse Religie, soo, als sy tegenwoordigh door de Wetten vastgestelt zijn, te geven, en wy zijn daer mede vergenoegt, in 't vertrouwen, dat de beloften van Uw Majesteyt de grootste versekertheyt zijn, welcke wy konnen hebben. Wy verblijven

SIRE,

Uw Majesteyts seer onderdanige, seer gehoorsame en seer getrouwe Onderdanen.

Edenburg den 6 Maert, 1687.

Was getekent,

Den Grave van Perth, Lord Hoogen Cancelier; de Lord Aerts-Bisschop van St. Andrews; de verkort Lord Aerts-Bisschop van Glascow; de Marquis van Athol, Lord Zegel-Bewaerder van het Geheyme Zegel; den Hertogh van Gordon, den Marquis van Douglas, den Grave van Linlithgow, den Grave van Dumfermling, den Grave van Strathmore, den Grave van Lauderdale, den Grave van Southesque, den Grave van Traquair, den Grave van Airlie, den Grave van Belcarres, den Marquis van Tarbat, den Marquis van Strathallan, den Lord Livingstoun, den Lord Kinnaird, Sr. George Lockhart van Carnwarth, Lord Præsident van de Sessien, Sr. John Dalrymple de Jonge van Stair, Lord Advocaet, Sr. James Foulis van Colinton, Lord Justice Clerck, Sr. John Lockhart van Castlehil, een van de Raedsheeren van 't Collegie van de Justitie, James Douglas, Luytenant Generael, Sr. Andrew Ramsay van Abborshal, John Grahamvan Claverhouse, Major Generael, en Andrew Wauchop van Nidry. En sijn Majesteyts Geheymen Raed voorn: hebbende bevolen, dat de voorsz. Brief naderhant oock door sulcke Raedsheeren, als doen niet tegenwoordig waren, ondertekent soude werden, is se ingevolge van dien te Westmunster gesubscribeert door den Grave van Morray en den Grave van Melfort, Principale Secretarissen van Staet voor het voorsz. Coninckrijck, den Grave van Arran, den Grave van Drumlangrig, den Grave van Wintoun, den Grave van Seafort, den Grave van Ancram en den Grave van Dunbarton.

's Conings Replijcq was/ als volght:

Brief van den Coningh aen den Geheymen Raed op hare Dancksegginge voor 't toestaen van de Vryheyt van Conscientie.

JAMES REX.

SEer getrouwe, &c. Wy hebben niet konnen nalaten, U L. te betuygen, dat de laetste expressien van Uwe Gehoorsaemheyt in uwen Brief van den 6 Maert seer aengenaem geweest zijn; in erkentenis van welcke Wy onse hertelijcke en Koninckclijcke dancksegginge geven aen U L. alle, die daer toe geconcurreert hebt; aen welcke Wy oock in alle voorvallen tekenen van onse Koninckclijcke toegenegentheyt sullen bewijsen.

En, alhoewel wy, op overweging van de beloften van den Hertog van Hamilton voor 't toekomende en om andere redenen, aen ons bekent, nodig achten, ons ressentiment over sijn demarches in dese saeck voor tegenwoordigh uyt te stellen, hebben Wy U L. echter niet in die gedachten willen laten blyven, dat wy daer over wel voldaen zijn noch uytstellen, ons misnoegen tegens andere in sommige omstandigheden wat minder favorabel te betonen.

En derhalven sluyten Wy hier mede buyten desen onsen Raed de Graven van Panmure en Dundonald, waer van Wy U L. by desen authoriseren en op U L. begeeren, aen haer respectivelijck d'insinuatie te doen.

Wy keuren voor goet Uwe Resolutie, om een Copy van Uw Brief, op datse by onsen gantschenGeheymenRaed gesubscribeert soude werden, te nemen, en aen alle, die haer hier onthouden, t'offereren; welcke deselve dan oock seer gehoorsaem ondertekent hebben.

Wy recommanderen U L., sorg te dragen, dat'er geen disordres ontstaen mogen en aen geen Presbyterianen toegestaen werde, te predicken, uytgesondert alleen sulke, welke Uw Consent daer toe hebben, en dat sy in 't ontfangen van die Indulgentie den Eed, in onse Proclamatie van den 22 February laetstleden begrepen, afleggen.

Soo dra U L. kennis sult hebben, dat alle onse Raedsheeren uwen voorsz. Brief onderteeckent of het onderteeckenen geweygert sullen hebben, sult U L. ons daer van en van die geene, die 't selve refuseren, kennisse geven, op dat wy onse verdere begeerte ten haren reguarde mogen openbaren; voor al 't welcke dese tegenwoordige U L. tot een Waerborg verstrecken sal. Gegeven in ons Hof te Withal, den 11 Maert 1687.

De Velt-Vergaderingen bleven echter aen verscheyde Oorden van 't Coninckrijk continueeren. Dit bewoog den Coning, dese nadere Proclamatie te vergunnen:

JAMES REX.

JAmes VII., by der Genade Godts Koning van Schotlant, Engelant, Vranckrijck en Yrlant, Beschermer van het Geloof, &c. Aen alle ende een yder van onse goede Onderdanen, die dese tegenwoordige aengaet ofte aengaen magh, Salut: Aengesien wy by onse Koninckclijcke Proclamatie van den 22 February 1687 genadig belieft hebben, om de Redenen en in de Termen, daer in gemelt, onse Coninckclijcke Toleratie aen de Belijders van de Christelijcke Religie,

daer in genaemt, te vergunnen; gelijck al 't selve in de voorsz. Proclamatie breder uytgedruckt is:

Hebben wy, in onse Koninckllijcke overweging nemende de averechtse uytlegging, die aen eenige Restrictien, daer in gementioneert, of alreede gegeven zijn of noch gegeven souden konnen werden, noodig geacht, door dese onse Koninklijcke Proclamatie verder te verklaren: dat wy onse Aerts-Bisschoppen, Bisschoppen en alle onse andere Onderdanen van de Protestantse Religie in de vrye Oeffening van hare Protestantse Religie, gelijck sy by de Wet vast gestelt is, en in 't geruste en volle genot van alle hare Possessien sonder eenige molestatie of ontrusting, hoedanig sy zijn, beschermen willen.:

En wy schorten op, stuyten ende ontkrachtigen na onse Souvereyne Authoriteyt, Koninckllijcke Prerogative en absolute Macht alle Pœnale en bloedige Wetten, tegens iemant om sijn Nonconformiteyt met de Religie, by de Wet in dat ons oude Koninckrijck vast gestelt, gemaeckt, of om het oeffenen van sijne respective Godsdiensten, Religien, Plechtelijkheden en Ceremonien; alle welke Wetten in alle voorvallen en gelegentheden hier door gestuyt, opgeschort en krachteloos gemaeckt werden.

En, op dat de Vrede en Veyligheyt van onse Regeeringh, door de Vryheydt, daer by vergunt, in de Oeffening van diengeen gevaer lopen mogen, hebben wy dienstigh geoordeelt ende belasten en beveelen hier mede aen alle onse lieve Onderdanen, dat, als wy haer verlof geven tot het vergaderen en dienen van Godt op haer eygen wijs ende manier, sulckx het sy in private Huysen, Cappellen of Plaetsen, met voordacht tot dat gebruyck gehuurt of gebouwt, soo geschieden moet, dat sy sorg dragen, dat onder haer niets, het geen eenigsints strecken soude konnen tot het vervremden van de Herten van ons Volck van ons en onse Regeering, gepredickt en geleert werde, en dat hare Vergaderingen vredig, opentlijck en publijck gehouden en alle Persoonen vryelijck daer in geadmitteert werden, en dat sy aen een of meer van de naeste geheyme Raden, Sherifs, Stewards, Bailliuwen, Vrede-Rechters of Magistraten van de Koninckllijke Burgten aengeven en bekent maken, wat Plaets of Plaetsen sy tot dat gebruyck afsonderen, met de namen van de Predicanten.

En, op dat onse Onderdanen sulckẽ hare Religieuse Vergaderingen met meerder gerustheyt en protectie mogen genieten, hebben Wy nodigh geacht en beveelen hier door, dat geen ontrusting, hoedanig sy zy, aen haer gegeven werde, op pœne van onse Koninckllijcke Ongenade en van verder met de uytterste gestrengheyt vervolgt te werden: Wel verstaende nochtans, dat hare Vergaderingen in Huysen of Plaetsen, ten dien eynde vervaerdigt, gehouden sullen werden, maer niet in opene Velden; voor het welcke nu na dese onse voortreffelijcke Koninckllijcke Gunst en Genade (welcke te boven gaen de hoop en gelijck zijn de ware wenschingen van de Yverighste, daer in begrepen) geen de minste schaduw van verschooning overgelaten wert; welcke Velt-Vergaderingen wy hier door scherp prohiberen en verbieden; als tegen alle welcke wy onse Wetten en Acten van het Parlement, onaengesien het bovenstaende, in haer volkomene kracht en vigeur sullen oeffenen: En wy beveelen verder aen onse Rechters, Magistraten en Officiers van onse Machten, sulcke, als schuldigh aen de voornoemde Velt-Conventiculen en Vergaderingen sullen zijn, soo sy onse hoogste ongenade ont-

gaen

gaen willen, met de uytterste rigeur te vervolgen : Want wy vertrouwen vaste-lijck, dat niemant, als die een schijn van Religie voeren, om haer Verraderlijcke Desseynen tegens onsen Koninckl. Persoon en de Vrede van onse Regeeringh te bedecken, na dese Liberteyten en Vrijheden, welcke wy aen yder, sonder uyt-sondering, tot het dienen van Godt op haer eygen manier vergunnen, onder-staen sal, in dese Byeenkomsten te vergaderen. En eyndelijck, op dat onse goe-de Onderdanen kennis van dese onse Koninckl. Wil en Begeerte mogen heb-ben, ordonneren wy hier mede aen onsen Lyon, Koningh der Wapenen, en sijn Broederen, de Herauten, Stafdragers, Bodens en Messengers der Wapenen, dit tijdelijck op de Marckt t'Edenburg te proclameren : En het zijn, benevens het drucken en publiceren van dese onse Koninckl. Proclamatie, onse expresse wil ende begeerte, dat deselve onder het Groot Zegel van dat ons Koninckrijck passe-ren sal *per saltum*, sonder eenig ander Zegel of Register te ondergaen : Tot ordre van het welcke dese tot een volkome Waerborg verstrecken sal voor de Bestierders van onse Cancelery en hare Gedeputeerden voor het schrijven van 't selve en aen on-sen Cancelier voor het uytwercken, dat ons voorn. Groot Zegel daer aen gehangen wert. Gegeven in ons Hof te Windsor, den 8 July, 1687. En het derde Jaer van onse Regeeringh. *Volgens sijn Majesteyts Ordre.*

MELFORD.

Tot weering van verdere Velt-Conventiculs liet den Raed het volgende in 't licht komen:

JAMES REX.

AEngesien wy by onse Proclamatien van February en July laetstleden aen onse Onderdanen van dit ons oude Koninckrijck van Schotlant sonder eenige de minste limitatie toegestaen hebben, Godt in Huysen, &c., maer niet in het open Velt, na haer eygen welgevallen te dienen;

En, aengesien wy vernemen, dat verscheyde quaetwillige Persoonen van slechten imborst in opene Velden predicken, hebben wy dienstig geacht, met advys van onsen Geheymen Raedt te verklaren, dat alle Persoonen, welcke in Velt-Conventiculs sullen predicken of tegenwoordig wesen, of eenige saeck tot vervremding van onse goede Onderdanen van ons predicken of hare Deuren niet open laten, na de uytterste gestrengheyt van de Wetten vervolgt sullen wer-den. En wy beveelen, op dat niemant ignorantie soude konnen pretenderen, dat dese tegenwoordige op alle de Marckten van dit Koninckrijck gepubliceert sal werden.

Hier op presenteerden / behalven veele andere / de Presbyteriaensse Ministers dit Adres:

Aen den Koningh:

't Seer Onderdanig Adres van de Presbyteriaensse Ministers van Uw Coninckrijck van Schotlant.

SIRE:

WY de seer getrouwe Onderdanen van Uw Majesteyt, de Ministers van de Presbyteriaensse Religie in Uw oude Coninckrijck van Schotlant, ter hoogster

hoogsten gevoelig van de ongemeene en aengename gunst, die wy van Uw Majesteyt ontfangen hebben; als welcke niet alleen de rampen, door ons wegens onse Nonconformiteyt soo langh geleden, gestopt; maer oock aen ons de Vrijheyt vergunt heeft, van onse Functien van Ministers sonder eenig perijckel of gevaer publijck en gerust waer te nemen, loven voor eerst Godt, voor dat hy sulke gedachten in 't Hert van Uw Majesteyt gestort heeft, en vinden daer benevens ons verplicht, Uw Majesteyt seer onderdanig te bedancken, dewijl de gunst, die hy ons verleent, aen ons en alle andere van ons gevoelen veel dierbaerder, als alle de Goederen des Werelts, is. Dese genade is soo veel te grooter, om dat wy volgens de Expressien van Uw Majesteyt reden hebben, te gelooven, dat men niet langer aen onse getrouwigheyt ter sake van onse Religie sal twijffelen. Want, gelijck wy, onaengesien Presbiterianen en veele quellagien onderworpen, voorheen getracht hebben, een volkome gehoorsaemheyt in onse Leer en onse Daden te conserveren, hebben wy tegenwoordig oock besloten, in de getrouwigheyt te volharden, also sulkx seer wel over-een-komt met onse Gronden, welcke volgens de Heylige Schriftuur in de Geloofs Belijdenissen, generalijk van de Presbiterianen in alle uwe Staten aengenomen en erkent, begrepen werden. Wy zijn van voornemen, onder Gods genade ons soo te dragen, dat Uw Majesteyt veel meer reden sal hebben, de Gunsten, waer mede hy ons vereert heeft, te vermeerderen, als te verminderen; als volkomen op de Rechtvaerdigheyt en Goetheyt van Uw Majesteyt vertrouwende, dat, by aldien wy hem immermeer anders afgemaelt zijn, hy noyt geloof aen sulcke onderrichtingen sal geven, voor dat hy selfs daer van kennis genomen sal hebben. Wy bidden Uw Majesteyt seer onderdanig, de geene, die saken, strijdig tegens de getrouwigheyt, welcke ware Onderdanen hem schuldig zijn, voort brengen of tegen de plicht van dese selve getrouwigheyt aengaen, niet aen te sien als Leden van onse Religie, met wat naem of tijtel sy haer beglimpen, doordien wy haer disavoueren en niet voor onse Broeders willen erkennen.

Ontfangt dan, Sire, dit seer onderdanig Adres, 't welck wy aen Uw Majesteyt presenteren en uyt de gront van onse getrouwe Herten spruyt, welcke door dese nieuwe gunsten erkennen en verplicht werden, te continueren in de vierige Gebeden aen den Koning der Koningen, dat hy Uw Majesteyt met sijn Genade gelieve te verlichten en op sijn geheylighde Persoon en Regeering sijne tijdelijcke en eeuwige Zegeningen uyt te storten; 't welck de grootste Plicht is, die aen Uw Majesteyt konnen afleggen.

Sijn seer Onderdanige, seer Gehoorsame en seer Getrouwe Onderdanen en Dienaers.

Ondertekent voor ons en alle onse Broeders van onse Religie.

't Selve beantwoorde den Coningh aldus:

Wy wenschen U L. veel heyls: Wy hebben een groot genoegen in Uw Adres geschept en geresolveert, Uw Vryheyt en Eygendom niet alleen durende onse Regeering te beschermen, maer oock voor de navolgende tijdt te verseeckeren. Wy versoecken Uwe Gebeden voor onsen Persoon en Regering, &c.

Sijn Majesteyt begon in Hoymaent d'Oude Ridderlijke Ordre van St. An-
dries / door Achajus / Koning van Schotlant / in 't Jaer 809 ingestelt en eerst
onder de Regeeringh van Coningin Maria / sijn Majesteyts Over-Groot-
Moeder / opgehouden / te herstellen ; beval / dat d'Ordre uyt hem / den Souve-
reyn / en 12 Ridders tot nabootsing van onsen Saligmaker en sijn 12 Aposte-
len soude bestaen ; verkoor eerst daer toe de Graven van Morray en Melfort /
beyde Secretarissen van Staet voor dat Koninckrijck / den Grave van Sea-
fort en den Grave van Dunbarton / en weynig dagen later den Grave van
Perth / Groot Cancelier / den Marquis d'Athol / Geheymen Zegel-Bewaer-
der / den Hertog van Gordon en den Hertog van Arran / en tot Secretaris
den Ridder Andries Forrester ; hielt de 4 andere Ridders Plaetsen open / en
ordonneerde / dat sy een Distel / onder een Goude Kroon / met Diamanten ver-
ciert / aen een Purper Lint hangende / souden dragen en geinstalleert werden /
soo dra men gelegentheyt vont / haer by forme van een Capittel te doen verga-
ren in de Koninckliјcke Capel van 't Paleys van Holyrood / welcke geschickt
wiert / voortaen de Capel van die Ordre te wesen in stede van de Groote Kerk
van St. Andries / die ten tijde van de Coningin Maria geruineert wiert en
waer in men gewoon was / de Ceremonien van die Ordre te voltrecken / als
de Plaets / waer in de Roomsse wanen / dat de Reliquien van den Apostel
Andries bewaert wierden en den Coning Achajus tot het bedancken van
Godt voor sijn Goddelijcke en Miraculeuse Hulp in de glorieuse Victorie /
welke hy op Athelstanes / Coning van Saxen / bevocht / solemneel in Processie
gegaen had. De Provoost en Raed van Edenburg waren eerst wel ongenegen /
de Sleutels van de Capel over te leveren ; maer mosten 't echter willig of on-
willig doen. De Installatie van sommige geschiede echter eer en die van den
Cancelier door den Hertog van Hamilton / volgens Koninklijk bevel den Sou-
vereyn verbeeldende / en van d'andere Ridders / in Schotlant tegenwoordig /
door den Cancelier beyde in Oogstmaent.

Den 20 van Hoymaent vertrok den Grave van Tyrconnel / nieuwen Lord
Deputy van Yrlant / van Londen en arriveerde na langh suckelen den 16 van
Sprockelmaent te Dublin ; alwaer den 22 's ochtents alle de Guardes te Voet
en te Paert in 't Casteel t'samentrocken / ten 9 uren na 't Paleys van den Aerts-
Bisschop marcheerden en van daer tot omtrent een derde van een Mijl ver op
de Straten in twee Linien gerangeert wierden. Een half uur later quam den
Grave van Clarendon met sijn gewoonelijck gevolg van Koetsen / vol Ede-
len / van 't Paleys derwaerts en wiert kort daer na door den Grave van Tyr-
connel / van verscheyde Edelen opgewacht / gevolght. Soo dra dese tot Lord
Deputy besworen was / seyde den Grave van Clarendon / dat hy genege
was en altijt soude blijven, den Coning te dienen en sijne Beveelen te gehoorsa-
men, en leverde het Swaert van Staet met de gewoonelijcke Plechtelijck-
heden over. Tyrconnel betuygde / (na 't bedancken van den Coningh voor
d'Eer / aen hem gedaen / en 't wenschen van een lange en voorspoedige Rege-
ring aen sijn Majesteyt) dat, alsoo hy verstaen had, dat verscheyde Onderda-
ne

nen uyt dat Rijck, soo sy voorgaven, na Engelant vertrocken waren en noch dagelijcks vertrocken, en veele preparatie daer toe maeckten, alleen uyt een opgevatte vrees, door quaetwillig en gedisaffectioneert Volck listelijck verweckt, hy gantsch ernstelijck versocht, dat sy haer niet wilden ontrusten noch geloof aen diergelijcke valsche geruchten geven: dat hy tot haer meerder verseeckeringh verklaerde, dat alle goede Onderdanen, en insonderheyt sulcke, welcke het door haer volkomene Gehoorsaemheyt en Onderdanigheyt verdienden, op de aldersachtste en minnelijckste wijse gehandelt souden werden; dat hy meende, dat niemant reden had, het Rijck te verlaten, als die, welcke haer eenigsints vuyl bevonden, en dat hy derhalven wenschte, dat selfs soodanige alle hare opgevatte jalousyen wilden laten varen, hare Koopmanschappen waernemen en eerlijcke en goede Ondersaten aen den Coningh, sijn Regeering en Posteriteyt tonen te wesen. Na 't eyndigen van dese Reden knielde den Grave van Clarendon, om de Hant van d'Aerts-Bisschop te kussen; nam, na dat hy den selven omhelst had, sijn afscheyt van hem; begaf sig met sijn Gemalin en Familie met een Gevolg van verscheyde Koetsen en de Guarde te Paert na 't Schip, tot sijn transport na Engelant gedestineert, en wiert, soo dra hy daer gekomen was, door 't lossen van 't Geschut geluck op reys gewenscht, en, in Engelant gearriveert, uytterlijck wel onthaelt, maer het Geheyme Zegelbewaerderschap ('t geen den Lord Arundel van Wardour kreeg) ontnomen. Den Grave van Tyrconnel, opgewacht door den Aerts-Bisschop, wende na 't Casteel: De Graef van Antrim droeg het Swaert en de Herauten en andere Bedienden stonden een uur in haer Ceremonie-Kleederen. 's Avonts wierden Vreugde-vuuren aengestoken, maer geen Klocken geluyt.

Dese nieuwe Lord Deputy, Roomsgesint, publiceerde in Lentemaent een Proclamatie van desen sin:

Van wegen den Gedeputeerden Gouverneur en den Raedt.

TYRCONNELL.

ALsoo wy onderricht zijn, dat verscheyde qualijck geintentioneerde Persoonen haer onderwonden hebben, door valsche geruchten en malitieuse Insinuatien veele getrouwe Onderdanen van den Coning in te boesemen, dat wy, sijn Gouverneur en Chef, van voornemen zijn, anders, als de bekende Wetten van dit Koninckrijck van Yrlant vereysschen, onder sijn Majesteyt te regeeren, en even, als of sommige van de getrouwe Onderdanen van sijn Majesteyt gevaer liepen, van in hare rechtvaerdige Liberteyten, Vrijheden, Privilegien en andere Rechten, aen haer door de Wetten toebehoorende, getroubleert of geinquieteert te werden; welke Lasteringen door eenige ongeruste Geesten, die haer onderwonden hebben, Saecken buyten haer Vocatie te verhandelen, op de Predick-Stoelen gequeeckt en gekoestert zijn geworden; en, alsoo dese valsche geruchten niet het alderminste fondament hebben, en niet, als door het quaet Humeur en den boosaerdigen Imborst van hare Autheuren, verweckt zijn, dewijl sijn Majesteyt soo veele gereitereerde verseeckeringen aen sijne Onderdanen gegeven heeft van de Resolutien, die hy genomen heeft, om haer volgens de Wetten

te regeeren en haer in hare Vryheden, Rechten en Privilegien volgens de Wetten te beschermen (welcke Resolutien sijn Majesteyt aen ons, sijn Gedeputeerden Gouverneur, expresselijck bevoolen heeft, te observeren en aen alle sijne Onderdanen bekent te maecken) publiceren wy Gedeputeerde Gouverneur en Raedsheeren van den Geheymen Raedt door dese tegenwoordige (op dat de Apprehensien en Jalousyen, uyt dese schandelijcke Inboesemingen gesprooten, vernietigt en uyt het Hert van sijn Majesteyts Onderdanen in dit Koninckrijck gewiet, en de Gemoederen van het Volck in rust gestelt mogen werden; als mede, op dat alle de Goede en Getrouwe Onderdanen van sijn Majesteyt haer van gantscher Herten tot hare particuliere Affaires en hare Commercie mogen appliceeren, en hare ordinair Beroep volgen) dat wy onder de Genade Godts alle onse vlijt sullen aenwenden ende alle onse krachten inspannen tot het stipt gehoorsamen van dit bevel van sijn Majesteyt: En wy publiceren en declareren door dese tegenwoordige uyt de naem van sijn Majesteyt, dat wy ons bysonderlijck sullen bevlijtigen, dat in dit Koninckrijck alle de Onderdanen van sijn Majesteyt, van wat gevoelen sy in het stuck van de Religie zijn en van wat Conditie en Qualiteyt sy mogen wesen, in hare rechtvaerdige Vrijheden en Privilegien, aen haer door de Wetten toebehoorende, en in de vrye Oeffening van hare Religie beschermt sullen werden, mits dat sy in de Gehoorsaemheyt en de Getrouwigheyt, die sy aen den Coning schuldig zijn, continueren, sonder eenige aenleyding tot de ontrusting van de Rust van dit Coninckrijck te geven. En wy begeeren, op dat de Rust van dese Landen noch te beter geconserveert magh werden, op alle Persoonen, van wat Qualiteyt en Conditie sy zijn, en wy beveelen haer, niet, als met respect en eerbiedigheyt, van sijn Majesteyt en de Regeeringe te spreecken. En wy belasten aen alle Rechters van den Coning, Vrede-Rechters, Magistraten en Officiers, sorg te dragen, dat sy alle die geene, die men bevinden sal, schuldig aen het uytstroyen van soodanige schandaleuse geruchten of 't quaetwillig inboesemen van diergelijke saken te wesen, volgens de strengste rigeur van de Wetten vervolgen, op dat de rechtvaerdige Straf, die men haer sal laten ondergaen, andere afschricken en verhinderen mag, diergelijke Misdaden te bedrijven. Gegeven in de Raedkamer van Dublin, den 3 Maert 1687.

Alexander Fytton, Cancelier, Francis, Aerts-Bisschop van Dublin, Granard P. Antrim, Roscommon, Drogheda, Tyrone, Longford, Lymerick, Gormonston, Galmoy, Netterville, Rosse, J. Macartie, John Keating, He. Henc., John Davys, Th. Nugent, De. Daly, Stephen Rice, Will. Talbott, Rob. Hamilton, Tho. Newcomen, N. Purdell. en Tho. Sheridan.

Hier op volghden/ gelijck in Engelant en Schotlant/ veele Adressen van Danckseggingen.

Den 11 van Lentemaent eyschte de Lord Deputy de Charter van Dublin van den Lord Major/ welcke se weygerde/ over te geven/ voor dat hy met de andere Leden van den Raed gesprooocken soude hebben: dese antwoordeden/ daer toe niet te mogen treden/ ten ware de Charter om wettige redenen verbeurt verklaert konde werden. Hier op bracht men een Quo Warranto in; waer tegen de Stad een Adres opstelde en/sonder Tyrconnel/die 't weygerde/ t'onderhouwen/ verder te kennen/ aen den Coning liet overleveren; maer sijn

sijn Majesteyt vroeg aen den Brenger/ den Recorder/ of den Lord Deputy sijn consent tot het presenteren van het Adres gegeven had/ en renvoyeerde hem/ verstaende van neen/ aen den selven/ welcke de Charter na eenige Proceduren verbeurt deed verklaren. Den Alderman Wootly had dit al te vooren gespelt en geseght/ dat het voor haer maer dwaesheyt was, 's Coninghs begeerte niet op te volgen; dat het die Stad, soo sy daer by volharde, slecht soude bekomen, en dat de Stad Londen, bequamer, haer Recht 20 Jaren, als Dublin het hare een Jaer, te verdedigen, haer voorgegaen was.

De Charters van genoegsaem alle de andere Steden en Corporatien van 't Rijck wierden oock d'een voor en d'ander na overgegeven of verbeurt verklaert en/ soo men begeerde/ verandert/ en te gelijck de Magistraten/ welke men van Protestanten by-na t'eenemael ontblote en met Roomsse opprópte.

De Vreugde-vuuren wierden/ alsoo de Roomsse/ die geene/ die ter gedachtenis van 't Complot van 't Jaer 1640 te Dublin door de Protestanten opgestoken waren/ eerst met sachtheyt en daer na met gewelt hebbende willen lesschen/ gewapenderhant verdreven waren en meer ongemacken uyt diergelijcke Voorvallen te verwachten stonden/ scherp verboden.

In 't midden van de Somer wiert een Campement van de Militie/ 7000 Man sterck/ op de Heyde van Kildare gehouden.

Den 14 van Wintermaent vloeyden door een ongemeen swaren Regen/ lang na malkander gevallen/ de Rivieren in Yrlant over en de Straten te Dublin en al het platte Lant in 't grootste gedeelte van 't Coninckrijck soo diep onder/ als by Menschen gedencken noyt geschiet was/ en ruineerde en beschadigde het Water in 't afstromen te Dublin veele Bruggen en in 't Lant al/ 't geen niet by tijts geborgen kon werden.

Omtrent het begin van 't Jaer ontfingh d'Engelsse Compagnie van Hudsons-Baey tijdingh/ dat de Fransse haer twee Fortjes ontweldight hadden/ deed haer klachten aen den Coningh en versocht reparatie. Sijn Majesteyt bracht by Vranckrijck te weeg/ dat hy sijn Ambassadeur/ den Heer de Barillon/ en den Marquis de Bonrepos tot sijne Commissarissen aenstelde en beval/met de Graven van Sunderlant en Midleton en den Lord Godolphin/ Engelsse Commissarissen/ de Misverstanden uyt de weg te ruymen; maer sy konden niet accorderen/ en ondertekenden in 't laetst van Slachtmaent een Geschrift/ van inhout; Dat de Fransse Commissarissen met nader Instructien in 't aenstaende Voorjaer souden reverteren en midlerwijl de Vyantlijckheden ophouden en alles in statu, quo, verblijven.

Den nieuwen Engelssen Envoyé/ den Marquis d'Albeville/ quam den 17 van Louwmaent in 's Gravenhage. In tegendeel vertrock den Heer van Dijckvelt den 10 van Sprockelmaent voor extraordinaris Envoyé van den Staet na Engelant. Dese Ministers hadden veel moeyte/ eer sy Audientie kregen/ ter oorsaeck van haer Hoog Mog: Resolutie/ den 24 van Oogstmaent des voorleden Jaers over het Ceremonieel genomen/ tot dat den Staet/om haer uytterste genegentheyt tot de continuatie van een goet

verstant met sijn Majesteyt van Groot Brittannien te toonen / door het provisioneel buyten gebruyck stellen van hare Resolutie de wegh baende. Den Marquis d'Albeville had den 24 van Sprockelmaent de sijne; wiert door de Heeren van Zallick en Gerlacius met de tweede Karos van Staet met 4 Paerden / gevolgt van de sijne en andere tot het getal van 26 met 6 / 4 en 2 Paerden opgehaelt en deed / in een Fluweelen groene Armstoel tegen over den Heer van Els / Præsiderende / geseten / de volgende Aenspraeck.

HOOG MOG: HEEREN:

AL is het, dat het Employ, daer mede den Koning van Groot Brittannien, mijn Meester, my by Uwe Heerlijkheden komt te vereeren, seer considerabel is, soo ben ick nochtans minder gevoelig over de Eere, die daer van op my komt, als over het genoegen, dat ick scheppe, van sijnent wegen geen last te hebben, als haer twee dingen te verklaren, dewelcke haer ongetwijffelt seer aengenaem sullen zijn.

De eerste is: Uwe Heerlijkheden te versekeren van de continuatie der sincere en onveranderlijcke vrientschap van den Koning, mijn Meester.

De tweede: Haer nochmaels te seggen, 't geene sijn Majesteyt alrede aen haer Ambassadeur in Engelant verklaert heeft van sijn genomen Resolutie, om al de Tractaten van Alliantie na sijn aenkomen tot de Kroon, eeniglijck met Uw Heerlijckheden gesloten, onverbrekelijck na te komen.

Uwe Heerlijckheden behooren te meer geloof te geven aen het geene Ik haer segge van wegens den Koningh, mijn Meester, om dat die Vorst sijn Eer soude meenen te krencken, indien hy schuldigh bleef aen de eerste verbintenis, die hy genomen heeft, als Souvereyn, en soo hy aen Uwe Heerlijckheden oorsaeck gaf, te wanen, dat hy eenigh gevoelen mocht hebben, strijdigh met de Gerechtigheden en Waerheden, van dewelcke hy het aldervaste steunsel van sijn Throon wil maecken.

De verseeckering, die ick U geve van wegens dien Grooten Koning, behooren, mijns bedunckens, te niet te doen d'ongerustigheden, die de geruchten van Oorlogh, al soo lichtelijck gelooft, als booslijck uytgestroyt, konnen veroorsaken aen Uwe Heerlijckheden.

Die geruchten hebben soo weynigh Fondament, dat Uwe Heerlijckheden haer daer over niet behooren te ontstellen noch daer uyt geen oorsaek te nemen, om af te wijcken van de naeuwe gewoonte, met dewelcke sy altijt hebben nagekomen haer Tractaten en Placcaten.

De geene, die sorg dragen, Uw Heerlijkheden te bekommeren en naeu voor te doen den goeden stant, daer den Koning, mijn Meester, toe arbeyt, om sijn Zee-Saecken en Krijgsvolck in te stellen, weten de ware bewegingen van sijn Majesteyt niet, als welcke niet gelooft, dat'er sekerder middel is, om de Vrede te maintineren, als sig in postuur te stellen, van die geene, die deselve soude willen ontrusten, tegen te gaen.

Niemant kan twijffelen, of den Koningh, mijn Meester, heeft belangh, de rust, die de Christenheyt tegenwoordig besit, te bewaren: en ick kan aen Uwe Heerlijkheden van sijnen t'wegen verantwoorden, dat'er niet is, 't welk hem ten aensien van desen van gevoelen kan doen veranderen, ten zy hem daer toe oorsaeck wert gegeven, waer door sijn Waerdigheyt en Eere mochten gekrenckt worden.

Maer ick houde my te ſeer verſeeckert van de voorſichtigheyt van Uwe Heer-
lijckheden, om te geloven, datſe in ſulcken voornemen zijn, en over ſulcks verhoop
ick, dat de nauwe bevelen, die ick hebbe, om te arbeyden tot onderhouding van het
goet verſtant, 't welck ſoo vaſt geſtelt is tuſſchen den Koning, mijn Meeſter, en Uwe
Heerlijckheden, gevoegt by de ſtercke genegentheyt, die ick hebbe, om daer by te
doen al, 't geene in mijn vermogen is, voor de Chriſtenheyt ſullen verkrijgen 't geluk
van een langdurende Vrede. Dit is het eenigſte wit van mijn begeeren en d'eenige
Eer, daer ick na ſuchte, gedurende dat ick 't geluk ſal hebben, van my by Uwe Heer-
lijckheden te onthouden.

De Coning ſont / ſoo dra hy de tijding hier van kreeg / ordre aen Albeville /
haer Hoog Mog: te bedancken / dat ſy het Ceremonieel ſoo / als hy geoordeelt
had / nootſaeckelijck voor de goede intelligentie met de Miniſters van de Co-
ningen / Geconfedereerden van den Staet / te zijn / gereguleert hadden / en
ſeyde tegen den Heer van Citters / haer Hoog Mog: Ambaſſadeur / den 28;
Sig te verblijden, dat het Ceremonieel gevonden was, en op 't Antwoort van
ſijn Excellentie / dat het met ſijn Majeſteyt en in ſijn regard en conſideratie ſoo
geſchickt was; De Heer van Dijckvelt kan nu alle dagen en uren, als 't hem ge-
lieft, ten Hove komen: Ik ſal hem admitteren, in wat Qualiteyt en met wat Ca-
racter het hem ſal believen. Sijn Ed: had vervolgens den 3 van Lentemaent
Audientie in 't ſtille en ſonder Caracter in de Bed-kamer / wiert met alle
uytterlijcke tekenen van Vruntſchap ontfangen en keerde na 't uytvoeren van
ſijn Commiſſie / die men geſecreteert heeft / den 13 van Somermaent in
'ſ Gravenhage te rugh.

Ondertuſſchen waren d'Officiers / die voorleden Jaer op 't aenſtoken van
den geweſen Envoyé / Skelton / den Heer Peyton hadden trachten te lichten /
na 's Lants wijſe met de behoorlijcke Intervallen / by openbare Trommel-
ſlagh met het begin van 't Jaer voor den Hoogen Krijgsraet voor d'eerſte /
tweede / derde en vierde mael en ex ſuper abundanti ontboden; die men ach-
terhalen kon / gevangen / en / die haer vrywillig overgaven / by deſe op de Voor-
poort van 't Hof van Hollant geſet: De Coningh / bewuſt / dat ſy alles op
ſijn Ordre gedaen hadden / liet door den Marquis de Albeville / eer hy Au-
dientie had / by deſe Miſſive aen den Heer Raed-Penſionaris Fagel haer
ontſlaging verſoecken:

Mijn Heer:

NAdemael de Coning, mijn Meeſter, d'Entrepriſe van d'Officiers op den
Perſoon van den Ridder Peyton op die manier, als het de Heeren Staten
gewenſcht hebben, diſavoueert, hope Ik, dat hare Heerlijckheden de goet-
heyt ſullen hebben, van de Vervolging, die men tegen haer aengevangen heeft,
te doen ophouden en daer van niet meer te laten ſpreecken. Sijn Majeſteyt ver-
klaert, Mijn Heer, gelijck Gy weet, dat hy daer over ten hoogſten voldaen ſal
weſen; en Ik ben geperſuadeert, dat de Heeren Staten van de Provintie van
Hollandt haer niet ſullen laten ontſlippen een gelegentheyt, die ſoo veel verge-
noeging ſal uytwercken by ſijn Majeſteyt, welcke in een tijt, dat gantſch Europa
met

met de geruchten van een Oorlogh tusschen sijn Majesteyt en desen Staet opgepropt wert, niet heeft willen uytstellen, haer de gevoeligste en grootste verseeckering van sijn Vruntschap, die sy konnen hopen, te geven; gelijck Ik, wanneer Ik d'Eer geniet, van ter Audientie van de Heeren Staten Generael geadmitteert te werden, sal verklaren. Ik verblijve met d'uytterste toegenegentheyt en achtingh,

MYN HEER,

's Gravenhage den 17 February, 1687.

Uw seer Onderdanige en seer Gehoorsame Dienaer,

DEN MARQUIS D'ALBEVILLE.

Den Envoyé vernieude na sijn Audientie sijn versoeck aen haer Ho: Mog: en bracht te weeg / dat by den Staet besloten wiert / d'Officiers gevangen over te senden, door den Heer van Citters aen den Coningh te laten presenteren en haer straf ter dispositie van sijn Majesteyt te stellen; doch haer voor altijt het Gebied van den Staet t'ontseggen. Sy wierden den 10 van Grasmaent ten 5 uren van de Voor-poort van den Hove van Hollant door den Provoost Generael / geassisteert van een Luytenant en 25 Musquettiers / afgehaelt / in twee Carossen geset / in een Schuyt geëmbarqueert / na Delfshaven gebracht / in een Galliot gescheept / door den Luytenant Provoost / terwijl de Provoost Generael na 's Gravenhage keerde / den Luytenant en 25 Musquettiers / door contrarie Wint eerst den 16 uyt de Briel gelopen / na Engelant gebracht en / so dra sy in de Rivier van Londen aen Lant getreden waren / door den Luytenant Provoost / die kennis van haer arrivement aen den Heer van Citters gaf en ordre van sijn Excellentie ontfing / haer te relaxeren / op vrye voeten gestelt: Sy verscheenen den 23 voor den Coning en kregen verseekeringh / dat sy noch niemant anders, wanneer sy hem dienst pogen te doen, iets het alderminste sullen verliesen, en beloften / van terstont de helft van haer ordinaris Tractement uyt de Thesaury t'ontfangen; en wierden oock meest met Employen onder de Militie in Engelant begiftigt.

De beleeftheyt van den Staet stilde sijn Majesteyt niet; maer gaf stof tot dese Memorie:

Memorie, door den Heer Marquis d' Albeville, Engelsse Envoyé, aen haer Hoog Mog:, de Heeren Staten Generael, overgelevert.

HOOG MOGENDE HEEREN:

DEn Marquis d'Albeville, Envoyé Extraordinaris van den Coning van Groot Brittannien, heeft ordre gekregen, aen Uw Heerlijkheden bekent te maken de groote verwondering, aen sijn Majesteyt veroorsaeckt door d'aenkomst der Engelsse Officiers, die soo lang gevangen gehouden, in haer Gevangenisse mishandelt, soo strengelijck vervolght, hare Ampten afgenomen en aldus nae Engelant versonden zijn, in sulcker voegen, dat eenige haer hebben laten voorstaen, dat sijn Majesteyt reden had, sigh over diergelijck een saeck ten hooghsten gebelgt te houden: Doch sijn Majesteyts verwondering is soo veel te grooter, dat, schoon

hy het Feyt, in Questie, en de Daders by de Ministers van U Hoog Mog: self schriftelijck en, gelijck Uw Ambassadeur versocht hadde, absoluyt heeft verworpen, hy echter door sijn Voorspraeck voor de gemelde Officiers door sijn Minister by U Hoog Mog: niet anders heeft konnen te weeg brengen, als dat hy die strenge Vervolging veel eer heeft doen vermeerderen, als verminderen. Den Coningh, mijn Meester, siet wel, dat men geen onderscheyt tusschen de gem: Daders en die geene, die sig doenmaels, en eer het werk aenging, by geval in de Herberg bevonden hebben, maeckt; maer dat men haer alle even streng handelt, schoon eenige deswegen niet eens verhoort of ondervraeght zijn, en sonder eenige acht op de bewijsen, die sy tot haer defensie souden hebben konnen te voorschijn brengen, of op de Eeden en Getuygenissen van andere tot haer behoeven te slaen; daer nochtans sijn Majesteyt de Onderdanen van desen Staet, die sijn Coninckrijck by de laetste wederspannigheyt in der daet hebben aengetast, op 't eerste versoeck van Uw Ambassadeur en sonder eenig het minste beraet haer misdrijf vergeven heeft. En, alsoo het aen den Coning, mijn Meester, blijckt, dat de meeste Officiers voornoemt aen geen misdaet, tegens de Voorrechten van Uw Staet strijdende, schuldigh bevonden zijn, vertrout sijn Majesteyt, dat hy noch reden heeft, van de Gerechtigheyt en Vruntschap van U Hoog Mog: te verhopen, dat deselve uyt insicht van haer onschult, van hare diensten en eyndelijck van sijn Majesteyts Voorspraeck haer sullen laten bewegen, de gem: Officiers weder t'huys te ontbieden en in hare Ampten te herstellen. Gedaen in den Hage den 28 April, 1687.

Was onderteykent

Den Marquis d'ALBEVILLE.

Cordaet/ 's Conings Pretentien stuytende en van desen inhout was haer Hoog Mog: Resolutie: Dat haer Hoog Mog: uyt de Memorie met verwonderinge gesien hadden, dat den Envoyé de Proceduren, tegens d'Officiers gehouden, beliefde te noemen een onthael van het alderonwaerdigste, dat men had konnen doen aen sijn Majesteyts Onderdanen, daer het nochtans bekent was, dat in het reguard van dese Officiers, welcke als die geene, die aen het Feyt schuldig waren, daer over te Recht gestelt en gestraft souden mogen werden, als na behooren, sy haer direct noch indirect met de Proceduren, door den Hoogen Krijgs-Raet tegens haer ter hant genomen, bemoeyt en aen de Justitie haer vryen cours gelaten hadden: dat haer Hoog Mog: niet vonden, dat d'Officiers gedurende haer Detentie klaegden, dat de Hoogen Krijgs-Raet haer qualijck getracteert of met rigeur vervolgt hadde; maer dat sy, op ordre van haer Ed: Groot Mog: na Engelant gesonden, derselver Gecommitteerde Raden, die de sorg van 't versenden aenbevolen was, voor 't goet onthael, haer aengedaen, bedanckten: dat haer Hoog Mog: niet konden sien, dat d'Officiers van 't Feyt behoorden te werden ontlast en geëxcuseert, om dat sy souden zijn sijn Majesteyts Onderdanen, dewijl sy dat gevoelen van de groote wijsheyt, rechtvaerdigheyt en equiteyt van sijn Majesteyt hadden, dat deselve niet soude willen onschuldig of onstrafbaer houden die geene, die, ware Onderdanen van een uytheems Prins of Heer zijnde, mochten ondernemen, in het Lant van een ander Souvereyn soodanigen Actie te ple-

te plegen, nademael dan geen Souvereyn in sijn eygen Lant veylig soude zijn of aen sijne Onderdanen behoorlijcke veyligheyt konnen presteren; en dat deselve Officieren soo veel meer strafbaer waren, omme dat sy door het voorsz. Feyt violeerden en met gewelt braken de Rust van de Ingesetenen van desen Staet, die d'eer en 't geluk had, van met sijn Majest: in vrede en vruntschap te wesen, en wijl sy, in Dienst, Soldye en Eed van den Staet zijnde, gehouden waren, de Rust van de Ingesetenen te helpen maintineren en beschermen, en dat sy, Ingesetenen deser Landen zijnde en haer Plichten te buyten gaende, evidentelijck, als andere Ingesetenen van den Staet, mosten werden geconsidereert en gerekent en daer over gestraft konden werden, terwijl het anders seer periculeus soude wesen, in Dienst, Soldye en Eed te hebben eenige Uytheemsse, indien de qualiteyt, van elders geboren of een Onderdaen van een ander Prins te wesen, haer konde excuseren van de straffe, die sy anders verdient souden hebben; gelijck oock de dagelijckse experientie alomme leerde, dat soodanige Uytheemsse, wanneer die haer quamen te misgaen, soo wel en op deselve wijse wierden gestraft, als d'Inheemsse: dat haer Hoog Mog: niet wilden lochenen, dat sy gemeynt hadden, dat de Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant hare genegentheyt en willigheyt, om sijn Majesteyt daer mede te behagen, daer mede hadden getoont, als sy, over 't hooft siende d'enormiteyt van het Feyt, de Officieren alle hadden gestelt ter dispositie van sijn Majesteyt, in die verwachtinge en dat vast vertrouwen evenwel, dat sijn Majesteyt de goetheyt soude willen nemen, van te besorgen, dat de Officieren niet wederom in dese Landen mochten komen, en dat sy mitsdien het verdriet niet souden mogen hebben, van dagelijcks voor haer oogen te sien die geene, die haer door het doen van de voorn. Aggressie soo swaer hadden mishandelt en geledeert; als hebbende daer door, voor soo veel haer aenging, geremitteert de straffe, die het Feyt hadde verdient, en haer getracht, op 't gevoeglijckste te ontdoen van de Officieren: dat het wel waer was, dat haer Ed: Groot Mog: de Resolutie hadden genomen sonder distinctie; doch dat deselve meenden, dat de geene, die aen het Feyt schuldigh waren, schoon sy niet hadden mogen zijn de allerschuldighste, ten minsten wel hadden verdient, op die wijse te werden getracteert: dat deselve oock niet hadden geweten, dat eenige van de Officieren hadden gesustineert, aen de handeling niet schuldigh, ja daer by niet present geweest te zijn: dat haer Ho: Mo: gaerne wilden bekennen, dat de rechtvaerdigheyt eyschte, dat de onschuldige niet wierden geënveloppeert en ingewickelt in deselve correctie met de schuldige: dat sy derhalven by de Resolutie, die by de Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant den 25 Maert laetstleden was genomen, persisteerden, en sulcks d'Officieren stelden ter dispositie van sijn Majesteyt, in die verwachtingh en dat vast vertrouwen, dat sijn Majesteyt wel soude willen besorgen, dat deselve hier niet wederom te Lande mochten komen; soo nochtans, dat haer Hoog Mog: seer wel mochten lijden, dat die Officieren, die souden mogen meenen, aen het Feyt niet schuldig ofte present geweest te zijn, haer onschult of absentie dien aengaende voor den Hoogen Krijgs-Raedt quamen bewijsen, dat die haer onschuldt aen deselve seer lief soude wesen en dat sy in sodanigen gevalle haren Dienst, als voor desen, weder konden waernemen, &c.

Over de Verschillen tusschen de twee Oost-Indische Maetschappyen presenteerde den Marquis d'Albeville den laetsten van Somermaent d'onderstaende Memorie / waer van de Extensie door den Coningh / sijn Meester / aen hem gelaten was.

Memorie, door den Heer Marquis d'Albeville aen haer Hoog Mogende gepresenteert.

ALsoo'er niets is, dat de vast-stelling en hanthaving der Alliantien en Verbintenissen, die tusschen Koningen en Staten opgerecht werden, krachtiger kan doen stant houden, als een rechtmatige en vaerdige vergoeding van het onrecht en schade, die de Onderdanen van den eenen door den anderen aengedaen werden; soo is het, dat den Marquis d'Albeville, Envoyé extraordinaris van den Koning van Groot Brittannien, van den Coning, sijn Meester, seer nauwe last heeft, U Hoog Mog: d'overgroote schade, het swaer onrecht en de .er van sijne Onderdanen, door een verrassende, onrechtmatige en onverdra.elijcke wijse van doen van de Oost-Indische Compagnie deser Landen tot Ban.am soo gevoelig gequerst, indachtig te maken en sonder verder uytstel een vol.omene vergoeding, over-een-komende met de swaerheyt van d'onderwinding .n de schade, by sijn Onderdanen daer door geleden, te versoecken. Gegeven .n den Hage, den 30 Juny, 1687.

Was onderteeckent

Den MARQUIS D'ALBEVILLE.

Op dese volgde dit Antwoort:

Extract uyt het Register der Resolutien van de Hoog Mog: Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden.

MERCURII DEN 23 JULY, 1687.

[S gehoort het Rapport van de Heeren Verbolt en andere haer Hoog Mog: Gedeputeerden tot de buytenlantse Saken, hebbende in gevolge ende tot voldoeninge van derselver Resolutie Commissoriael van den eersten deser gevisiteert ende .eëxamineert de Memorie van den Heer Marquis d'Albeville, Extraordinaris En.oyé van sijn Coninklijcke Majesteyt van Groot-Brittannien aen desen Staet, waer . deselve versoeckt reparatie omtrent het gepasseerde tot Bantam; breder in de .oorsz. Memorie en Notulen van den eersten deser vermelt: Waer op gedelibereert .jnde, is goetgevonden en verstaen, dat aen den gemelden Heer Marquis d'Albe.lle tot Antwoort op de voorsz. Memorie sal werden toegevoegt, dat haer Ho: Mo: . derselver Resolutie van den 18 July des voorleden Jaers 1686 aen den Heer Skel.n, doenmaels sijn Coninckllijcke Majesteyts Extraordinaris Envoyé aen desen .aet, hebben verklaert, dat, de Differenten over het gepasseerde in den Jare 1682 .t Bantam geraeckt zijnde in dien staet, dat die waren gevallen aen hooghstged: .ne Majesteyt en haer Hoog Mog:, deselve bereyt en gereet waren, daer over in .onferentie en Onderhandelinge te treden met de gemelde Heere Skelton, indien

deselve daer toe van wegen sijn Majesteyt was geauthoriseert, ofte andersints met de geene, die het sijne Majesteyt gelieven soude, daer toe te authoriseren, ende in die Conferentie en de Onderhandelinge te doen sien, dat haer Hoog Mog: geen andere meyninge en intentie hebben, dan met hoogstged: sijn Majesteyt en dessels Onderdanen te onderhouden en te cultiveren een oprechte Vruntschap, ende dat sy niet pretenderen, sijne Majesteyts Onderdanen eenig ongelijk te doen: dat haer Ho: Mo: derhalven van de rechtvaerdigheyt van hoogstgem: sijn Majesteyt geen andere verwachtinge hadden konnen hebben, dan dat deselve de voorsz. Conferentien soude hebben laten houden ende daer toe iemant geauthoriseert, en, nu alsnoch de voorsz. hare verklaringe inhererende, by die vernieuwinge wel willen seggen, dat deselve van nu af aen bereyt zijn, om over de voorsz. Differenten in Conferentie en Onderhandelinge te treden met den gem: Heer Marquis d'Albeville, indien deselve daer toe van wegen sijn Majesteyt is geauthoriseert, ofte andersins met die geene, die sijn Majesteyt believen sal, daer toe te authoriseren, en in die Conferentie en Onderhandelinge te doen sien, dat deselve geen andere meyninge en intentie hebben, dan met hoogstgedachte sijn Majesteyt en dessels Onderdanen te onderhouden en cultiveren een oprechte Vruntschap, en dat sy niet pretenderen, sijn Majesteyts Onderdanen eenig ongelijck te doen of te laten geschieden, en daeromme niet konnen begrijpen of vatten, wat de voornoemde Memorie en de Termen, in dewelke die is gecoucheert, seggen of beduyden wil. Ende sal Extract van dese haer Hoog Mog. Resolutie door den Agent Spronssen gestelt werden in handen van de gem: Heer Marquis d'Albeville, om te strecken tot dessels narichtinge en hem daer van te dienen, daer en soo 't behoort; ende sal insgelijcks Extract gesonden werden aen den Heer van Citters, haer Ho: Mo: Ambassadeur aen het Hof van sijn Coninckliјcke Majesteyt van Groot-Brittannien, om te strecken tot dessels narichtinge.

Met het intreden van Ooghstmaent exhibeerde den Envoyé dese nadere Memorie:.

Memorie van den Marquis d'Albeville, Engelssen Envoyé.

HOOG MOGENDE HEEREN:

DEn Marquis d'Albeville, extraordinaris Envoyé van den Coning van Groot Brittannien, heeft nieuwe ordres van den Coningh, sijn Meester, aen Uwe Heerlijckheden te representeren de continuatie van de nieuwe Onrechtvaerdigheden en Geweldenaryen van haer Oost-Indische Compagnie te Masulipatnam en Betancapan; gelijck sy door de hier nevensgaende Geschriften, welcke daer van de Beschrijving behelsen, sullen konnen sien. En, also sijn Majesteyt, het Antwoort van Uw Hoog Mog: van den 23 der voorleden Maent op de Memorie van sijnen voorsz. Envoyé gesien hebbende, wel geloven wil, dat dese Saken sonder haer kennis gedaen zijn, kan hy oock niet twijffelen, of sy sullen door Uwe Heerlijckheden gedisapprobeert en gedisavoueert werden, en dat hy reden heeft, van haer Rechtvaerdigheyt en van haer Vruntschap de Reparatie van dese Infractien en de Schade, die sijn Onderdanen daer door in die Quartieren geleden hebben, te verwachten. Sijn Majesteyt wil oock door de versekeringen, die

die hem de voorsz. Memorie gegeven heeft, wel vastelijck vertrouwen, dat Uwe Heerlijckheden niet nalaten sullen, precise en krachtige ordres te geven, dat diergelijke Attentaten in 't toekomende niet meer voorvallen; als zijnde het sekerste middel tot maintinering van 't goet Verstant tusschen sijn Majesteyt en dese Republijck, waer toe hy niet nalaten sal, altoos van sijn kant al, 't geen men redelijcker wijse van hem eysschen kan, te contribueëren. Gedaen in 's Gravenhage, den eersten Augustus, 1687.

Geteeckent

Den Marquis d'ALBEVILLE.

BYLAGE.

De Engelsse Oost-Indische Compagnie segt in een Request, 't welck sy den 29 Juny aen sijn Majesteyt van Groot Brittannien overgelevert heeft, dat sy uyt Indien door verscheyde Schepen, onlangs van daer gekomen, tyding heeft van Injurien en Geweldenaryen, welcke de Hollanders op voorwendsel van een Oorlog, die sy tegen den Coning van Golconda gedeclareert hadden, tegen d'Engelsse op de Kusten van Cormandel gepleegt hebben.

Dat sy op deselve manier, als sy Bantam voor haer versekert hebben, haer Meester van Metchapotam gemaeckt hebben.

Dat sy aen de Engelsse verboden hebben, na 't verloop van acht Weecken meer daer op te handelen, niettegenstaende sy 80 a 90 achter-een-volgende Jaren haer Residentie aldaer gehouden en haer Magasijnen gehad hadden; dat het Magasijn door de Compagnie gebouwt was, en dat sy selfs de Gront, waer op 't opgerecht is, gekocht had; gelijk men uyt het Geschrift van den Hollantsen Gouverneur en Raed te Pollicats siet.

Dat de Hollanders met gewelt en in tijt van Vrede het Fort, dat d'Engelsse te Batancapas, op de West-Kust van Sumatra gelegen, gebout hadden, op dat sy te beter de veyligheyt van de Peper-Handel mochten besorgen, aengetast hebben.

Dat sy met verachting de Vlag van sijn Majesteyt van Groot Brittannien, die daer geplant was, doorschoten en in stucken gescheurt hebben.

Dat sy de Engelsse aldaer berooft hebben.

En dat, alsoo het schijnt, dat het voornemen der Hollanders is, met gewelt, onrechtvaerdigheyt en onderdruckingh den gantschen Handel op Oost-Indien na haer te trecken, de voorsz. Compagnie hoopt, dat sijn Majesteyt tijdigh Remedien, die de gedurige Invallen der Hollanders konnen verhinderen, sal appliceren.

Brief van de Hollantse Compagnie te Pollicat, den 3, 13 Augusti, 1686, aen Sr. William Gyfford, Præsident van de Engelsse Compagnie, en aen sijn Raed aen 't Fort St. George geschreven.

Sy behelst in substantie, dat de voorsz. Hollantse Compagnie eenige Jaren lang aen dees zijde op de Kusten van Cormandel, als mede op de Noort-Kust van Orixa tot Metchopotam, door de Ministers van Staet en de Gouverneurs van den Coning van Golcondach mishandelt is.

Dat sy dickwils vergoeding, maer sonder vrucht, versocht en, om haer van dese injurien te wreken, den 16 July Metchapotam overweldigt had.

Dat sy tot een teecken van Vruntschap, welcke sy met de Engelsche Compagnie wil onderhouden, aen haer vergunt, uyt haer Magasijnen te Metchopotam in haer eyge Schepen de Goederen te laten embarqueren, om se in haer Magasijnen te brengen; doch met conditie, dat sy niets daer van buyten de Stadt van Metchapotam souden voeren, om aen de Koopluyden of Onderdanen van den Coning van Golcondach te verkoopen, soo lang de voorsz. Compagnie geen Satisfactie bekomen soude hebben.

Dat sy tot het spoediger krijgen van dese Satisfactie niet alleen besloten had, de Stadt middelerwijl in Besit te houden; maer oock tot voorkoming, van dat d'Engelsse gedurende dese troubelen eenige schade souden lijden, dienstig geoordeelt, haer t'adverteren, dat sy de Effecten, die sy te Landewaert mochten hebben, in haer Magasijn te Metchapotam souden laten brengen, en sulckx binnen den tijdt van 6 a 8 Weecken, te rekenen van den dagh, op welcke de Compagnie de Stadt overweldight had.

Dat sy oock begeerde, dat de Engelsse Compagnie al 't geene, dat sy daer binnen soude laten komen, soude aengeven, op dat door de goede ordres, die sy beloofde, te stellen, d'ongemacken, die anders d'Engelsse souden konnen overkomen, geprevenieert mochten werden.

Antwoort van Sr. William Gyfford, Præsident, en van den Raed van de Engelsse Compagnie, aen 't Fort St. George residerende, gedateert .... 1686, geschreven aen de Hollantse te Pollicat.

DEn Inhout is in het kort, dat de Engelssche Compagnie het voornemen der Hollanders, nu sy Metchapotam vermeestert hebben, niet ignoreert.

Dat sy wenscht, dat de ruine van de Commercie der Engelsse niet haer oogmerk zy: dat de Hollanders reets niet, als al te veel, dese trecken gespeelt hadden; by sonder te Bantam, en naderhant te Sumatra; maer dat de Hollanders daer voor aen haer noch responsabel bleven.

Dat sy geremarqueert heeft, dat de Hollanders in alle de Tractaten, die sy met de Indiaensche Koningen en Princen gesloten hebben, getracht hebben, haer Compagnie buyten de Traffijcq op hare Landen en in hare Havens te sluyten.

Dat dit desseyn tegenwoordig ontdeckt is en in Europa geressenteert wert; dat haer verwaentheyt, van aen de Engelsse de Wetten te geven op die manier, waer op men begeert, dat sy haer tegenwoordig ten opsichte van haren Koophandel te Metchapotam souden dragen, zedert dat de Hollanders Besitters daer van geworden zijn, te groot is en de Engelsse Compagnie niet verplicht, haer ordre te volgen.

Dat het Huys en de Gront, waer op haer Magasijn gebout staet, een Erffenis is, door haer eyge Penningen verkregen.

Dat sy om dese redenen haer raden, met discretie en conform de billijckheyt te werck te gaen.

Dat sy middelerwijl wilden blijven trafiqueren, gelijck voorheen, en de Hollanders vermaende, haer geen verhindering daer omtrent te veroorsaken, uyt vrees, van quade gevolgen tegen haer Intrest te verwecken.

Brief van Sr. Samuel Potz, geschreven aen Sr. Clement Jardin en den Raed te Indrapoura den 23 September, 1686.

SY contineert voor eerst een verhael van den Staet van eenige Saken der Engelsse Compagnie.

Sr. Pots renvoyeertse aen seker Papier van den 26 July, 1686, om sig van de reden van sijn Voyage na Batancapas, en waerom hy soo veel effecten van de Compagnie met hem genomen heeft, te informeren.

Hy geeft tot redenen, om welcke hy de ordres van Bencelen, voor dat hy dese Voyage deed, niet afgewacht heeft, dat de twee Soonen van den Keyser en de Mandarins hem ten uyttersten aengeport hadden, sigh tot het doen van dese Voyage soo veel, als het mogelijck was, te haesten, uyt vreese, dat de Hollanders, van het voornemen der Engelsse verwittight werdende, haer voor dese aldaer souden ter neder slaen, en by gevolge de Engelsse van haer verwachtingh gefrustreert werden.

Hy seght, dat hy den 16 July van Indrapoura vertrocken is en 40 Menschen soo Soldaten, als Domestijcken, met hem genomen heeft; dat hy met dit Volck na Pasason gegaen is, om aldaer t'ontmoeten de twee Sonen van den Keyser Manimcabbo, die hem afwachteden, op dat sy gesamentlijk na Batancapas mochten gaen, en, in het geheel 2000 Man sterck, d'Engelsse aldaer restabileren; dat hy na een Voyage van vijf dagen nevens den Keyser en sijn twee Princen aldaer gearriveert is en dat den Coningh tegens de Engelsse geseght heeft, dat sy haer aldaer ter neder souden slaen.

Dat drie dagen voor haer aenkomst de Hollanders haer aldaer gestabileert hadden; dat sy op een Rotz aen de andere kant van de Rivier gefortificeert waren, niettegenstaende den Keyser en de Mandarins haer bevolen hadden, te vertrecken, en gesegt, dat hy het Lant aen den Coning van Groot Brittannien tot het restabileren van de Engelsse Compagnie gegeven en noyt aen de Hollanders toegestaen had, aldaer te resideren.

Dat op den eygensten dagh van sijn aenkomst te Batancapas de Hollanders hem een Protest sonden en vermaenden, sig voor de Mallayanen wel te wachten; verder seggende, dat d'Engelsse haer ongelijck deden, door haer te Boncola en Indrapoura, Plaetsen, soo sy seyden, voorheen aen haer gegeven, ter neder te slaen.

Dat hy haer na 't verloop van twee dagen een ander Protest gesonden heeft.

Dat daegs na sijn aenkomst den Keyser en sijn twee Soonen daer selfs het Paviljoen van den Coning van Engelant geplant hebben.

Dat de Hollanders soo sterck, als sy konden, verschanst lagen.

Dat men sigh gedurende de drie eerste Weecken van d'een noch d'ander kant niet geincommodeert heeft, alschoon de Hollanders hare Mallayanen tot het attacqueren van d'Engelsse meenigmael aengeport hadden.

Dat de Hollanders, siende, dat de Mallayanen op alle hare persuasien niets wilden beginnen, haer dieper in 't Lant omtrent drie Mijlen na 't Noorden hebben doen retireren, met voornemen (soo den Keyser en sijn Volck geloofden) om het Lant en de Huysen, insonderheyt de Stad Batancapas, te ontbloten.

Dat tot voorkoming van dese desolatie de Keyser en sijn twee Soonen hare Trou-

pen

pen hebben doen reverteren; uytgesondert 60 a 70 Mallayanen, die sy tot bedecking der Wercken daer lieten.

Dat na de Retraite van dese Troupen de Hollanders 's anderendaegs, den 20 Augusty, een Vrydag en de Marktdag te Batancapan, haer grofste Canon onder 't Volk, dat ter Marckt ging, hebben doen schieten; op hoop, dat sy haer, daer door verbaest, verhinderen souden, meer by de Engelsse te komen of haer Provisien te brengen.

Dat de Kogel van het Canon, een Draed-Kogel wesende, tegen een Boom, dicht by de Palissaden van 't Engelsse Fort vliegende, in tween gespleten is.

Dat hy 's anderendaeghs Sr. Samuel Worley aen de Hollanders gesonden heeft, om te weten, uyt wat oorsaeck sy op het Engels Magasijn en haer Volck geschoten hadden, en aen haer Hooft te seggen, dat men het stuck van de Kogel aen den Coning van Engelant soude senden en hem van het affront, sijne Onderdanen aengedaen, informeren; dat, haer Hooft daer niet tegenwoordig, de voornoemde Worley sijn Bootschap aen een Vaendrager, die in het afwesen van den Chef commandeerde, afgelegt heeft; dat dese Officier antwoorde, sig ten hoogsten te verwonderen, dat men soo veel werck om een Canon-schoot of twee maeckte; dat hy (met de Vinger op eenige Stucken Geschut, die niet ver van hem af waren, wijsende) tegen hem seyde: *Siet een goet getal, welcke Ick sal laten lossen.* Dat hy sijn woort oock niet ingetrocken en op dien selven dagh, den 21 Augusti, naer de middag noch twee andere schooten op deselve manier, als d'eerste geschiet waren, heeft laten doen.

Dat de Mallayanen, daer door verschrickt, voor 't grootste gedeelte van die geene, die by d'Engelsse overgebleven waren, gedeserteert zijn.

Dat de Hollanders, daer van onderricht, in haer Chaloupen Mallayanen en een goet getal Hollantse Soldaten geëmbarqueert hadden.

Dat sy, soo lang sy in de Barcken waren, gedurig uyt haer groote Canon Vuur gegeven, en, eyndelijck aen Lant getreden, met gewelt het kleyn getal van de Engelsse Mallayanen aengetast, hare Palissaden aengestoken en na het verdrijven der voorsz. Mallayanen haer op d'Engelsse, die aen den Ingang der Palissaden waren, geworpen hebben.

Dat een, Machalon genaemt, Hooft van de Hollanders, tegen hem gesegt heeft, dat hy sig soude salveren of dat de Mallayanen hem souden dooden.

Dat, hy haer dreygementen niet vresende, de Hollanders aen de Mallayanen bevolen hebben, d'Engelsse t'attacqueren.

Dat, de Mallayanen daer toe onwilligheyt toonende, de voorsz. Vaendrager aen haer Hooft den ingang van 't Fort is komen forceren; dat de gemelde Vaendrager aenstonts van de Mallayanen en omtrent 40 Hollanders gevolgt is.

Dat dese Troupen niet soo haest de Palissaden gepasseert waren, of dat sy aen hem en d'andere Engelsse gesegt hebben, dat, by aldien sy oyt weer in het Fort quamen, sy niet anders te verwachten hadden, als dat men haer het Hooft voor de Voeten soude leggen.

Dat op het selve oogenblick de Hollantse Soldaten en Mallayanen over al hebben beginnen te plonderen, in haer Fort al, 't geen haer van eenige waerdy scheen, te brengen en alles in handen van haer Hooft te stellen; dat, terwijl men dus roofde, een Hollantse Soldaet verachtelijck het Pavillioen van den Coning van Engelant, 't geen daer geplant was, geslagen en naderhant in stucken gescheurt heeft.

Dat na alle dese Geweldenarijen de voorsz. Vaendrager volgens ordre van sijn Chef hem versocht heeft, na de kant van de Hollanders over te komen; uyt den naem van dit Hooft belovende, dat men de Koopmanschappen, Effecten, Silver-Werck, Geschut en al, het geen de Engelsse toebehoorde en in handen der Mallayanen gevonden wiert, soude restitueren; dat hy na desen Commandant, Machalon genaemt, gegaen is; maer dat in plaets, van dese beloften te sien executeren, hy hem geantwoort heeft, dat hy niets konde doen; dat, het geen de Mallayanen genomen hadden, recht verkregen was, en dat hy haer niet konde dwingen, het weder te geven; dat hy, voor soo veel het Geschut aenging, 't haer soude trachten te restitueren.

Dat hy van hem vertrocken is, na dat hy Volck en een Chaloup tot het innemen van Geschut achter gelaten had; dat, hy t'huys gekeert, sijn Volck hem is komen seggen, dat de Mallayanen pretendeerden, dat men haer voor 't weder krijgen van 't Geschut alvorens 500 Dollars most betalen; dat hy in dese en in alle andere saecken niet, als al te veel gesien heeft, dat men de Engelsse alleen trachte te bespotten.

Dat hy, sijne Soldaten, die hem overgebleven waren, en sijn Volk geembarqueert, van daer den 25 Augusty te Indrapoura gereverteert is.

Hier op namen haer Hoog Mog: dese Resolutie:

Extract uyt het Register der Resolutien van de Hoog Mog: Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden.

VENERIS DEN 1. AUGUSTI, 1687.

IS ter Vergaderinge gelesen de Memorie van den Heere Marquis d'Albeville, Extraordinaris Envoyé van sijn Coninckliјcke Majesteyt van Groot-Brittannien aen desen Staet, ende daer nevens een Bylage, houdende klachten over de Oost-Indische Compagnie deser Landen wegens het geene op Metchapatam en tot Batantapas soude wesen ondernomen; volgende de voorsz. Memorie ende Bylage hier naer van woorde te woorde geinsereert : † Waer op gedelibereert zijnde, is goetgevonden ende verstaen, dat Copye van de voorsz. Memorie en de Bylage gesonden sal werden aen de Bewinthebberen van de Generale Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie ter præsidiale Kamere van Amsterdam, om haer Hoog Mog: daer op derselver Bericht te laten toekomen, ende dat dien onvermindert Copye van de voorsz. Memorie ende Bylage gestelt sal werden in handen van de Heeren Verbolt en d'andere haer Hoog Mog: Gedeputeerden tot de Buytenlantsche saecken, om te visiteren, examineren ende van alles alhier ter Vergaderinge rapport te doen.

Was geparaphreert,

JOHAN VAN DEN BERGH.

Onder stont,

Accordeert met het voorsz. Register.

Was geteeckent,

H. FAGEL.

† *De Memorie en de Bylage staen boven, pag.* 124 *en* 125.

De Bewinthebbers gaven tot voldoening deser begeerte aen haer Ho: Mo: het nevensgaende onderricht:

Aen de Hoogh Mogende Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden.

HOOG MOGENDE HEEREN:

DE Kamer van de Oost-Indische Compagnie tot Amsterdam heeft in de Vergadering van de Seventiene, de gemelte Compagnie repræsenterende, gebracht uwe Hoog Mog: Missive en bygevoegde Resolutie, beyde van den eersten Augusti laetstleden; houdende insertie van de Memorie, door den Heer Marquis d'Albeville, Extraordinaris Envoyé van sijn Conincklijcke Majesteyt van Groot Brittannien, aen U Hoog Mog: gepræsenteert, en een Bylage; de geseyde Memorie vervattende klachten over het doen en Bedrijf van de Bedienden van dese onse Compagnie tot Masulipatnam, op de Kust van Cormandel, en tot Batancapas, op de West-Kust van Sumatra, met versoeck van reparatie van de infractie en schaden, die de Onderdanen van sijn Hoogst-gedachte Majesteyt op beyde die Plaetsen souden hebben geleden, en waer op U Hoog Mog: het bericht van dese Compagnie hebben gelieven te requireren; op welcke saecken, alsoo de geseyde Kamer van Amsterdam U Hoog Mog: maer een provisioneel antwoort heeft konnen laten toekomen, gedateert den 7 Augusty, doordien de Schepen, die men met de Brieven en Advysen uyt Indien, die saecken concernerende, was verwachtende, doenmaels noch niet waren gearriveert; maer de laetste nu eenige dagen geleden door Godes Genade behouden in dese Landen aengekomen wesende, waer op de gemelde Kamer haer doenmaels oock heeft moeten beroepen, en dat wy dienvolgende als nu in staet en bequaem zijn, om U Hoog Mog: daer op wat omstandiger te berichten, sullen wy met permissie seggen, dat wy de voorschreven klachten bevinden, te zijn tweederley.

Eerstelijck, over de quade conduite van ons Volck tot Masulipatnam, ende ten anderen tot Batancapas; mitsgaders de injustitie ende gewelden, die men op beyde die plaetsen d'Engelsche na haer voorgeven by continuatie soude hebben aengedaen.

Wat het eerste belanght, sal het nodigh zijn, dat die saecke een weynig hooger wert opgehaelt.

Na dat de Nederlantse Compagnie veele en verscheyde injurien, schaden en gewelden, door den Coning van Golconda, door dessels hooge Ministers misleyt, haer aengedaen, hadde gepasseert en verdragen, tot dat eyndelijck door den selven de gantsche Negotie van de geseyde Compagnie op alle de Noorder Comptoiren wierde verboden; oock de Regenten op deselve aengeschreven, dat sy alomme en op alle de voorschreven Comptoiren Compagnies Bedienden alle Levens-middelen souden ontsetten, en voorts alle Wevers en Ambachts-luyden aengeseyt, dat sy niets van 't geene, dat sy onder handen hadden, aen deselve souden hebben te leveren; alles tegens de Patenten en Octroyen, aen de Compagnie verleent, is sy eyndelijck te rade geworden, middelen van contrainte by der hant te nemen, om, waer 't doenlijck, den Coningh daer door tot andere en moderater gedachten te brengen; doch, alvoren daer toe te treden, heeft sy best geoordeelt, die saecken den

den hoogstgedachten Coningh, by de Werelt voor een goethertig Prins bekent en die men tot de Nederlantse Compagnie altijt genegen gevonden hadde, eerst op een ordentelijcke wijse te doen voorkomen, en dat te meer, dewijl de Regeeringe tot Batavia haer ten vollen hielt verseeckert, dat dese ongemacken en gewelden de geseyde onse Compagnie alleen waren aengekomen en toegebracht door de quade genegentheyt van de twee eerste Ministers van dat Rijck, Madoena en Ackena, die de voorsz. Compagnie soo merckelijck hadden verkort, en dat die haren Coningh tegens ons hadden weten op te setten, sonder dat deselve van de gront van 't werck ten rechten was geinformeert; welcke twee Ministers weynigh tijt daer nae door Inlantsche Beroerten, geoccasioneert door haer quade Regeering, oock seer deerlijck om den hals zijn gebracht. Tot welcken eynde die van de geseyde Regeering tot Batavia een Commissaris derwaerts hebben gesonden, met last en macht, om daer over te tracteren en, waer 't doenlijck, alles in der minne by te leggen; dan heeft den voorsz. Commissaris dat ongeluck getroffen, dat den Coning tot het geene men oordeelde, redelijck en billijck te zijn, niet heeft konnen of willen verstaen; invoegen dat men, om de voorsz. reparatie en satisfactie te krijgen, eyndelijck de Wapenen heeft moeten by der hant nemen, en sig te verseeckeren en Meester te maken van de Stadt van Masulipatnam, in hope en verwachtinge, dat den Coningh daer door tot beter gehoor soude werden gebracht; en 't welck den 16 July, 1686, oock sonder eenige Bloet-stortinge is geëffectueert en de Militie van den Coningh daer uyt getrocken, en welcke Stadt men dan voort tegen dien Landaert heeft sterk gemaeckt; dan, alsoo de Engelsse Compagnie mede haren Handel en een Factory of Comptoir daer hadde, heeft men in Augusto daer aen deselve of hare Bedienden aldaer door Brieven laten weten, dat, onaengesien de Possessie van die Stadt of dat wy die in ons gewelt hadden, onse intentie niet was, haer in haren Handel te incommoderen, en dat sy dienvolgende de Goederen, die sy in voorraet of gereet souden mogen hebben of krijgen, in hare Schepen na believen souden mogen laden, mitsgaders alle Goederen, Provisien en Koopmanschappen, die haer ter Zee souden mogen werden aengebracht, in hare Logie aldaer opslaen; alleenlijck dat sy deselve aen de Onderdanen van dien Coning niet souden debiteren of te Lande voeren; oock nae het verloop van ses of acht Weecken geene Goederen uyt het Lant in de Stadt mogen laten komen.

't Welck in diervoegen gepasseert zijnde en dat men sagh, dat den Vyant tegen ons begon te arbeyden en eenige Wercken te maken, mitsgaders een Leger op de been bracht, om ons alsoo 't Water en andere Levens-middelen te benemen, zijn de onse daer tegens uytgetrocken met dat succes, dat sy des Conings Volck hebben opgeslagen en uyt hare Tenten verdreven; en, alsoo deselve hadden voorgegeven en gedreyght, de Stadt te sullen verbranden, zijnde niet, als van combustible Materialen, opgebout, zijn de Engelsse nessens verscheyde andere Inwoonders uyt vreese van dien van daer te Lande geweecken: Dan, den Coningh daer op resolverende, door de sijne met ons in Onderhandeling te komen, is eyndelijck op de gepresenteerde satisfactie wegens onse geleede schade en toesegginge, dat men ons nae desen niet meer in diervoegen soude handelen, maer de vrye Negotie laten genieten, het Accoort getroffen, en is daer op onse Militie van daer afgevoert en de Stadt aen den Coningh ingeruymt.

Dit dan zijnde de ware toedracht van de saecke, klaeght de Engelsse Compagnie

in de Bylage, waer toe de voorsz. Memorie van de Heer Albeville is relatijf, over Injurien en Gewelden, haer tot Masulipatnam aengedaen, onder pretext van een Oorlog, die de Nederlantse Compagnie tegens den Coningh van Golconda soude hebben aengevangen.

Dat haer die saken en onse desseynen niet onbekent zijn.

Dat wy ons van Masulipatnam Meester hebben gemaeckt op deselve wijse, als van Bantam, met dat but, om daer door de Engelsse Commercie te ruineren.

Dat wy haer niet, als te veel, die tour hebben gespeelt; specialijcken tot Bantam, en daer nae op Sumatra; doch dat wy haer daer over noch waren responsabel.

Dat wy haer hebben verboden, nae het verloop van acht Weecken tot Masulipatnam meer te mogen handelen, niet-tegenstaende sy haer Residentie en Magasijn daer hebben gehad 80 en 90 Jaren aen malkanderen; oock dat het selve is gebout door haer op haer eygen gekochte Gront.

Dat wy in alle Tractaten, die wy met de Coningen en Princen dier Landen hebben gemaeckt, getracht hebben, hare Compagnie te sluyten uyt den Handel in der selver Landen en Havens en daer door hare Negotie tot niet te brengen; dat sy niet-tegenstaende de vooren-verhaelde insinuatie hare Traficq tot Masulipatnam souden continueren, als te vooren.

In der daet een wondere tael en ophef, en waer uyt blijckt, hoedanig men een sincere en onnoosle intentie kan verdraeyen en ten quaetsten interpreteren.

De Vragen dan, hier uyt profluërende, zijn dese:

Eerstelijck, of de Compagnie desen Oorlogh heeft aengevangen uyt een lust en drift, om onder dat pretext de Engelsse schaden en gewelden aen te doen?

Ten tweeden, of het waer is, dat ons desseyn is geweest, om ons op deselve wijse Meester van Masulipatnam te maecken, gelijck als van Bantam is geschiet, en dat met die intentie en dat but, om daer door de ruine van de Engelsse Commercie te bewercken?

Ten derden, of het waer is, dat wy haer souden hebben verboden, nae het verloop van acht Weecken niet meer tot Masulipatnam te mogen traficqueren?

Ten vierden, of de Nederlantse Compagnie vermocht heeft en alsnoch vermagh, soodanige Contracten met de Vorsten dier Landen aen te gaen, waer by andere Natien werden gesecludeert uyt den Handel in eenige Waeren of Vruchten, in die Landen vallende?

Wat het eerste belangt, is constant, dat de Oost-Indische Compagnie deser Landen alleen is een Compagnie van Commercie, opgericht, om uyt en door een eerlijcken Handel op soo verre afgelege Landen te jouïsseren van de voordeelen, die men daer uyt meende te gemoet te konnen sien.

Maer, alsoo men hadde bevonden, dat men daer te doen soude hebben met Natien, die van de meeste trouw niet waren, die verscheyde van onse Negotianten, die voor 't verleenen van 't Octroy daer waren geweest, seer qualijck hadden getracteert, selfs eenige om 't leven gebracht, heeft den Staet deser Landen, om daer tegens te voorsien, dese Compagnie by 't verleende Octroy gequalificeert en geauthoriseert, om sulcks te doen repareren en beteren door alsulcke middelen, als men daer toe convenabelst soude oordeelen, met die verdere authorisatie, om met de Princen en Potentaten dier Landen Verbintenissen en Contracten te maecken, mitsgaders Fortressen en Verseeckertheden te bouwen.

Dese Wapenen werden dan niet, als in de uytterste nootsaeckelijckheyt, gebruyckt, wanneer alle middelen van een Accommodement en inschicking te vergeefs zijn getenteert:

Zijnde kennelijck, dat den Koophandel en den Oorlog geen over-een-komingh met den anderen hebben; dat de Koopluyden haer interesse daer by gantsch niet vinden, en waerom dese Compagnie die oock, soo veel doenlijck, soeckt te eviteren; d'ordres daer toe seer precijse leggende.

Sulcks is het geensints aennemelijck, dat dese Compagnie den voorsz. Oorlogh tegens den Coning van Golconda, een machtig Prins, soude hebben aengevangen par gayeté de cœur; een Oorlogh, die men te voren wist, dat boven de stilstant van de Negotie niet, als seeckere kosten en lasten, soude na sig slepen, sonder dat men buyten de verhoopte reparatie van schade en een versekerden Handel voor het toekomende eenig het minste voordeel daer uyt te verwachten hadde; veel minder, dat sy dat oogwit soude hebben gehad, om d'Engelsse daer door te incommoderen of deselve eenig nadeel toe te brengen.

Die van de Nederlantsche Compagnie moeten voor soo dwaes niet aengesien worden, dat sy haer selven in sulcke sware kosten en lasten souden steken en een Oorlog aenvangen, die men weet, dat doorgaens van een onsekeren uytkomst is, alleen om een derde daer mede eenig ongemack aen te doen of schade te doen lijden, daer d'onkosten en 't derven van de Negotie hondertmael importanter soude wesen, als soude komen te bedragen de schade van dien derde.

En wat heeft de Nederlantsche Compagnie daer by anders of verder bedongen of geacquireert, als de continuatie van den Handel op de voet, als haer die by voorgaende Octroyen of Firmans, gelijck dat die naem in die Landen wort gegeven, was vergunt?

Heeft sy eenige Contracten tot nadeel of præjuditie van de Engelsse Compagnie met dien Coning gemaeckt? in 't minste niet.

Wat gemeenschap of comparatie heeft dan dit werk met de saken van Bantam?

In Bantam is de Nederlantsche Compagnie geweest auxiliair, heeft een verdruckte Coning, wiens saken en gelegentheden t'eenemael desperaet waren en ten eynde liepen, op sijn instantig versoeck hare Hulp-benden tegens sijne Rebellen verleent en deselve daer door van d'uytterste oppressie gereddet.

Waer voor dien Coning ons heeft geaccordeert of by ons is bedongen niet anders, als den Handel in sijn Stadt en Lant, met seclusie van alle andere, niet voor altijt, maer alleen, tot dat men ons op de gedane beloften soude hebben gerembourseert de onkosten van die hulp, aen hem gepresteert, en dewelcke by Liquidatie oock op een sekere Somme zijn gevonden.

Streckende mede tot een bewijs van de moderatie van de Nederlantse Compagnie in 't respecteren van de interesse van d'Engelsse Compagnie.

't Is waer, dat de Troupen van de Nederlantse Compagnie noch in Bantam zijn.

Maer vermag dien Coning deselve niet in sijn Stadt en dienst te houden tot versekering van sijn Persoon en Staet, sonder dewelke hy verklaert, daer niet te konnen verblijven en secuur zijn by sijne Onderdanen, en voornamentlijck, die in Rebelly tegens hem zijn opgestaen geweest, by deselve niet seer bemint, oock de Vader noch in 't leven zijnde?

Waer mede dan met eenen voor beantwoort gehouden wert het voorschreven

tweede poinct, alleenlijck met die byvoeginge, dat het belachelijck is, dat de Nederlantsche Compagnie met of door desen Oorlog tegens Golconda soude voor gehad hebben de bewercking van de ruine van de Commercie van de Engelsse Compagnie; gelijck men haer nochtans dat calumnieuselijck nageeft: d'uytkomst heeft oock contrarie geleert.

Soo als hier vooren is gesegt, heeft men al voor 't oprechten van de Nederlantse Compagnie konnen voorsien, dat deselve niet buyten Oorlogen in Indien soude konnen blijven, en waerom den Staet deselve daer toe oock, als is geseyt, specialijck heeft geauthoriseert.

Die van de Engelsche Compagnie, bevindende, haer de Volmacht te ontbreecken, hebben, in opvolging van 't geene den Staet aen ons heeft vergunt, mede een speciael Octroy of Charter daer toe van desen tegenwoordigen Coning geobtineert, tot die tijdt toe daer van onvoorsien geweest zijnde, en waerom sy de ongelijcken en gewelden, die haer door dese en geene Potentaten en Volckeren in Indien zijn aengedaen geweest, met gedult hebben moeten verdragen, ten ware met speciale authorisatie, die sy tot 't gebruyk van offensive Wapenen in sekere voorvallen souden mogen hebben gehad; maer soo haest, als sy die Charter hebben verkregen, hebben sy uyt kracht van dien de Wapenen tegens den Grooten Mogol in Bengale en, soo men meent, oock in Suratte opgevat.

Op deselve gronden van d'Engelsse Compagnie soude de Nederlantse Compagnie mede konnen sustineren, dat d'Engelsse Compagnie dien Oorlog heeft aengevangen, om ons daer door schade en nadeel, oock interruptie in onsen Handel in die Landen, dewelke daer seer groot gedreven wort, toe te brengen.

Maer sal d'Engelsse Compagnie daer door wel stil staen of bewogen worden, met hare saken niet voort te gaen? Ongetwijffelt neen.

Indien wy haer daer over quamen aenspreken of moeyelijck vallen, souden sy haer niet met recht konnen behelpen met de bekende Regel; *Dat, die sijn eygen recht gebruyckt, niemant verongelijckt?*

Soo kan de eygen liefde en interesse de Menschen haer oogen verblinden.

Alleenlijck wenscht en versoekt de Nederlantse Compagnie, dat men haer in dese Oorlogen niet anders wil tracteren, als sy die van de Engelsse Compagnie heeft gedaen in en gedurende de Oorlogen, die sy tegens den Koning van Persien en Golconda heeft gevoert.

Het derde point, soo als het in de Bylage van de voorschreven Memorie van den Heer d'Albeville staet gecoucheert, is abusijf en buyten alle waerheyt; namentlijck, dat wy haer souden hebben verboden, na 't verloop van acht Weken daer meer te negotieren.

De waerheyt is, dat d'onse verstonden en haer aenseyden, dat na 't verlopen van acht weken sy niet meer uyt 't Lant in de Stad souden mogen brengen van de Koopmanschappen, die sy souden hebben aenbesteet; want voor die tijt konden en mochten sy dat alles in de Stad doen komen.

Nu is de vrage, of hier in yets is gedaen of gepecceert tegens het Recht der Volckeren?

Ter Zee stont haer door onse eygen goetwilligheyt, schoon wy een Esquadre Schepen voor de Stadt hadden leggen, den Handel vry en open; oock selfs vermochten sy den tijt van acht Weecken alles uyt het Lant tot haer doen brengen:

in plaets

in plaets, dat sy dat hadden behooren opgenomen te hebben voor een groote Civiliteyt en Condescendence en aengesien voor een Beneficie, maeckt men daer van een poinct van klachten en beschuldiging; doch al mede met geen meerder Fondament, als in 't reguarde van alle de andere.

Het is kennelijk, dat de Fransse, Engelsse, Spanjaerts, Portugeesen en andere, wanneer sy eenige Landen of Plaetsen buyten Europa hebben geconquesteert, alle Navigatie en Commercie van Vreemde op deselve verbieden.

Selfs eenige van haer soo verre, dat, wanneer sy maer een vreemt Schip in die Zeen op sekere distantie omtrent hare Landen en Plaetsen gewaer worden, 't selve aenhalen, opbrengen en confisqueren.

In conformité van dien en na die practijck soude de Nederlantse Compagnie, soo naest sy Meester van Masulipatnam was geworden, de Engelsse Compagnie alle Navigatie en Commercie mede hebben mogen ontseggen.

Want, hoewel de Nederlantse Compagnie haer van die Stadt maer alleen heeft bedient en die in possessie genomen, om den Koning van Golconda daer door te eer tot reden te brengen:

Soo kon deselve evenwel niet seker weten, of dat sodanig na haer verwagting soude komen te succederen, en veel min, hoe lang dat soude aenlopen.

Ondertusschen konden sy haer bedient hebben van dat Recht, dat andere Natien, en specialijcken mede de Engelsche, gelijck als is gesegt, buyten Europa gebruycken; oock de Engelsche Compagnie mede in Oost-Indien practiseert; doch waer van hier na breder sal werden gesproken: hoe kan dan qualijck geduyt en de Nederlantse Compagnie tot een verongelijckinge geimputeert werden, dat sy alleen begeert heeft, dat d'Engelsche na' t verloop van acht Weken geen Goederen meer te Lande in de Stad souden mogen laten komen of Correspondentie met de Vyanden van de Nederlantse Compagnie te Lande houden?

Want den uytvoer van al, 't gene van het believen van d'Engelsse Compagnie soude zijn geweest, in en na 's Vyants Lant, en voort alle invoer van daer na binnen, daer den Vyant met een Leger rontom deselve lag geposteert, soude een al te sorgelijcke sake voor de Nederlantse Compagnie zijn geweest.

Immers, soo lang sy de Stad in haer gewelt hadde, konde en mochte sy in saken van die natuur ordonneren en disponeren na haer welgevallen.

Selfs soude niemant haer dat qualijck konnen afnemen, ingeval sulcks hier in Europa was gedaen.

Dat men, namentlijk, in een Stad, die te Lant beset en belegert is, komt te verbieden alle in en uytvoer van en na buyten, en dat door 's Vyants Leger heen:

Die buyten des dat niet soude konnen noch willen gedogen.

Maer genomen, dat dit al eenigermaten soude konnen werden gecontroverteert of in dispuyt getrocken, des neen,

Soo soude ondersocht moeten werden, of haer door dat aenschrijven of die Insinuatie eenig nadeel is toegebracht.

Gelijck hier voren is gesegt, zijn d'Engelsse selfs uyt Masulipatnam geweecken en na buyten geretireert uyt vreese van den Brant.

Ten anderen, seggen sy niet, dat haer eenig hinder of belet in haer Traficq is aengedaen: ter contrarie hebben sy tot antwoort op die Insinuatie gegeven, gelijk als dat in de voorsz. Bylage van de Memorie van den Heer Albeville is te sien, dat sy dies niet-tegenstaende in haer Traficq souden continueren, als te voren.

Ten

Ten derden, hebben d'Engelsse meer andere Comptoiren by of niet verre van Masulipatnam, alwaer sy haren Handel sonder bekommering hebben konnen drijven; selfs is Madraspatnam en 't Fort St. George, dat haer eyge Plaets en Fortresse is, mede in 't selve Rijck van Golconda, en, daer sy haer Hooft-Comptoir hebben, al mede daer omtrent gelegen.

En, dewijl sy hare Goederen uyt dat Rijck daer soo wel, als tot Masulipatnam, konden ontfangen, soo komt daer uyt te meer te blijcken, hoe t'eenemael ongerijmt is de ons aengewrevene suspitie, van de Engelsse Compagnie in hare Commercie op en in 't Rijck van Golconda notabelijck te hebben willen verongelijcken.

Het volgende vierde Point, spreeckende van het maecken van privative Contracten met dese en geene Vorsten in Oost-Indiën over eenige Waeren of Gewassen, in hare Landen vallende of groeyende, sal hier nae onder de materie van de West-Kust van Sumatra verhandelt werden.

Komende dan tot het tweede Hooft-point, namentlijck d'Infractie en schade, die ons Volck d'Engelsse souden hebben aengedaen op Batancapas, gelegen op de West-Kust van Sumatra, daer op sullen wy met U Hoog Mog: permissie mede voor af laten gaen een nader Verhael van de gelegentheyt van die Landen, en dan vervolgens komen tot de saecke selfs.

Het is dan sulcks, dat de voorsz. Kust is verdeelt in verscheyde Lantschappen en Jurisdictien, daer van Boncoulo, Sillebar en voort van daer Zuydelijck aen tot verre voorby de Straet Sunda behooren onder den Coningh van Bantam, en wederom van Boncoulo Noordelijck op tot aen Sinckal toe onder de Nederlantse Compagnie. De Vorsten en Volckeren dier Landen zijn ten deele de Nederlantse Compagnie onderhorigh geworden voor en in erkentenisse van de weldaden, die sy van deselve hadden ontfangen, en d'oppressie, daer uyt men haer met veele kosten en lasten hadde geredt, en waer tegens wy weder derselver Protectie hebben aengenomen en belooft:

Ende ten deele in de Oorlogen, die dese oproerige en troulose Volckeren tegens de Nederlantse Compagnie hebben gevoert, en door de Wapenen t'ondergebracht, soo verre, dat sy, boven de erkentenisse van de Opperheerschappye van de Compagnie, haer door Contracten hebben verbonden, alle de Peper en andere Waeren, in haer Landen vallende, aen de geseyde Compagnie met seclusie van alle andere Volckeren, soo Indianen, als Europise, ten seeckeren Prijse te leveren.

En is voort aengaende Bonculo en Sillebar waer, dat de Engelsse Compagnie eenigen tijt geleden met eenige Macht daer is verscheenen en possessie van die Plaetsen heeft genomen onder pretext, dat den oude of gewese Coningh van Bantam gedurende den Civilen of den Inlantschen Oorlog, waer in hy gevangen is geworden, haer den vryen Handel en Inwooninge op Sillebar soude hebben vergunt; doch, uyt de laetste Plaetse door de Wapenen van den tegenwoordigen Coning van Bantam verdreven of verjaeght zijnde, haer tot Boncoulo sterck gemaeckt of een Fortresse aldaer heeft opgeworpen, daer sy alsnoch blijft post houden, en al notable partyen Peper van daer vervoert en ons ontrocken heeft; wy seggen ontrocken, alsoo deselve aen ons by Contract, met Bantam gemaeckt, is verbonden.

Waer door, hoewel ons indracht is geschiet en geen kleyn nadeel aengedaen, soo sullen wy niettemin dat voor-by-gaen, als niet onkundigh zijnde, dat soodanige Contracten of Verbonden, met Vorsten aengegaen, in welckers Landen wy alleen

bloote Contracten, en voort niet anders, als Logies of Factoryen, hebben, ons geen recht geven, om andere Natien 't inkopen en vervoeren van die Waren feytelijcken te beletten; maer dat men daer mede moet laten geworden die geene, die Heer en Meester van die Landen is.

Maer dat wy souden moeten gedogen, dat andere Natien souden komen trafijcqueren in Landen, daer wy nessens soodanige Contracten mede de Superioriteyt hebben of exerceren, en dat sy daer-en-boven tot securiteyt van haren Handel in die Landen mede sullen mogen Forten bouwen, is een saek, die yemant van een gesont en ongepassioneert oordeel niet soude dencken, te sustineren; en nochtans is dit de questie, die men in desen sal moeten ventileren.

Gelijck als is gesegt, heeft de Engelsche Compagnie haer niet alleen niet gecontenteert daer mede, dat sy haer tot Boncoulo, het Territoir van Bantam, ter neder geslagen en daer een Fortres gebouwt heeft, maer is selfs tot Indrapoura Noordelijcker aen geavanceert, en daer insgelijckx post gevat en een Fort opgeworpen tegens de Protesten, by die van de Nederlantse Compagnie met minnelijcke onderrechting van 't Recht, haer competerende, gedaen, en dat in een Lantschap, de gemelde Compagnie al van veele Jaren af onderhoorig en daer sy nessens de Contracten, met die Volckeren aengegaen, alle Acten van Souverainiteyt exerceert; als haer die by Contracten, hier te Lande berustende, opgedragen zijnde; en dat is het geene, waer over de Nederlantsche Compagnie meent, reden te hebben, om haer ten houghsten te beklagen; doch waer van hier na breder sal werden gesproken.

Genoegsaem van deselve natuur is mede Batancapas, daer van in de voorsz. Memorie en Bylagen speciale mentie wort gemaeckt, gelegen tusschen Indrapoura en Sillida, ongevaer 3 a 4 mijlen van de laetst-genoemde plaets, dese Compagnie eygen, waer die van d'Engelsse Compagnie selfs voorgeven, dat sy by of over ons voorsz. Fort mede een Fort hebben gemaeckt; doch waer in wy haer souden hebben gepræveniceert, en over welcke præventie sy haer in de voorsz. Bylagen voornamentlijck beklagen; doch al mede sonder eenig 't minste fondament; gelijk uyt 't volgende klaerlijck sal blijcken.

De Historie, soo als dit sig heeft toegedragen, is dese; Na dat de Sapoele-Bovenlandaers, waer onder Batancapas mede behoort, trouwlose en oproerige Volckeren zijnde, eenige malen, en noch jongst, tegens de Nederlantse Compagnie waren opgestaen met verbrekinge van de trouw, die sy aen deselve hadden beswooren, en van de Contracten, met deselve te vooren aengegaen, heeft deselve Nederlantsche Compagnie haer in Maert, 1686, op hare verdemoediging en 't nederleggen der Wapenen in genade weder aengenomen ende een nader Contract met deselve aengegaen, waer by sy voortaen alle trouw, gehoorsaemheyt en onderdanigheyt aen de Nederlantse Compagnie beloven; voort der selver Commandeur tot Padang, zijnde de Hooft-Plaets van de geseyde Compagnie op de voorsz. Kust, te respecteren en te gehoorsamen, sonder oyt daer van af te wijcken, op Pœne, van voor Vyanden te werden verklaert, en onderwerping van de eeuwige Vloeck Godts over haer en hare Nakomelingen, en dat onder de vordere conditie; dat alle het Gout, Peper en andere Koopmanschappen, in die Landen vallende of daer aengebracht werdende, alleen sullen zijn en blijven voor de Nederlantse Compagnie, mits daer voor de ordinaris Prijs betalende; gelijk als dat breder is te sien by 't voorsz. Contract, onder

de Nederlantſe Compagnie beruſtende, in dato den 15 Maert, 1686, en ſulks ſo veel
Maenden, voor dat die van d'Engelſſe Compagnie na haer eygen voorgeven tot Ba-
tancapas zijn verſcheenen.

Van deſe trouw en gehoorſaemheyt heeft de Engelſche Compagnie getracht
gehad, deſe Luyden tot Batancapas weder af te leyden en tot haer te trecken, en, om
haer van deſelve te beter te verſekeren, als wetende, wat ſlagh van Volck het is en
hoe weynig te vertrouwen, een Fortreſſe in haer Lant gemaeckt; doch waer in
de Nederlantſe Compagnie haer, na haer eygen ſeggen, met 't begrijpen van een ge-
lijck Fort heeft gepræventeert.

In deſen toeſtant van ſaken is het gebeurt, dat, eenige van de afgevalle Radias met
haer Volck de onſe in de voorſz. poſt ten byweſen van 6 Engelſſen Vyandelijk aen-
taſtende, de onſe uyt het Fort een Kanon-ſchoot onder deſe Inlanders hebben ge-
daen, waer door, ſoo de roep ging, vier van de voorſz. Inlanders om 't leven ge-
raeckt zijn. Dan, gelijck in ſoodanige gelegentheyt van tijden en ſaken de Luy-
den niet alle even oproerig of van een ſentiment zijn, ſoo zijn die geene, die trou
gebleven waren, d'afvallige tegen gegaen en hebben deſelve van daer verdreven, en
't Fort van d'Engelſe vermeeſtert, en, ten ware onſe tuſſchenkomſte, ſouden ſy alle
de Engelſſe in die retraite mede om den hals gebracht hebben. 't Geen ſy Luyden
daer hadden achtergelaten, heeft men haer, voor ſoo veel bekomelijck is geweeſt,
volgens hare Brieven niet alleen doen gewerden; maer, dat meer is, haer op haer
verſoeck van koſt en dranck en verdere Proviſien voorſien, en waer voor ſy by ha-
re voorſz. Brieven oock hare uytterſte danckbaerheyt hebben betoont, zijnde de-
ſelve gedateert den 22 en 26 Auguſtus des voorſz. Jaers 1686, alle onder de Com-
pagnie beruſtende; in de laetſte van dewelcke door een van haer Volck wort ge-
ſchreven, dat hy daer, te weten tot Batancapas, was gekomen, met ordre, om te ſien,
of hy de Stucken Canon die, NOTA, de Maleyers in die attacque en in dat Fort
van daer hadden genomen, wederom konde krijgen; dan, ſiende, dat ſy te veel Gelt
voor deſelve eyſchten, dat hy weder na Indrapoura ſoude keeren en ſijn Opper-Hooft
daer van rapport doen,

En is voorts in deſen noterens waerdig, dat in de voorſz. Bylage, tot de voor-
verhaelde Memorie van den Heer d'Albeville ſpecterende, wort geſeght,
dat ten ſelven dage, als ſy Engelſe tot Batancapas aenquamen, onſe Bedienden haer
een Proteſt hadden geſonden, haer daer by aenradende, dat ſy haer van de Maleyers
ſouden hebben te wachten, met een beklag (dit zijn haer eygen woorden) over het
ongelijck, dat d'Engelſſe ons aendeden; dat ſy namentlijck haer en tot Batancapas
en tot Indrapoura, beyde Plaetſen, die de Nederlantſe Compagnie toebehoorden, qua-
men eſtabliſſeren, en dat twee dagen daer na d'onſe haer noch een tweede Proteſt
hadden laten toekomen.

De ſaken dan in facto ſodanig, als is geſegt, gelegen zijnde, ſoo is de vrage,
wie van beyde de Compagnien, de Engelſſe of de Nederlantſe, hier uyt Actie is ge-
boren en wie van beyde reden van klagen heeft? Indien de Nederlantſe Compa-
gnie met hare jongſt ingekome Schepen uyt Ooſt-Indien volgens hare verwach-
tinge hadde gekregen alle de particulariteyten neffens de Beſcheyden, hier toe be-
hoorende, deſelve ſoude niet nagelaten hebben, hare rechtvaerdige klachten tegen-
woordig U Hoog Mog: mede ordentelijk te doen voorkomen; maer, dewijl de Brie-
ven van de Regeering tot Batavia medebrengen, dat ſy die noch eerſt met de Schepen
van

van de West-Kust te gemoet sagen, sal de Nederlantse Compagnie deselve tot nader gelegentheyt moeten reserveren.

Alhoewel by 't vorige verhael genoegsaem consteert, wat kracht en gewelt, mitsgaders indracht, die van d'Engelsse Compagnie ons so tot Indrapoura, als tot Batancapas en elders, hebben aengedaen, en dat 't dienvolgende ons aen geen Recht ontbreekt, om daer over reparatie en satisfactie te eysschen.

Het geene by de Engelsche Compagnie hier tegens wort ingebracht, soo als dat in de voorsz. Bylage van de Memorie van den Heer d'Albeville is vervat, bestaet daer in:

Eerstelijk, dat den Keyser van Manicabo haer dat Lant soude hebben opgedragen, om haer daer te establisseren en dat hy twee van sijn Soons tot dien eynde had afgesonden, welke d'Engelsse daer hebben ingevoert.

Ten anderen, dat, sy uyt kracht van dien een Fort aldaer gebout hebbende, wy in tijt van Vrede dat met gewelt souden hebben aengetast, en dat alleen tot des te meer versekering van onsen Peper-Handel.

Ten derden, dat men verachtelijk soude hebben vertreden en gescheurt het Pavillioen van den Hoogst-gedachten Koning.

Ten vierden, dat d'onse uyt 't Fort op d'Ingesetenen te Betancapas, of die daer met haer goet te Markt quamen, souden hebben geschoten.

En ten laetsten, dat ons Volck haer souden hebben ontrooft en benomen alle de Koopmanschappen, Effecten, Silver-Werck, Canon en het geen sy verder daer hebben gehadt.

Belangende 't eerste poinct, so consteert, dat de Nederlantse Compagnie van lange Jaren af heeft gehad en als noch heeft de Heerschappy in en over de Landen, daer in Batancapas is gelegen.

Dat 't voorsz. Gesag en Heerschappy aen haer noch jongst in Maert, 1686, met seer avantagieuse conditien op een nieu is gedefereert en sy daer op in het vredig besit zijn herstelt.

Dienvolgende is niemant wettig of gerechtigt geweest, dat Lant aen de Engelsse op te dragen of over te geven.

En specialijcken niet den Keyser en de twee Princen, sijne Soonen, daer van het voorsz. Engelsch Geschrift in 't brede gewag maeckt.

Want, wat de gemelten Keyser aengaet, die d'Engelsche noemen, te wesen de Manicabose Keyser, is waer, dat boven of midden in 't Lant van Sumatra, 't welck zijn de Landen van Manicabo, seecker Vorst of Keyser regeert.

Maer dat die in de benede Landen soude zijn gekomen en d'Engelsse, nae haer voorgeven, aldaer hebben geëtablisseert, gelijck sy dat mede poseren, met overgeving van die Landen aen haer, zijn pure verdichtselen en het welck by haer in der eeuwigheyt niet sal werden bewesen.

Als zijnde constant, dat die Keyser noyt in de benede Landen is geweest.

Oock hebben in voorgaende tijden deselve benede Landen gestaen onder het geusurpeerde Opper-gesagh van de Coninginne van Achin.

Doch welck jock sy voor lange Jaren van haer hals geschoven en haer onder de Heerschappye van de Compagnie begeven hebben, die haer oock heeft aengenomen, tegens alle en een yder te protegeren en te beschermen.

Dan is evenwel volgens de Brieven, die wy jongst gekregen hebben, mede waer,

dat in die benede Landen twee jonge Borsten zijn verscheenen, die haer voor Princen hebben uytgegeven, die oock by eenige daer voor zijn erkent geweest en by andere weder als Falsarissen gedecrieert en verworpen.

Maer, genomen, dat het al de rechte en wettige Princen, selfs Soonen van den Manicabosen Keyser, waren geweest, dat geensints sal blijcken, wat macht en authoriteyt hebben die gehad, om d'Engelsse daer te etablisseren, selfs het Landt haer op te dragen, of wat waerschijnlijckheyt kon der geimagineert worden, dat sy sulcks souden hebben gedaen?

Daer noyt iemant van de Engelsse Compagnie boven in 't Lant by dien Keyser is geweest, selfs niet die van de Nederlantse Compagnie, niet-tegenstaende die meer, als veertig Jaren, daer beneden op de Kust huys gehouden heeft.

Dat die Princen daer toe last en ordre van haer Vader souden hebben gehad, wert by de Engelsse selfs niet geseydt, veel min bewesen.

En, by aldien sulcks al wiert bewesen, soo soude te examineren staen, of dessels macht en authoriteyt al soo verre quam te strecken: In allen gevalle is voor de Nederlantsche Compagnie genoeg, dat wy, volgens d'eygen bekentenisse van de Engelsse, niet alleen voor haer daer zijn geweest; maer dat wy selfs drie dagen voor haer aenkomste ons daer hebben sterck gemaeckt, en dat, soo als sy daer by voegen, op een Rots.

Waer by noch komt en 't welck in cas subject mede t'eenemael is decisoir, dat in de eygen geproduceerde Brief van d'Engelsse, aen de voorsz. Memorie van de Heer Albeville geannexeert en waer aen deselve sig gedraeght, wordt geseydt, dat de voorsz. soo genoemde Princen souden hebben verklaert, dat, by aldien de Hollanders haer selven tot Batancapas voor de Engelsse souden komen te etablisseren, d'Engelsse alsdan daer van souden wesen gefrustreert: een tael, gevoert by die geene, van wien d'Engelsse haer pretens Recht seggen bekomen te hebben: Nu is dat soodanigh uytgevallen.

Indien evenwel de Keyser van Manicabo eenig Recht op die Landen soude mogen pretenderen, en sustineren, dat wy die onwettigh souden possideren, gelijck dat in geenen deele is te verwachten, soude dat een saecke zijn, die wy met hem, en niet met d'Engelsse, souden moeten demeleren.

Het tweede Point is mede buyten de waerheyt; te weten, dat ons Volck haer dat Fort met gewelt soude hebben afgenomen: De Engelsse seggen selfs in sekeren Brief, aen de voorsz. Memorie annex, dat ons Volck tot verscheyde malen de Maleyers soude hebben aengeweest en gepresseert, om de Engelsse aen te tasten.

Wijders, dat eenen van Mechelen, die in de voorsz. Bylagen wort genaemt Machalon, zijnde geweest het commanderende Hooft van de onse aldaer, de Engelsse soude hebben aengeseydt en gewaerschout, dat sy haer souden hebben te sauveren: dat de Maleyers haer anders souden doot-slaen.

Doch dat, sy Engelsse die bedreygingen niet achtende, ons Volck eyndelijck de Maleyers soude hebben gecommandeert, de Engelsse op 't lijf te vallen.

Van welck laetste, indien men het bewijs soude moeten te voorschijn brengen, soude 't selve verre te soecken zijn: ter contrarie is dat een seecker teecken, dat d'onse haer daer van hebben willen onthouden.

Dan 't wort niet ontkent, dat onse Maleyers, dat is die het met ons hebben blijven houden, de hare, namentlijck de Rebellen, hebben aengetast; mitsgaders het Fort, dat meest by deselve is beset geweest, hebben geoccupeert.

Zijnde aenmerckens waerdigh, dat d'Engelsse selfs niet seggen, dat een eenigh Mensch van de hare in die Actie is doot gebleven: de reden is, om dat wy daer zijn voor geweest en dat met alle macht belet hebben.

Maer geposeert, dat het waer was, des neen, dat ons Volck haer dat Fort afhandigh hadde gemaeckt, wat soude daer aen verbeurt zijn geweest, dat wy haer hadden gejaegt of verdreven uyt een Fort, dat sy in ons weerwil hadden geleyt in een Lant, daer ons de Heerschappye competeerde, en dat tegens een Fort of Sterkte aen, te voren by ons aldaer gemaeckt, na dat wy haer door twee Protesten hadden gewaerschout, en sonder dat sy daer na in het minste hadden willen luysteren?

In plaetse, dat men hier over komt klachten in te brengen en de Nederlantse Compagnie te beschuldigen, behoorde men haer danck te weten, dat men haer Volck soo minnelijck en soo goedertieren heeft gehandelt; selfs van de doot bevryt.

Gelijck als eenen Samuel Pats, die het Commando van wegen de Engelsse daer doenmaels hadde, neffens eenen Jan Becton in haer voorschreve Brieven dat oock hebben gedaen.

Indien een van onse Soldaten het Pavillioen van den Coning van Engelant, aldaer opgerecht, verachtelijck soude hebben in stucken gescheurt, waer van het derde Point spreeckt, en soo dat al waer was, des neen, alsoo d'onse schrijven, dat de Engelsse selfs hare Vlagge hadden ingehaelt, en 't welck oock wel 't apparentste is, dat by haer is gedaen, siende het gevaer, dat haer was naeckende, wat doet dat al mede ter saecke, of wat Crimen kan men daer uyt tot laste van de Nederlantsche Compagnie infereren?

Waerom hebben de Engelsse haer Conings Vlagh in een anders Lant of Territoir op die wijse ge-exposeert?

Zijnde kennelijk, dat men daer geen respect aen een vreemde Vlag schuldig was.

Dat de onse, nae inhoude van 't voorsz. vierde Point, uyt het Fort met Canon geschoten hebben, is waer.

Maer dat is geschiet, na dat de Maleyers ons eerst en alvoren Vyandelijk hadden aengetast.

En, schoon dat sy dat niet hadden gedaen, soo hebben wy ons doen daer in voor d'Engelsse Compagnie niet te verantwoorden.

De onse heeft het vry gestaen, met die geene, die haer afgevallen en sulcks haer Rebellen waren, te handelen soo, als sy dat geraden vonden.

Had men haer vry harder getracteert of op een Vyantlijcker wijse tegen gegaen, sy souden het wel hebben verdient.

De berovinge, in 't laetste Point vermelt, wort by de Nederlantsche Compagnie ontkent, dat door haer Volck soude zijn geschiet.

Hebben 't de Maleyers gedaen, gelijck als dat in diergelijcke gelegentheden niet vreemt is en te meermalen geschiet, ons staet dat niet te verantwoorden; zijnde 't geene, daer van by het Volck van de Nederlantsche Compagnie is geborgen, haer gerestitueert; gelijck als dat blijckt by de voorverhaelde Brieven, waer by d'Engelsse klagen, niet dat ons Volck haer Geschut soude hebben genomen; maer seggen, dat de Maleyers dat souden hebben gedaen en dat het onder deselve noch was berustende.

Indien dan de Maleyers het Geschut hebben konnen nemen en weghvoeren, hoe veel te meer hebben sy wegen dat andere goet dat konnen doen?

Dienvolgende is het van noch een nader en onwederspreeckelijcker bewijs, dat ons Volck haer met dat werck niet heeft gemoeyt, veel min, dat sy die berovingen soude hebben gedaen.

Boven 't welcke de voorsz. Pats in sijn voorsz. Brieven oock alleen versoeckt, dat men soude willen sien, machtig te worden en hem laten toekomen sijne Boecken en Geschriften; soo oock twee Luyden, van haer wegh gelopen, neffens een Moor, en voort wat Kost en Dranck, sonder van 't andere in 't minste te vermanen; als wel wetende, dat sulcks niet in onse, maer in handen van de Maleyers was, soo 't al van eenige importantie mochte zijn geweest, gelijck als wort vertrout van neen; want in soodanigen Plaets, daer men 't pericul dagelijcks voor oogen sagh en daer sy hare Chaloupen en Vaertuygen voor of aen de Wal hadden en alles daer in konden bergen, is het wel te beseffen, dat sy niet anders daer sullen hebben gerisqueert, dan 't geene sy hebben willen quijt wesen; zijnde buyten des, het geene 't Volck van de Nederlantsche Compagnie heeft konnen sauveren of uyt de handen van de Maleyers krijgen, haer, als voren, gerestitueert.

En hoe konnen dese Luyden hier gehoort of hoe kan eenig geloof aen haer seggen gegeven worden, en specialijcken, dat alle, 't geene gerooft en haer ontnomen was, in handen van 't Commanderent Opperhooft van de Nederlantsche Compagnie aldaer soude zijn gebracht geweest, gelijck als dat in de voorsz. Bylage van de Memorie van de Heer Albeville affirmative wort geseyt, daer sy niet alleen in Indiën geswegen, maer dat Commanderende Opperhooft selfs by Brieven voor alle bewesen Vruntschap bedanckt hebben?

Soude de voornoemde Pats, wanneer hy schreef, dat hy het Goet, in sijn voorsz. Brieven vermelt, ontfangen hadde, niet met eenen versocht hebben, dat hy het vordere mede soude mogen bekomen? Buyten twijffel ja.

En nochtans ontsiet men niet, met soodanige verdichtselen al mede voor den dagh te komen, om, waer 't mogelijck, alles des te odieuser te doen voorkomen.

Dan het schijnt, dat de Engelsse Compagnie in de gewoonte soeckt te blijven, om met hare klachten, hoe ongegront en futijl die oock souden mogen zijn, in de voorbaet te wesen, om de Werelt daer door, waer 't doenlijck, te preoccuperen en in deselve een vooroordeel tot prejuditie van de Nederlantse Compagnie te verwecken; dan 't welck haer in desen soo wel sal komen te missen, als het haer in 't werk van Bantam is ontschoten.

Dit is dan 't geene, waer over in de voorsz. overgeleverde Memorie wort geklaeght en geseydt, dat het desseyn van de Nederlantsche Compagnie niet anders soude wesen, als door injustitie, gewelt en oppressie haer toe te eygenen de gantsche Trafficq in Oost-Indiën, en dat noch, gelijck als daer wort bygevoegt, by continuatie; van gelijcken, dat sy verhopen, dat sijn meer-hoogstged: Majesteyt ter goeder uren soodanige remedien sal gebruycken, waer door alsulcke gedurige indrachten en invasien van de Nederlantsche Compagnie mogen werden voorgekomen. Dan wy wilden die van de Engelsse Compagnie wel gevraegt hebben, waer uyt dat sy dat souden konnen infereren en vast maecken, dat die van de Nederlantse Compagnie dat oyt of oyt getracht hebben te doen, ten ware dat men die illatien soude willen maecken uyt saecken van diergelijcke natuur, als by de Engelsse Compagnie in desen zijn voortgebraght, welckers ongegrontheyt hier voor naekt en klaer is aengewesen.

Buyten 't welcke notoir is, dat de Landen in Asia en Africa soo groot en menigvuldigh en de Districten soo oneyndig zijn, dat het van een groote verwaentheyt, ja dwaesheyt, soude wesen, sulcks te dencken; men laet staen d'absolute onmogelijckheyt, om dat t'effectueren. 't Is waer en 't welck met eenen sal strecken tot beantwoording van het vierde hier voor gereserveerde Point, dat de Nederlantsche Compagnie met eenige weynige kleyne Vorsten Contracten heeft gemaeckt over den seclusiven of privativen Handel van dese en geene Waeren, in hare Landen vallende; maer, indien de Engelsse Compagnie soude willen sustineren, sulcks een ongeoorlofde saecke te wesen, soude sy haer eygen doen daer in moeten condemneren en haer eygen Vonnis medebrengen. In voorgaende tijden, en waer van verscheyde exempelen konnen werden geallegeert, heeft d'Engelsse Compagnie selfs soodanige Contracten gemaeckt, en dat buyten ons alleen; oock eenige met ons t'samen, wanneer wy namentlijck met haer in een naerder Verbont waren, te weten in den Jare 1619 en volgende Jaren, daer van de publijcque Geschriften ten vollen getuygen.

Doe de Engelsse Compagnie soodanige Contracten met ons t'samen had, was het naer haer gevoelen geoorloft en mochte seer wel bestaen.

Nu de Nederlantsche Compagnie dat alleen buyten haer doet, als zijnde tegenwoordigh met de Engelsse in Oost-Indien in geen de minste Societeyt of Gemeenschap, wort het by haer gecondemneert en voor onbehoorlijck uytgekreten.

Sy behoorden noch indachtigh te wesen, dat de Engelsse Koopluyden in voorgaende tijden alleen in Contract hebben gehad alle de Cavyjaer, in Ruslant of Moscovien vallende.

Dat sy selfs in Oost-Indien, dat noch nader komt, mede diergelijcke Contracten heeft gehad en noch soeckt te maken, voornamentlijck op de Kust van Mallabar.

Dat de Nederlantsche Compagnie hier en daer Forten heeft tot verseeckering van haren Handel en om de Volckeren dier Landen te doen nakomen de Contracten, die wy met haer hebben gemaeckt, kan insgelijcks voor geen ongeoorlofde saecke werden aengesien, of de Engelsche Compagnie moet al mede daer in haer selven in 't ongelijck stellen; want daer toe heeft sy mede haer Forten tot Bonculo en Indrapoura gemaeckt, en wijders getracht, het selve mede tot Batancapas te doen; zijnde onbegrijpelijck, dat de Engelsse Compagnie ons hier in komt culperen en dit als een groot quaet t'onsen laste te brengen, daer sy niet alleen voor-gehad, maer selfs ondernomen heeft, op Priaman, mede op de West-Kust van Sumatra gelegen (een Lant, de Nederlantsche Compagnie onderhoorig en alwaer deselve insgelijcks een Fortresse heeft) niet alleen haer ter neder te stellen; maer selfs volgens het Octroy of Chartres, door desen tegenwoordigen Koning haer daer toe onder anderen mede specialijck verleent, een Royale Fortresse, en dat met 40 Stucken swaer Kanon voorsien, en daer by een gantsche Stadt te bouwen; Magasijnen, Scheeps-Timmerwerven en alle andere Huysen en Getimmerden te maecken; een Hof van Justitie en Admiraliteyt daer op te rechten, en haer aldaer voortaen te stellen en te gouverneren op deselve wijse, gelijck de Nederlantsche Compagnie (soo luyden hare Brieven en Ordres) in hare Plaetsen gewoon is, te doen; met recommandatie aen de hare, dat sy in 't bouwen van dat groot en aensienlijck Fort souden hebben te letten op de versekertheyt van haer Volk niet alleen tegens (NOTA) de wrevelachtige Volkeren van Sumatra van binnen, maer ook, dat wederom te noteren staet, van Buytenlantse Vyanden, de Hollanders.

Ende, hoewel dat desseyn geen voortgang heeft gehad, doordien die van d'Engelsse Compagnie, met hare Schepen daer komende, bevonden, dat de Nederlantse Compagnie daer selfs een Fort hadde, en dat sy, sulcks willende in 't werck stellen, ons op een Hostile wijse van daer souden hebben moeten verdrijven, apparent dat sy daer toe noch niet hebben derven treden, soo souden wy nochtans die van de Engelsse Compagnie mede wel willen gevraegt hebben; dat, by aldien sy die Stadt volgens haer concept hadden in wesen gebracht, of sy die niet alleen voor haer souden hebben gehouden en of sy wel gedoogt souden hebben, dat wy nessens haer in dat Lant souden hebben komen negotieren?

Want dan soude haer dat Fort en die Stad, met soo veel kosten gebouwt, onnut en maer tot een last geweest zijn.

Indien sy nu by of omtrent Priamam, gelijck daer verscheyde Vorsten of Volckeren zijn, die yder apart hare Jurisdictie en gesag gehad en gevoert hebben en die haer van voorgaende tijden af onder ons hebben gesubmitteert, eenige van die Vorsten door de Wapenen hadden overwonnen, of dat die haer selven goetwilligh hadden gestelt onder die van de Engelsse Compagnie en met deselve Contracten van privativen handel aengegaen, schoon sy in dat Lant juyst geen Fortresse hadden gemaeckt, ingevalle de Nederlantse Compagnie daer tegens hadde willen indringen en een Fort maecken, en haer alsoo priveren van 't gesag, mitsgaders ontrecken de vruchten en 't voordeel van de Contracten, die sy met die Volckeren souden mogen hebben gemaekt, souden sy ons niet met goet Recht dat hebben mogen beletten, ja met gewelt daer van daen drijven? Ongetwijffelt ja.

Indien dan dat de naem meriteert van injustitie, gewelt en oppressie, wanneer men buyten Europa door rechtvaerdige middelen den handel in dese en geene Landen tot sig soeckt te trecken en alleen toe te eygenen, weten wy niet, hoe dat sal konnen werden daer van vry gekent het doen en bedrijf der Engelsse in Carolina, Virginia, Nieu Engelant, Lant-streken van sodanige étenduë, dat alle, het geene de Nederlantse Compagnie in Oost-Indien besit, niet eens daer by te pas komt; voort Jamaica en elders.

So dat daer is geoorloft, waerom mag de Nederlantse Compagnie dat niet doen in Oost-Indien? of ten ware men konde aenwijsen, dat in West-Indien een ander Recht soude wesen of plaets hebben, als in Oost-Indien.

Maer, om alleen te blijven binnen Oost-Indien, sal de Nederlantsche Compagnie gaern hooren, waer toe dat komt te strecken het occuperen van Sillebar, Boncoulo, Indrapoura, Batancapas, &c. en 't leggen van Forten aldaer, en voornamentlijk mede, indien haer desseyn op Priaman hadde gesuccedeert, anders, als om alleen te jouïsseren van den Handel en tot haer te trecken de Peper, in die Landen vallende. Priaman heeft men soo sterck trachten te maecken, immers was dat de ordre, om te konnen wederstaen de Hollanders, en dat, gelijck sy die noemen, hare Vyanden.

Soo de Nederlantse Compagnie in dier voegen by haer te Boeck staet, soo is 't niet vreemt, dat hare Bedienden in Indien daer op uyt zijn, om ons alle spijt, ongelijk en overlast aen te doen.

Daer ter contrarie de onse volgens de Brieven, die wy van tijt tot tijt uyt Indien bekomen, die van de Engelsse Compagnie in alles, soo veel doenlijck, soecken te complaceren en te wille te wesen, en dat in opvolging van de last en ordre, die men haer successivelijck van hier komt te geven; specialijcken mede ten insichte, om,

waer 't mogelijck, van U Hoog Mog: af te houden en deselve te bevrijden van klachten en verdere moeyelijckheden, daer mede men deselve soo dickmaels komt ontrusten; maer, hoedanige condescendence men komt te gebruyken, en wat gemak men in alles toebrengt en hoe veel dat men over ons laet gaen, soo seggen nochtans de voorsz. Brieven successivelijk, dat het niet, als Oly in 't Vyer, is, en dat sy daer op maer te stoutmoediger worden.

Had men in den beginne op Indrapoura tegengegaen en belet, dat sy haer daer niet hadden konnen ter neder-setten, waer toe 't Recht ons niet konde werden gedisputeert, sy souden van Batancapas wel van daen gebleven gehad hebben; en sulks soude dese moeyelijckheden daer over niet zijn voorgevallen; onse condescendence en toegevenheyt deselve alleen veroorsaeckt hebbende.

Indien'er oyt een infractie is gepleegt en onrechtvaerdigheyt begaen, is dat in dit werck op de West-Kust geschiet.

Doch 't welck de Nederlantse Compagnie verhoopt, in tijden en wijlen U Ho: Mo: noch nader tesullen doen voorkomen.

Ondertusschen hebben d'onse in Bengale evenwel niet nagelaten, aen de Engelsse jongst dienst te doen, dat wanneer deselve in groote verlegentheyt waren en dat haer door de Mooren alle Levens-middelen wierden benomen, dat door voorspraek en entremise van d'onse die sake by provisie tot een stilstant is gebracht; soo ver is 't daer van daen, dat wy haer niet, als alles quaets, souden willen of dat trachten souden te bewercken.

Ingevalle dat de intentie was geweest, de kans en gelegentheyt was in Bengale daer toe als gebooren, waer door d'Engelsse boven 't verlies van eenige honderden van de hare een onversettelijcke schade in hare middelen en gelegentheyt souden geleden hebben.

Tot Batavia heeft men haer ingenomen, sonder daer toe eenigsints gehouden te wesen, en soo langen tijt gehuysvest, hare Schepen af en aenkomende alle verversingen en benodigtheden doen genieten, onaengesien alle de sluykerijen en morserijen, die haer Volck van tijt tot tijt heeft gepleegt: selfs de Schepen, die seer gebreckelijck en desolaet van de West-Kust zijn gekomen, daer sy ons op de wijse, als is verhaelt, hebben gehandelt, heeft men des onaengesien van alle behoeften niet alleen doen voorsien; maer mede op onse Timmer-Werf doen repareren en vertimmeren.

Indien de Ingesetenen van desen Staet dat in de Caribes, Barbados, Virginia, Jamaica en die Plaetsen quamen te versoeken, soude men haer niet alleen niet admitteren; maer aenhouden en confisqueren.

Op Madraspatnam of 't Fort St. George, dat de Engelsse, als is gesegt, op de Kust van Cormandel hebben, souden wy, in diervoegen daer komende, mede aenstonts afgewesen werden.

Haer Schip, de Royael James, in September 1686 uyt Engelant voor Priaman gekomen wesende met verlies van in de 40 Zeevarende en in de 30 Soldaten, en daer nevens alle de Hooft-Officieren, tot den laetsten Sergeant incluys, in meyninge, om daer een Royale Factory gestabileert te vinden, en in plaets van dien ons Volck daer ontmoetende en sulcks weder van daer vertreckende, heeft men haer op haer ernstig versoeck en dat se voorgaven, dewijl het Mousson begon te verlopen, na Bengale te moeten, tot Padang, onse Hooft plaets aldaer, alle verversinge doen erlangen; maer in plaetse van dien hebben sy 't na Indrapoura geset, daer

sy wel wisten, dat voor haer niet te vinden soude zijn, en de Besetting aldaer van Volk, Amonitie van Oorlog en verdere behoeften voorsien, om 't tegen ons daer te beter te konnen uythouden.

Haer Schip de Herbert, wanneer 't selve in Augusti, 1686, voor Batavia was gearriveert, zijn eenige van 't Volck met gelade Sack-Pistolen in de Stadt gekomen, en ter plaetse, daer sy logeerden, in de nacht querel maeckende en haer daer in van deselve Pistolen bedienende, heeft men haer met behulp van Volck en des Heeren Dienaers moeten disarmeren en haer deselve ontweldigen; sonder 't welk geschapen stont, dat men in een Bloedt-Badt soude hebben geraeckt; sulckx dat men genootsaeckt is geweest, het vernachten van dat Volck in de Stadt te verbieden.

Boven en behalven eenige andere Engelsse Schepen is den eersten December des voorleden Jaers tot Cochin, een Stadt van de Nederlantse Compagnie op de Kust van Mallabar, om sig van Ververssing en Water te voorsien, aengeweest seecker Engels Fregat, genaemt Madras, daer Capiteyn op was Jan Walles, komende van Cormandel en de wil hebbende na Suratte, dewelcke, na dat hy dat bekomen hadde en daer op stilswijgens na Boort gevaren was, onderstaen heeft, des nachts met een welgemonteerde Schuyt te varen aen seecker Moors Schip, dat eenige dagen te vooren van Suratte daer ter Rede was gekomen, en het selve allerwegens doorsocht, terwijl 16 Musquettiers met overgehaelde Hanen daer omtrent vaerdig stonden; begeerende vorder van den Tandel of Bootsman (de Schipper doenmaels tot Cochin aen Lant wesende) sijn Paspoort te sien, dewelcke verklarende, 't selve niet te hebben, hem uyt het Schip heeft gelicht en met veele bedreygingen na sijn Boort gebracht, en daer na gelast, 't voorsz. Paspoort aen Lant te halen; dan, wanneer dien Bootsman weder van Lant was gekomen, vont hy den voorsz. Engelsman vertrocken; hebbende in manier voorsz. de Rede gevioleert, die yder een tot veyligheyt behoort te dienen.

Noch is den 4 van deselve Maent voor Couchin ten gelijcken eynde verscheenen het Engels Schip de Carolus Secundus, met 60 Stucken gemonteert en ongevaer 300 Koppen soo Matroosen, als Soldaten, hebbende omtrent 50 Dooden en 80 Siecken, na dat in Mey daer te vooren uyt Engelant was vertrocken; en, niettegenstaende de Bedienden van de Compagnie, over 't gunt voorsz. is aen den Capiteyn van het selve Schip, Jonathan Andriesz., klachtig vielen, met aenwijsingh van het ongelijck en gewelt, ons aengedaen, soo heeft hy echter hem niet ontsien, diergelijcke visitatie mede te pretenderen in 't reguarde van een ander Moorsch Scheepje uyt Suratte, mede ter Rede aldaer gekomen, en dat onder pretext, dat eenige Engelsse Vluchtelingen daer op bescheyden waren; doch waer van hy hem noch eyndelijck heeft laten diverteren.

Ingevalle die van de Nederlantsche Compagnie Schip of Schepen op de Reede van Madraspatnam, een Stad, gelijk hier voor is gesegt, d'Engelsse Compagnie toebehorende, soude komen te visiteren en in manieren voorsz. daer mede om springen, wat soude dat een geroep en geschreeu in Europa causeren en hoedanig souden d'Engelse haer daer over geledeert houden? en nochtans derven sy dat ondernemen op een van onse Reden en Stroomen.

Men klaegt over infractie en verongelijkingen; maer, indiender oyt een infractie is gepleegt of verongelijckingen yemant zijn aengedaen, is 't dese, en dat in een saecke van sulke tederheyt en gevolge.

Men

Men verswijgt noch, dat d'Engelsse in Bengale, op de Kust van Cormandel, in Suratte en elders blijven continueren, ons Volck te debaucheren en door Gelt uyt den Dienst tot haer te trecken, en 't welck sy nu soo veele Jaren aen den anderen hebben gepractiseert, sonder aensien van de Klachten en Protesten, daer tegens successivelijck gedaen en overgelevert: en, indien men U Hoog Mog: niet soude komen te verveelen met een Verhael van verscheyde andere saecken, daer in men ons 't grootste ongelijck van de Werelt heeft aengedaen, de Nederlantsche Compagnie soude haer vry wat breder konnen extenderen; doch 't welke met U Ho: Mo: permissie tot een andere gelegentheyt sal reserveren.

P. VAN DAM.

Onse Oost-Indische Maetschappy bequam met hare Schepen / rijck geladen in Oogstmaent hier te Lande gearriveert / tijding / dat de oude Coning van Bantam / om dat de Javanen (waer van de voornaemste Belhamels gekrist wierden) hem uyt sijn Gevanckenis te Bantam wilden verlossen en men duchte / dat de jonge Coning sig tot stuyting van de verdere ongemacken aen sijn Vader wel mocht vergrijpen / nevens sijn Vrouwen en eenige Slaven in Slachtmaent des voorleden Jaers door den Commandeur van Bantam in desselfs Sloupen en verscheyde Prauwen statieus af / te Batavia van een Troup Soldaten ingehaelt en op het Casteel op de Punt de Robijn in het Huys van den overleden Commandeur Tack geset was.

Een derde onlust rees uyt de volgende Citatie van den Dr. Burnet / wel een Onderdaen van den Coning van Engelant / maer lang uytlandig geweest en op 't sien wenden van de Regeering in de drie Rijcken sig in dese Provintie hebbende laten naturaliseren.

De Crimineele Brief tegen Gilbert Burnet op 't aenhouden van den Heer Advocaet.

JACOBUS, door de Gratie Gods Koning van Schotlant, Engelant, Vranckrijck en Yrlant, Beschermer des Geloofs: Aen alle onse Beminde, &c. Salut; Doen te weten: Alsoo ons vertoont is by onsen Getrouwen Cancelier, Sr. Johan Dalrymple, de Jonge, dat Gilbert Burnet, (niet-tegenstaende alle de Wetten en Acten des Parlements en de gedurige oeffeningen van dit ons Coninckrijck tegen het uytstroyen van voorbedachte lasterlijcke en Verraderlijcke Talen en Stellingen, tot smaed en nadeel van onse Persoon, Staet en Regeeringe) afwijckende van de vreese Gods, Conscientie, Plicht en Getrouwigheyt, die hy verschuldight is aen ons, sijn Souvereynen en Natuurlijcken Prins, in January, February en de resterende Maenden des Jaers 1682, 1683, 1684, of in January, February, Maert of April des Jaers 1685 verkeert, gecorrespondeert en gemeenschap gehouden heeft met Archibald, gewesene Graef van Argyle, een notoire Verrader, en dat gemelde Gilbert Burnet in sijn Huys in Lincols-Inn-Fields te Londen of in de Voorstad daer van, als oock op andere Plaetsen van ons Coninckrijck Engelant, gedefameert, gescholden, gelastert en uyt voordacht quaet gesproken heeft tot verachting van Onse Persoon, Regeeringe en Authoriteyt; oock tot dien eynde verscheydene Brieven

aen den geseyden Verrader geschreven en van hem wederom Antwoort ontfangen, doe hy in Hollant en andere Plaetsen was: Welcke dingen wel uytdruckelijk strijdig zijn tegen sijn Plicht en Getrouwigheyt aen ons, sijn Souvereynen Heer en Coning: Ook dat hy Correspondentie en Gemeenschap gehouden heeft met Jacob Stewart, Mr. Robert Ferguson, Thomas Stewart, Willem Denholm, Mr. Robert Martyn, bekende Verraders en Rebellen, in de Steden van Rotterdam, Amsterdam, Leyden, Breda, Geneve en verscheydene andere Plaetsen in Nederlant en elders; welke Verraders hy geassisteert en daer mede gantsch opentlijck en sonderschaemte verscheydene Reden en Talen gevoert heeft en Stellingen gemaeckt tot lasteringe, verachtinge en nadeel van Onse Conincklijcke Persoon, Regeeringe en Authoriteyt, en alsnoch hertneckiglijck in de oeffeninge van sulcke ongehoorsame, wederspannige en Verraderlijcke Practijcken tegen Ons en Onse Regeeringe volhart, soo dat den geseyden Gilbert Burnet aen Hoog Verraet schuldig is: Derhalven citeren wy hem, om Persoonlijck den 27 Juny in Tolbuth of het Criminele Recht-huys van Edenburgh te verschijnen, hem aldaer de Wet te onderwerpen en over 't begaen van de bovengemelde misdaden verhoort te worden, en al sijn Meubelen en Goederen in te brengen tot dispensatie en gebruyck van Ons, en dat om sijn ongehoorsaemheyt. Gegeven onder Ons Zegel te Edenburg, den 19 April, 1687, en in 't derde Jaer van onse Regeeringe, &c.

Was gezegelt den 19 April, 1687. THO. GORDONNE.

De Getuygen tegen Gilbert Burnet zijn,

Sr. John Cochran van Ockiltree.
John Cochran van Watersyd.
Mr. Robert West, Rechtsgeleerde, een Engelsman.
Mr. Zacharias Bourne, Brouwer, een Engelsman.
Mr. Willem Cairstairs, Predikant.
Robert Baird, Koopman in Hollant.
Mr. Richard Baxter, Predikant.

Den Doctor gaf hier tegen de onderstaende Defentie in 't licht:

Redenen van Dr. Burnet, waerom hy sijn Verdediging heeft uytgegeven.

Het is my niet onbekent, hoe slecht een ingang dat het heeft, wanneer iemant sijn onschult bepleyt; voornamelijck wanneer men tegens hem procedeert uyt den naem van sijn Natuurlijcke Prins, aen welcken hy sulck een diepe Plicht verschult is; en dit is 't, dat my soo lange in een eerbiedig stilswijgen heeft gehouden, na dat ick mijn naem al in soo veel Couranten, met een Beschuldiging van de aldersswaerste misdaden, hadde gesien: Maer daer is soo wel een tijt, om stil te swijgen, als om te spreken; en, gelijck ick my tot noch toe hebbe gehouden binnen de palen van 't eene, alsoo neme ick nu de vryheyt, die my 't andere vergunt: echter ben ick niet stilswijgende geweest ter plaetse, daer ick behoorde te spreken; want ick hebbe door den Graef van Midletoune veel ootmoedige Adressen aen sijn

Majesteyt

Majesteyt gedaen; hopende, dat mijn onschult, vergeselschapt met mijn alderootmoedigste Plicht, soude plaetse gehad en doorgebroken hebben door alle vooroordeelen, met welcke sijn Majesteyt door valsche Informatien van mijn Vyanden tegens my was ingenomen.

Doe ick daer de eerste kennisse van kreeg, dat sijn Majesteyt aen den Geheymen Raed in Schotlant hadde geschreven, om wegens Hoog Verraet tegen my te procederen, soo schreef ick mijn eerste Brief, waer in ick tot geen Particulariteyten konde komen; want in de Bekentmakinge, die my gesonden wiert, wiert gesegt, dat in sijn Majesteyts Brief geen bysondere Saken tot mijn laste waren. Eenige dagen daer na ontfing ick een Copy van mijn Citatie, waer op ick dadelijck een Antwoort schreef en deselve met mijn tweede Brief aen den voorn. Heer sont: Op dese beyde Brieven ontfingh ick geen Antwoort; maer ick wiert verwittigt, dat'er eenige Exceptien tegen sommige woorden in mijn eerste Brief gemaeckt wierden; 't welk my beweegde, om mijn derde Brief te schrijven en daer in deselve woorden uyt te leggen en te verdedigen. Alsoo hebbe ick my gehouden binnen de palen, die ick oordeelde, dat mijn Plicht medebracht, en ben nu geen weynig daer over verstoort, dat ick gedwongen werde, om voor my selven te antwoorden. Ick hebbe 't selve uytgestelt, soo langh als ick eenige reden hadde, om te hopen, dat mijn Verdedinginge soude uytwerken, 't geene ick soo ootmoedig begeerde en verwachte: Maer, dewijl nu de Dagh mijner Verschijninge gekomen is, waer in waerschijnlijck een Vonnis tegen my sal uytgesproken worden, vermits dat ick geen Onderrechtingen ter contrarie ontfangen hebbe, soo hope ick, dat ick in 't uytgeven van dese Verdediginge in 't minste niet sal misdoen tegen de Langmoedigheyt en Onderwerpinge, die ick ten allen tijden en by alle gelegentheden hebbe getoont ten opsichte van alle dingen, die van die Authoriteyt komen, waer onder my de Heer gestelt heeft. Indien 't slechts tot verdediginge van mijn Leven en Reputatie hadde geweest, om op sulck een wijse te verschijnen, soo konde ick my veel lichter bedwongen en die beyde opgeoffert hebben aen de Onrechtvaerdige Verwoetheyt van de geene, die soo veel van sijn Majesteyt vermocht hebben, om hem 't selve te doen geloven, als om dese sake soo verre te brengen; maer de Eere van die Heylige Religie, die ick belijde, en de Hoog-achtinge, welke ick de Geheyligde Bedieninge, die ick toegedaen ben, toedrage, verbinden my soodanigh, dat ick daer door genootsaeckt werde, om mijn onschult aen de Werelt bekent te maken; 't welck ick binnen een korten tijt noch breder gedencke te doen: maer ondertusschen hope ick, dat dit genoegh sal zijn, om te betonen, hoe vry dat ick ben van al de dingen, die my te laste gelegt worden.

Daer is een Particulier, dat ick te weten gekregen hebbe, na dat ick mijn Antwoort al geschreven hadde, 't welck mijn onschult soo veel te meer sal bekent maecken: Ick hebbe sekere Informatien uyt Engelant ontfangen, dat Sr. John Cochran, sijn Soon en Mr. Baxter tegen veel Menschen en by veele gelegentheden verklaert hebben, dat se niet konnen bedencken, hoe dat sy als Getuygen tegens my konnen gestelt werden; dat sy qualijck konnen geloven, dat het waer is, nademael sy niet met allen weten, dat eenigsints tot mijn nadeel kan verstrecken, en dat se my moeten vry-spreecken van alles, wat in de Citatie tot mijn laste gelegt wert; en de twee Getuygen, die, gelijck het schijnt, geciteert worden ten opsichte van dat Articul, dat Hollant aenbelangt, hebben solemnelijck verklaert, dat se niet met allen van

my weten noch van de saken, die in dese Citatie gespecificeert worden; 't welck een daer van in een Brief, door hem aen my geschreven, te kennen gegeven heeft; soo dat de valsheyt van dese Beschuldiginge soo klaer blijckt, dat se soo wel dient tot ontdeckinge van de dwaesheyt, als van de onbeschaemtheyt der geene, die se verdicht hebben.

Maer 't is noch al te vroeg, een Vervolginge te beginnen om saken, die de Religie betreffen; daerom moet men de geene, die men uytroeyen wil, met gewaende Misdaden tegen de Regeeringe beschuldigen: En, gelijck'er vuyle en swarte Schandalen tegens my zijn verdicht, om my te defameren en te brengen in de tanden van de geene, die gereet zijn, om alles te geloven en uyt te stroyen, dat eenigsints tot verachtinge van my kan verstrecken, sonder te bedencken, dat sy iets doen, dat haer soo onbetamelijck is, als 't in sigh selfs verfoeyelijck en onrechtvaerdig is, alsoo worden allerley konsten en practijcken aengewent, om my uyt te roeyen: Maer ick vertrouwe op de Beschserminge van dien grooten God, die al 't onrecht siet, dat my aengedaen wert, en te sijner tijt en op sijn maniere mijn onschult sal verdedigen; en naest hem vertrouwe ick my op de Beschserminge van de *Ed: Groot Mog: Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant.*

Sijn eerste Brief aen den Graef van Midletoune.

MYN HEER:

DE Bedieninge, die Uwe Heerlijkheyt over de affaires van dese Provintie heeft, beweegt my, om dese ootmoedige Adresse aen Uwe Heerlijckheyt te doen, en door Uwe Heerlijckheyt aen sijn Majesteyt.

Ick hebbe een Bekentmakinge uyt Schotlant ontfangen, dat den Coning aen den Geheymen Raet aldaer geschreven en geboden heeft, om wegens Hoog Verraet tegens sijn Persoon en de Regeeringe tegen my te procederen, en dat dienvolgens des Konings Advocaet my heeft verdagvaert, om aldaer te verschijnen. Soo daer yets in de Werelt is, om my te verschricken en in wanordeninge te brengen, soo is het seeckerlijck dit: Want, gelijk'er weynige zijn, die meer geschreven en gepredickt hebben tegen alle soorten van Leeringen en Practijcken, als ick gedaen hebbe, alsoo zijn oock de ontdeckingen, die van soodanige dingen binnen ettelijcke Jaren voorgevallen zijn, soo ver, van my te raken, geweest, dat'er niet eens oorsaeck en gelegentheyt geweest is, om my eens te examineren, schoon dat'er gelegentheyt genoeg geweest is, om iets tegen my te vinden. 't Is nu dertien Jaren geleden, dat ick uyt Schotlant gekomen ben: en binnen dese vijf laetste Jaren hebbe ick niet van 't minste nieuws gerept in de Brieven, die ick aen eenige in dat Koninckrijck geschreven hebbe: Ick spreeck van geen Acten van Pardon, om dat ick weet, dat ick de weldadigheyt daer van niet van nooden hebbe. Ick ben met sijn Majesteyts goet-keuringe uyt Engelant gegaen; en ick hebbe my daer buyten gehouden, om dat sijn Majesteyt het misbehagen van mijn wederkeeren verklaert heeft. Ick sta nu binnen korten tijt alhier te trouwen en ben nu in dit Lant genaturaliseert van de Heeren Staten van Hollant: Maer, schoon dat daer door *gedurende mijn verblijf alhier mijn Getrouwigheyt van sijn Majesteyt is verwisselt aen de Souvereyniteyt van dese Provintie*, nochtans sal ick noyt afwijcken van de diepste eerbiedigheyt, die ick sijn Geheyligde Persoon, en de plicht, die ick sijn Regeeringe toedrage:

toedrage : Soo lang als ick hier in dese Landen geweest ben, hebbe ick niet een eenig Mensch gesien, die wegens Hoog Verraet uyt Schotlant of Engelant vluchtig geweest is; en, wanneer de Koningh Exceptien maeckte over mijn acces by de Prins en de Princesse van Orangie, soo wierdt my ter selver tijdt geen ding ter Werelt van sulcken soorte voorgelegt. Soo dat ick verklare, dat ick niet weet, op wat gronden dat de Informatien, die na allen schijn voor sijn Majesteyt zijn gekomen, gebout zijn.

En, mijn Heer, gelijck ick niet beschaemt ben, van eenig ding, dat ick gedaen hebbe, alsoo ben ick oock niet bang voor eenig ding, dat my mijn Vyanden souden konnen doen : Ick kan gemackelijck scheyden van een kleyne Staet en van een Leven, dat ick soo lange moede geweest ben; en, indien mijn verbintenisse in dit Lant het selve wilde toelaten, ick soude niet schuwen, na Schotlant te komen, om mijn Verhoor uyt te staen : maer, gelijck dit niet kan verwacht worden van den staet, waer in ick tegenwoordig ben, alsoo werpe ick my ootmoedig voor sijn Majesteyts Voeten en bidde, dat hy my in het minste van sijn gedachten niet veroordeele, voor en al eer ick weet, wat misdaet dat het is, die my te laste gelegt wort, op dat ick alsoo een ootmoedige verdedinge van my selven aen hem mag op-offeren. Ick sal'er seer droevig om wesen, by aldien ick door eenigh Vonnis, dat in Schotlant over my mocht passeren, verplicht en genootsaeckt soude worden, mijn Verdediginge door den Druck gemeen te maken; want ick soek soo verre mijn eygene onschult niet te verswijgen, als te lijden, dat'er iets van dese Natuur over my soude passeren, sonder een Verantwoordinge van mijn selven te laten drucken; waer in ick sal gedwongen zijn, een Verhael te doen van alle deelen van ervarentheyt, die ick dese twintig Jaren in Affaires gehad hebbe, en waer in ick een groot getal van particuliere dingen sal moeten melden, die ick vreese, dat sijn Majesteyt mishagen sullen : en, gelijck ick dit, als een van de grootste ongelucken, die my soude konnen overkomen, sal rekenen, alsoo versoeck ick met de aldergrootste plicht en ootmoedigheyt ter Werelt, dat ick daer niet toe mag genootsaeckt worden. Ick sal my niet onderwinden, om een eenig woort aen uwe Heerlijckheyt toe te doen : want ick adressere my alleen aen uwe Heerlijckheyt, voor so ver als gy des Konings Minister in dese Provintie zijt.

MYN HEER,

Ick ben met alle mogelijcke eerbiedigheyt

's Gravenhage den 10 Mey, 1687.

Uwe Heerlijckheyts, &c.

GILBERT BURNET.

Desselfs Antwoort op de Criminele Brief, die tegen hem is uytgekomen.

ICk merck het aen, als een bysonder ongeluck, dat ick gedwongen worde, op een Citatie te antwoorden, welcke gemaeckt is in sijn Majesteyts name, die by my altijdt soo in eere gehouden wort, dat niet anders, als de gevoeligheydt van een onopschortelijke plicht, my soude konnen bewegen, om met sulk een hooghen Character te twisten.

De

De verdedigingevan mijn Onschult, Reputatie en Leven ben ick aen mijn selven verschult; ten opsicht van mijn Vrienden, mijn Religie, als zijnde een Christen en een Protestant; ten opsicht van mijn professie, als zijnde een Kerckelijck Persoon, en boven al, ten opsichte van sijn Majesteyt, als zijnde sijn geboren Onderdaen, ben ick oock verplicht, een Verdedinginge van mijn Getrouwigheyt en Oprechtigheyt te toonen, op dat het klaerlijk mag blijcken, dat de oorsaeck, van dat ick niet na Schotlant ga volgens den inhout van de Citatie, niet vloeyt uyt een gevoeligheyt van Schult of Vrese; maer van mijn verbindinge in Hollant.

Ick hoop niet, dat mijn Wederlegginge, van 't gene my in dese Citatie te last gelegt wert, van yemant soo quaetaerdiglijck sal verkeert worden, als of ick reflectie nam op sijn Majesteyt van wegen 't schrijven aen sijnen Geheymen Raed van Schotlant, ordonnerende, dat dese Citatie soude gemaeckt worden, of op sijn Advocaet, wegens het formeren en uytgeven van deselve. Maer, gelijck ick bekenne, dat het van sijn Majesteyt ten opsichte van de Informatie heel redelijck en billijck was, te ordonneren, dat men met my na Recht soude te werck gaen; alsoo hadde oock sijn Advocaet (in welckers handen, soo het schijnt, de Informatien gestelt zijn) alle mogelijcke reden, om deselve tegen my te gebruycken; gelijck hy gedaen heeft; en daerom sal ick my niet onderwinden, om eenige Exceptien te maken aengaende de Wetten en Acten des Parlements, daer in het begin van de Citatie van gesproken wort; maer alleen de saken, die my te laste gelegt worden, te beantwoorden: en alles, wat ick daer van segge, raeckt mijn valsche Beschuldigers; en daerom hoop ick, dat het niet sal aengemerckt worden, als iets, waer in sijn Majesteyts Advocaet, veel minder sijn Geheyligde Majesteyt, eenigsints geraeckt is.

Eerstelijck worde ick beschuldigt, dat ick den gewesenen Graef van Argyle soude gesien, met hem verkeert en Correspondentie gehouden hebben; en, om dit des te waerschijnlijcker te doen blijcken, wert de Plaetse, daer ick gewoont hebbe en daer men waent, dat onse Byeenkomste soude geweest zijn, op een heel critische wijse aengemerckt. Maer 't is omtrent twee Jaren geleden, dat den gewesene Graef van Argyle gekregen is en geleden heeft, daer men een volkomene onderrechtinge van al sijn geheyme Practijcken gehad heeft, waer in ick in 't minste niet gemelt wierde; en het nu al een Jaer geleden is, dat ick in dese Provintie opentlijk gewoont en gepredickt hebbe. 't Is de waerheyt, dat ick met den Graef van Argyle negen Jaren voor sijn verbeurte geenerley soorte van Correspondentie gehouden hebbe, noch ick hebbe hem oock zedert 't Jaer 1676 niet gesien. Na dat hy uyt de Gevanckenisse ontkomen was, hebbe ick hem noyt gesien noch aen hem geschreven, noch iets van hem gehoort noch het minste, 't zy directelijck of indirectelijck, met hem te doen gehad. De omstandigheyt van mijn Huys en de Plaets, daer ick gewoont hebbe, is daer by gevoegt, om de saeck eenigsints waerschijnlijck te doen schijnen: maer, schoon dat het gemackelijck te weten is, waer ick gewoont hebbe, en het, om dat ik seven Jaren in Lincolns-Inn-Fields gewoont hebbe, geen groote saeck was, om dit daer by te doen, is nochtans de quaetaerdigheyt van mijn Vyanden soo onbedacht, dat se haer selfs in dat stuck misleyt en van de weg helpt; want kort na 't omkomen van den Graef van Argyle, en gedurende den tijt, die men gelooft, dat hy te Londen soude geweest zijn, ver-

huysde ick van Lincolns-Inn-Fields na Brook-buildings; 't welck my doet gissen na den Informateur, die my in 't eene Huys veelmalen gesien heeft, maer noyt in 't andere: en nochtans heeft selfs de geene, die alles, wat tusschen ons gepasseert is, verraden heeft, niet onbeschaemtheyt genoeg, om my van de minste Ongetrouwigheyt te beschuldigen, schoon dat ick weynige van mijn gedachten voor hem verborgen gehouden hebbe.

Hier mede verdwijnt 't gantsche Articul van de gewaende Lasterlijke en Verraderlijcke Woorden, die ick tegen sijn Majesteyts Persoon en Regeeringe soude gesproken hebben: 't Blijckt dan, dat dit niet kan bewesen worden, nademael dat Argyle doot is, en niet gewaent wort, dat die woorden in presentie van andere Getuygen souden gesproken zijn; noch 't is oock nodigh, daer by te doen, dat sijn Majesteyt ter selver tijt maer een Onderdaen was, en dat alles, wat in dien tijt van hem mocht gesproken zijn, geen Verraet genaemt kan worden: Maer ick beroepe my op alle Menschen, daer ick oyt mede verkeert hebbe, of se wel gehoort hebben, dat ick oyt ten opsichte van mijn Eerbiedigheyt, die ick den Coningh schuldig ben, in gebreke ben gebleven; en den yver, dien ick by alle gelegentheden ten opsichte van die Ondersaten getoont hebbe, kan ick gemackelijck goet maken met veele Getuygen uyt verscheydene deelen van Europa, en dat geen van al die harde woorden, die soo vry tegens my zijn uytgesproken, my oyt soo verre gebracht hebben, om mijn plicht in 't minste te vergeten.

Ten tweden worde ick beschuldight, van Correspondentie gehouden te hebben met Jacob Stewart, Mr. Robert Ferguson, Thomas Stewart, Willem Denholm en Mr. Robert Martijn, na dat ick uyt Engelant geweest ben, en dat ick deselve buyten 's Lants onderhouden en ondersteunt hebbe; voornamelijck in de Steden van Amsterdam, Rotterdam, Leyden, Breda en Geneve of andere Plaetsen in Nederlant. Dit Articul rust in al sijn deelen op sulcke bouvallige gronden, dat 't selve te kennen geeft, dat mijn Vyanden qualijck onderricht zijn van de geene, daer ick sedert de voornaemste kennisse mede gehouden hebbe, schoon dat onder de geene, die wegens Hoog Verraet veroordeelt zijn, verscheydene van mijn Maegschap zijn, en soodanige, daer ick voor desen groote kennisse mede gehouden hebbe: sy stellen hier een getal Menschen by-een, die my (behalven Jacob Stewart) altemael onbekent zijn en die ick met weten noyt gesien nochte eenige woorden daer mede gewisselt hebbe; een daer van, namelijck Mr. Robert Martyn, is, na dat ick verstaen hebbe, al over 't Jaer doot geweest, eer ick uyt Engelant vertrocken ben: aengaende Jacobus Stewart, aen hem hebbe ick omtrent 20 Jaren geleden groote kennisse, maer nu eenige Jaren niet met hem te doen gehad, als dat ick hem twee reysen by geval gesien hebbe, en dat al eenige Jaren, eer dat'er een sententie over hem gepasseert was. Mijn Beschuldigers weten weynig van mijn verblijf; want binnen 23 Jaren ben ick te Breda niet geweest. Doe ick in Hollant quam, nam ick mijn Woonplaetse in den Haeg, om dat ick gewillig was, onder de opmerckinge van sijn Majesteyts Envoyé te zijn: en ick verkoos die Plaets soo veel te liever, om dat het bekent was, dat geen, die onder een Vonnis zijn, daer komen. Ick ben noyt in 't verborgen na Amsterdam of Rotterdam gegaen, ende daer noyt geweest, of ick hadde daer mijn eygene particuliere Affaires te doen, en dan was ick 'er boven een nacht of twee op een reys niet; en, wanneer ick in een van de gesyde Plaetsen was, gaf ick my

soo bloot, dat ick dacht, dat'er selfs voor valsche Beschuldigingen geen plaetse konde zijn.

Ten laetsten wort'er gesegt, *dat ick opentlijck en sonder schaemte verscheydene Redenen en Talen gevoert en Stellingen gemaeckt hebbe tot Lasteringe en Verachtinge van sijn Majesteyts Persoon, Authoriteyt en Regeeringe, en dat ick alsnoch in de oeffeninge van sulcke Verraderlijcke Practijcken volherde.* Dit wort soo in 't generael bevestigt, dat het my genoegh is, te seggen, dat het gestelde valsch is: maer ick hebbe noch klaerder bewijs ter contrarie: Ick hebbe in den Haeg een heele Predikatie gepredickt tegen alle Verraderlijcke Leeringen en Practijcken tegen de gewaende Wettigheyt van Onderdanen, om Wapenen op te nemen tegen hare Souvereyne Heeren ten opsichte van de Religie: 't selve hebbe ick so menigmael gemaintineert so wel opentlijk, als in 't particulier, dat ick, indien ick wilde, soodanige proeven daer van geven konde, die alle mijne Vyanden van hare Onrechtvaerdigheyt en Quaetaerdigheyt souden beschaemt maken.

De Getuygen, die tegen my geciteert worden, zijn eerstelijck Sr. John Cochran, dien ick dese laetste vier Jaren niet gesien hebbe en waer mede ick niet met allen hebbe te doen gehad, zedert dat ick hem laetst gesien hebbe. 't Is omtrent twee Jaren geleden, dat hy sijn Pardon gehad heeft; soo dat het waerschijnlijck is, dat hy doe alles geseydt heeft, wat hy oyt van my heeft geseydt: en 't is niet waerschijnlijck, dat men de saeck soo lang soude hebben laten berusten en sluymeren, indien hy iets tot mijn nadeel hadde gesegt. Ick bekenne, dat ick een langen tijt met hem bekent geweest ben: Ick sie hem voor een eerlijck Man aen, en ick betrouwe my selven soo veyligh op sijn Eer en mijn eyge Onschult, dat ick hem gaerne en gantsch vrypostiglijck ontslae van alle Banden van Vruntschap, en wensche, dat hy magh openbaer maken alles, wat oyt tusschen ons gepasseert is; want dan ben ick versekert, dat hy my dat Recht sal doen en staende houden, dat ick altijt gelegentheyt nam (soo menigmael, als 'er gesproken wiert van eenige dingen, daer men in Schotlant over klaegde) om mijn Gevoelen wederom te hervatten en te verhalen, dat de Ondersaten Plichtshalven gehouden zijn, alle quade Bedieningen van saken, die in de Regeeringe mochten voorvallen, te verdragen en daerom tot dien eynde noyt eenige Wapenen mosten opnemen. De tweede Getuyge is sijn Soon, welcken ick van mijn leven maer eens of tweemael gesien en met hem noyt eenigh Discours gehouden hebbe, als wat ten opsicht van mijn Beroep betamelijk was, tegen sulk een Jongeling te spreken; hem vermanende tot de Plichten van een Christen. De volgende twee zijn Mr. West en Mr. Bourn, waer van ick geen van beyde kenne. Daer na komen Mr. Cairstairs en Mr. Baird, waer van ick oock geen van beyde kenne: 't Schijnt, dat dit de Getuygen zijn, die tegen my souden gestelt worden ten opsichte van 't Articul, dat Hollant aenbelangt; maer, gelijck ick t'eenemael een Vremdelingh van Mr. Baird ben, alsoo weet ick oock in 't minste niet, of 'er sulck een Persoon, als Mr. Robert Baird, Koopman in Hollant, in wesen is. Aengaende de laetste, Mr. Baxter, met hem heb Ik dese 22 Jaren gantsch geen Correspondentie gehouden, behalven dat ick hem eens of tweemael by geval aengetroffen hebbe in een Besoek op een derde Plaets, en dat ik omtrent ses Jaren geleden eens gegaen ben, om met hem te discoureren aengaende eenige Historiale-saken, daer wy met malkanderen in verschilden; maer, gelijk ter selver tijt alle onse Conversatie in presentie van Getuygen geschiet is, also wiert daer niet met allen van Staets Saken gesproken.

En nu hebbe ick alle dingen, die my in dese Citatie te last gelegt worden, overgelopen, en sulcke reflectien gemaeckt soo wel op de Daden, die gemelt, als ook de Getuygen, die genoemt worden, dat ick hope, dat sy selfs mijn Vyanden voldoen sullen ten opsichte van de Valsheyt en Onbillijckheyt van dese Informatie; soo dat ick my soo verre op sijn Majesteyts Gerechtigheyt verlate, dat ik verwachte, dat al de toorn, die tegen my ontstoocken is, tegen mijn valsche Beschuldigers sal gekeert werden.

Daer-en-boven sal ick noch iets tot mijn verdediginge bybrengen, schoon dat ick ten vollen overtuygt ben, dat het een stuck is, daer ick niet toe gehouden ben, en 't geen ick, in een ander omstandigheyt zijnde, selfs niet soude willen doen; gelijck ick oock niemant anders soude willen raden, om het selve te doen; want het is een deel van dat Recht, dat alle Menschen hebben, om haer selven door alle Wettige middelen en wegen te bewaren, van haer selven niet te beschuldigen, en by gevolgh haer selven oock door geenen Eed te suyveren van dingen, die men haer voorwerpt en te laste legt: Ick stemme de Hoven van Inquisitie soo verre niet toe, dat ick soude goet keuren, 't geene sy op de baen gebracht hebben, eysschende van de Menschen, om alles onder Eed te beantwoorden, 't geene men haer voorstelt. Indien ick geen Kerckelijck Persoon was, ick soude het niet doen, 't geene ick nu doen sal, en ick verklare, dat ick het mijn leven niet weder sal doen; laet mijn Vyanden my te laste leggen, wat se willen: Maer d'Eerbiedigheyt, die ick dese Geheyligde Bedieninge toedrage, beweeght my, eens voor al dese solemnele suyveringe van my selven te doen. *Ick betuyge voor het aengesichte des Grooten Gods, die alle dingen doorgront en alle Menschen oordeelt, dat alle daden, die my in dese Citatie te laste geleyt worden, gantsch ongefondeert en absolutelijck valsch zijn*: 't Welck ick gereet ben, met een Lichamelijcke Eed te bevestigen en het Avontmael daer op te ontfangen.

En nu hope ick, dat ick genoeg gesegt hebbe, om sijn Majesteyt aengaende mijn onschult te voldoen; soo dat ick vertrouwe, dat sijn Majesteyt niet alleen de verdere Proceduren tegens my ten opsichte van dese Beschuldiginge sal doen ophouden; maer oock sijn Conincklijck mishagen tegen mijn valsche Beschuldigers doen blijcken: Maer, indien de macht van mijn Vyanden en haer Geloof by sijn Majesteyt noch soo groot is, dat dese saeck verder mocht gebracht worden, en dat men tot sijn voordeel mocht nemen, dat ick niet in Schotlant verschijne, en daerom een Vonnis tegen my uytspreecken, gelijck sommige onredelijcke Menschen in den Haeg voor 's hants al gedreygt hebben, soo sal ick ootmoedig appelleren tot dien grooten God, den Coningh der Coningen, die mijn onschult weet en tot wien mijn Bloet om Wraeck sal roepen tegen al de geene, die aen 't vergieten daer van sullen schuldigh zijn. Hy sal in den grooten Dagh des Oordeels alle Menschen rechtvaerdelijck oordeelen sonder aensien des Persoons, en daerom neme ick mijn toevlucht tot hem; versekert zijnde, dat hy my sal verhooren. Richt my Heere na mijne gerechtigheyt en na de oprechtigheyt, die by my is.

GILBERT BURNET.

's-Gravenhage den 17 Mey, O. St., 1687.

Sijn tweede Brief aen den Graef van Midletoune.

MYN HEER,

NA dat ick laetst de vrymoedigheyt genomen hadde, aen uwe Heerlijckheyt te schrijven, is my een Copye van de Citatie, die tegen my is uytgekomen, uyt Schotlant gesonden: dit doet my een tweede Adres aen u nemen, met versoeck, om 't ingeslotene Antwoort, dat ick ootmoedigh voor sijn Majesteyts Voeten nederwerpe, te behandigen. Ick ben van een vast vertrouwen, dat de valsheyt van de dingen, die my te laste gelegt worden, soo klaer voor sijn Majesteyt, als oock voor al de Werelt, sal blijcken, dat hy niet alleen de Proceduren tegens my sal doen ophouden, maer oock eenige reparatie sal laten geschieden voor sulck een opentlijcke Blaem, als 't citeren wegens sulck een hooge misdaet is. Ick bekenne en hoore het selve dagelijckx van Jong en Out, Engelssen en Vremdelingen, die in dit Lant komen, dat my soo veel dingen te last gelegt worden en dat mijn Vyanden sijn Majesteyt soodanig tegen my opgehitst hebben, dat ick met alle Ootmoedigheyt moet verlof bidden, om te seggen, dat se soo wel onwaerdig, als wreedt zijn. Wat heb ick gedaen of gesegt, dat sulk een langdurig misnoegen over my soude konnen halen? maer ick vertroost my sodanig met mijn eygen Onschult, dat ick tot God derf appelleren; gelijck ick tegenwoordig met alle ootmoedigheydt en plicht aen sijnen Stadhouder doe.

Na dat dese Saeck nu soo publijck geworden en mijn Naem nu overal soo bekent is, moet ick niet in gebreecke blijven, van mijn Onschult te verdedigen; voornamentlijck, wanneer het niet alleen is gemunt op mijn Leven en Reputatie; maer dat de Religie, die ick belijde, door mijn sijden geraeckt wort: en daerom vinde ick het eenigsints noodig, de Citatie met dit Antwoort by provisie te doen drucken, tot dat ick mijn Memorie tot een grooter werck sal in order gestelt hebben: maer ick hadde veel liever, dat dit voorgekomen wiert door een effect van sijn Majesteyts Rechtvaerdigheyt, door te ordonneren, dat'er een eynde mocht gemaeckt worden van dese Beschuldiginge, en dat door een Acte, die soo publijck mocht zijn, als dese Citatie, waer in getoont mocht werden, dat sijn Majesteyt ten opsichte van mijn onschult in dese saecken vergenoegt was; maer, indien ick wederom sulck een slechte troost hier op ontfange, als op het voorgaende geschiet is, sal ick gehouden wesen, mijn Onschuldt te verdedigen soo veel, als ick kan; waer in ick noyt sal vergeten de onveranderderlijke plicht, die ik sijn Majesteyt schuldig ben, 't ga dan met my in 't particulier, so als 't wil.

Indien daer yets in het geslotene Papier of in dese Brief mocht zijn, dat eenigsints te heftigh mocht schijnen, hoop ick, dat de terginge, die my aengedaen is, gelijckerwijs sal aengemerckt werden; want, terwijl men mijn Leven en Reputatie soeckt te verslinden en dat sommige hier alreede soo hoog dreygen, moet men my het verlof geven, te toonen, dat ick niet gantsch ongevoelig ben: en, schoon dat mijn plicht, die ick aen den Coning verschuldigt ben, een genoegsaem voorwerp is, om alle tergingen over 't hooft te sien, moet men my echter vergunnen, om van de instrumenten, die my dese ongenade te wege brengen en mijn verderf soecken, te handelen, en dat met sulck een duydelijkheyt, als hare Practijken my aenporren. Ick sal noch 14 dagen wachten, eer ick yets sal laten drucken, tot

tot dat ick verneme, of uwe Heerlijckheyt eenige Ordre aengaende my van sijn Majesteyt sal ontfangen.

MYN HEER,

's Gravenhage den 17 Mey, O.S., 1687. *Uwe Heerlijckheyts, &c.*

G. BURNET.

Sijn derde Brief aen den Graef van Midletoune.

MYN HEER,

ICk neme noch eens de vrymoedigheyt, om mijn Adres aen uwe Heerlijkheyt te vernieuwen, eer ik laet drucken, 't geen ik U den 17 Mey hebbe gesonden, met de twee Brieven, die ik u heb geschreven; want ick vinde, 't nodig te zijn, dit daer by te doen, op dat 't met de rest mag gedruckt worden.

My is gesegt, dat men groote gedachten gemaeckt heeft over een Uytdruckinge in mijn eerste Brief, waer in ick geschreven hebbe, *dat door mijn Naturalisatie gedurende mijn verblijf alhier mijn Getrouwigheyt is verwisselt van sijn Majesteyt aen de Souvereyniteyt van dese Provintie*; als of dit alleen misdaet genoeg was: en ick hoore, dat sommige Rechtsgeleerden van dit gevoelen geweest zijn. Ick hadde in der daet niet gedacht, dat iemant, die de minste kennisse van de Rechtsgeleertheyt of van de gemeene loop onder Natien hadde, een misslagh konde hebben in een punt, dat soo klaer is. Ick hebbe mijn woorden soo voorsichtig gestelt, datse klaerlijck toonen, dat ick dese Verwisselinge van mijn Getrouwigheyt slechts voor een tijdt aenmerckte, gedurende mijn verblijf alhier. En kan daer yemant soo onwetende zijn, dat hy daer aen twijffelt? Getrouwigheyt en Beschermingе zijn van Nature verwisselbaer. Om dat de Naturalisatie een wettige Beschermingе geeft, soo moet daer oock nootwendigh wederom een Getrouwigheyt zijn. Ick ontkenne niet, dat'er altijt een Wortel van Natuurlijcke Getrouwigheyt blijft; maer sy is seeckerlijck onder een opschortinge, soo lang als de Genaturaliseerde Persoon de Beschermingе geniet van den Prins of Staet, die hem voor dusdanig heeft aengenomen. Ick weet wel, wat Misdaet het soude geweest zijn, indien ick genaturaliseert was onder eenigen Staet, die met sijn Majesteyt in Oorlog was; maer, zijnde een Staet, die met hem in Alliantie is, en steunende op sulcke billijcke gronden, om dat ick alhier soude trouwen en blijven woonen, konde het my geensints voor een misdaet gereeckent worden, het selve te begeeren; en, het verkregen hebbende, ben ick niet weynigh verwondert en ontstelt, te hooren, dat'er Menschen zijn, die soo onervaren zijn in de Wetten der Volckeren, datse Exceptien tegen mijn woorden maecken. Onsen Salighmaecker seght, *dat niemant twee Heeren kan dienen*: en de Nature van Saecken segt, *dat men onder geen twee Getrouwigheden te gelijck kan zijn*. Sijn Majesteyt heeft den Graef van Fevershạm en veel andere van de Fransse Natie genaturaliseert, en weet wel, wat een Recht dat hem dese Naturalisatie tot hare Getrouwigheyt geeft, die sy aen hem geswooren hebben; en dit is een verwisselinge van Getrouwigheyt met een Getuygenisse: Den voornoemde Graef soude de Troupen gecommandeert hebben, die in het Jaer 1678 tegen sijn Natuurlijcken Prins na Vlaenderen souden gesonden worden: nochtans heeft men in het minste, geen misdaet daer van te maecken, gepretendeert,

schoon dat de Wetten van Vranckrijck, aengaende de Punten van Souvereyniteyt, hoog genoeg gaen. En het is soo verre 't Interest van alle Princen, haer te verseкeren van de Getrouwigheyt der gene, die sy door Naturalisatie in hare Bescherminge nemen, (nademael sy anders soo wel Spions en Agenten van andere Princen souden beschermen) dat ick seer qualijck soude konnen geloven, dat men een misdaet van mijn woorden waent te maken, indien ick geen vaste en goede gronden hadde, die my daer van versekerden.

Mijn Heer, dit is de laetste moeyelijckheyt, die ick u over dit Subject sal aendoen; want, nademael het nu een Maent geleden is, dat ick mijn eerste Adres aen uwe Heerlijckheyt gemaeckt hebbe, moet ick besluyten, dat men geresolveert heeft, dese saeck ten alderuyttersten te vervolgen; en het gedurigh aenhouden van Monsr. de Albeville tegens my en de dreygingen van sommige sijner Lantslieden alhier doen my besluyten, dat lichtelijck al mijn ootmoedige Adressen, die ick aen sijn Majesteyt gemaeckt hebbe, geen ander effect sullen hebben, als dat ick daer mijn plicht in gedaen hebbe; soo dat het schijnt, dat ick nu in Schotlant sal veroordeelt worden. Het is my leet, om dat het selve my nootwendigh moet verplichten, my selven te verdefenderen, dat is, mijn Onschult te verdedigen; het welcke seer tegens mijn gemoet is: maer Godt en alle Menschen sien wel, dat ick daer toe genootsaeckt worde: en al de dreygingen van eenige alhier sullen my niet verschricken; want ick sal doen, het geene ick van daeg bequaem en betamelijck, te doen, achte, al was ick versekert, dat ick daer morgen om soude vermoort worden: maer soo lang, als ick leve, sal ick myn Plicht en Getrouwigheyt aen sijn Majesteyt betonen.

MYN HEER,

Ick ben met een diepe eerbiedigheyt

Uwe Heerlijckheyts, &c.

'S Gravenhage den 6 Juny, O. St., 1687.

GILBERT BURNET.

BEKENTMAKINGE.

ALs ick geresolveert hadde, dese Schriften te laten drucken, en de dagh verwachte, op welcken ick geciteert was, ontfingh ick een nieuwe Bekentmakinge, dat men de eerste Citatie hadde laten vallen, en dat ick wederom van nieus geciteert was, den 15 Augustus te verschijnen en de Misdaden van Hoog Verraet te beantwoorden aengaende twee Punten in mijn eersten Brief aen den Graef van Midletoune: 't eene is, dat ick segge, *dat ick door mijn Naturalisatie ontbonden ben van alle Getrouwigheyt aen sijn Majesteyt*; en 't andere, *dat ick sijn Majesteyt dreyge met het drucken en ontdecken van Geheymen, die langh verborgen geweest zijn.* Indien na al 't geene, dat my voorgekomen is, noch eenigh plaetse voor nieuwe verschrickingen mocht overgebleven zijn, dit soude daer sekerlijck veel toe doen. De geene, die sijn Majesteyt daer toe aenraden, dusdanigh tegen my te procederen, tonen, dat se weynigh acht slaen op de Reputatie van sijn Majesteyts Rechtvaerdigheyt, en dat se daer niet om geven, hoe dat des Conings Eere gekrenckt wert, als ick maer opgeoffert werde; want eerstelijck laten sy de Citatie van Hoog Verraet vallen, daer se sulck een groot geraes om gemaeckt hebben; 't welk duydelijck

duydelijck te kennen geeft, dat se belijden, dat'er geen waerheyt is in al de saken, die se my te laste gelegt hadden; en waer is dan de Rechtvaerdigheyt van sulck een maniere van procederen, dat se een Mensch verdagvaerden, om te verschijnen op 't voorwenden van Misdaden, waer van sy weten, dat hy onschuldig is. Maer dese nieuwe saeck is van sulck een natuur, dat ick qualijk woorden genoeg kan vinden, om daer van te spreecken met sulck een behoorlijcke betamelijckheyt, als my toekomt, te doen.

Dit raeckt nu de Staten van Hollant en West-Vrieslant meer, als my; en 't is de saeck van alle Souvereyne Princen en Staten in de Werelt, en alsoo oock de saeck van sijn Majesteyt, die de Genaturaliseerde Franssen soo menigmael sijn Ondersaten genoemt heeft, welke by gevolg hem een Getrouwigheyt schuldig zijn; en alsoo moet hier ten minsten een tijdelijcke *Verwisselinge zijn van hare Getrouwigheyt, die sy aen haren Natuurlijcken Prins schuldig waren*; en alsoo moet het oock alhier zijn aengaende de geene, die van de Staten genaturaliseert werden, of anders moet daer uyt volgen, dat se geen Souvereyne Staet zijn; en by gevolg is dit hare saeck, en niet de mijne, nademael de Misdaed, waer mede sy my beschuldigen, is, dat ick my selven erkenne *gedurende mijn verblijf alhier* haer Onderdaen te zijn geworden, na dat sy my de Weldaed en Beschermingе van Naturalisatie vergunt hebben; soo dat het nootwendig moet volgen, dat sijn Majesteyt een groote misslag hadde, noemende de Franssen, die nu genaturaliseert zijn, sijn Ondersaten, of anders is het van my geen Misdaed, dat ick my selven erkenne een *Tijdelijck Onderdaen van de Staten te zijn.*

En, indien de geene, die in de Roomsche Wet gestudeert hebben en daer in ervaren zijn, een weynig reflectie willen nemen op de effecten van 't *Jus Civitatis* of de Rechten, die'er volgden, als iemant een Rooms Burger gemaeckt wiert, die in alle Souvereyne Staten deselve zijn, en dat de Naturalisatie ten opsichte van een Prins of Staet een en 't selve is, dat een Aenneminge onder de Roomsche Wet was ten opsichte van de private Familien, soo sullen se sien, dat mijn Vyanden geen genoegsame reflectie nemen op de Beginselen des Wets, wanneer se dusdanigh een Misdadiger van my willen maecken. Ick bekenne, dat het daer eenige couleur of schijn van soude gehad hebben, indien se my hadden beschuldight, dat ick versocht en aengehouden hadde, om genaturaliseert te worden: maer, nademael het nu een algemeene practijck door gantsch Europa is, dat de Ondersaten van den eenen Staet hare Naturalisatie onder een ander te wege brengen, is het immers wonderbaerlijck vreemt, dat iemant de Verbintenisse van Getrouwigheyt in twijffel kan trecken, die de Genaturaliseerde Persoon aen sijnen nieuwen Meester schuldig is. Noch mijn Vyanden hebben niet bedacht, hoe seer dat dit 't geloof van sijn Majesteyts Genaturaliseerde Vreemdelingen moet doen beswijcken; want hoe konnen sy een vaste Bescherminge van hem verwachten, als men haer laet blijcken, dat den Coning hem niet laet voorstaen, dat hy een Recht tot haer Getrouwigheyt heeft? en wat een ontsteltheyt moet het in haer veroorsaken, wanneer se door het insien en nadencken van mijn sake bevinden, dat den Coningh haer voor een deel Verraders hout, om dat se sijn Ondersaten zijn geworden en hem Getrouwigheyt gesworen hebben? want die Eed is gesworen in termen, die duydelijk en volkomen zijn en die de hoedanigheyt niet hebben, die ik in mijn woorden stelle, van *gedurende mijn verblijf alhier*; soo dat sy veel grooter Misdadigers zijn, dan men kan wanen, dat ick ben.

Den

't Andere Articul is oock geen weynigh tot sijn Majesteyts nadeel, alsoo sy een Misdaed willen maken van mijn woorden, die slechts mijn vreese te kennen geven, dat sijn Majesteyt misnoegt sal wesen over eenige dingen, die in de Apology mochten zijn, welcke ick door 't passeren van een Vonnis soude genootsaeckt wesen, tot mijn verdedigingе te schrijven en te doen drucken. Indien de geene, die dit voorgeslagen hebben, sijn Majesteyt de Eerbiedigheyt toedroegen, die se hem schuldig zijn, souden sy sulck een verwaentheyt niet gebruyckt hebben, van te dencken, dat het een Dreyginge tegen sijn Majesteyt is, wanneer ick segge, dat ick my selven moet verdedigen, of dat een Verhael van gepasseerde Geschiedenissen een gebreck van Plicht ten opsicht van sijn Majesteyt kan zijn: dit gevolg van haer geeft te kennen, dat sijn Leven of 't Leven van den gewesenen Coningh, sijn Broeder, geen ware Historie kan lijden; want waer is anders de Dreyginge? Maer, hoe groot een Misdaet dat dit is, hope ick, dat blijcken sal, wanneer sijn Majesteyt sal tijt hebben, om 't selve eens te overdencken en daer reflectie op te nemen: nochtans konnen daer verscheydene bysonderheden zijn, die ick nootwendig moet inbrengen in de Historie, die ick schrijf, welcke soodanigh t'samengeschakelt zijn aen eenige dingen, die my aengaen, dat ick deselve niet kan overslaen; dewelcke, indien 't mogelijck konde gemijt worden, niet bequaem zijn, om in 't licht te geven. Nu, indien mijn Vyanden haer inbeelden, dat het een Misdaet is, dat ick my selven verdedige, om dat sy sijn Majesteyt tegen my opgerockent hebben, konde ick het selve beantwoorden met eenige beroemde Spreucken van Tacitus, die haer een weynig souden ontstellen. Dit vermelde ick in een ootmoedige suchtinge, die ick voor sijn Majesteyt uytstorte, als een Bedenckinge, die by hem van gewicht mocht zijn; en, soo daer eenige zijn, die dese Uytdruckinge van mijn Plicht en Eerbiedigheyt tot een Misdaet konnen maken en in dien aenslag voorspoedig zijn, deselve hebben een Talent, dat ick haer niet benijde, schoon dat ick selfs het gewicht daer van kome te voelen.

's Gravenhage den 27 Juny, O. St., 1687. GILBERT BURNET.

Dit en het ootmoedigh schrijven van den Doctor, van al het geene hy in Italien en elders gevonden had, verweckten bitteren haet en dat den Marquis d'Albeville den 5 van Oogstmaent dese hier bygevoegde Memorie presenteerde:

Memorie van den Marquis d'Albeville, Engelsse Envoyé, aen haer Hoog Mog.

HOOG MOGENDE HEEREN:

ALsoo Doctor Burnet, geboren Onderdaen van sijn Brittannische Majesteyt, aen wie de Stad Amsterdam 't Burgerschap onlangs toegestaen heeft en uyt welkers kracht en op dessels presentatie de Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant hem haer Protectie vergunt hebben, in plaets, van deselve gerustelijck en vreedsamelijck te genieten, sig niet ontsien heeft, oproerige en ergerlijcke Schriften overal te doen drucken en uytgeven, waer in hy aen den Coning, sijn Meester, verscheyde saken te last legt, die noyt in sijn gedachten zijn gekomen, en waer tegen sijn Majesteyt sulck een afkeer soo door sijn doen, als redenen, by alle gelegentheden heeft getoont; gelijck de gantsche Werelt daer van getuygenisse kan geven:

geven: Waer by hy mede valschelijk pretendeert, dat men hem om de Religie vervolgt, en dat allerhande Gesintheden onder sijn Majesteyts Regeeringe veylig zijn; oock sijn Onderdanen beschuldight, dat sy het op sijn Leven gemunt hebben, in plaets, dat hy, daer over klachtig vallende en deselve aen sijn Majesteyts Ministers in Engelant of die geene, die alhier resideert, aenwijsende, sien soude, wat een afkeer den Coning van sulck slag van Volk heeft: Hier by komende, dat men de grootste Rebellen en de misdadigste Menschen in verscheyde Steden deser Provintien voor des Conings gramschap beveyligt siet, schoon de Wetten van sijn Majesteyts Coninckrijcken een yder van sijn Onderdanen authoriseren, om deselve op allerhande wijse in haer gewelt te krijgen: Soo is't, dat den Marquis d'Albeville, extraordinaris Envoyé van den Coning van Groot Brittannien, van sijn Majesteyt ordre heeft, U Hoog Mog: te versoecken, dat gem. Doctor Burnet, sijn Onderdaen, die de Eerbiedigheyt, die hy aen den Coningh, sijn Heer en Meester, schuldigh is, soo merckelijck te buyten gaet, en de geene, die sijne Geschriften gedruckt heeft, mogen werden gestraft; hy Envoyé extraordinaris van den Coning van Groot Brittannien niet twijffelende, of hy sal voor sijn vertreck na Engelant door de groote voorsichtigheyt en rechtmatigheyt van U Hoog Mog: getuygenis aen den Coningh, sijn Meester, konnen geven van de vaerdigheyt, waer mede U Hoog Mog: d'Oneerbiedigheyt van die moetwillige Menschen, die d'Eer en de Majesteyt der Coningen, hare Geconfedereerden, durven aentasten, sullen gaen straffen. Gedaen in den Haeg den 5 Augustus, 1687.

Was onderteeckent

DEN MARQUIS D'ALBEVILLE.

Haer Hoog Mog: repliceerden weynig dagen later; Dat, wijl den Dr. Burnet een Onderdaen van de Staten van Hollant was, haer Hoog Mog: voor de Vergaderingh van haer Ed: Groot Mog:, eerst den 15 van Herfstmaent staende aen te vangen, geen Antwoort konden geven.

In deselve Maent deed den Envoyé een keer na Engelant en exhibeerde op sijn wederkomst in Wintermaent de volgende nadere Memorie:

Memorie, door den Heer Marquis d' Albeville, extraordinaris Engelsse Envoyé, aen haer Hoog Mogende overgelevert.

HOOG MOGENDE HEEREN:

De Ordres, die den Coning, mijn Meester, my gegeven heeft, van de verseeckeringen van sijn Achting en Vruntschap aen U Hoog Mog: te vernieuwen, behoorden U tot onfeylbare teeckenen van de gesteltheyt, daer hy in is, om een goet verstant met U Hoog Mog: t'onderhouden, te strecken. Voor my, ick beken, dat het my gedurende mijn langh verblijf aen sijn Majesteyts Hof een groote troost is geweest, dat ick niets in hem heb konnen bespeuren, als het geen tot dessels vast-stelling geheel en al diende, en dat ick met soo veel te meer vreugt van daer vertrocken ben, dat ick U van sijnent wegen niet anders, als saken, die U aengenaem behooren te zijn, te seggen heb.

Ick twijffel niet, of U Hoog Mog: sullen die waerheyt wel willen aennemen vermits de verklaring, die ick gelast ben, haer van sijnent wegen te doen; namentlijck,

lijck, dat sijn Majesteyt, beducht zijnde, dat de Verschillen, die over het werck van Bantam, Masulipatnam en Sumatra van tijt tot tijt geresen zijn, dat goet verstant eenigsints souden konnen storen, van meeningh geworden is, toe te staen, dat U Hoog Mog: Commissarissen met een genoeghsame Volmacht aen sijn Hof senden, om deselve nevens die geene, die hy daer toe van sijnent wegen sal verkiesen, t'ondersoecken en t'eenemael af te doen.

Ick hoop, Hoog Mog: Heeren, dat dit besluyt van den Coning, mijn Meester, U sijn oprechte meening klaerlijck sal doen sien en oock eenigsints doen mercken, dat het lang toeven van U Hoog Mog: tot het toestaen van de herstelling sijner Consuls in Uwe Landen hem reden soude konnen geven, te geloven, dat U Ho: Mo: mijn Meesters goede genegentheden van haer zijde niet souden te gemoet komen, soo sy langer in gebreecke bleven, hem daer in te wille te zijn. Sijn Majesteyt vergt haer in dese saeck niet anders, als het geen tot het onderling voordeel van haer Onderdanen streckt en by haer Tractaten duydelijck bevoorwaert is.

Sijn Majesteyt heeft my op nieu gelast, U te vertoonen, dat U Hoog Mog: eenigsints daer tegen sullen doen, soo sy sijne wederspannige Onderdanen noch langer verblijf in haer Landen vergunnen; en insonderheyt, soo sy den Doctor Burnet en den Drucker van sijne Schand-schriften noch langer onder hare Beschermingh nemen, wijl hy door de Wetten van sijn Lant voor een Vluchtige en Wederspannige is verklaert. U Hoog Mog: sullen regelrecht daer tegen aenlopen, soo sy gedogen, dat sulcke Luyden een toevlucht of schuylplaets in hare Landen aentreffen.

Ick twijffel niet, of U Hoog Mog:, dit selve wel overwogen hebbende, sullen haer seeckerlijck hare Landen ontseggen en aen den Coningh, mijn Meester, het genoegen, 't welck hy van haer hier inne versoeckt, laten toekomen.

Ick sal my seer geluckigh achten, soo ick haer daer toe kan bewegen, alsoo ick my vastelijck inbeelde, dat ick tot aenqueecking van het goet verstant tusschen den Coningh, mijn Meester, en U Hoog Mog. niet beters doen kan noch haer een grooter blijck toonen van dien yver, waer mede ick tracht, my te doen aensien, als een Persoon, die nae de langdurigheyt van dat goet verstant vieriglijk wenscht. Gedaen in den Haegh den 27 December, 1687.

Geteeckent

DEN MARQUIS D'ALBEVILLE.

De Binnenlantse Saken in de Vereenighde Provintien waren dese mael van weynig belangh. In Hollant resen tusschen de twee Hoven van Justitie seer hevige Verschillen/ uyt het volgende Request gesproten:

Aen den Hove van Hollant;

GEven reverentelijck te kennen Cornelis Emaus, Cornelis Symonsz. van Heyningen, Hendrick Willemsz. van Rhoon, Jan Adriaensz. van Marck, Jan Eldertsz. Buyterkerck, Pieter Pietersz. van Leeuwen en Pieter Hendricksz. Brouwer, Ledematen van de Kerck van Alphen, voor haer selven ende van wegen meer, dan hondert, Ledematen ende Toehoorders van deselve Kerk, hoe dat het Classis van Woerden ende Over-Rhijnlant, ingevolge van U Ed: Mog: Missive van dato den 20 February laetstleden ende ten versoecke van de voorsz. Sup-

pliant en,

plianten, extraordinaris tot Swammerdam op den 4 deser Maent Maert is vergadert geweest, om op de saeck tusschen de Supplianten ter eenre ende Adriaen Bouman, Predicant aldaer, ter andere zijde soodanigh te disponeren, als tot de meeste stichtinge van de Kerck van Alphen bevonden soude werden te behooren; doch dat, het selve Classis even Sessie genomen hebbende, aen haer is geëxployteert seecker Appointement van Surseantie, by den Hoogen Rade in Hollant verleent den derden deser Maent Maert op een Request, gepresenteert by den Ouden en Nieuwen Kercken-Raet van Alphen voorsz.; doch gefondeert op middelen, t'eenemael abusive en onwaerachtig, als poserende by de voorsz. Requeste tot haer eenigh fondament, dat d'opgemelde Missive van U Ed: Mog: soude zijn versocht by Ary Loendersloot, Arent Pietersz. van Leeuwen ende Dirck van Grevenbroeck; ende dat over sulckx de saecke, tegenwoordig gebracht voor het Classis, een ende deselve saecke soude zijn, die voor desen tusschen de voorsz. drie Persoonen ende den Kercken-Raet van Alphen questieus geweest is, ende ten welcken respecte oock seecker Mandement pœnael by desen Hove in den Jare 1685 is verleent; doch, hoe abusijf het selve wert voorgegeven, sullen U Ed: Mog: klaerlijck uyt het voorsz. Mandement Pœnael konnen sien: Want voor eerst is die saecke geweest tusschen geheele andere Persoonen; namentlijck, de voorsz. Loendersloot, van Leeuwen en Grevenbroeck ter eenre ende den Kercken-Raet van Alphen ter andere zijde; daer in tegendeel dese saecke tegenwoordig wert geëntameert tusschen de Supplianten en hare Consorten (buyten de voorsz. drie Persoonen) ter eenre, ende den Predicant aldaer ter andere zijde, als uyt No. 3 gesien kan worden; met welcke saecke de voorsz. drie Persoonen haer in het minste niet bemoeyen, soo als klaerlijck kan blijcken uyt het bescheyt van No. 4. Ten anderen, soo is voor desen de Questie tusschen de voorsz. drie Persoonen alleen geweest over hare Suspensie van het H. Avontmael, ende welke Questie de Supplianten en hare Consorten noyt heeft geconcerneert; zijnde de Supplianten oock onderricht, dat deselve Questie, als mede het geheele Mandement Pœnael, t'eenemael is komen te vervallen, sonder dat na deselve meer omgesien wort; soo als insgelijckx consteert uyt het selve Bescheyt onder No. 1; daer nu het versoeck van de Supplianten en hare Consorten (buyten de voorsz. drie Persoonen) aen het Classis gedaen, alleen tendeert ten eynde de Predicant Bouman sigh van den Predick-Stoel met den aenkleven van dien, soude onthouden, ter tijdt ende wijlen, tot hy van den Crimineelen Eysch, by den Procureur Generael van desen Hove tegens hem genomen, (als sub No. 5) soude zijn geabsolveert, ofte dat by U Ed: Mog: in deselve Crimineele saecke anders soude zijn gedisponeert; gelijck blijckt uyt No. 3; sulcks dat de voorsz. saecken geen gemeenschap ter werelt met den anderen hebben ende oock tusschen geheele andere ende separate Persoonen zijn geëntameert: Ende mitsdien de Supplianten het gemelde Appointement van Surseantie van den Hoogen Rade in Hollant seer onverwacht is voorgekomen, naerdien de Supplianten by meergemelde Missive van desen Hove (alwaer de voorsz. saeck Crimineel tegens den Predicant Bouman is hangende) vry gelaten is, het voorsz. Versoek voor het gemelde Classis te mogen doen, als specterende oock diergelijcke saecke ex sua natura tot de Classicale Vergaderinge; waeromme de Supplianten oock niet konnen begrijpen, dat sy contrarie deselve Missive door den voorsz. Kercken-Raet met een Mandement Pœnael ofte Appointement van Surseantie van den Hoogen

Rade in Hollant konnen werden belet, haer voorsz. Versoeck voor het Classis te doen: Versoeckende derhalven ootmoedelijck, dat by U Ed: Mog: hier in soodanige voorsieninge magh werden gedaen, dat sy Supplianten het effect van gemelde U Ed: Mog: Missive, aen het voorsz. Classis gesonden, mogen erlangen en ter dier occasie niet ingewickelt mogen werden, om daer over eenige Proceduren ofte Comparatien voor den Hoogen Rade in Hollant te moeten waernemen ofte vervolgen: 't Welck doende, &c.

Was geteeckent

W. VAN SCHAEK.

Hier op werden dese Missiven afgeschickt:

Missiven van 't Hof aen 't Classis van Woerden en Over-Rhijnlant.

WILHEM HENDRICK, by der Gratie Gods Prince van Orange ende Nassau, Grave van Meurs ende Buren, &c. Marquis van der Veere ende Vlissingen, Heere ende Baron van Breda, &c. Gouverneur, Erf-Stadhouder, Capiteyn Generael ende Admirael; Mitsgaders Præsident ende Raden over Hollandt, Zeelandt ende West-Vrieslandt.

Eersame, Discrete, Lieve, Beminde:

WAt verscheyde Ledematen ende Toehoorders van de Kerck van Alphen ons te kennen hebben gegeven, sullen U E. uyt de ingeslote Requeste, aen ons gepresenteert, konnen sien; ende hebben wy goetgevonden, deselve U E. by desen toe te senden, om op het Versoeck, invoegen 't selve aldaer wert gedaen, soodanigh te disponeren, als U E. na Kerckelijcke Ordre ende meeste stichtinge van de Kerck van Alphen sullen bevinden, te behooren. Hier mede, Eersame, Discrete, Lieve, Beminde, bevelen Wy U E. in de beschermingе Godes. Geschreven in den Hage den 20 February, 1687.

Ende was geteeckent

ANT. VAN KINSCHOT.

WILHEM HENDRICK, &c.

Eersame, Discrete, Lieve, Beminde:

ZEdert eenige dagen is aen ons uyt den naem ende van wegen een groot getal Ledematen van de Kerck tot Alphen by Requeste gepresenteert geworden, dat, U E., ingevolge van onse Missive van den 20 der voorleden Maent February, extraordinaris zijnde vergadert geweest, om omtrent de saeck van den Predicant Bouman behoorlijcke voorsieninge te doen, U E. daer inne door seecker Appointement van Surseantie, in de voorsz. Requeste vermelt, waren belet geworden; gelijck U E. al het selve uyt de gemelte Requeste, Copyelijck hier nevens gaende, breder sullen konnen afnemen. Wy hebben desen aengaende goet-

goetgevonden, U E. by desen aen te schrijven, dat deselve, onaengesien het voorsz. Appointement van Surseantie en sonder dat by U E. daer aen gedefereert sal worden, alsnoch in de saeck van den gemelten Predicant Bouman soodanigh sullen konnen disponeren, als U E. naer Kerckelijcke Ordre ende meeste stichtinge van de voorsz. Kerck van Alphen sullen bevinden, te behooren. Hier mede, Eersame, Discrete, Lieve, Beminde, bevelen Wy U E. in de beschermingе Godes. Geschreven in den Hage den 22 Maert, 1687.

Ende was geteeckent

D. P. VAN ASSENDELFT.

In tegendeel verleende den Hoogen Raedt een Mandement van Complainte aen de Kercken-raet tot Alphen en liet het door de Heeren Hop en van Bronckhorst executeren; welcke/ na het volbrengen/ dit rapport deden: Dat sy, alsoo haer ten genoegen gebleken was, dat de Impetranten zijn in possessie vel quasi, van dat, soo wanneer binnen den Dorpe van Alphen questie valt tusschen eenige Ledematen ende den Predicant aldaer, deselve questie, eer ende alvoorens die aen het Classis van Woerden en Over-Rijnlant magh werden gebracht, moet werden getermineert, gedecideert ende afgehandelt by den Kercken-Raet van den selven Dorpe; als mede van de turbatie, hinder ende steurnisse, henluyden in deselve possessie vel quasi door de Beklaegdens gedaen, de Impetranten gemaintineert, gestijft ende gesterckt hadden in de voorsz. hunne Possessie vel quasi: Ende, procederende voort tot het doen van restablissement, de Gedaeghdens; namentlijck, Cornelis Emaus, Pieter Hendricksz. Brouwer, Pieter Pietersz. van Leeuwen, Hendrick Symonsz. van Heyningen, Jan Leendertsz. Buyterkerck ende Hendrick Willemsz. van Roon; als mede Martinus Costerus, Predicant tot Sluypwijck, pro tempore Deputatus Quæstor van het Classis van Woerden en Over-Rijnlant, geordonneert ende gecondemneert; te weten, de voorsz. ses eerste Beklaegdens, het versoek, by Request aen den Hove van Hollant gedaen; het obtineren van Brieven van voor ofte aenschrijvens aen de Classis van Woerden ende Over-Rijnlant, ende 't verder gevolg van de saeck tegens Adriaen Bouman, Predicant tot Alphen, aen de selve Classis met allen den gevolge ende aenkleven van dien, als qualijck, t'onrecht ende in prejuditie van der Impetranten voorschreve possessie vel quasi, mitsgaders het Appointement van Surseantie, by den Hoogen Rade verleent, gedaen, als een hinder, steurnis, perturbatie in deselve possessie, te repareren ende de saeck te stellen in sijn voorigen staet, en, van het geen voorsz. is, effectivelijck te renuntieren met overleveringe aen haer Commissarissen van het Requeste met het Appointement ofte Appostille, daer op verleent; ende ten regarde van den voorsz. Martinus Costerus, Predicant tot Sluypwijck, pro tempore Deputatus ende Quæstor van het Classis van Woerden ende Over-Rijnlant, het uytschrijven, beleggen ende houden van de Extraordinaris Classis in den Dorpe van Outshoorn, ten versoecke van de voorsz. dolerende Ledematen met alle, het geene daer inne geresolveert, gedisponeert ofte gearresteert soude mogen zijn, soo ten reguarde van den voorsz. Predicant Bouman, als in

prejuditie van der Impetranten voorsz. possessie vel quasi; mitsgaders Appointement van Surseantie, by den Hoogen Rade verleent, als een hinder, steurnis ende perturbatie, in prejuditie van der Impetranten voorsz. possessie vel quasi, gedaen, mede te repareren ende te stellen in sijn voorige staet; ende de Missiven van den Hove van Hollant, in de Brieven van uytschrijvinge vermelt, mitsgaders het versoeck van de dolerende Ledematen van Alphen, daer inne geroert, als mede het geresolveerde in de voorsz. Classis, daer op gevolgt, voor soo veel het selve raeckt den voorsz. Predicant Bouman, aen haer Commissarissen over te leveren en daer van te renuntieren; en dat sy respectivelijk geinterdiceert hadden aen alle de voorsz. Beklaegdens, op een Pœne van hondert Goude Ducaten, tegens de Hooge Overigheyt te verbeuren, van gelijcke meer te doen ofte eenige nader versoecke ofte uytschrijvinge van extraordinaris Classen, ter saecke voorsz. ende in prejuditie van der Impetranten possessie veel quasi, te doen; alles onder Correctie van den Hoogen Rade, ende tot Partijen gehoort, by den selven Hoogen Rade anders soude wesen gedisponeert: dat sy, in cas van Oppositie de saecke contentieus genomen ende gestelt hadden in handen van de Hooge Overigheyt, om onder deselve geregeert te worden, en dat sy voorts den Deurwaerder Brul geauthoriseert hadden, de voorsz. Gedaeghdens te Daghvaerden te compareren ofte Gemachtigden te senden voor den Hoogen Rade tegens den den 22 April, om haer Exploict te sien approberen, ende de Impetranten breeder ende volkomentlijcker in de voorsz. hunne possessie vel quasi te sien houden ende maintineren, indien het soo behoorde, daer tegens contrarie te sustineren, ende voorts te procederen ende te sien ordonneren, als na behooren.

Het Hof van Hollant versocht van dit gepasseerde reparatie van den Hoogen Raed/ welcke de onderstaende Missive aen de Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant schreef:

Missive van den Hoogen Rade aen de Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant, in dato den 4 Juny, 1687.

(In de Vergaderinge gelesen op Saturdagh den 7 Juny, 1687.)

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN:

WY worden genootsaeckt, de gewichte deliberatie van U Ed: groot Mog: te interrumperen met een saecke, niet min surprenant ende ongehoort, als de Luyster ende Veyligheyt van den Hoogen Rade, ende de administratie van de Justitie in de selve, ten alderhoogsten concernerende; dat is, dat die van den Rade Provintiael ter occasie van seker Mandement van Complaincte, onlangs by ons verleent ende tot Alphen geëxploiteert, sig hebben gelieven in te laten in het examen van een Acte van Restablissement, aldaer gedecreteert, ende daer over querel te moveren jegens de Heeren Hop ende van Bronckhorst, onse Mede-Broederen in den Rade, die ter executie van de voorsz. Brieven van Complaincte waren gecommitteert ende daer omtrent als Rechters hare Officie hadden gefungeert; doch niet anders of vorder, als onder correctie van den Hoogen Rade, en tot'er tijdt ende wijlen, by ons dienthalven nader soude wesen gedisponeert; hebbende daer-en-boven

ven de saecke contentieus gestelt in handen van de Hooge Overigheyt, omme by deselve *pendente lite*, als Over-Heer geregeert te worden, en de Partyen gedaghvaert tot seeckeren dage voor den Hoogen Rade, om het voorsz. Exploict te sien approberen, of daer tegens te seggen ende voorts te procederen, ende by ons te sien disponeren, als naer gelegentheyt van saecken bevonden soude werden, te behooren: Ende, of wel de ongerijmtheyt van die onderneminge uytstekende was, als ongehoort en buyten exempel zijnde, dat het eene Hof sigh soude onderwinden, te ondersoecken, wat het andere heeft gedecreteert in materie possessoir; soo heeft het echter deselve gelieft, noch vorder te gaen ende eerst satisfactie van ons te versoecken wegens het pretens exces, by gemelte Commissarissen gecommitteert, ende van quaet tot erger voortgaende, door een van de Ordinaris Secretarissen van den Rade Provintiael op een imperieuse maniere van bevel de voorsz. Commissarissen te ordonneren, aen handen van den selven Secretaris over te leveren twee Missiven, by den gemelden Rade Provintiael aen het Classis van Woerden ende Over-Rhijnlant geschreven, ende by hun Commissarissen ingetrocken; en daer benevens te belasten, de Periodes in de voorsz. Actens van Restablissement ende voldoening respective, daer op slaende, te royeeren ende daer van aen Partyen wederzijdts kennisse te geven; doch het selve bevel by de voorsz. Commissarissen niet konnende gepareert werden, hebben die van den meergemelden Rade Provintiael konnen goetvinden, hun lieden door een Deurwaerder te doen daghvaerden tegens Dingsdagh naer Pinxteren laetstleden, ende sulckx in de Vacantie, sonder dat de voorsz. Commissarissen Copye van de Commissie ofte Actens van den voorsz. Secretaris ofte Deurwaerder hebben konnen bekomen; waer op dan eyndelijck gevolgt is, dat, gedurende deselve Vacantie by den opgemelden Rade Provintiael, op het versoeck van den Procureur Generael is verleent ende vervolgens geëxploicteert een Mandement van Daeghvaerding in Persoon aen de Respective Huysen van de meergemelde Heeren Hop ende van Bronckhorst, ende den dagh geleyt jegens den 9 deses loopende Maent Juny, in allen schijn, of de selve Heeren in of omtrent het fungeeren van hun Officie, als Rechters, een groove Misdaet of gequalificeert Delict hadden begaen ende daer over voor den Rade Provintiael te Recht gestelt of gecalangeert konden werden.

Uw Ed: Groot Mog: sullen daer uyt konnen sien, ende des noots, uyt opgemelde Commissarissen (die haer tot vordere ouverture ten allen tijde gereet sullen houden) omstandiger vernemen, hoe sy die saecken tot Alphen hebben gevonden ende gelaten, en hoe ver die van den Rade Provinciael hun hebben konnen laten vervoeren; ende vervolgens na hare Hooge Wijsheyt oordeelen wat, inbreucke daer door in het Gesagh ende Waerdigheyt van den Hoogen Rade wort gedaen; ende wat Veyligheydt wy voor onse Persoonen konnen hebben in het administreren van de Justitie, wanneer wy onse Sententien, Appoinctementen, Exploicten ende Restablissementen; mitsgaders der selver extensien, aen de subalterne Rechter souden moeten verantwoorden, ofte daer over impuné by de selve souden konnen worden gerechercheert ende selfs crimineel worden geconvenieert ofte geaccuseert.

Wy hebben ons derhalven genootsaeckt gevonden, te adresseren aen Uw Ed: Groot Mog:, als de dispositie hebbende over de beyde Hoven, in seeckere verwachting, dat deselve ons sullen presteren het effect van het 7. Articul van onse

Instructie,

Instructie, waer op wy onse Commissie ontfangen ende den Eedt gedaen hebben; medebrengende het voorsz. Articul, dat U Ed: Groot Mog: ons in het doen van Justitie ende de Executie van dien sullen dragen, helpen ende bystant doen tegens een yegelijck; ende dat U Ed: Groot Mog: het gevoeligh ongelijck, de voorsz. Commissarissen, ende in der selver Persoonen den gantschen Raedt, door de opgemelde exorbitante ende violente Proceduren aengedaen, de facto sullen repareren; die van den Rade Provintiael ordonneren, het voorsz. Mandement in te trecken ende in het toekomende diergelijcke niet meer te doen, ende den Procureur Generael interdiceren, de authoriteyt van de Hooge Overigheydt daer omtrent langer te misbruycken ende deswegen condigne satisfactie aen den welgemelden Hoogen Raden te geven; ofte andersints daer omtrent soodanigh sullen disponeren, als deselve tot conservatie van de Luyster van den Hoogen Rade ende genoeghsame veyligheydt van onse Persoonen sullen bevinden, te behooren; welckers Hooghwijse dispositie wy ons respectueuselijck onderwerpen: Waer mede

Edele, &c. &c.

Geschreven in den Hage den 4 Juny, 1687.

U Ed: Groot Mog: Dienstwillige, den Præsident ende Raden van den Hoogen Rade over Hollant, Zeelant ende Vrieslant.

Ter Ordonnantie van deselve,

Geteeckent

J. VAN DER HAER.

Ondertusschen weecken de Heeren Hop en van Bronckhorst na Amsterdam en representeerden aen de Regeeringh al het gepasseerde: Dese depescheerde de volgende Missive aen haer Ed. Groot Mogende:

Missive van de Heeren Burgermeesteren en Regeerders der Stad Amsterdam aen de Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant, desen 9 Juny, 1687.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN:

DE Heeren Hop en van Bronckhorst (onse Burgers) Raedsheeren in den Hoogen Rade, na genomen afscheyt van den Heer President uyt den Hage herwaerts gekomen zijnde, hebben ons gerepresenteert het gevoelig ongelijck (soo sy seyden) hunluyden in hare functie, als Raden en Commissarissen van den selven Hoogen Rade (door abusive suggestien) aengedaen by die van den Rade Provinciael, soo door het aenmatigen van een soorte van gesagh ofte superioriteyt over hun Persoonen in saken, de Jurisdictie van den Rade Provinciael notoirlijck niet subject, als in het verleenen van opene Brieven van Mandement van Dagvaerdinge in Persoon aen den Procureur Generael, met iteratif bevel, om, aengesien de contramande en prohibitie van den Hoogen Raed, met sijn begonnen Proceduren tegen hunluyden voort te gaen; daer by voegende, dat sy niet en wisten, dat sy sig in ofte omtrent het bedienen van haer Ampt in het minste ofte meeste tegens de Hooge Overigheyt hadden begrepen; veel min soo verre, dat den Procureur Generael uyt dien hoofde ende van wegen de selve Hooge Overigheyt eenig glimpelijck

pretext,

pretext, fondament of actie soude hebben, om hunluyden in Persoon te daghvaerden en tegens de selve, als tegens Misdadigen, criminelijck te procederen: Zijnde oock wel gerust, dat den Procureur Generael geen precedente informatien tot haren laste kan hebben, 't zy by hem selven beleyt, of by anderen aen hem gesuppediteert; sonder dewelcke hier te Lande tegens Luyden van Eere geen Daghvaerdinge in Persoon geaccordeert ofte toegelaten kan werden: presenterende daer-en-boven, sig van alle calumnie diesaengaende te suyveren voor U Ed: Groot Mog:, van dewelcke sy hare Comissien hebben ontfangen en die sy, als Raden van den Hoogen Raed, in het stuck van hare functie en verantwoordingh van dien alleen als hare wettige Overigheyt en opperste Rechters hebben te erkennen, ende niet die van den Rade Provinciael, dewelcke soo in saecken van Appel, als andere, aen den Hoogen Rade selve zijn gesubordineert ende uytterlijck in saecken Possessoir niet verder, als voor collaterael met den selven Hoogen Rade, geconsidereert konnen werden: Ende daer uyt besluytende, dat sy aen de voorsz. onwettige Daghvaerdinge in Persoon al soo weynig, als aen andere voorgaende Insinuatien ofte Citatien, hadden konnen defereren, en dat sy daer benevens oordeelden, dat sy door de voorsz. Proceduren soo wel van den Rade Provinciael, als van den Procureur Generael (misbruyckende in dese het respect van de Hooge Overigheyt) in haer goede Naem en Faem niet weynig waren beledigt ende dat sy, sig gegouverneert hebbende na hare Instructie, met goet Recht en gedienstig Respect het effect van het 7. Articul van de selve Instructie mochten versoecken; luydende van woort tot woort:

Item, dat de voorsz. Præsident ende Raden sullen doen en administreren goede Justitie even gelijck den Grooten, Middelen en de Kleynen, sonder uytneminge ofte verkiesinge der Persoonen, Gunste, Ongunste, Ontsig of Dissimulatie, daer mede haerlieder Conscientien belast werden, ende in 't doen van der Justitie ende Executie van dien sullen de Hooge Overigheyt ende Staten hen-lieden dragen, helpen ende bystant doen tegen een ygelijck.

Ende dat haer interim niet te vergen was, haer Functie waer te nemen, soo lang sy 't selve met geen veyligheyt voor haer Persoonen konden doen.

Wy hebben de voorsz. Representatie niet sonder beweginge aengehoort, en daer benevens gelesen en herlesen de Missive van den Præsident en Raden van den Hoogen Rade, aen U Ed: Groot Mog: op het selve subject geschreven. Ende, alhoewel wy niet in staet zijn, om daer over voor als noch onse sentimenten te uytten, so lang wy niet en weten, wat die van den Rade Provinciael tot fondatie van de voorsz. Jurisdictie sullen konnen bybrengen ofte wat informatien den Procureur Generael in tijden en wijlen aen U Ed: Groot Mog: soude konnen exhiberen, soo hebben wy, om in een saeck van soo verren uytsicht te gaen met alle bedenckelijcke circumspectie, by provisie goet gevonden, onse Gedeputeerdens ter Vergaderinge van U Ed: Groot Mog: te gelasten, dese onse Missive aen U Ed. Groot Mog: te overhandigen, met ernstig versoeck, dat U Ed: Groot Mog: die van den voorsz. Rade Provinciael gelieven te beveelen, tot onse en yders narichtinge schriftelijck op te geven en aen te wijsen, wat Recht van Gesagh of Jurisdictie deselve over den Hoogen Rade in het stuck van haer Officie is competerende; ende daer benevens den Procureur Generael te gelasten, aen U Ed: Groot Mog: te exhiberen de informatien, die hy tot laste van de voorsz. Heeren Hop ende van Bronckhorst is hebbende, op dat, deselve gesien en beyde de Hoven, mitsgaders deselve Heeren

Hop ende van Bronckhorst daer op en jegens gehoort, met volkomen kennisse van saecken daer van geoordeelt, en wy in een saecke van soodanige tendresse gerust gestelt mogen werden. Waer mede,

Edele Groot Mogende Heeren, God Almachtig biddende, U Ed: Gr: Mog: te willen zegenen met voorspoedige Regeeringe, Wy blijven

Uwer Ed: Groot Mog:

Dienstwillige

Burgermeesteren en Regeerders der Stad Amsterdam.

Ter Ordonnantie van deselve

Was getekent

J. HUYDEKOPER.

De Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant leschten dit Vuur van misnoegen door haer Resolutie van den 17 van Somermaent.

Missive van de Ed: Groot Mog: Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant, aen den Præsident en Raden van den Hoogen Raed in Hollant afgesonden:

De Staten van Hollant en West-Vrieslant,

Edele, Erentfeste, Hoog-geleerde, Vrome, Discrete, Lieve Getrouwe:

WY senden U L. by desen toe ons geresolveerde sub dato deses, continerende den voet en de ordre, daer op wy verstaen en goetgevonden hebben, dat conform het Expedient, dat sijn Hoogheyt heeft gelieven voor te slaen, sullen werden uyt de wege geleyt de Differenten, die tusschen U L. en den Præsident en de Raden van den Hove ontstaen zijn en in het geresolveerden naerder werden gementioneert.

Ter Ordonnantie van de Staten,

En was geteeckent

SIMON VAN BEAUMONT.

De Superscriptie was: Ed:, Erentfeste, Hoog-geleerde, Vrome, Discrete, onse lieve Getrouwe, den Præsident en Raden van den Hoogen Rade in Hollant.

Extract uyt de Resolutie van de Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant, in haer Ed: Groot Mog: Vergaderinge genomen op Dingsdagh den 17 Juny, 1687.

BY Resumptie gedelibereert zijnde op het Raport, uyt de naem en van wegen sijn Hoogheyt gedaen, van de Verschillen, ontstaen tusschen beyde de Hoven over het schrijven van eenige Brieven van den gem: Hove aen het Classis van Woerden en Over-Rhijnlant, mitsgaders het verleenen van een Mandament van Complainte by den Hoogen Rade op het Versoeck van den ouden en nieuwen Kercken-Raed tot Alphen; de verdere Proceduren, daer op gevolgt, ende het Expedient,

by

by hooggem: sijn Hoogheyt tot wegneminge van de voorsz. Verschillen voorgeslagen, breder onder de Notulen van den 7 deser, is goet-gevonden en verstaen, dat in conformité van 't voorsz. Expedient den gemelden Hoogen Rade aen het voorsz. Hof sal doen restitueren de voorsz. Brieven, in d'Acte van Restablissement en voldoeninge op het voorsz. Mandament van Complainte gevolgt, en sal doen lichten de Periodes, op de Brieven slaende; dat het gemelte Hof sal intrecken de Citatie en het Mandament van de Daghvaerdinge, in Persoon aen den Procureur Generael verleent, en uyt de Rolle doen lichten de Presentatie, die aldaer soude wesen gebracht, met alles, wat daer op soude mogen wesen gevolgt; ende, ingevalle het gemelte Hof by Missive aen het voorsz. Classis in krachte van de voorsz Brieven daer in soude willen voort gaen, dat den Predicant Bouman en de Kercken-Raet tot Alphen voornoemt, of die haer dien aengaende geinteresseert souden mogen vinden of achten, haer sullen mogen addresseren aen haer Ed: Groot Mog: en haer beklag daer over aldaer doen, om by hooghstgemelte haer Ed. Groot Mog. daer inne gedisponeert te werden, als naer behooren; dat daer van kennisse sal werden gegeven aen gemelten Hove en hoogstgemelte sijn Hoogheyt, als Stadhouder, versocht, dese haer Ed. Groot Mog. goede meeninge ende intentie, voor soo veel sulcks van node soude mogen zijn, effecte te doen sorteren.

Accordeert met de voorsz. Resolutie.

En was getekent

SIMON VAN BEAUMONT.

Tusschen den 5 en 6 van Bloeymaent ontstont in het schoone Dorp van Durkerdam een hevige Brant / die / door dove Koolen / met wat Vuur aen de Oost-kant (de hoeck / waer uyt de Wint juyst by ongeluck woey) in een Hutje geset / en door 't vliegen van eenige Voncken buyten de Schuur veroorsaeckt / omtrent 300 Huysen of het gantsche Dorp van de Oost- tot aen de West-kant verteerde: de Kerck / een Zaeg-molen en ettelijcke Huysen na de Zuyd-Oost-kant bleven staen.

De Burgery van 's Gravenhage tracteerde den Prince Philips van Brandenburgh den 7 van Hoymaent seer magnifijcq: Hy begaf sig omtrent ten 2 uren met 3 Karossen na de Doelen / alwaer hy door drie Tractanten / namentlijck de Hooft-mans van der Hoeven / Wolfganck en van der Kloot / nevens haren Capiteyn Beuckelaer ende den Hendrich Turnhout beneden aen de Trappen onder het lossen van 8 Velt-Stuckjes Canon gerecipieert en in de Burgermeesters Kamer / alwaer de Heeren van de Magistraet dier Stede waren / geconduiseert wiert en vervolgens van daer in de Eet-Zael / daer men de Pourtraiten van den Ceurvorst van Brandenburg / sijn Heer Vader / en van sijn Hoogheyt / den Heere Prince van Orangien / aen wederzijden van de Zael / recht over malkander / met alderhande Groente en Bloemen cierlijck gevlochten / sagh: Onder dat van sijn Heer Vader was sijn Sit-Plaets / tot beneden met deselve Groente en Bloemen bekleet / met af hangende Festons / nevens een Ceurvorstelijke Muts daer boven / met 4 Vaendels van deselve Compagnie gerangeert: De Tafel was in ambigue met alderhande Spijsen / Confituren en Vruchten /

ten / die het Saysoen voorbrachten / met Schotels in Piramiden opgedischt : Aldaer bevonden haer oock den Baron van Gent / den Heer van 's Gravenmoer / den Baron Swepnits en andere Heeren van Qualiteyt : Op het drincken van yder Gesontheyt uyt verscheyde / en oock twee vergulde / Koppen / door sijn Princelijcke Doorluchtigheyt onlangs aen de geheele Schuttery vereert / wiert het Canon gelost onder 't geklanck van Trompetten en Herpaucken / en den Prince en andere Heeren vervolgens t'elckens met het Gulden Vlies / waer mede Keyser Karel in vorige tijden de Burgery geregaleert had / omhangen : En / na dat den Prince tot by 6 uren 's avonts aldaer was geweest / keerde deselve met groote satisfactie te rugh en wiert door eenige Heeren van de Magistraet en andere Heeren / mitsgaders door de voorsz. Officieren / op deselve wijse en met gelijke Ceremonien na beneden tot aen de Karossen / als wanneer 't Canon weder gelost wiert / gereconduisseert.

't Oorlogh-schip Tertolen / gevoert door een Zeeussen Convoyer / Capiteyn Barent Martensz. Boom / door weynig Jaren te Zierickzee gebout en bequaem tot het voeren van 50 Stucken Geschut / van Cadix met verscheyde Schepen vertrocken / had het ongeluck / van op den 28 van Louwmaent met al sijn Volck / 210 Man sterck / meest Vlissingers en de rest oock Zeelanders / behalven diverse Passagiers / en sijn kostelijcke Lading van 4 a 5 Tonnen Gouts / by-na geheel voor Brabantse Reeckening / 's avonts ten half sevenen in de Spaensse Zee / omtrent 70 Mijlen buyten 't Canael / door sijn eygen Kruyt te springen ; sonder dat met seeckerheyt gehoort wiert / of iemant geborgen was.

De Staten van Zeelant verkoren in 't Najaer den Heer Raed-Pensionaris d'Hubert tot Gecommitteerde in den Raed van State ; den Secretaris Verheye tot Pensionaris / en de Heer Duyvelaer tot Secretaris. Hubert nam een loffelijck Afscheyt ; gelijck uyt de volgende Resolutie te sien is :

Extract uyt de Notulen van de Ed: Mog: Heeren Staten van Zeelant.

DEN 7 OCTOBER, 1687, 's AVONTS.

DEn Raed-Pensionaris, volgens sijn aenbiedinge en versoeck, op gisteren aen de Vergaderinge met alle eerbiedigheyt gedaen, om redenen, in de Notulen van die Sessie breeder vermelt, en jegenwoordigh de versochte permissie en gelegentheyt hebbende bekomen, om afscheyt in sijn jegenwoordige Functie van hoogh-gemelde Vergaderinge te mogen nemen, heeft vervolgens de Heeren Staten van Zeelant met alle respect en submissie hooghlijck bedanckt voor alle de eere, faveur en gunste, die hy van haer Ed: Mog: in sijne Functien van Raed-Pensionaris en Secretaris over de 28 Jaren aen den anderen, en noch te vooren in verscheyde andere considerabele Employen buyten 's Lants, heeft genoten en nu laetstelijck in dit honorabel afscheyt noch overvloedigh komt te genieten ; al het welcke hy bekennen most, seer verre te surpasseeren de kleyne meriten van sijn diensten ; want, alhoewel die met alle trouwe en naerstigheyt en na sijn beste

kennisse

kenniſſe waren gedaen en met die geſontheyt van Lichaem en Aſſiduiteyt, dat hy in 23 Jaren als Raed-Penſionaris maer alleen 22 dagen door Sieckte en Onpaſſelijkheyt en vijf dagen door preſſerende Commiſſie in den Jare 1672 na Hollant uyt haer Ed: Mog: Hooge Vergaderinge door die neceſſiteyt heeft geabſenteert, dat echter deſelve dienſten doorgaens ſeer incompleet en gebreeckigh zijn geweeſt; ſulckx hy daer van geen anderen roem konde wegh dragen, als dat het haer Ed: Mog: des niet tegenſtaende belieft heeft, daer mede ſoo goeden en favorabelen genoegen en contentement te nemen: Verklarende wijders, gelijck hy ſonder het geven van Giften ofte Gaven tot ſijn voorſz. Functien en Employen was gekomen, hy oock alſoo ſijn Eedt, aen haer Ed: Mog: gedaen, van geen Giften ofte Gaven te ſullen nemen, getrouwelijck heeft nagekomen: En, by aldien den goeden Godt boven het lxvjſte Jaer, daer in hy jegenwoordig was, hem noch eenige Jaren ofte tijdt beliefde te laten leven, dat hy die wijders met gelijcke getrouwigheyt in de Functie, hem jegenwoordig in den Raed van State opgedragen, ten dienſte van den Lande ſal trachten te employeren en altoos met een groote devotie wenſchen en bidden, dat den Almogenden de loffelijcke Regeeringe van haer Ed: Mog: en van alle de Leden, die haer Illuſtre Vergaderinge compoſeren, met alle Heyl en Voorſpoet wil zegenen, en dat haer goede Onderdanen en Ingeſetenen onder haer Ed: Mog: getrouwe voorſorge allerhande voorſpoet en welvaert mogen genieten: Verſoeckende eyndeling, dat haer Ed: Mog: ſijn Perſoon altoos willen behouden in haer hooge gunſte en goede gratie; als mede die van ſijne Familie, byſonderlijck, die in deſelve capabel mogen zijn en noch werden, om haer Ed: Mog: ende het gemeene Vaderlant te konnen dienſt doen: Welck reſpectueus afſcheyt van hooghſtgedachte Heeren Staten weſende genomen, hebben alle de Leden nochmaels betuygt de groote ſatisfactie, die deſelve nemen in de langdurige dienſten van den gemelden Raed-Penſionaris, ook in de ſwaerſte tijden beweſen, en daerom deſelve aen hem en de ſijnen altoos gunſtelijck te ſullen gedencken met ſoodanige vordere favorable expreſſien en geluckwenſchingen, die den gemelde Raed-Penſionaris met een ſubmiſſe danckbaerheyt betuygde, noyt in dier voegen te hebben gemeriteert.

Accordeert met de voorſz. Notulen.

De Princeſſe van Naſſau / Gemalin van ſijn Furſtel: Doorluchtigheyt / Erf-Stadhouder van Vrieſlant en Stadhouder van Stad en Lande / beviel den 14 van Oogſtmaent te Deſſau van een jonge Prins in de Kraem / welke den 17 gedoopt en JOHAN WILLEM FRISO genaemt en aen wien van haer Hoog Mog: (nevens de Staten van Vrieſlant en Stad en Lande tot Gevaders verſocht) door den Agent Sproncſſen een Pillegave / een Goude Doos met een Jaerlijcks Penſioen van 3000 Ponden / toegeſonden wiert.

Sijn Hoogheyt / den Heer Prince van Orange / deed dit Jaer op Dieren omtrent half Wijnmaent weder een Reveu over eenige Troupen.

Haer Hoog Mog: gaven uyt conſideratie / dat 's Lants Inkomen te Water jammerlijck vervallen was / den 12 van Somermaent de helft van de Convoyen en Licenten op de uytgaende en inkomende Goederen aen den Heer Nieupoort van Rotterdam / die het hoogſte Bod had en negentien Tonnen

Gouts en tien-duysent Guldens in 't Jaer beloofde / voor den tijt van drie Jaren / te beginnen met den eersten van Wijnmaent / in Admodiatie: D'andere helft blijft door de Commisen van den Staet geadministreert werden.

Met het Proces der gevange Commisen de Recherche konden de Heeren Gedelegueerde Rechters in Hollant dit gantsche Jaer wegens de wijtluftigheyt der saeck niet te recht komen: Maer het Hof Provintiael van Utrecht velde ondertusschen den 14 van Lentemaent tegen haren gevangen Admiraliteyts Heer / Sas van den Bossche / dit Vonnis ('t geen het hem echter niet publijck in haer Audientie / maer op den Huyse van Hasenbergh in de Kamer sijner Detentie / door een Raetsheer / den Procureur Generael en den Griffier liet voorlesen) Dat hy gecondemneert wiert in een Somme van 5000 Guldens, by hem voor de verkochte Commis-plaets genoten; van sijn Ampten en Digniteyten vervallen, en inhabil verklaert, om oyt eenige Charges of Ampten meer te bekleden, en verwesen in de Kosten en Misen van de Justitie ten taxatie van den Hove.

Den Heer Sasburg / zedert de Munsterse Vrede haer Hoog Mog: Resident te Brussel geweest / overleed den 7 van Hoymaent.

Den Staet verkoor den Heer Hossepied / met Commissie van den Ambassadeur Coljers van Constantinopolen overgekomen / tot Consul te Smirna.

Den nieuwen Spaensen Envoyé / Don Emanuel de Coloma / arriveerde den 15 van Hoymaent in 's Gravenhage en had den 16 van Oogstmaent / door de Heeren van Grovestins en Kuyper met de tweede Karos van Staet met 4 Paerden opgehaelt / sijn eerste publijcke Audientie ter Vergaderingh van haer Hoog Mogende.

Den Envoyé van den Keyser van Marocco / wiens Secretaris in Louwmaent t'Amsterdam overleden was en door den Capiteyn Mainard overgevoert wiert / vertrock / met een Goude Kettingh ('t Present / dat men gewoon is / aen Ministers van sijn Caracter te geven) vereert / den 30 van Wijnmaent / van den Hofmeester Hesselt vergeselt / seer vergenoegt over het Tractement / alhier genoten / over Amsterdam na Tessel / van waer hy op het Schip van den Convoyer / Capiteyn Swart / den 8 van Louwmaent / 1688 / na sijn Vaderlant uytliep.

De Tol-Differenten met Denemarcken wiesschen hant over hant; selfs soo ver / dat men te Coppenhage Hollantse Schepen begon te visiteren; welk affront / gevoegt by verscheyde andere van geen minder gewicht / onlijdelijk voor den Staet / in Lentemaent de Vaert op Noorwegen provisioneel tot den 10 van Grasmaent en vervolgens soo lang / tot dat nader ordre (die het gantsche Jaer achterbleef) gegeven soude werden / en aen andere het invoeren van Noorts-Hout op pœne van 20 Guldens voor yder Last deed verbieden. Hier op volghde dese Memorie:

Memorie

Memorie van den Heer Baron Kragh, Envoyé van Denemarcken.

SYne Majesteyt van Denemarcken en Noorwegen, gesien hebbende door een Memorie, dewelcke den Resident van U Hoog Mog: aen sijn Hof onlangs aen hem heeft gepresenteert, dat U Hoog Mog: bekommert zijn, op wat wijse der selver Onderdanen voor het toekomende in de Staten van sijn Majesteyt ten opsichte van de Tollen souden mogen gehandelt werden, vermits by het 5 en 17 Artijckel van de Ordonnantie, die sijn Majesteyt in het voorledene Jaer wegens het betalen der Tollen in sijne Staten heeft doen publiceren, de Officiers van den Tol aenbevolen is, van onderscheyt te maecken tusschen de Natien, dewelcke eenigh Tractaet met sijn Majesteyt zijn hebbende, en die geene, die'er geen mede hebben, heeft den ondergeschreven gelast, aen U Hoog Mog: bekent te maecken, dat, alhoewel die selve Artijckelen niet nieuw zijn, maer oock altijdt in de voorgaende Ordonnantie, t'zedert den Jare 1671 gepubliceert, sigh bevonden hebben, en dat oock t'zedert de Publicatie van die nieuwe Ordonnantie, in de Maent van Mey des voorledenen Jaers gemaeckt, niet nieuws ten opsichte van de Onderdanen van U Hoog Mog: gepleegt is en dat men gevolgelijck niet sien kan, wat dat haer oorsaeck heeft gegeven, om eenige nieuwigheyt voor het toekomende te duchten, sijn Majesteyt echter, om te betuygen de begeerte, die deselve heeft, om altijdt met U Hoog Mog: een goede intelligentie te onderhouden, deselve, om haer des te meer alle soorten van swarigheyt te benemen, wel wil verseeckeren, dat hy de Tollen, die de Onderdanen van U Hoog Mog:, in sijne Staten trafijcquerende, gehouden zijn, te betalen, sal laten in deselve staet ende op den selven voet, als die tot noch toe geweest zijn, sonder dat haren Koophandel met eenige nieuwe Impositie beswaert sal worden; in die verwachtinge en hoope, dat U Hoog Mog: aen hare zijde die goede wille van sijne Majesteyt na behooren sullen bejegenen en niet alleen dessels Onderdanen reciproquelijk met gelijk faveur handelen; maer oock het Tractaet van Commercie, jongst alhier gesloten, ten spoedigsten tot sijn volkomen perfectie doen brengen.

Gedaen in den Hage den 17 April. *Geteeckent*

B. F. KRAGH.

Over 't werck van de Noortse Vaert had den Baron Craeg doe noch geen ordre; maer hy presenteerde, so haest hy se ontfing, d'onderstaende Memorie:

Memorie van den Baron Craeg, Deenssen Envoyé, aen haer Hoog Mogende.

HOOG MOG: HEEREN:

SYn Majesteyt van Denemarcken, Noorwegen, &c. hebbende sig de Memorie, door den Heer Goes, Resident van U Hoog Mog: aen sijn Hof, onlangs aen hem overgelevert, laten voorlesen, heeft aen den ondergeschreven bevolen, daer op het volgende Antwoort te geven:

Dat sijn Majesteyt de verklaring, *dat U Hoog Mog: niet meerder wenschen, als met sijn Majesteyt in een oprechte en goede Vruntschap te leven, en dat sy van haer zijde al, het geene ten desen eynde kan dienen, sullen contribuëren*, in de voorsz: Memorie begrepen, met vermaeck vernomen heeft.

Dat, alschoon sijn Majesteyt geensints twijffelt, of dese versekering is oprecht en

en wel gemeent, hy echter ten hoogsten verbaest moet staen over diversse Resolutien, welcke U Hoog Mog: eenigen tijt herwaerts tot nadeel van de Commercie tusschen de Coninkrijcken en Staten van sijn Majesteyt en de Vereenigde Provintien genomen hebben door een generael Verbod, welcke aen d'Inwoonders van de voorsz. Provintien gedaen is, van op Noorwegen te negotiëren, en de gestrenge en ongebruyckelijcke manier, op welcke sijn Majesteyts Onderdanen in Hollant gehandelt werden.

Dat sijn Majesteyt soo veel te minder diergelijcke demarches van de kant van U Hoog Mog: verwacht heeft, dewijl hy, zedert dat hy tot de Kroon gekomen is, al, het geen in sijn macht geweest is, gedaen heeft, om aen U Hoog Mog. te betuygen de ware begeerte, die hy heeft, van niet alleen met haer de goede Correspondentie, die men tusschen Uw Staet en sijn Kroon opgerecht vont, te continueren; maer oock, van se te doen aenwassen.

Dat de Alliantie Tractaten, in welcke sijn Majesteyt in een tijt, dat de Staet in een gevaerlijcken Oorlogh ingewickelt was, wel heeft willen treden, de getrouwigheyt en vaerdigheyt, met welcke sijn Majesteyt deselve van sijn kant geëxecuteert heeft, als mede de Extraordinaire Ambassades en Envoyéz, door hem aen U Hoog Mog. afgesonden, authentique bewijsen daer van zijn.

Dat het oock sijn Majesteyts schult niet is, dat het laetste Commercie-Tractaet, in 's Gravenhage gesloten, niet al lang sijn volkome perfectie bekomen heeft, aengesien, niettegenstaende d'Articulen van het voorsz. Tractaet uyt haer selven seer klaer waren en geen plaets aen twijffelachtigheden of Cavillatien konden overlaten, als aen sulcke, die niet van voornemen zijn, haer daer na te schicken, en by gevolge sijn Majesteyt sig met recht simpelijck aen het voorsz. Tractaet soo, als het uyt kracht van de Volmachten, van d'eene en andere kant geproduceert, na een Negotiatie en Debat van veele Maenden in 's Gravenhage in 't aensien van den gantschen Staet plechtelijck gesloten en ondertekent is, konde houden, hy nochtans niet nagelaten heeft, d'Elucidatien, welcke U Hoog Mog: daer op begeert hebben, aen te hooren en sig favorabel daer op te verklaren; dat in de Resolutie, welke U Hoog Mog: aen sijnen extraordinaris Ambassadeur den 25 April, 1685, wanneer hy op sijn vertreck stont, gaven, sy selfs geavoueert hebben, dat men behalven het Point van de Judicature over de Fraudes, die in de Sont gepleegt werden, wegens alle d'andere Elucidatien over-een-gekomen was.

Dat sijn Majesteyt tot verder wegnemingh van desen hinderpael selfs naderhant seer redelijcke Openingen en Voorslagen gedaen heeft, en dat men aen deselve, soo men waerlijk begeert had, dese saeck af te doen, de hant geslagen soude hebben.

Dat, wat aengaet de nieuwe Impositen, die U Hoog Mog. voorwenden, dat door de Tol-Ordonnantie, welcke laetst gepubliceert is, in de Coninckrijcken van sijn Majesteyt ten opsichte van hare Onderdanen ingevoert zijn, en de gedachten, welcke sy hebben, dat de Inwoonders van de Vereenigde Provintien uyt kracht van dese Ordonnantie haer Commercie op Noorwegen met geen vrucht en voordeel sullen continueren, maer ter contrarie aen de quellagien van de Tollenaers van sijn Majesteyt geëxponeert werden en gevaer lopen, van hare Schepen menigmael aengehaelt en verbeurt verklaert te sien, sijn Majesteyt geen reden vint, waerom de Onderdanen van U Hoog Mog. tegenwoordig minder voordeel, als voorheen, door hare Commercie sullen genieten, alsoo het seecker is, dat zedert de Publicatie van de

de voorsz. Ordonnantie niet nieus ten haren opsichte ingevoert is; dat sijn Majesteyt in tegendeel aen sijn Tollenaers belast heeft, d'Inwoonders van uwe Provintien op die manier, als of de voorgaende Tractaten noch duurden, te blijven handelen, en dat hy tot stuytingh van de quellagien van de Tol-Officiers een Ordonnantie, behelsende, hoe veel de Koopluyden voor hare Expeditien aen haer sullen moeten betalen, heeft laten drucken en publiceren, op dat yder sigh daer naer soude konnen reguleren.

Dat sijn Majesteyt al soo weynig begrijpt, wat de oorsaeck zy van de apprehensie, die U Hoog Mog: betuygen, te hebben, dat onder gesochte pretexten de Schepen van Uwe Onderdanen gearresteert en geconfisqueert souden werden; te meer, wijl 't niet alleen van de Koopluyden afhangt, sulcke extremiteyten door 't ter goeder trouw gaen te mijden; maer oock, wijl sy door de verklaring, welcke d'ondergeschreve uyt den naem van sijn Majesteyt gedaen heeft, dat hy de saken noch wel op den ouden voet wil laten, van dese vrees genoegsaem verlost werden.

Dat het waer is, dat sijn Majesteyt, siende d'averechtse Impressien, welcke men aen den Staet heeft willen geven, als of men na de expiratie van de voorgaende Tractaten te vresen had, dat hy yets tot nadeel van haer Commercie soude ondernemen, haer dese scrupulen wel heeft willen ontnemen door het doen verklaren, dat hy, op hoop, van de swarigheden, die de Ratificatie van het laetste Tractaet verhinderden, haest gelicht te sien, de saecken ten opsichte van de Tollen in deselve staet, daer in sy, ten tijde dat de voorsz. Tractaten noch duurden, geweest waren, soude laten; maer dat, dese Declaratie niet gedaen, als op dat men tijdt tot 't vereffenen der voorsz. swarigheden soude hebben, sijn Majesteyt niet gehoopt had, dat de meening van U Hoog Mog: was, deselve onbepaelt uyt te strecken en haer tot het langer uytstellen van een volkomen Adjustement van 't voorsz. Tractaet daer van te bedienen.

Dat het sonder fondament is, het geen men aen U Hoog Mog: heeft willen doen geloven, als of sijn Majesteyt tegens de meening van de voorsz. Declaratie bevolen had, dat d'Onderdanen van Uwe Provintie als Volckeren, met welcke sijn Majesteyt in geen Tractaet staet, aengesien souden werden. Dat het contrarie blijckt niet alleen door d'Ordres, waer van hier boven gewag gemaeckt is, maer oock selfs door d'ondervindinge; want men soude niet konnen waer maken, dat men voor of na het vertreck van den extraordinaris Ambassadeur van sijn Majesteyt iets meerders van d'Onderdanen van U Hoog Mog. gevordert heeft, als sy betaelt hadden, voor dat de Tractaten geëxpireert waren, noch hare Schepen op een andere manier, als men tot dien tijt toe geobserveert had, gemesureert of gevisiteert.

Dat sijn Majesteyt niet begrijpt, waer in U Hoog Mog. willen doen bestaen de gepretendeerde discrepantie en incompatibiliteyt tusschen de voorsz. Declaratie en die, welcke d'ondergeschreve door sijne ordres gedaen heeft, dewijl noch d'eene noch d'andere van alle de Poincten van de voorgaende Tractaten spreeckt; maer alleen van sulcke, die de Tollen en, 't geen daer van dependeert, betreffen; welcke Declaratien tot noch toe getrouwelijck geëxecuteert zijn; en dat men niet kan sien, met wat schijn van billickheyt men oordeelt, dat eenige Contraventie van de zijde van sijn Majesteyt daertegen begaen is.

Dat, indien men mogelijck desen naem aen eenige Reglementen, welcke sijn Majesteyt tot voortsettingh van de Commercie en Navigatie sijner Onderdanen ge-

maeckt heeft, wil geven, hy acht, dat dit aen hem niet minder geoorloft is, als aen U Hoog Mog., welcke selfs ten tijde, dat de Tractaten noch duurden, van gelijcken veele nieuwigheden en lasten tot prejudicie en nadeel van de Onderdanen van sijn Majesteyt en haer Koophandel ingevoert hebben.

Dat, om tot een specificatie van de klachten, in de Memorie van den Resident van U Hoog Mog. uytgedruckt, te komen, en voor eerst de Hout-tienden, alschoon de Ordonnantien van sijn Majesteyt duydelijck medebrengen, dat desen Impost alleen op de Onderdanen van sijn Majesteyt sal sien, als welcke verplicht zijn, de Tienden van alle Koopmanschappen, in Noorwegen gewassen, 't zy sy daer uyt gaen of daer verblijven, te betalen, hy des niet-te-min sijn ordres, van dese Tienden van niemant, als sijne Onderdanen, en selfs voor 't verkopen van haer Hout, te vorderen, aen sijne Tollenaers vernieut heeft; sulcks dat d'Inwoonders van de Geunieerde Provintien niemant, als haer selven, te wijten hebben, soo sy in 't toekomende de voorsz. Tienden of eenig Recht aen de Officiers, tot het insamelen van dien gestelt, betalen; als mede soo sy aen de Tol-Officiers meerder, als door de Ordonnantien, hier boven aengeroert en die volgens ordre van sijn Majesteyt aen alle Tol-huysen aengeplackt gevonden werden, opbrengen.

Dat men over de vermeerdering van de Tol op de Koopmanschappen, welke niet adroiture komen, oock geen billijcker klachten kan formeren, aengesien de Onderdanen van sijn Majesteyt, welcke haer van geen Schepen, als van defentie en exemtie genaemt en gedestineert, om sijn Majesteyts Vloot in tijdt van noot te volgen, bedienen, niet meer, als de Inwoonders van dese Provintien en d'andere vremde Natien, daer van bevrijt zijn, en men niet vremt kan achten, dat d'Onderdanen van sijn Majesteyt de Koopmanschappen, die sy van noden hebben, liever adroiture gaen soecken, als uyt een derde hant overnemen.

Dat voor de rest d'Onderdanen van sijn Majesteyt niet meer vrijheyt, als d'andere Natien, hebben, om sekere verbode Koopmanschappen in de Havens van Denemarcken en Noorwegen te brengen.

Dat over de Ringen in de Havens van Noorwegen, dienende tot het daer aen vast binden van de Schepen en op dat de Schippers voor het overwinteren in de Havens van sijn Majesteyt en het suppleren van de spetien betalen, de Inwoonders van de Vereenighde Provintien van gelijcken geen reden hebben, te klagen, aengesien sy daer in, als de eygen Onderdanen van sijn Majesteyt, gehandelt werden; behalven dat het aen haer staet, haer van dit laetste Ongemack te bevrijden met het voldoen in die spetien, welcke in d'Ordonnantien van sijn Majesteyt geapprobeert werden en voorheen altoos gebruyckt zijn.

Dat, aengesien U Hoog Mog: door al dit geallegueerde duydelijck sullen sien, dat tot noch toe niets tot nadeel van de verklaringen, van wegen sijn Majesteyt gedaen en aen welcke U Hoog Mog: betuygt hebben, haer te willen houden, voorgevallen en daer-en-boven geen ordres, hier tegen strijdig, gegeven zijn, sy selfs wel sullen weten, te oordeelen, of sy eenige billijcke redenen hebben, om soo schielijck en sonder eenige verdere Communicatie tot Resolutien, soo weynigh overeen-komende met de Vruntschap, die sy betuygen, met sijn Majesteyt te willen onderhouden, te treden; gelijck zijn het Verbod van de Vaert op Noorwegen en andere gestrenge Proceduren, welcke men tegens d'Onderdanen van sijn Majesteyt, handelende op Uwe Provintien, en selfs die van de Landen van sijn Majesteyt, alwaer

waer de Tol-Ordonnantie, welcke tot een pretext voor dese nieuwigheden gedient heeft, noyt ingevoert noch gepubliceert is, heeft beginnen in het werck te stellen. Sijn Majesteyt belooft sigh derhalven van de singuliere Voorsichtigheyt van U Hoog Mog:, dat sy, overwegende het ongelijck, het geen de voorsz. nieuwigheden aen de wederzijdse Koophandel toebrengen, en het nadeel, dat haer continuatie soude konnen veroorsaecken, de nodige hulp-middelen daer toe sullen gebruycken door het herroepen van het voorsz. Verbodt en de ordres, tot nadeel van de Onderdanen van sijn Majesteyt gegeven, welcke van sijn kant inclineert, soo dra dit geschiet, niet alleen sijn ordre aen sijne Tollenaers, dat sy niettegenstaende de laetste Ordonnantie d'Onderdanen van U Hoog Mog: ten opsichte van de Tollen, Visitatie en Maet der Schepen soo, gelijck als of de voorgaende Tractaten noch niet geëxpireert waren, sullen moeten handelen, te vernieuwen; maer oock tot weering van dese soorten van Disputen en Onlusten in het toekomende met U Hoog Mog: in der minne met den eersten t'accorderen, 't geen sy billijck tot 't slaen van de laetste hant aen het Tractaet, 't welck voor lang in dese Plaets gesloten en ondertekent is, konnen wenschen. Gedaen in 's Gravenhage den 21 Mey, 1687.

Ondertekent

KRAEG.

De woorden waren wel goet / maer van de daet volghde niet; weshalven den Staet oock geen de minste reden had / om van gedachten te veranderen.

Den Ceurvorst van Brandenburg / die geen smaeck in dese onlusten vont / bood sijn Mediatie aen: haer Hoog Mog: accepteerden se niet min blymoedig / als Denemarcken / en sonden den Heer Hop / Pensionaris van Amsterdam / na Berlijn tot het entameren der Conferentien: Hy arriveerde omtrent het begin van Herfstmaent; maer de Tractaten avanceerden wegens eenige Præliminaria omtrent de Defensions-Schepen / &c. 't gantsche Jaer niemendal.

Ondertusschen presenteerde den Baron Craeg in deselve Maent dese nadere Memorie:

Memorie van de Deenssen Envoyé, den Baron Craeg, aen haer Hoog Mog.

HOOG MOGENDE HEEREN:

DE ondergeschreve extraordinaris Envoyé van sijn Koninckliјcke Majesteyt van Denemarcken, Noorwegen, &c., den Baron Kraeg, geinformeert zijnde, dat'er Luyden zijn, dewelcke trachten, staende te houden, dat het de meening van hooggemelde sijn Majesteyt niet soude zijn, sigh te houden aen sijn Resolutie, gegeven tot Fredrickxburg den 21 Juny laetstleden aen den Heer van Goes, Resident van U Hoog Mog:, in antwoort op sijn Memorie van den 18, 28 der selver Maent, en dat ter oorsaecke, om dat de ondergeschreve ter selver tijdt den inhout van dien oock niet by Memorie aen desen Staet heeft genotificeert gehad, vint sigh verplicht, om sulcke pretexten en sinistre expressien, die daer door souden konnen gecauseert werden, tegen te gaen, als noch ter deser tijdt door dese Memorie aen U Hoog Mog: den inhout van deselve Resolutie te insinueren; namentlijck, dat hooggemelde sijn Majesteyt door den inhout van de voornoemde Memorie van de Heer van Goes gesien heeft, het geene U Hoog

Mog: goetgevonden hebben, te antwoorden op die, dewelcke d'ondergeschreven aen haer van sijnent'wegen den 12, 22 van de Maent Mey daer te vooren had overgegeven, raeckende de Differenten, tusschen sijn Majesteyt en desen Staet ontstaen; namentlijck, dat, nademael men van de een en de andere zijde gedisponeert was, om op d'Interventie van sijn Ceurvorstelijcke Doorluchtigheyt van Brandenburg in Negotiatie over de voorsz. Differenten te treden, U. Hoog Mog: derhalven niet ten propooste oordeelden, om in het breede op alle de Poincten van de voorsz, Memorie te antwoorden; maer bereyt waren, om sonder eenigh tijdtversuym de voorsz. Negotiatie aen te vangen en selfs, om 't Verbod van de Vaert op Noorwegen te vernietigen en de nieuwe Impositien, op de Deensse Schepen gestelt, te doen cesseren; mits dat sijn Majesteyt de Goetheyt wilde hebben, van te declareren, dat, gedurende den tijt van de voorsz. Negotiatie en tot dat sijn Majesteyt en U Hoog Mog: particulierder overeen gekomen souden zijn, d'Ingesetenen van desen Staet ten opsichte van de Visitatie en van de Metinge van de Schepen, gelijck mede wegens de Tollen van het Hout en andere Koopmanschappen, getracteert souden werden na den voet van de Conventien, in de Jaren 1645, 1647, 1666 en 1669 opgerecht, sonder daer in eenige distinctie tusschen d'Onderdanen van sijn Majesteyt en d'Ingesetenen van dese Vereenigde Provintien te maken.

Nu, alhoewel sijne Majesteyt verwacht hadde, dat U Hoog Mog: geacquiesseert souden hebben op de wijtluftige en precise verseeckeringen, die in de voorsz. Memorie van den ondergeschreven in faveur van de Commercie van Uwe Onderderdanen begrepen zijn, en niet meer uytgestelt, om alle dingen, soo ten opsichte van de Vaert op Noorwegen, als van die van de Onderdanen van sijn Majesteyt in dese Vereenighde Provintien, te stellen in den staet, daer sy voor desen in waren, en dat het scheen, dat een veel grooter Esclaircissement daer over t'eenemael overtolligh soude zijn, heeft sijn Majesteyt, echter met vermaeck de goede dispositie van U Hoog Mog:, om aenstonts in Negotiatie over de Poincten, dewelcke als noch moeten geadjusteert werden, te treden, en selfs, om ten dien eynde yemant extraordinair aen sijn Hof af te senden, siende, derhalven als noch wel willen declareren, dat in al dien tijdt, dat die Negotiatie duuren sal, de Ingesetenen van dese Vereenighde Provintien ten opsichte van de Visitatie en de Metinge van hare Schepen, als mede wegens de Tollen, die van het Hout en van de andere Koopmanschappen betaelt werden, niet anders getracteert sullen werden, als op den voet van de Conventien, hier boven gespecificeert, nochte op een andere manier, als de eygen Onderdanen van sijn Majesteyt in het generael getracteert werden.

En, alsoo sijn Majesteyt bereyts die nootsaeckelijcke ordre gestelt heeft, en wel voornamentlijck op den 9 der voorsz. Maent July, ten eynde, dat sijn voorsz. Declaratie in alles punctuelijck geëxecuteert soude werden, heeft den ondergeschreve sigh eenigen tijdt herwaerts beloofft en belooft sigh als noch, dat U Hoog Mog: van haer zijde wel sullen willen antwoorden op de oprechtigheyt van de meyningen, die sijn Majesteyt door de voorgemelde Proceduren heeft doen blijcken, met alles aen haer zijde op den ouden voet te stellen en met alle de merkelijcke nieuwigheden, die in dit Lant tot præjuditie van de Onderdanen van sijn Majesteyt ingevoert zijn, te doen cessseren. Gedaen in den Hage den 8 September, 1687.

Geteeckent

B. KRAEG.

Haer

Haer Hoog Mog: gaven tot Antwoort / dat de Differenten over de Tollen en het openstellen van de Vaert op Noorwegen tot Berlijn afgehandelt souden werden, en dat sy op d'aenbiedingh van de Mediatie van den Ceurvorst van Brandenburgh den Heer Hop tot haren extraordinaris Envoyé ten dien eynde derwaerts afgesonden hadden.

De Haringh-Vangst was dit Jaer matelijck en gaf te minder voordeel / om dat Vranckrijck den Invoer van Haringh met ander / als Frans / Sout gesouten / verbood ; waer tegens de Fransse Syropen / Ec. oock eenigsints meerder belast wierden.

Over het verschil der Luyckse Tollen confereerde den Heer van Villers lang met de Luyckse Gedeputeerden te Maestricht ; maer kon niet eens werden ; weshalven men goet vont / Vranckrijcks Mediatie aen te nemen en in 's Gravenhage met tusschenkomen van den Grave d'Avaux / Franssen Ambassadeur / de Onderhandeling te laten hervatten : Ten dien eynde arriveerden in Slachtmaent den Baron de Outremont en den Raetsheer Brassines voor extraordinaris Luyckse Envoyéz : Sy wierden den 16 van Wintermaent / opgehaelt van de Heeren van Engelenburg en Werkendam met de tweede Caros van Staet met 4 en 4 andere met 2 Paerden / ter Audientie van haer Hoog Mog: geadmitteert. Den Baron de Outremont / tegen over den Heer van Els / præsiderende / geplaetst / deed in het Frans de Aenspraeck / behelsende ; dat sy herwaerts gesonden waren tot onderhouding van de goede Vruntschap tusschen den Ceurvorst, haer Meester, en den Staet, en om verder te termineren de openstaende Differenten onder de Mediatie van den Coning van Vranckrijck. De Heer Præsiderende antwoorde / dat de Persoonen van haer Heeren Envoyéz haer Hoog Mog: ten booghsten aengenaem waren, en dat haer Hoog Mog: alles, tot het cultiveren van een goede Vruntschap en Intelligentie dienstig, souden contribuëren. De Conferentien gingen echter dit Jaer noch niet voort.

Tot verhoedingh van de schade / die men te gemoet sagh / dat d'Algerinen sonder tegensorg souden doen / equipeerde men hier te Lande verscheyde Oorlogh-Schepen : onder anderen verkoor d'Admiraliteyt t'Amsterdam den Vice-Admirael Allemonde tot Admirael der Kruyssers en de Capiteynen Mainard / Draecks / Kuyper en Schrijver / om nevens hem en de Capiteynen van d'andere Collegien ter Admiraliteyt in de Middellantse Zee te kruyssen. Dese liepen den 11 van Bloeymaent uyt.. De Convoyen wierden oock aen alle kanten verdubbelt.

De Rovers / echter eerst gereet en veyligh in Wicht en andere Engelsse Havens mogende lopen / niettegenstaende den Heer van Citters / haer Hoog Mog: Ambassadeur / menigmael versocht / dat de Coning haer volgens de Tractaten of als Zee-Rovers of als Vyanden van den Staet gelief de te handelen / veroorsaeckten vroeg in 't Jaer grooten schrick. In 't begin van Somermaent kreegh men d'eerste tijding / dat een van haer 't Buys-schip / Schermerhorn / na Sophia gedestineert / op de hoogte van Bevester aengerant had ; en wat later / dat drie van haer tot dicht aen 't Lant na de kant van

Texel en drie andere voorby de Vlaemsse Bancken/'t Eylant Schouwen/Ec. gepasseert waren/ en eenen Jan Willemsz./ Beurtman op Londen en Vryman van den Coning van Engelant/ die sijn laetste Tocht deed/ met 70 a 80 Passagiers/ daer onder ettelijke Burgers van Rotterdam en Fransse Vluchtelingen/ en eenige andere Scheepjes genomen hadden/ van welcke sy (gelijck van de Beurtman) het Volck lichteden en de Scheepjes weder lieten varen: of 'er meer voor Tessel en de Maes geweest zijn/ kan men niet seggen; maer wel/ dat dit soo grooten verbaestheyt verweckte/ dat na de Oost-Indische Schepen/ Groenlantsvaerders/ Ec. Convoyers afgeschickt en noch meer Oorlogh-schepen tot het kruyssen in Zee gebracht wierden; dat men onse Oorlog-schepen en dickmaels het eene Coopvaerdy-schip het andere voor een Rover aensagh/ en dat de Haringbuysen niet/ voor dat men van haer vertreck verseeckert was/ en alsoo niet voor den 18 van Hoymaent en volgende dagen/ onder Convoy in Zee liepen.

Aenstonts vaerdigde men van alle kanten soo uyt dese Provintie/ als den Ambassadeur van Citters uyt Engelant/ Galjoten in Zee tot het waerschouwen van onse Schepen; dan men kon niet verhinderen/ dat de Piraten in den beginne noch ettelijcke andere Schepen/ selfs tot Visschers Schuytjes/ gewoon voor de Wal te visschen/ (gelijck aen het Vaertuygh van Schipper Vrolijck van Zierickzee bleeck) veroverden en meest met Hollantse en andere Christene Vlaggen bedrogen. Onder de Schippers vont men'er nochtans/ die de Vonck in de Neus kregen en haer door snel zeylen bergden; daer onder een Visschuyt van Zierickzee/ die sy met het Schip van Vrolijk/ van 40 Barbaren beset/ en onder schijn/ van te preyen/ meenden/ te bedriegen; maer het Volck merckte/ dat het geen klaerschapen werck was en verweerde haer met zeylen met korte Gangen 6 uren; gedurende welcke de Visschers seer vermoeyt/ de Zeylen vol gaten en een Man door het dick van sijn Been geschooten wiert; waer op den Stuurman seyde: Buckt, eer sy u dootschieten: Hy antwoorde: Als Ick buck, kunnen sy my dubbelt en anders maer enckelt schieten: Ick wil liever doot, als genomen, wesen: door welcke Courагie d'andere/ aengemoedigt/ de Schuyt noch behouden te Zierickzee brachten.

Aenmerckens waerdig was 't Gevecht van 't Schip d'Admirael de Ruyter en noch een met 3 Rovers; waer van 't verhael hier nevens gaet.

Uyt 't Schip den Admirael de Ruyter, Capiteyn Pijn, drijvende onder Caprayen; den 18 Mey, 1687.

Zedert mijn vertreck van Livorno op den 15 Mey ben Ick dien nacht geavanceert weynig voorby Gregone: 's Anderendaeghs den gantschen dagh was het stil: 's namiddaghs ten 5 uren sagen wy 3 Schepen jacht op ons maecken, dewelcke, niet meerder koelte, als wy, hebbende, in het kort niet verre van ons waren; soo dat wy haer omtrent twee uren voor den avont wel konden kennen: sy lieten yeder een Fransse Vlagh en Geus waeyen; waer op Ick aen Boort van Capiteyn Adriaen Voshol ben gevaren en hem gevraeght hebbe,

hebbe, wat hem van die Schepen docht? hy seyde, het Fransse te zijn, die met een Ambassadeur na Civita Vecchia gingen, en dat de Officieren daer seecker schrijvens van hadden; maer Ick bleef by mijn voorige sentiment en vermaende hem, alles wel klaer te maecken: doen dese 3 voornoemde Schepen moy buyten schoots van ons waren, hebben sy haer Onder-Zeylen opgegijt en met malkander gepasseert; middelerwijl wiert het avont en dien nacht maeckten wy alles klaer, dat tot defentie konde dienen: 's Anderendaeghs met den dagh, zijnde den 17, wenden sy alle drie over staeg: wy, dat siende, wenden mede met haer, om te loefwaert van haer te blijven; maer sy waren ons al te gaeuw in het zeylen; soo dat sy in het kort de Wint van ons hadden: sy bleven doen t'samen boven ons leggen, en kort daer na, na dat sy malkander hadden gesproocken, liet den Admirael een Turckse Vlagh van boven, den Vice-Admirael van vooren en de Schout-by-Nacht van de Besaens-Mast, waeyen, en sy quamen alsdoen, als 3 Soldaten, op ons aen, sonder dat wy in het minste weecken: Ick had mijn Stuurman weynigh van te vooren aen het Boort van Capiteyn Voshol gesonden, om te vragen, of hy eenige Soldaten wilde overgeven, waer toe den Major niet konde resolveren; maer door versoeck zijn een sijner Capiteyns, genaemt Pietro Nangle, zijnde een Yrsman, en desselfs Luytenant nevens noch 62 Man aen ons Boort overgekomen: ondertusschen naeckten de 3 Turcken hart: wy haer alsdoen verwachtende, quamen sy alle 3 op ons aen; Capiteyn Voshol, die te loefwaert van ons was, moeyden sy voor eerst niet: in 't kort raeckten wy in het Gevecht, sonder dat de Turcken eens af hielden, met intentie, om ons aen Boort te leggen; eerst hadden wy de Schout-by-Nacht, die de grootste was, soo dicht op onse zijde, dat even onse Rees vry van malkanderen waren; hy beschoot ons sterck, daer mede wy in tegendeel hem niet schuldigh bleven; doen quam den Admirael ons op de selfde manier op de zijde, die mede in het kort wiert af gedepescheert, doch niet sonder schade; de achterste, die ons absoluyt meende aen Boort te komen, zijnde den Vice-Admirael, vont mede al hart tegenweer; want de Soldaten schooten met Hant-Geweer en onse Bootsgesellen met Canon soo dapper, dat de Turcken in het kort de moet ontviel; Capiteyn Voshol deed met al sijn Soldaten wacker sijn devoir en heeft echter niet, als weynigh gequetste Soldaten, gehad: dit Gevecht was kort, doch scherp; doordien het een kleyn Luchje of seer weynigh Wint was, kosten de Turcken van ons niet ontslagen raken; maer wy sochten doen haer, en het hadde te wenschen geweest, dat wy harder hadden gezeylt; want Ick ben verseeckert, dat deselve beter van ons Scherp geproeft souden hebben: Wy hebben groote schade aen ons Touwerck en Zeylen gekregen, oock 7 dooden en 12 Gequetsten in de furie bekomen: van onse Bootsgesellen zijn niet meer, als 6, gequetst: Vorders is den Almachtigen Godt gelooft, dat het soo wel is afgelopen: de grootste van de Turcken had 40 Stucken en d'andere twee yder 36 en seer veel Volck op.

Onder dese Onlust met de Algerinen nam een Sweed, Roos genaemt, de stoutheyt, van een Scheepje uyt te rusten en oock op d'Onderdanen van den Staet te kruyssen: hy quam den 15 van Wijnmaent 8 a 9 Mijlen beneden de Maes by Schipper Christiaen Philips, welcke hy handelde, gelijck uyt de volgende Attestatie te sien is:

Attestatie, verhalende, door wie en hoedaniger wijse 't Schip, &c. van Christiaen Philips gerooft is.

OP heden den 20 October, 1687, compareerde voor my Jan Toorn Heer, openbare Notaris, by den Hove van Hollant geadmitteert, ter Burg in den Eylande Texel residerende, ende de presente Getuygen, nagenoemt, Hendrick Wiewerisz. van Stockholm, Bootsman, out omtrent 38 Jaren; Andries Peersen, Timmerman, omtrent 42 Jaren; Symon Hansz., out omtrent 20 Jaren; Jacob Jacobsz., out omtrent 20 Jaren; Carel Bueres, out omtrent 17 Jaren; Broene Lande, Koopman uyt Stockholm, out omtrent 60 Jaren; alle woonende tot Stokholm; Pieter van Leren, Koopman, tot Leyden woonachtig, out 48 Jaren; alle varende met 't Schip, genaemt de Kroon van Stockholm, toebehoorende Christiaen Philips, Schipper op 't gemelte Scheepje, dewelcke sonder eenige Inductie ofte persuasie, maer in faveur van Justitie, by ware woorden in plaetse en onder presentatie van Eede solemneel ter Requisitie ende versoeke van de gemelten Schipper alle hebben verklaert ende geattesteert, waer ende waerachtig te zijn, dat sy Deposanten met het gemelde Schip, zijnde geladen met Teer, Kopere Platen en Ringen, Koperdraet en anders, van Stockholm zijn t'zeyl gegaen den 2 September, oude Stijl, ende door contrarie Wint in Zee gesworven, tot dat sy op den 15 October, nieuwe Stijl, zijnde Woensdag omtrent 's middags, met een Oostelijcke Wint omtrent 8 a 9 Mijlen beneden de Maes zijn komen te vervallen, alwaer doe by haer is gekomen een onbekent Schip, zijnde een Fransse Kraeyer, met ses Stucken en 16 Eters gemant, spreeckende alle Frans; roepende doe tegens den Requirant: *set uyt uw Boot, jou Hont, en toont uw Pas*; waer op, sy Deposanten alle verbaest zijnde ende 't selve soo ras niet konnende doen, de gemelde Fransman, Caper ofte Rover haer op de zy van haer Schip is gezeylt, hebbende het selve vry schadeloos gemaeckt, en hebben doe datelijck op haer Deposanten geschoten ende een van haer Bootsgesellen dwers door 't Hooft geschooten; soo dat hy datelijck op 't Schip doot is nedergevallen; ende hebben de Rovers, overkomende, die doode Matroos over boort geworpen; waer door sy Deposanten door groote vreese alle beneden zijn gevlucht, en hebben de Rovers doe noch in de Cajuyt geschooten, waer door sy Deposanten, om haer Leven te behouden, met gevouwen Handen om quartier hebben geroepen; daer op de Rovers seyden: *jou Honden, gy sult quartier hebben*; en hebben haer Deposanten doe alle in de Caper overgejaegt ende, eenige van haer gebonden hebbende, alle gedreygt, over boort te werpen; waer op den Requirant versocht, dat sy haer 't Leven maer wilden laten behouden en niet behoefden te binden: waer op de Rovers doe met haer Deposanten eyge Boot uyt 't Schip tot ses malen de Boot vol Goet, soo Kopere Platen, Ringen, Koperdraet, drie Tonnen Kram-Waeren en noch verscheyde andere Koopmanschappen, Zeylen, Tou-werck, haer Deposanten kleyn Gelt, Victualie en alles, wat sy hadden, mede-genomen hebben; alvorens alle Kisten ende Kasjes open slaende, daer alles uyt mede nemende en het Water latende lopen, soo dat sy geen Water noch Victualie overhielden: Ende is den Requirant daer nae ontkleet ende hem alles afgenomen, dat hy hadde; en hebben de Rovers hun gedwongen dat sy heyliglijck mosten sweeren, dat sy met het Schip niet nae Noorwegen, Hollant, Engelant

gelant noch na geen Plaets met het voorsz. Schip souden varen anders, als nae Schotlant, of, by aldien sy haer onderweeg op een andere Cours, als nae Schotlant, vonden, dat sy Rovers haer dan als Meynedige in de Gront souden schieten en, sonder quartier te geven, laten verdrincken; en hebben de Rovers, doe sy van 't Schip door den Avontstont mosten vertrecken en niet langer konden plonderen, onsen Stuurman, Gerrit de Quant, Burger in Stockholm, met kracht en gewelt mede genomen in haer Schip, die haer Rovers heeft moeten sweeren, getrou te wesen, om haer te helpen roven en plonderen; waer door sy Deposanten door grooten noot, als geen Stuurman en geen Eeten noch Drincken in 't Schip hebbende, in Texel mosten inloopen: Verklare ick Notaris voornoemt, mede aen boort van het Schip te hebben geweest en aldaer 't selve geheel desolaet en Kisten en Kasjes aen stucken gevonden; gelijck boven is verklaert. Aldus gedaen en gepasseert ter presentie van Gerrit Martensz. Brouwer en Jacob Gerritsz. Brouwer, als Getuygen, op 't gemelde Schip op de Reede in Texel.

Hy wiert den 5 te Diepe / na dat hy te Rouaen sijn gerooft Goet had soecken te verkopen en ontdeckt was / gearresteert; maer om ernstige voorspraek / alsoo hy voor eenigen tijt Rooms geworden was / gepardonneert.

De Algerinen / merckende / dat haer voordeel op onse Schepen soo groot niet soude zijn / als voorheen / resolveerden / de Vrede met Vranckrijck te breken / en confisqueerden de Vaertuygen / die sy in haer Haven vonden; maer de Coningh voorquam haer en bracht (hoewel hy sijn Volck het Bastion de France by Algiers deed abandonneren) op 't alderspoedigste ettelijcke lichte Oorlogh-schepen in Zee / welcke van de Rovers / soo de Fransse verhalen / omtrent 14 a 15 Schepen vermeesterden. Onsen Vice-Admirael Allemonde soude ongetwijffelt niet min geluckig geweest zijn / soo sijn Schepen soo spoedig / als d'Algerinen / hadden konnen seylen; maer sy waren te veel Mans en onse Havens soo na niet gelegen / dat sy gedurigh schoon gemaeckt / &c. konden werden; en most sig derhalven vergenoegen / de geene / die hy rescontreerde / te verjagen en in Wintermaent te repatriëren.

Saturdagh / den 18 van Louwmaent / wierden de drie Princen / Soonen van den Dauphijn en Dauphine / in de Capel van 't Casteel van Versailles door den Bisschop van Orleans / eersten Aelmoessenier des Conings / in tegenwoordigheyt van Mr. Hebert / Parochiaen van die Parochie / gedoopt. De Mareschalle de la Mothe / Gouvernante van de Kinderen van Vranckrijck / bracht haer derwaerts / alsoo sijn Majesteyt bevolen had / dat dese Plechtelijckheyt sonder Ceremonien soude geschieden: Den Hertogh van Bourgondien wiert door den Coningh en Madame ten Doop gehouden en Lodewijck; den Hertog van Anjou door Monsieur en Madamoiselle en Philippus / en de Hertogh van Berry door den Hertogh van Chartres en Madamoiselle d'Orleans en Carel genaemt.

De Coningh quam ('t geen selden gebeurt en daerom wat raers is) den 30 van Louwmaent / van den Dauphijn / Dauphine / Princen en Princessen van den Bloede geaccompagneert / te Parijs Danckseggingen voor

sijne Reconvalescentie in de Kerck van Notre Dame afleggen / reet verbol=
gens na het Stadhuys / wiert door den Provoost der Koopluyden en d'ove=
rige Magistraet ontfangen / over de herstelling van sijn gesontheyt begroet en
getracteert / en reed 's namiddags te rug na Versailles.
'Te Rochel ontstont / terwijl men den 9 van Sprockelmaent over de Ge=
nesingh van sijn Majesteyt vierde / een Brant / veroorsaeckt door eenigh
Vuur van de aengestoke Vreugde-vuuren / in de Goot van de groote Tempel
op de Plaets van 't Casteel / welckers Decksel geheel van Loot was / geval=
len ; waer door 't Loot aen 't smelten en de Kerck nevens twee a drie naby-
gelege kleyne Huysjes binnen drie uren in d'Asch geraeckte.
Francois de Crequi / Marquis de Marine / in den Jare 1655 Luyte=
nant Generael van de Coninckllijcke Legers / 1661 Generael van de Ga=
leyen / 1668 Mareschal van Vranckrijck en 1676 Gouverneur van Lottha=
ringen geworden / overleed den 4 van Sprockelmaent / en sijn Broeder /
Charles de Crequi / Hertog en Pair van Vranckrijck / Ridder van de Or=
dres des Coninghs / eersten Edelman van sijn Kamer / Gouverneur van
Parijs en Baillu van Hesdin / den 13 daer aen volgende.
Anders passeerde in Vranckrijck weynig / behalven dat de Coningh / soo
't scheen / terwijl hy in diepe Rust sat / nergens smaeck in schepte / als in het
verder uytroeyen der Gereformeerden en in 't hangen / op de Galey setten en
na America vervoeren der Stantvastigen. Sijn Majesteyt gaf nochtans aen
den Mareschal de Schomberg / dien d'Inquisitie in Portugael te Lijf wilde /
verlof / elders sijn overigen Levens-tijt te verslijten : Hy was ten dien eynde in
't laetst van 't voorleden Jaer uyt Portugael vertrocken / quam in 't eerst van
Loumaent des tegenwoordigen in Engelant / den 15 van Sprockelmaent in
's Gravenhage en in Grasmaent te Berlijn / alwaer de Ceurvorst hem met
het Generaelschap over de gantsche Militie / Stadhouderschap in Pruyssen /
Geheyme Staet- en Krijgs-Raeds-Heerschap en twee Regimenten / en sijn
Soon met het Luytenant Generaelschap en een Regiment te Paert voorsag.
De Naburige Landen van 't selve Geloof dreygde men over het huysvesten
en besorgen van de Vluchtelingen en begon met vrees voor verdere
onheylen de Stad Geneve te ontrusten / doordien de Coningh aen het
Dom-Capittel van Amisi in Savoyen / alwaer den Naem-Bisschop van
Geneve resideert / toeliet / eenige Pretentien op sekere Landen en Thienden /
onder het Gebied van de Kroon gelegen / te vernieuwen en hare eysschen voor
het Parlement van Dyon te pousseren / niet-tegenstaende hy de Stad voorheen
tegens een gewese Sententie door een Declaratie in haer Possessie gemainti=
neert had. De Regeering van Geneve versocht hier op de raed van de Can=
tons van Bern en Zurich / welcke / na dat se van alle d'overige Cantons be=
loften ontfangen hadden / dat sy haer / by aldien sy over de bescherming van
Geneve met Vranckrijck in verwijderingh raeckten / getrouwelijck souden
bijspringen / de Heeren Escher en Traschenwald voor hare Gedeputeerden
na Vranckrijck sonden : Sy arriveerden in Wijnmaent te Parijs / remon=
streerden in hare Conferentien met Monsr. de Croissy benevens de Preten=
tien

tien van 't Capittel van Amisi/ dat hare Heeren en Meesters, ingevalle Geneve geattacqueert wiert, volgens haer beloften verbonden waren, die Stad te assisteren en op alle manieren te seconderen. Op haer versoek van Audientie by den Coning wiert haer geantwoort eerst/ dat men haer sonder den Caracter van Ambassadeurs met de geëyschte Solemniteyten/ en/ doe se die Caracter ontfingen/ dat men se/ sonder Commissie van alle de Cantons te hebben/ niet kon admitteren; weshalven sy/ twee Secretarissen te Parijs latende/ sonder eenig succes na wat suckelens na haer Vaderlant (alwaer sy met groote estime ontfangen wierden) reverteerden/ na dat sy van Monsr. de Croissy op dese manier Afscheyt genomen hadden:

Harangue, gedaen tot Affscheyt door de Ambassadeurs van de Switserse Cantons aen den Marquis de Croissy.

ONse Heeren en Overheden Ons herwaerts gesonden hebbende, om alle vlijt aen te wenden en alle mogelijcke instantien te doen tot het winnen van het Herte des Conings en hem te bewegen, hare Geallieerden van de Stadt Geneve in de Possessie van over de 150 Jaren, op goede Tractaten gestabileert, te maintineren: Ende sijn Majesteyt geresolveert hebbende, die saecken, welcke men suyver voor saecken van Staet erkent en alleen van Tractaten van Vrede en Alliantie af hangen, te renvoyeren aen het Parlement van Dyon, het geen onse Heeren noyt voor Rechters admitteren sullen, noch haer Geallieerden van Geneve raden, hare Tractaten, welcke oock de hare zijn, aen de kennis van dat Parlement te onderwerpen: En sijn Majesteyt daer-en-boven door de Mont van Uw Excellentie hebbende doen bekent maecken, dat hy wil, dat men met Ons over die materie niet meer in Conferentie treet; en wy vresende, dat een langer verblijf al soo onaengenaem, als onse komst, soude zijn, hebben Wy geen andere party konnen kiesen, als op ons vertreck te dencken en een getrouw rapport te doen aen onse Heeren en Overheden van al het geene, dat'er verhandelt is: Wy komen dan ons verlof nemen van Uw Excellentie en hem bedancken voor de genomen Patientie in verscheyde Conferentien, met ons gehouden: Wy bidden hem oock volgens de reiterative Ordres, waer mede my belast zijn, sijn Majesteyt te verseeckeren, dat onse Heeren en Overheden, alhoewel seer gevoelig geraeckt door het verkeerde Succes van dese Ambassade en dat men meer ontsiet het vervolgh van 25 Kanonicken, als de Getrouwigheyt van veele duysenden van de beste en vaste Geallieerden van dese Kroon, welcke soo veel Bloedt en eerlijcke Luyden voor den dienst, grootmaeckinge ende bewaringe van desen Staet opgeoffert hebben, niettemin continueren sullen in de Tractaten van Vrede ende Verbonden; met die vaste hope evenwel, die sy altijdt hebben, dat sijn Majesteyt, wien sy nevens het gantsche Koninckliicke Huys met alderhande Prosperiteyt opgehoopt wenschen te sien, het selve van sijn kant oock beantwoorden sal. Voor onse Personen in 't particulier sullen wy, alschoon wy 't geluk niet gehad hebben, van sijn Majesteyt te sien, niet, als geduriglijck om de bewaring en vervolging van de Gesontheyt van sijn Persoon, wenschen.

Een ander ongemack kregen de Euangelische Switserſſe Cantons met
de Hertog van Savoyen / veroorsaeckt / doordien hy van de Dalluyden van
Piemont / aen welcke hy voorleden Jaer verlof gegeven had / na Switser-
lant te mogen vertrecken / de Predicanten / de kleyne Kinderen en eenige
andere / gewapent gebonden / te rug hielt ; en schickten tot het obtineren van
de Relaxatie deser Menschen de Heeren le Roy en Forestier na Savoyen :
sy quamen in 't begin van Lentemaent te Turin en keerden na eenig ver-
blijf onverrichter saken t'huys. Switserlant was ondertusschen te kleyn en
ongelegen / om de groote menigte gevluchte Piemontoysen t'onderhouden :
derhalven besloten d'Euangelische Cantons in Bloeymaent op een Lantdag
t'Arrau / den Heer David Holtzhalb van Zurich / die de overgekomen Pie-
montoysen op de Grensen van Savoyen ontfangen had / voor extraordinaris
Envoyé na Brandenburg / Hollant / Hessen en andere Euangelische Landen
af te vaerdigen en 't overnemen van een gedeelte deser Ballingen of het con-
tribuëren van Gelt-sommen tot haer onderhout te versoecken. Hy vertoonde
sig eerst aen 't Brandenburgse Hof / en/ na dat hy aldaer beloften van een con-
siderabele Subsidie ontfangen had / den 3 van Ooghstmaent in 's Graven-
hage en bequam den 12 sijn eerste publijcke Audientie : Hy wiert uyt sijn Lo-
gement opgehaelt met de tweede Carosse van Staet met 4 en 3 a 4 andere met
2 Paerden door de Heeren Becker en van Berckensteyn / haer Hoog Mog:
Gedeputeerden / en deed / in een groene Fluweele Armstoel geplaetst recht
over den Heer van Dijckvelt / Præsiderende / sijn Aenspraeck in 't Frans en
versocht in seer beweeglijcke Termen: Dat haer Hoog Mog: de goetheyt ge-
liefden te hebben , van iets tot Subsistentie van de Dalluyden van Piemont te
contribuëren , terwijl sy , verdreven en van een vast Domicilium verstoken ,
genootsaeckt wierden , haer elders te begeven. De Heer Præsiderende repli-
ceerde in deselve Tael : Dat de Persoon van hem Heer Envoyé haer Ho: Mo:
aengenaem was ; dat sy al langh den miserabelen staet der Dalluyden verstaen
hadden , en dat de Staet alles , wat mogelijck was , tot haer Alimentatie soude
contribuëren en sijn Ed: in 't kort Antwoort laten toekomen : Dit behelsde /
dat haer Hoog Mog: over 't consenteren van een Subsidie aen de gesamentlijcke
Provintien geschreven hadden en derselver Advysen inwachteden. Hier op nam
sijn Ed: den 12 van Herfstmaent / door de Heeren Borre van Amerongen en
Stantius ter Vergadering gebracht / met dese Reden afscheyt :

Harangue , gedaen door den Heer Holzhalb , extraordinaris Envoyé van de Euangelische Switserſſe Cantons , ter Vergadering van haer Hoog Mog.

HOOG MOG: HEEREN:

WAnneer de Propheet Moses door het bevel van Godt aen de Israeliten gesegt had , al , 't geen in haer Huysen was, tot het bouwen van een Tabernakel te nemen, hebben sy hare mildadigheden so ver uytgebreyt, dat'er tot het voltoyen van 't gantsche Werck genoeg was.

Wanneer U Hoog Mog:, als Navolgers van Moses, door een principium van Godtvruchtigheyt en Liefde, het schoonste Afbeeltsel van 't Beelt Gods, sijn alderlevendigste

digste en alderuytdruckelijckste Merckteycken, tot haer Volck gesproken sullen hebben, om tot herstelling van de Geestelijcken Tempel van Piemont een vrywillige Offerhande te doen:

Ben Ick t'eenemael versekert, dat sy op sulcken manier sullen offeren, dat sy haer genereuse Efforten sullen doen verwonderen ende begrijpen, dat sy door de Geest Gods, welcke Liefde is, aengemoedigt zijn, en de Goddelijke Voorsienigheyt, welcke door soo heylige, als verborge, middelen de nootwendigheden van sijne Kinderen besorgt, adoreren.

Ende na soo stercke en gunstige verseeckeringen, welcke U Hoogh Mog: my gegeven hebben, dat sy in dese gelegentheyt hare Weldadigheden, die vruchten van haer Geloof zijn, welcke de Aerde verkondight en gedurende alle Eeuwen door meer Monden, alsser Sterren aen den Hemel gevonden werden, verkondigen sal, sullen bewijsen, is'er voor my niets overigh, als U Hoogh Mog: seer onderdanigh te bedancken uyt den Naem van mijne Souvereyne Heeren, de hooghloffelijcke Euangelische Switsersche Cantons, welcke over dese soo Godtvruchtige daet seer gevoeligh sullen wesen en die met alle teeckenen van een volkomene Christelijcke en Heylige Vreughde aenschouwen; en Godt salse aenmerken, als een aengename Offerhande; hy salse aensien als de Offerhande van Abel, ende eyndelijck sal dese Barmhertige Weldadigheydt den Staet van U Hoogh Mog: bevestigen, nademael het volkomen waer is, dat de Goedertierentheyt en Liefde de Throon verseeckeren en den Koningh onderstutten: sy sal de Konsten doen bloeyen, de Koophandel geluckigh en de Wapenen voorspoedigh maecken.

Dit is 't geen, 't welck altijt tot stoffe van de Wenschingen van mijne Souvereyne Heeren verstrecken sal: en Ick sal van mijn kant altijt na gelegentheyt trachten, om U Hoog Mog:, welcke Ick versoeck, my d'eer te willen doen, van haer toegenegentheyt te vergunnen, mijn alderdiepst respect te bewijsen.

Onderteeckent

H O L Z H A L B.

De Heer van Wyvbergen / Præsiderende / repliceerde; Dat, alsoo het Versoeck van sijn Ed: alle de Provintien concerneerde, d'Advysen dien aengaende noch ingewacht en binnen 8 a 10 dagen te gemoet gesien wierden; dat haer Hoog Mog: niet twijffelden, of de Loffelijcke Cantons souden daer mede vergenoegen nemen, en dat sy hem geluck op reyse wenschten. **Weynig dagen daer na repatrieerde sijn Ed:/ quamen de Consenten der Provintien en publiceerde men onder anderen in Hollant en Utrecht dese Uytschrijvingen:**

Ordres tot het doen van een Collecte voor de verdrevene Dalluyden van Piemont, door de Heeren Gecommitteerde Raden van haer Ed: Groot Mog: na de Steden deser Provintie afgeschickt.

NAer dat ter Generaliteyt op præallabel consent van de Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant was bewilligt in het doen van een generale Collecte ten behoeve van de Piemonteesche Dal-Luydens, heeft het haer Hoog Mog: gelieft, ons by Missive bekent te maecken, dat de Heeren der

ſelver Gedeputeerden tot de ſaecken van de Griffie, in voldoening van haer Hoog Mog: Reſolutie van den 10 deſer, hare gedachten hebbende laten gaen, op wat voet ende maniere de voorſchreve generale Collecte ten behoeve ende tot ſoulagement van de voorſchreve Piemonteeſche Dal-Luyden bequaemſt ſoude konnen geſchieden ende meeſt komen te renderen, ende dien-aengaende rapport gedaen hebbende in hare Vergaderingh, hadden goet gevonden, dat de voorſz. generale Collecte in alle de Provintien der Vereenighde Nederlanden, Geaſſocieerde Lantſchappen, Steden ende Leden van dien ſoude geſchieden ende gedaen werden publijckelijck van Huys tot Huys op Maendagh, die weſen ſoude den 10 van de aenſtaende Maent November, Nieuwen Stijl; en voorts verſoecken, in deſe Provintie ſoodanigen voorſieninge te willen doen, dat de Predikanten in de reſpective Steden ende Plaetſen van dien mogen werden aengeſchreven ende gelaſt, des Sondaeghs, daeghs te vooren, ſullende weſende den 9 van de voorſz. Maent November, Nieuwen Stil, ſoo wel voor- als naer-middaghs, de Gemeynte alomme op te wecken ende te vermanen tot een liberale Gifte ten behoeve van de voornoemde Piemonteeſche Dal Luyden: Ende, dewijle die ſaecke vermogens het voorſchreve conſent van haer Edele Groot Mog: ſijn executie ſal moeten erlangen, ſoo begeeren Wy, ten eynde U L. daer toe op den boven gemelden voet ende maniere ſal ſtellen de gerequireerde ordres: Waer toe ons verlatende, bevelen Wy U L. de beſcherminge Godes. Geſchreven in den Hage den 30 October, 1687.

Ordres tot het doen van een generale Collecte voor de Piemontoyſſe Dalluyden, in de Provintie van Utrecht afgeſonden.

ALſoo de Hoogh Mog: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden by der ſelver Reſolutie van den 15 October jonghſtleden, Nieuwen Stijl, hebben gearreſteert, dat tot ſoulagement van de Piemonteſche Dal-Lieden in alle de Provintien, Geaſſocieerde Lantſchappen, Steden ende Leden van dien op Maendag, die weſen ſal den 31 deſer lopende Maent, Ouden Stijl, ſal geſchieden ende gedaen werden een generale Collecte publijckelijck van Huys tot Huys, hebben Wy goet gevonden, U L. aen te ſchrijven ende te gelaſten, dat de voorſchreve Collecte door U L. onder deſſelfs Diſtrict ofte Plaets ſal worden waergenomen ende ontfangen; mitſgaders dat de Penningen, daer van procederende, met een Memorie van den ontfangh ende Diſtrict, daer toe relatijf, ſult brengen in handen van den Heere Boeckhouder van de Diaconye der Stadt Utrecht, omme met kenniſſe van de Heeren, tot dien eynde by Ons ſpecialijck gecommitteert ende geauthoriſeert, gedemanueert te werden, daer en ſoo ſulckx behoort; Laſtende U L. verders wel ſpecialijck, dat in het collecteren van de voorſz. Penningen naeuwkeurigh acht ſult geven (ſelſs by pertinente Memorie ofte Aenteeckeningh) wat yder Perſoon ofte Huysgeſin, van de Roomſche Religie zijnde, in deſe Collecte ſal komen te contribueren, en dat daer van ſult maecken een Lijſte met expreſſie van de Namen der Perſoonen ofte Huys-geſinnen ende uyttreckinge van de Sommen, die yder Roomſchgeſinde Perſoon ofte Huysgeſin ſal hebben gegeven; welcke voorſchreve Lijſt aen Ons zijnde overgelevert, Wy daer in alsdan ſullen diſponeren, ſoo bevinden ſullen, te behoren: Waer toe ons verlatende, blijft Godt bevolen. Geſchreven t'Utrecht deſen 15 October, 1687.

In

In 's Gravenhage wiert / behalven 't geen het Hof / veele Grooten en Collegien gaven / alleen 14000 Guldens ingesamelt.

Francois Annibal / Hertog van Etrees / de II. van dien Naem / Pair van Vranckrijck / Marquis van Cœuvres / Grave van Nanteuil / eersten Baron en Senechal van 't Boulonois / Marquis van Soissons / Gouverneur en Luytenant Generael van 't Eylant de France en 's Coninghs Ambassadeur te Romen / storf den 30 van Loumaent. De Coning verkoor den Marquis de Cœuvres / Soon van den Hertogh / tot Ambassadeur in sijn plaets / en / alsoo hy 't weygerde / den Marquis de Lavardin.

Maer uyt dese verandering resen groote onlusten; swant de Paus dacht/met de doot van den ouden Ambassadeur de Vryheyt van de Quartieren te vernietigen. Hy liet met dat oogmerck/soo dra het Lijck van den Ambassadeur na de de Kerck van St. Louys / om bygeset te werden / gebracht was / twee Lijfwachten van de Sbirris haer in 't Quartier rontom het Paleys Farnese / de gewese Woonplaets van sijn Excellentie / posteren en van de Immuniteyten en Vryheden / door den Ambassadeur genoten / besit nemen. De Nuntius versocht omtrent ter selver tijt aen den Coningh / nu, vermits het overlijden van sijn Ambassadeur, volgens de Declaratie, voorheen gegeven, en na het Voorbeelt van Engelandt en Spangie (die haer Recht genoeghsaem renuntieerden) d'Abolitie van de Vryheydt van Quartieren voor de Ministers te willen toestaen; maer kreegh van sijn Majesteyt tot Antwoort; Dat hy geen exempel van andere behoefde te nemen; maer die selfs gaf; dat hy meynde, soo veel aen den Roomssen Stoel verdient te hebben, dat distinctie tusschen hem en andere gemaeckt behoorde te werden, en dat hy de Vryheyt van Quartieren als een Recht van sijn Kroon aensag en wilde maintineren.

Ondertusschen had de Coningin van Sweden door 't volgende Geschrift oock afstant van haer Recht gedaen en aen de Sbirris (met welcke hare Domestijcken echter nu en dan noch eenige geringe onlust kregen) vryheyt vergunt / voorby haer Paleys te passeren.

Brief van de Coninginne van Sweden, geschreven aen den Paus Innocentius de XI. van die Naem op den 17 February, 1687.

OM de overmatige begeertens van Uw Heyligheyt in het vernietigen van de schandalen en ergernissen der Quartieren te onderschragen, soo kome ick hem het mijne, waer van ick door de rechtvaerdigheyt en beleeftheyt van Uw Heyligheyt en sijne Voorsaten tot nu toe de vreedsame Besittingh genoten heb, voor altoos opdragen; behoudende alleen voor my het opsicht over die Plaetsen, die door mijn Bedienden bewoont werden. Ik beken, dat ick aen Uw Heyligheyt niets opdrage, als dat hem toekomt; even gelijck men aen God niets anders opofferen kan, als dat het sijne is; en niet-te-min een soodanige Offerhande is niet alleen wel ontfangen, maer wert daer-en-boven door die oneyndige Goet-

heyt met onwaerdeerlijcke, onuytspreeckelijcke en eeuwige Goederen beloont. Voor my, ick eysch noch begeer niets van Uw Heyligheyt: alleenlijk bidde ick, dat deselve in dese daed mijn Voorbeelt voor welbehaeglijck gelieft op te nemen, dat hem mogelijck niet onnut sal wesen, om sigh daer van by dese gelegentheyt van tijt te bedienen, soo, als hy achten sal, dat het aldermeest tot sijn dienst sal konnen strecken; My belijdende met een volkomen eerbiedigheyt, te zijn.

Van Uw Heyligheyt

De overgenege en seer gehoorsame Dochter

CHRISTINA ALEXANDRA.

Aen den Marquis de Cogolludo / nieuwen Spaenssen Ambassadeur / wiert / soo dra hy te Napels quam / uyt Pausselijck bevel aengesegt / dat hy, by aldien hy op de Vryheyt wilde dringen, sijn Reys na Romen wel mocht staken: Men sont hem oock een Geschrift / waer by hy soude bekent hebben/ dat hy van de Vryheyt van Quartieren niet soude reppen / om te onderteke- nen: Hy weygerde het; maer stilde nochtans den Paus/ met te seggen / dat hy geen ordre had / op de Vryheyt te dringen / en quam in 't laetst van Sommermaent incognito te Romen. De Paus vergenoegde sigh met sijn mondelijcke en een Coninckelijcke schriftelijcke afstant (waer toe sijn Majesteyt protesteerde niet alleen / maer oock tot alle verdere gehoorsaemheyt / te inclineren) sont de Sbirris / gelijck door d'andere Straten / door het Spaens Quartier en vergunde aen sijn Excellentie private Audientie.

Vranckrijck weeck nochtans niet te rugh; maer liet het Paleys van Farnese tot gemackelijcker hanthavingh der Quartieren van den Hertogh van Parma voor sijnen nieuwen Ambassadeur inhuren en tot dessels aenkomst een wakend oog door den Cardinael d'Etrée houden.

In tegendeel stelde de Paus een Bul op tot bevestigingh van die van Pius V., Julius III. en Gregorius X.; behelsende een Excommunicatie tegens alle die geene / die / om de Justitie t'ontvluchten / na eenige Plaetsen behalven in de Kercken weecken / met gedachten / van daer vry te zijn / en liet se door d'aenwesende Cardinalen (uytgesondert d'Etrée en Maidalchino/ die haer t'soeck maeckten / doe den Commissaris van de Kamer aen haer Logementen quam) ondertekenen; en oock door den Abt Rivi aen den Cardinael d'Etrée weten / dat hy met groot vergenoegen het komen van den Marquis de Lavardin, als sijn Majesteyts Ambassadeur, te gemoet gesien soude hebben, soo men de laetste Bul niet socht te vernietigen, en dat hy daerom begeerde, dat sijn Eminentie aen den Coningh soude notificeren, dat hy het niet qualijck most nemen, soo men den Marquis, als hy te Romen quam, voor geen Ambassadeur erkende. Den Cardinael gaf tot bescheyt / dat hy sigh met de Verschillen niet bemoeyde en alleen den Ambassadeur verwachte. Aen alle Legaten en Gouverneurs wiert verboden / sijn Excellentie te huysvesten of ontfangen / en aen de Cardinalen / Prelaten / &c. / hem op sijn verschijningh te Romen voor Ambassadeur aen te sien. D'Etrée soude gere-

pliceert

plijceert hebben: Ick sal my in 't Sacro Collegio als een goet Prelaet dragen en de beveelen van den Paus gehoorsamen; maer daer buyten in alles, gelijck een getrou Onderdaen voegt, den last van den Coning, mijn Meester, opvolgen. Doe den Ambassadeur nader quam / seyde de Paus / dat hy gaerne Martelaer wilde sterven; maer de Vryheyt van Quartieren niet gedogen, en beval aen de Bedelende Munnicken / Processien door 't veranderen van de gedachten des Conings te doen.

Vijftien Fransse Galeyen brachten omtrent het midden van Hoymaent de Bagagie van den Marquis de Lavardin te Civitavecchia. Sijn Excellentie / omtrent half Herfstmaent van Versailles opgebroocken / onderwegen aen het Hof van Parma geweest zijnde en over het versoecken van de Restitutie van Castro / door den Paus beseten / gesprooocken hebbende / deed den 16 van Slachtmaent sijn Intrede te Romen op dese manier:

Hy en sijn Gemalin vertrocken / na dat sy te Storta / een Vleck / 8 Mijlen van Romen / de Mis gehoort hadden / 's morgens ten 11 uren met haer groote Equipagie en reden tot Pontemole in de Draeg-Zetels van den Groot Hertog van Toscanen. Daer ontfing den Ambassadeur een Courier van den Cardinael d'Etrée en verstont / dat den Cardinael Maidalchini met drie Carossen met 6 Paerden / van voorname Heeren beslagen / en tot vergeselling van sijn Excellentie aengekomen was. Den Cardinael en den Marquis ontmoeteden elckanderen met omhelsingen en Complimenten / welcke noch niet geëyndigt waren / of den Cardinael d'Etré / door een Audientie by den Cardinael Cibo twee uren opgehouden / arriveerde nevens den Abt van Gesbres / Protonotaris / en den Abt d'Herbault / Auditeur van de Rota / met een Stoet van 6 Carossen met 6 Paerden en leyde de gewonelijcke Civiliteyten by den Marquis af. Te Pontemole stonden oock de Carossen van den Commandeur Sachetti / de Ministers van Engelant / Portugael / Maltha / Venetien en Savoyen / den Hertog van Bracciano / den Prins van Belmonte / &c.

Van Pontemole braken sy na Romen op in dese ordre: Voor af reden 50 Edellupden te Paert / ses aen ses: doe 15 Calessen / beset met dertig Edelen en yder door een Man geleyt: 23 Bagagie-Wagens (in vijf van welcke Menschen saten) oock geleyt: 2 Switsers van het getal der geene / die tot het houden van de Wacht aen 't Paleys van sijn Excellentie gedestineert waren: een Domestijcq van sijn Excellentie / tot het doen observeren van de Marsch heen en weer rijdende: 40 gesadelde en gelade Paerden: 200 Muyl-Esels met rijke Dek-kleden en de Wapenen van den Ambassadeur: een andere Domestijcq / als de voorige / heen en weer gaende: een Onder-Stalmeester: 4 Gespannen appelgrauwe Paerden: 2 Gespannen swarte Paerden; alle door Palffreniers geleyt: 15 Calessen: een Caros met 8 en een met 6 Paerden: 2 Draegh-Zetels: Alle dit Voertuygh was met Officiers van hare Excellentien / verscheyde Secretarissen / een Doctor / 2 Chirurgijns / veele Kamer-Knechten / 4 Kleermaeckers en de Staet-Juffers van d'Ambassatrice opgevult: een Stalmeester: 2 Trompetters: 5 wel-gemonteerde Pages / met witte Pluymen op de Hoet en rode Kaersen / met Gout gebor-

duurt; aen beyde de zijden van de Carossen / Calessen / Draegh-Zetels en Pages sag men 40 a 50 Staffiers: een groote beklede Caros / van 8 grijse Paerden getrocken; twee andere / half bekleet; noch een groote vergulde: De Caros van den Cardinael d'Etré / in welcke aen d'eene zijde de Ambassatrice en haer Dochter met den Cardinael d'Etré in 't midden en aen d'andere den Ambassadeur en den Cardinael Maidalchini saten: in het eerste Portier / dichtst by hare Excellentien / sagh men Monsr. de Gesvres en in 't tweede Monsr. d'Herbault; dese Caros wiert door 8 Paerden getrocken en van veele Officiers en Domestijequen te Paerdt / daer onder die van den Cardinael d'Etré / omringt: 5 Carossen van den Cardinael d'Etrés en 3 van den Cardinael Maidalchini / vol Edelen; en eyndelijck de Carossen van de Uytheemse Ministers en Roomse Princen: van vooren tot achteren waren over de 200 Staffiers.

De Optocht van Pontemole tot de Poort del Popolo duurde onder de confluentie van veel Volck 2 uren en d'Intrede in de Stad geschiede oock langsaem. In 't komen by 't Paleys van Farnese sagh men de Wapenen van den Paus / den Coning en den Ambassadeur / door ordre van sijn Excellentie opgehangen: De Edelluyden rangeerden haer / terwijl den Marquis nevens sijn Treyn na binnen reed / in twee Reyen.

Sijn Excellentie versocht na sijn Intrede Audientie by den Paus / maer kon se niet verwerven; weshalven de Coning aen den Nuntius te Parijs liet seggen / dat hy hem, soo lang sijn Ambassadeur niet ter Gehoor toegelaten wiert, oock niet soude admitteren; hem op deselve manier, als men sijn Ambassadeur te Romen handelde, tracteren, en daer-en-boven andere Mesures nemen.

Staende dese Onlusten over d'Audientien / hielden de Franssen haer te Romen in haer Quartier seer ingetogen; 't geen aen Pasquijn stof gaf / te seggen / dat sy in 't Paleys van Farnese Quietisten (van welck Volck hier na) geworden waren, om dat men haer niet / als door geruchten / sag en hoorde.

't Geviel ondertusschen / dat sijn Excellentie den 24 van Wintermaent in de Kerck van St. Lodewijck ter Mis verscheen en een dagh a twee later het volgende Geschrift aen deselve Kerck-deur aengeplackt vont:

Mandament, 't welck aen de Deuren van de Kerck van St. Louys en elders met de gewoonelijcke Ceremonien geaffigeert en door 't welke de Parochie van St. Louys na St. Eustatius getransfereert is.

VOlgens Apostolische Authoriteyt wert door speciael bevel van onsen Alderheyligsten Heer, den Paus, gesupponeert een Kerckelijck Interdict, de Parochie van de Kerck van St. Lodewijck verboden, om dat den Rector, Officialen en Ministers van deselve Kerck haer lichtvaerdelijck verstout hebben, tot de Goddelijcke Diensten en het gebruyck van de Heylige Sacramenten in de laetst voorleden Kers-nacht den Heer Hendrick de Beaumanoir, Marquis de Lavardin, duydelijck geëxcommuniceert, t'admitteren. Gegeven te Romen den 26 December, 1687.

Hier

Hier over sont hy 's anderendaegs het volgende Protest aen de Cardinalen / Prelaten / Italiaensse Hoven / &c.

Protest van den Heer Marquis de Lavardin, extraordinaris Ambassadeur van Vranckrijck tot Romen.

HEndrick Carel, Heere van Beaumanoir, Marquis de Lavardin, Extraordinaris Ambassadeur van den Alder-Christelijckſten Coningh by Paus Innocentius den XI., kan niet gelooven, dat ſeecker gedruckt Placcaet, 't geen loopt, gedebiteert wort en tot Romen aengeplackt is, onderſtellende een notoire Excommunicatie tegens ſijn Perſoon in krachte van ſeeckere gepretendeerde Bulle, hem onbekent en in Vranckrijck niet gepubliceert, van ſijn Heyligheyt ſelfs kan uytgegaen zijn; en daer ſullen weynigh redelijcke Luyden in het Chriſtenrijck zijn, uytgeſondert die geene, die met paſſie en animeusheyt tegens Vranckrijck zijn ingenomen, die ſigh ſullen konnen inbeelden, dat in een tijdt, dat ſijn Majeſteyt met ſoo veel ſucceſſen alle ſijn ſorgen en ſijn authoriteyt employeert, om alle ſijn Ingeſetenen in de ſchoot van de Kerck te verſamelen en om God in ſijn Rijk en alomme, alwaer ſijn macht ſig uytſtrekt, in de ſuyverheyt van de Roomſch-Catholijcke-Apoſtolijcke Religie te doen aenbidden en dienen, een Paus, van welcke hy ſijn verheffinge verwacht, door de achtinge, die ſijn Majeſteyt van ſijn deugt gemaeckt heeft, van ſijn ſelven ſigh inlaet, om aen een Ambaſſadeur van ſoo grooten Koning, den outſten Soon van de Kerk, die ſo veel en meer verdienſten aen deſelve, als ſijn onverwinnelijke Voor-Ouders, gedaen heeft en aen dewelcke ſy het aenmerckelijkſte gedeelte van haer tijdelijcke grootheyt verplicht is, Audientie te weygeren; welcke ſelfs in deſe conjunċture van gedurige onderwerpſels van miſnoegen, die hem de Miniſters van den Paus geven, nietwes uytdruckelijcker aen den voornoemden ſijnen Ambaſſadeur gerecommandeert heeft, als om aen ſijn Heyligheyt wel te betuygen het Kinderlijck reſpeċt, dat hy altijdt voor den ſelven heeft, en om alle ſijne ſorgen te beſteden, om een volmaeckt verſtant tuſſchen den Paus en hem te herſtellen. Het gelijckt noch meer van alle waerſchijnelijckheyt verwijdert, dat ſijn Heyligheyt ſonder forme, ſonder oorſaeck, ſonder reden en ſonder kenniſſe van ſaecken de Kerck van St. Louys heeft willen interdiceren en ſe voor notoirlijck geëxcommuniceert houden; ſonder dat hy iets gedaen heeft, dat de minſte Cenſure onderworpen is, en dat men ſelfs heeft konnen weten, wat de beveelen zijn, waer mede hy belaſt is, dewelcke voor 't toekomende van de Wijsheyt en van de Godtvruchtigheyt van een Alder-Chriſtelijckſten Coningh hem noyt voor een ſtraffe van Excommunicatie konnen bloot ſtellen en waer voor oock ſijn Charaċter, repreſenterende de geheylighde Perſoon van ſoo grooten Monarch, hem altijt bedeckt moet houden. Godt wille oock niet gehengen, dat den voornoemden Heere van Lavardin ſijn Heyligheyt van ſoo een extraordinaire en ſoo onverantwoordelijcke ſaecke ſoude verdencken. Hy ſiet wel, dat hy geen oorſaeck heeft, om te klagen, als over de inſolentie en vermetelheyt van die geene, dewelcke (misbruyckende ſulcken hoogen Ouderdom, als die van ſijn Heyligheyt is; hem verplichtende aen de Perſoonen, die tot hem naderen en van dewelcke hy hem bedient, om voor een gedeelte van ſijn ſorgen ontheft te worden, en haer behelpende met de vertrouwens, die hy van

haer heeft, dewelcke regel-recht de gevoelens van sijn Vaderlijcke genegentheyt, die de Alderheyligste Pausen altijt voor de Koningen van Vranckrijck gehadt hebben, tegenlopen en valsche coleuren aen al, het geene dat door hare Canaelen stroomt, geven) de lichten van sijn Heyligheyt misleyden en haer aenstellen, om hem niet weste doen sien, dat hem tegens Vranckrijck niet verbittere. En dat is het gene, dat haer al haer krachten heeft doen verdubbelen, om te verhinderen, dat sijn Heyligheyt niet gedesabuseert soude werden door al, het geen den Marquis de Lavardin hem uyt den naem van sijn Majesteyt moet voordragen: En deselve soude oock geen moeyten hebben, aen sijn Heyligheyt te doen sien, dat de prætexten, waer van sy haer bedienen, geenig fondament hebben; want niet alleen is den voornoemden Ambassadeur niet gekomen, om de tijdelijcke Jurisdictie van sijn Heyligheyt te troubleren; maer in tegendeel kan hy met waerheyt van de zijde van den Coning, sijn Meester, betuygen, dat, soo deselve door yemant, wie dat het oock soude mogen zijn, geattacqueert wiert, sijn Majesteyt de krachten en het vermogen, dat Godt hem heeft gegeven, soude employeren, om de Heylige Stoel na het voorbeelt van de Koningen, sijne Voorsaten, te beschermen en hare Prærogativen en Possessien te maintineren; tot welckers vermeerderinge sy altijdt gecontribueert hebben: En dit is het oock, dat sijn Heyligheyt behoort te verplichten, omme, gelijck een Souvereyn Prins, te beletten, dat in sijne Staten geene verminderingen aen dat respect, dat altijt voor de Ambassadeurs van Vranckrijck bewaert is, toegebracht worden. En, gelijck den Marquis de Lavardin het selve niet wil uytbreyden boven de immemoriale possessie, in welcke de voornoemde Ambassadeurs altijdt geweest zijn en waer inne de Hertogen van Crequy, van Chaulnes en d'Estrée haer met kennisse en weten van sijn Heyligheyt geconserveert hebben, niet alleen in krachte van dat oude Voorrecht van de Kroon van Vranckrijck in het gemeene Vaderlant van de gantsche Christenheyt, waer van het altijdt de aldersterckste stut is geweest; maer oock ingevolge van het Tractaet van Pisa; aen de executie van het welcke den Paus niet minder verplicht is, als die geene, die het gesloten heeft, soo salder oock geen Mensch van goet verstant wesen, die sal konnen presumeren, dat die pretense Excommunicatie den voornoemden Ambassadeur eenighsints kan raecken. En, sonder weder in alle die redenen te treden, die soo dickmaels over de Bulle in *Cœna Domini* gesegt zijn geweest, tegens dewelcke de gantsche Fransse Kerck, in den Jare 1510 tot Tours vergadert, geroepen heeft, als ten opsichte van Vranckrijck niet konnende staende gehouden worden, welke gepubliceert wiert door een Paus, die sigh daer van een Hooft-Vyant verklaert hadde, noch oock in al, het geene dat men tegens de andere Bullen, dewelcke tot een fondament verstrecken van die geene, die men pretendeert, van sijn Heyligheyt af komstig te zijn, en dewelcke noyt in het Koninckrijck gepubliceert of aengenomen kan wesen, soude konnen inbrengen, is het genoeg, dat men segt, dat den Marquis de Lavardin een Ambassadeur is van sijn Alder-Christelijckste Majesteyt, en by gevolge exempt van alle Kerckelijcke Censuren, soo lange, als hy met die Caracter bekleet sal zijn en de bevelen van den Coning, sijn Meester, executeren. En over sulks oordeelt hy niet nootsakelijck, te reppen van die pretense Excommunicatie van den Paus, waer van sijn Heyligheyt selfs bevinden sal, qualijck geinformeert te zijn geweest, soo wanneer hy in de Audientie, die hy aen hem verleenen sal, gedisabuseert sal zijn van de

valsche

valsche impressien, die hem eenige brouillante Geesten, die Vyanden van Vranckrijck zijn en die nergens anders toe arbeyden, dan om het goet concert, dat tusschen de Heylige Stoel en sijn Majesteyt behoort te wesen, te verbreecken, ingeboesemt hebben. Hy acht het oock onnodig, daer van aen het toekomende Concilie, dat wettelijck vergadert sal zijn, te appelleren. Echter niettemin protesteert hy van nu af, en voor soo veel des noots is, van nulliteyt wegens alle, het geene dat tegens sijn Persoon, sijn Familie, sijn Domestijcken en andere albereyts gedaen is of in het toekomende gepronuntieert, gepubliceert en aengeplackt sal komen te worden, om daer in te voorsien, als redelijck is; verklarende, dat, soo yemant, van wat Qualiteyt hy oock soude mogen zijn, omtrent het respect en de opsichten, die men aen sijn Character schuldigh is, komt te manqueren, den sulcken sigh schuldigh sal maecken, om voor Godt en de Menschen te moeten verantwoorden alle de onheylen, dewelcke de offensie, aen sijn Majesteyt gegeven, met het Recht der Volckeren in den Persoon van sijn Ambassadeur te violeren, naer sigh sal konnen slepen. Gedaen tot Romen den 27 December, 1687.

Dit Jaer achterhaelde men een nieuwe soort van Kettery: Kettery/ die in gantsch Italien en andere Roomsgesinde Gewesten door een groote menigte Inwoonders aengenomen en daer sommige van de swaerste Pylaren der Roomsse Kerck/mag men op Verhalen steunen/ selfs niet vry van waren. D'eerste Uytvinder voerde den Naem van Dr. Michele Molines/ al over de 22 Jaren met dat werk besig geweest/ een Aragonees en/ soo dra d'Inquisitie lucht van sijn Leer kreeg/gevangen geset. Sijn Gevoelen wiert Donderdagh/ den 28 van Oogstmaent/ in tegenwoordigheyt van den Paus door een Decreet van een generale Congregatie van de Roomsse en Algemeyne Inquisitie in 't Paleys van 't Quirinael op dese wijs gecondemneert:

Decreet van den 28 van Oogstmaent, 1687, tegen den Dr. Michele de Molines.

TOt uytroeying der boosheydt van de verderffelijckste Kettery, welcke niet sonder groot nadeel der Zielen in de meeste gedeeltens van de Werelt kracht gekregen heeft, dient de Apostolische gestrengheydt geoeffent, op dat door het Gesagh en de Voorsienigheyt van de Pausselijcke sorghvuldigheyt de boosheyt der Ketters in de betrachtinge van hare valsheyt bespot moge werden, en het Licht van de Catholijcke Waerheyt in de Heylige Kerck te helderder schijnen en deselve van de verfoeyelijckheyt van valssche Leeringen gesuyvert blijcken. Nademael dienvolgende bevonden is, dat eenen Michele de Molines, een Soone des Verderfs, quade Leer-Stucken met Monde en in Geschrift meenigmael geleert ende in het werck gestelt; oock onder voorwendsel van de Oratie van de Rust de Gelovigen tegens de Leer en het Gebruyck, van de Heylige Vaders van d'eerste beginselen van d'aenwassende Kerck aengenomen, van de ware Religie en suyverheyt van de Christelijcke Vroomheyt in de grofste dwalingen en schandelijckste daden afgeleyt heeft, is onse Alderheylighste Heer, Paus Innocentius XI., die ter herten gaet, de Zielen, hem van om hoogh toever-

trouwt, de dwalingen der quade meeningen buyten gekeert, tot de gewenschte Haven van de Zaligheyt veyligh te brengen, naer dat hy de seer Eminente en Eerwaerdige Heeren Cardinalen, Generale Inquisiteurs in de Christelijcke Republijck en veele Meesters in de Heylige Theologie meenigmael by sig gehoort en haer gevoelen mondelijck en schriftelijck ingenomen en rijp overlegt, oock daer benevens de hulp van den Heyligen Geest geïmploreert had, tot verdoeming van d'ondergeschreve Propositien van den selven Michiel de Molines, van wiense voor de sijne erkent, van welke Propositien hy, als van hem gedicteert, geschreven, gecommuniceert en gelooft, overtuygt en die van hem toegestemt zijn, getreden; gelijk hy hier beneden gedecreteert heeft.

De Propositien (welke van goeder hant uyt Italien versekert wierden, dat mogelijck niet volgens sijn intentie opgestelt en sijn meeningh in sommige Pointen wat anders geëxpliceert was) zijn de volgende:

1. MEn moet sijn krachten vernietigen en te niet doen, en dit is het inwendige leven. 2. Dadelijck te willen wercken, is God, die alleen de Doender wil zijn, beledigen; maer men moet sigh aen hem overgeven en daer na als een doot Lichaem staen. 3. De Wenschen, om eenige saeck te doen, beletten de volmaecktheyt. 4. De Naturelijcke Wercking is tegens de Genade strijdigh en belet de Werckingh Gods en de ware volmaecktheyt; want God wil sonder ons in ons wercken. 5. Met niet te wercken vernietigt sig de Ziel en keert tot sijn begin en oorsprong, welcke de Wesentlijckheyt van God is, alwaer hy verandert en vergodet, en God blijft alsdan in sigh selven, alsoo sy dan niet meer twee vereenigde saken, maer alleen een zijn en God in ons heerscht: en de Ziel vernietigt sig, met werckſaem te zijn. 6. D'Inwendige Wegh is die, waer in men noch licht noch liefde noch overgeving gevoelt; en men hoeft God niet te kennen, en soo gaet het wel. 7. De Ziel moet noch op Beloningh, noch Straf, noch Hemel noch Hel, noch Doot noch Eeuwigheyt dencken. 8. Men moet niet willen weten, of het met Gods wil is, dat men sigh aen hem overgeeft of niet, noch behoeft sijn staet noch eygen nietigheyt te kennen, maer sigh als een Lijck te houden. 9. De Ziel moet noch op sigh, noch God noch eenige saeck dencken; en in het inwendige Leven is alle opmercking, self op sijn Menschelijcke Daden en eyge gebreecken, schadelijck. 10. Soo men met eyge gebreecken een ander ergert, hoeft men, als men de wil niet heeft, om een ander te schandaliseren, geen acht daer op te geven; en, op eyge gebreecken geen acht te konnen slaen, is een genade Gods. 11. Op de twijffelachtigheden, die opkomen, behoeft men geen acht te geven, of se wel of qualijck gehandelt werden. 12. Dat, die een vry goetvinden aen God gegeven heeft, sig met geen saeck, noch Hel noch Paradijs, noch het hebben van lust tot eygen Volmaecktheyt of tot de Deugt, of eygen Heyligheyt of eygen Zaligheyt (waer van men oock de Hoop dient weg te nemen) moet bemoeyen. 13. Soo haest men het vry goetvinden aen God geeft, moet men aen hem, die sijn Goddelijcke Wil sonder ons in ons volbrengt, de sorg en gedachten over alle onse saecken overlaten. 14. Die sigh aen de Goddelijcke Wil overgegeven heeft, betaemt het niet, iets van God te bidden; want het bidden is een onvolmaecktheyt, doordien het een daet van eygen wil en verkiesing en een begeerte is, dat Gods Wille sigh na

d'onse

d'onse en niet d'onse na die van God voeght : En het *Petite & Accipietis* (*Bid en gy sult ontfangen*) in het Euangelium is van Christus niet geseght voor d'inwendige Zielen, welcke geen wil hebben; ja selfs soo ver komen, dat sy van God niets konnen bidden. 15. Gelijck men van God niets moet bidden, moet men hem oock nergens voor dancken, dewijl soo wel het eene, als het andere, een daet van eygen wil is. 16. 't Betaemt niet, voor de Straf, door eygen Zonden verdient, een Aflaet te begeeren, doordien het beter voegt, de Goddelijcke Rechtvaerdigheyt te voldoen, als Bermhertigheyt te soecken, aengesien dat uyt een suyvere Liefde tot God en dit uyt een geinteresseerde eyge Liefde spruyt en soo aengenaem noch verdienende by God niet is, wijl 't het willen ontvlieden van 't Kruys medebrengt. 17. Wanneer men aen God het vrye goetvinden en de sorgh en de gedachten van onse Ziel opgedragen heeft, moet men de Versoeckingen niet meer achten en geen andere, als alleen een weygerende resistentie doen, sonder eenige moeyte te gebruycken, en, soo de Natuur begint te woelen, moet men se laten begaen, wijl sy de Natuur is. 18. Die in 't bidden sig van Beelden, Figuren, Specien en eygen Concepten bedient, bid God niet in *Spiritu & Veritate* (*in Geest en Waerheyt.*) 19. Die God bemint, gelijck de Reden leert of het Begrip begrijpt, bemint den Waren God niet. 20. Het seggen, dat men sig in de Gebeden, wanneer God tot de Ziel niet spreeckt, met Discoursen en Gedachten moet behelpen, is een onwetentheyt. God spreeckt noyt : Sijn spreecken is wercken, en hy werckt altijt in de Ziel, wanneer se met haer redeneringen, gedachten en wercken het niet verhindert. 21. In 't Gebedt moet men in een duyster Geloof en universeel in rust staen met verlatingh van alle bysondere Gedachten en verscheydentheden van de Eygenschappen Gods en des Heyligen Drievuldigheyts, en soo in tegenwoordigheyt van God wesen, om hem te aenbidden, dienen en beminnen; maer sonder het voortbrengen van daden, aengesien hy met dat gebaer niet vergenoeght is. 22. De kennisse van 't Geloof is geen Daed, van het Creatuur voortkomende, maer een kennisse, van God hem gegeven en welcke het Creatuur niet weet, dat het 't heeft, en veel minder naderhant, dat het 't gehad heeft : 't selve wert oock van de Liefde geseght. 23. De Mistici onderscheyden met St. Bernardus in de Scala Claustralium vier Trappen; de Lesing, Overdencking, Gebed en infuse Contemplatie. Die altijt in 't eerste staet, raeckt noyt tot het tweede : die altijt in het tweede blijft, komt noyt tot het derde; 't welck de verkrege beschouwing is, in welcke men gedurende het gantsche Leven moet staen, doordien God de Ziel niet, sonder dat sy het verwacht, tot d'infuse Contemplatie brengt; en, als dit ophout, moet de Ziel tot de derde Trap keeren en altijt in deselve staen, sonder oyt meer tot de tweede of eerste te naderen. 24. Alle Gedachten, welcke in het Gebed inschieten, zijn, alschoon onsuyver tegen God en de Heyligen en het Geloof en de Sacramenten, als men se niet vrywillig voet noch met een willende daet verdrijft, maer onverschillend toelaet, een opofferingh en beletten nevens het Gebedt het Gelove niet; doch maken 't noch veel volmaeckter, om dat de Ziel veel meer aen de Goddelijcke Wil geresigneert is. 25. Alschoon de Slaep iemant overvalt en hy droomt, bid en contempleert men nochtans dadelijck, doordien het Gebedt een Resignatie en een Resignatie een Gebedt is, en dat, terwijl de Resignatie duurt, oock het Gebedt duurt. 16. Dese drie wegen, suyverende, verlichtende en vereenigende, zijn de grootste sotterny, die men in de Mistica kan vinden en alleen een wegh, te

weten de inwendige. 27. Die de uytterlijcke Devotie acht en omhelst, begeert noch soeckt God niet, maer sig selven, en doet quaet met dat te wenschen en met sig te behertigen, om se, wanneer hy de inwendige weg bewandelt, soo in Heylige Plaetsen, als op plechtige dagen, waer te nemen. 28. De walg van Geestelijcke Saecken is goet, doordien men op dien voet Eygen-liefde suyvert. 29. Dat een inwendige Ziel de Discoursen van God en de Deugt mishaegt en koel, sonder eenige verwarming te voelen, blijft, is een goet teecken. 30. Al het gevoelige, het welck men in 't Geestelijcke Leven vint, is versoeylijck, onsuyver en onreyn. 31. Geen Meditatie oeffent de inwendige ware Deugden, welcke van de Sinnen niet begrepen konnen werden: men moet de Deugt verliesen. 32. Noch voor noch na de Communie betaemt een ander Voorbereydsel of Dancksegging voor de inwendige Zielen, als in de simpele passive Resignatie te blijven, wijl in deselve de Liefde, welcke men op veel volmaeckter wijs, als alle de andere daden van Deugt, kan uytvoeren en door de ordinaire wegen doen, vervult wert. En, by aldien in dese gelegentheyt van Communie bewegingen van Vernedering, Bede of Dancksegginghs opborrelen, moet men se onderdrucken, soo menigmael men niet merckt, dat se generael door God ingegeven werden: want anders zijn 't aenporringen van de Natuur, die noch niet gestorven is. 33. De Ziel, die dese inwendige Wegh bewandelt, doet qualijck, soo sy op de plechtelijcke Dagen haer tot het verkrijgen van eenig devoot Gevoelen beyvert, aengesien alle de dagen voor de inwendige Ziel eveneens en Feestdagen zijn: En 't selve wert van de Heylige Plaetsen gesegt, doordien alle de Plaetsen voor dese Zielen van deselve waerdy zijn. 34. Het dancken van God met de Tong en Woorden is niet voor de inwendige Zielen, welcke haer stil moeten houden, God, die in haer werckt, geen hinderpael verstrecken en bevinden, dat sy, als sy haer het meest aen God resigneren, het *Pater Noster* niet konnen seggen. 35. De Zielen van dit inwendige Leven voegt niet, werckingen, hoewel deugtsaem, uyt eygen verkiesing en dadelijckheyt te doen: anders souden sy niet doot wesen. Sy moeten geen Liefde aen de L. Vrou, de Heyligen noch de Menscheyt van Christus bewijsen, aengesien haer Liefde, doordien dit gevoelige objecten zijn, oock soo is. 36. Geen Schepsel, noch de L. Vrou, noch de Heylige moeten in ons Hert sitten; want God wil het alleen innemen en possideren. 37. Ingeval van Versoeckingen, selfs de hevighste, moet de Ziel geen uytterlijcke daden van tegen-overgestelde Deughden doen, maer in de boven-verhaelde Liefde en Resignatie blijven. 38. Het vrijwillig Kruys van mortificatie is lastig en sonder vrucht; waerom men 't oock moet verwerpen. 39. De Alderheyligste Wercken en Penitentien, welcke de Heylige gedaen hebben, zijn niet machtig, een eenige aenprickeling van de Ziel wegh te nemen. 40. De Heylige Maget doet noyt eenig uytterlijck Werck en is de Heyligste van alle Heyligen geweest: dienvolgende kan men sonder uytterlijck Werck tot de Heyligheyt komen. 41. Godt gedooght en wil, om ons te vernederen en tot de ware transformatie te doen komen, dat de Duyvel in de Lichamen van eenige Volmaeckte Zielen, hoewel daer toe ongenegen, gewelt gebruyckt en se selfs, wacker zijnde en sonder bedwelming van het Verstant, Vleeschelijcke daden doet uytvoeren, naturelijcker wijs haer Handen en Leden bewegende tegen haer wil: 't Selve segt men oock van andere daden, uyt eygen aert sondigh, welcke in dit geval, om dat de toestemming ontbreeckt, niet sondigh konnen

konnen wesen. 42. Men kan een Geval stellen, dat dese aendrijvingen tot Vleeschelijcke Daden ter selver tijdt in twee Persoonen, te weten Man en Vrouw, verweckt en door haer beyde uytgevoert werden. 43. Godt heeft de Heyligen in voorgaende tijden door middel van de Tyrannen beproeft en doet het tegenwoordig door de Duyvelen, welcke, de voornoemde aendrijvingen verweckende, uytwercken, dat sy haer selven meer verachten in haer te vernietigen en aen God te resigneren. 44. Job lasterde Godt en nochtans *non peccavit labiis suis* (*heeft hy met sijne Lippen niet gesondight*) om dat het door gewelt van den Duyvel geschiede. 45. St. Paulus leed sulcke geweldenaryen van den Duyvel in sijn Lichaem ende schreef daerom: *Non, quod volo, bonum hoc ago, sed, quod nolo, malum hoc facio:* (*het Goet, dat Ick wil, doe Ick niet; maer het Quaet, dat Ick niet wil, doe Ick*) 46. Dese geweldenaryen zijn het bequaemste middel, om de Ziel te vernietigen ende tot de ware veranderingh en vereenigingh te doen komen: en anders is'er geen wegh en daer-en-boven dese de lichtste en veyligste. 47. Als dese geweldenaryen komen, moet men den Duyvel laten begaen, sonder eygen vernuft of eygen kracht te gebruycken, maer in de Nietigheyt blijven; en, alschoon de besmettingen en vuyle Daden met de Handen en noch veel vreemder saeck daer uyt spruyten, moet men sig daer over niet ontrusten, maer alle scrupulen, twijffelachtigheden en vreesen laten varen, om dat de Ziel daer door meer verlicht, versterckt en schoonder wert en de Heylige Vrijheyt bekomt. En boven alles is het biechten nodeloos en men doet seer heylig, als men niet biecht; want soo verwint men den Duyvel ende verkrijgt een Schat des Vredes. 48. De Duyvel, die sulck gewelt gebruyckt, geeft verder te kennen, dat'er groote gebreecken tot ontrustiging van de Ziel zijn, op dat men d'inwendige wegh niet opsla; weshalven het best is, om hem de Macht t'ontnemen, niet te biechten, wijl het geenints vergeeffelijcke Sonden zijn. 49. Job besmette door gewelt van den Duyvel sijn Handen, terwijl hy *mundas habebat ad Deum Preces* (*suyvere Gebeden aen Godt deed.*) In dien sin uytleggende een Text van het 16 Cap. van Job. 50. David, Jeremias en veele Heylige Propheten leden sulcken gewelt van dese onreyne uytterlijcke Daden. 51. In de Heylige Schriftuur zijn veel Voorbeelden van gewelt omtrent de uytterlijcke sondige Daden: Gelijck van Samson, die door gewelt sig met de Philistijnen doode, een vreemde trouwde en met de Hoer Delila onkuysheyt pleegde; 't welck anders verbodene dingen waren en Sonden geweest souden zijn: Van Judith, die tegens Holofernes loog: Van Elisa, die de Kinderen vervloeckte: Van Elias, die de twee Capiteynen met de Troupen van den Koning Achab verbrande. Of 't verder een gewelt, immediaet van Godt en door den dienst van den Duyvel gedaen, geweest is, gelijck in andere Zielen gebeurt is, wert in twijffel gelaten. 52 Soo dit onreyn gewelt door bedwelming van het Gemoet komt, kan de Ziel sigh ter selver tijdt met Godt vereenigen en vereenight sigh altijdt meer en meer. 53. Om door ondervindinge te weten, of eenige daet in een ander gewelt geweest zy, neem Ick tot een Regul niet alleen de Protesten van die Zielen, van 't niet toegestemt te hebben; het sweeren, dat het niet kan zijn, dat sy het geadvoueert hebben, en het sien, dat het Zielen zijn, die in de inwendige weg vorderen; maer Ick reguleer my meest op een dadelijck en hooger licht, als de Menschelijcke en Theologische kennis begrijpt; 't welck my vastelijck met een inwendige kennis doet sien, dat sulck een daet geweldig is; en

Ick ben verseeckert, dat dit Licht van Godt nederdaelt, om dat het met de verseeckertheyt, die van Godt komt, t'samen gevoegt is en my geen schaduw van twijffelachtigheyt ter contrarie overlaet; sulckx dat het meenigmael gebeurt, dat Godt, eenige saeck aen de Ziel ontdeckende, ter selver tijt aen de Ziel versekert, dat hy sulke Revelatie doet, en de Ziel niet meer van het contrarie kan twijffelen. 54. De Geestelijcken van het gewoone Leven sullen haer in de ure des Doots bedrogen en met alle de Passien, om in de andere Werelt te suyveren, verlegen vinden. 55. Door dit inwendig Leven komt men wel met veel lijden tot het suyveren en doen sterven van alle de Passien; sulckx dat men vorders niets, niets, niet gevoelt, noch eenige ongerustheyt vint, als een doot Lichaem, noch de Ziel sigh verder laet vervoeren. 56. De twee Wetten en de twee Willen, een van de Ziel en d'andere van eygen Liefde, duren soo lang, als de eygen Liefde; waerom, soo haest als dese gesuyvert en gestorven is, gelijck door het inwendige Leven geschiet, geen twee Wetten noch twee Willen meer zijn, en soeckt men geen uytvlucht noch doet iets meer, selfs geen vergeeffelijcke Sonden. 57. Door de verkregene Contemplatien geraeckt men in een staet, van geen meer doodelijcke noch vergeeffelijcke Sonden te doen. 58. Met het komen tot dien staet geeft men op eygen Wercken geen acht meer, wijl uyt het acht geven de Gebreken spruyten. 59. De Inwendige Wegh is van de Biecht, Biecht-Vader, *Casus Conscientiæ*, Theologie en Philosophie gesepareert. 60. Aen de vorderende Zielen, welcke de Achtgevingen beginnen af te sterven en daer toe komen, dat sy doot zijn, verhindert God somtijts de Biecht en vergoetse met soo veel preserverende Genade, als offse het Sacrament ontfangen hadden: sulcke Zielen doen oock niet wel, als sy haer tot het Sacrament van Boetvaerdigheyt willen begeven; want sy konnen niet. 61. De Ziel, tot de Mistice doot gekomen, kan niet anders, als Godt, begeeren, wijl sy geen Wil meer heeft en die haer door Godt ontnomen is. 62. Door 't inwendige Leven blijft men gedurigh onbeweeghlijck in een onmogelijck te ontruste Vrede. 63. Door het inwendige Leven geraeckt men tot de doot van de Sinnen en men leert, niets te zijn, dat is, met een Mistice Doot doot te wesen, en dat de uytterlijcke Sinnen de gevoelijcke saecken, als of sy'er niet meer waren, niet verbeelbeelden, om dat sy tot niet anders, als daerse het Verstant toe gebruyckt, passeren. 64. Een Theologant is onbequamer tot de Contemplatie, als een ander Mensch; 1, om dat hy soo suyveren Geloof niet heeft, 2, noch soo nederig is, 3, noch sig over sijn Saligheyt soo veel bekommert, 4, en het Hooft vol Fantasyen, Specien, Opinien en Speculatien heeft ende het ware Licht daer in niet kan komen. 65. De Bevelhebbers moet men maer in het Uytterlijcke Gehoorsamen: de belofte van Gehoorsaemheyt der Geestelijcken streckt oock niet verder: In het Inwendige, daer Godt en de Wegh-wijser alleen in komen, is het een andere Saeck. 66. Belachens waerdig is een nieuwe Leer in Godts Kerck, dat de Ziel sig voor het inwendige door een Bisschop moet laten regeeren, en datse, als dese onbequaem is, met haren Leytsman gaet: Ick seg nieu, wijl noch de Heylige Schriftuur, noch de Concilien, noch de Canons, noch de Bullen, noch de Heyligen noch d'Autheurs het oyt geseght hebben noch konnen seggen, doordien *Ecclesia non judicat de occultis* (*de Kerck van het verborge niet oordeelt*) en de Ziel recht heeft, te verkiesen, wien se wil gehoorsamen. 67. 't Seggen, dat men het Inwendige aen de uytterlijcke Rechtbanck moet ontdecken en dat het niet doen Sonde is,

is een

is een manifest bedrog; want *Ecclesia non judicat de occultis* (*de Kerck oordeelt van het verborge niet*) en men vernadeelt de Ziel door dit bedrog en dese vonden: En 68. In de Werelt is geen Macht noch Jurisdictie, welcke beveelen kan, de Brieven van den Uytwendigen Directeur Inwendigh aen de Ziel bekent te doen zijn: maer men moet gewaerschout wesen, dat dit oock een Aenval van den Satan is.

Welcke Propositien hy, als Ketters, verdacht, beuselachtig, schandaleus, Godslasterlijck, de Ooren der Godtvruchtigen hinderlijck, temerair, de Christelijcke Discipline omkeerende en vernietigende en seditieus, en al, het gene over deselve by Woorden, Geschrifte ofte in Druck voor den dagh gebracht is, verwijst, verwerpt en aboleert en aen yder een de Vryheyt verbied, om van deselve en alle en yder diergelijcke in 't toekomende eenigsints te spreecken, schrijven, disputeren, of se te gelooven, aennemen, leeren of ter gebruyck stellen: Die anders doen, priveert hy *ipso facto* van alle Digniteyten, Graden, Eer, Beneficien en Officien, verklaertse tot alle andere Ampten onbequaem ende excommuniceert se; van welcke Excommunicatie het aen niemant beneden de Roomschen Paus vry sal staen, haer, uytgesondert in de Uure des Doots, te absolveren.

Daer-en-boven interdiceert en verwijst sijn Heyligheyt alle Boeken en alle Werken, op wat Plaets en op wat manier gedrukt; oock alle Manuscripta van den selven Michele de Molines, en verbied, dat iemant, van wat Graet, Conditie of Staet hy zy en alschoon bysondere opsicht waerdig, onder wat pretext of op wat manier het wesen mag, 't zy met deselve, of met diergelijcke of even veel doende woorden, of sonder of met een versierden of anderen Naem sal drucken of laten drucken, of gedruckt of met de Hant geschreven lesen of by sig houden; maer dat hy se aen de Ordinaire Personen van de Plaets of d'Inquisiteurs van de Kettersche Verkeertheyt aenstonts sal moeten overgeven en ter hant stellen, op de Pœne, hier boven gestelt; welcke Ordinaire Personen en Inquisiteurs se sonder uytstel in 't Vuur sullen werpen en laten verbranden.

ALEXANDER SPERONUS,
Notaris van de Heylige Roomsse en Universele Inquisitie.

Hy wiert den 3 van Herfstmaent met een Caros in de Kerck van de Dominicanen/ alwaer de Cardinalen en veele Princen en Princessen nevens een gedrang van Volck gebonden wierden/ gebracht en/ alleen in d'Onder-Rok gekleet en met geboepde Handen/ op een Stellagie/ waer op hy van yder gesien kon werden/ gestelt. De Barigel vergeselde hem/ die/ van een Shirt sijn Boven-Rock en een brandende Was-Kaers ontfangende/ de Cardinalen sonder alteratie groete. Vier Dominicanen lasen sijn Belijdenis twee uren lang (yder op sijn beurt een quartier) gedurende welcken tijt hy Bloots-hooft stont. Na 't eyndigen versocht hy/ te mogen spreecken en deed/ alsoo 't hem geweygert wiert en 't Volck ondertusschen riep/ te Vuur, te Vuur, flaeutjes af-sweeringh en ondertekende een Geschrift/ deselve inhoudende. Dit volgde het lesen van sijn Vonnis/ behelsende/ dat hy voor eeuwig nau en streng sonder hoop van loslating gevangen sal sitten; vier-mael 's Jaers, op Kersmis,

Paesſchen, Pinxter en Alderheyligen, biechten, en alle dagen het Apoſtoliſch Symbolum en een derde-part van 't Roſarium opſeggen. De Præſident Commiſſaris klede hem in een geel Misgewaet / van voor en achter met een root Kruys / een Penitentie-Rock genaemt en die hy tot ſijn doot moet dragen. Na 't eyndigen deser Plechtelijckheden / die drie uren en een half geduurt hadden / wiert hy 's nachts ten een uur in een geſloten Caros / met Guardes omringt / na 't Paleys van d'Inquiſitie gebracht. Een ſwerm Menſchen volgde al roepende / te Vuur, te Vuur, dat hy levendig verbrant werde; maer hy / hier over niet eens ontroert / ſeyde tegen ſijn Geleyders: Men moet haer laten praten; want 't is heden een Feeſtdag voor haer. Soo dra hy in 't Paleys gekomen en ſijn Handen ontboeyt waren / nam hy een Waeyer / om ſig wat te verluchten / en groetede al lachende en raillerende alle de geene / die hy in de Zael vont. Sijn Bekeering was oock ſoo ſober / dat hy den Commiſſaris van 't Sant Officio, wanneer deſe hem eenige Leſſen en Vermaningen wilde geven / te gemoet voer: Vader, in 't laetſte Oordeel ſullen wy ſien, wiens Gevoelen het beſte is.

Andere Deelgenoten van ſijn Leer kregen tijdige of eeuwige Gevanckeniſſen met het doen van veele Pœnitentien tot Loon: maer de meeſte ſwarighept viel met den Cardinael Petrucci / die al ſoo ernſtig en openbaer een Quietiſt / als Molines / was / Boecken tot bewijs van de gefondeertheyt deser Nieuwigheden geſchreven en welcken de Paus / op dat hy hem ſchootvry voor d'Inquiſitie mocht ſtellen / tot die Waerdigheyt verheven had: De Cardinalen Cibo / Ottoboni / Azzolini en Caſanatta / tot het examineren der Boecken aengeſtelt / verklaerden deſelve onbetamelijck / beuſelachtig en ongeoorloft; dan dorſ den tegen ſijn Perſoon niet attenteren; 't geen aen Pasquijn ſtof tot deſe Verſen gaf:

Crimine ſunt ſimiles Ambo : ſed diſpare ſorte
Oſtrum Petrucius ; vincla Molines habet.

Of /

Haer Fouten zijn gelijck, maer ongelijck haer Lot:
Petruzz' krijgt 't Purper-Kleet, Molin' 't Gevangen-Kot.

In 't midden van Wintermaent wiert ſijn ſaeck geaccommodeert op Conditie / dat hy / als hy in ſijn Bisdom quam / aen den Paus ſoude ſchrijven / dat hy een ongeluckige Navolger van de Leer van Molines was geweeſt en daerom verſocht, dat ſijn Boecken over dat ſubject verboden mochten werden; dat hy ſig de Pœnitentien, die men hem wilde opleggen, ſoude onderwerpen, en dat hy beloofde, in 't kort een Boeck tegen die Leer in 't Licht te geven.

De Hertoginne Weduwe van Modena / Laura Martinozzi / Dochter van den Grave Jeronimus Martinozzi en Margareta Mazarini / outſte Suſter van den geweſen Cardinael Mazarini / in 't Jaer 1655 aen Alphonſus IV., Hertog van Modena en Reggio / getrout / den 16 July 1662 Weduwe geworden en Moeder van Joſepha Maria d'Eſté / tegenwoordig Coningin van

van Engelant / en Francois II., Hertog van Modena en Reggio / overleed den 19 van Hoymaent te Romen.

De Hertogin van Savoyen beviel den 14 van Oogstmaent van een jonge Princes / die in 't doopen MARIA ANNA genaemt wiert / in de Kraem.

Den Marquis del Carpio / Viceroy van Napels / storf den 15 van Slachtmaent / en wiert door den Connestabile Colonna per interim gesuccedeert.

Een derde Onlust kreegh den Coningh van Vranckrijck met den Keyser en 't Duytse Rijck om de volgende Propositien / door den Cardinael d'Etrées uyt sijn Naem te Romen gedaen.

Propositie, uyt den Naem van Vranckrijck aen den Paus voorgestelt.

SYn Majesteyt, siende klaerlijck, dat de rust van Europa niet langer kan duren, doordien ten nutte van de Christenheyt zedert de Belegering van Weenen het wantrouwen, tot hier toe geresen, niet uyt de weg geruymt is, heeft door een Courier, aen den Cardinael d'Etrées afgesonden, belast, dat hy sigh voor de Voeten van sijn Heyligheyt sal werpen en hem daer van informeren, op dat hy na sijn Apostolischen yver de bequaemste middelen tot het hanthaven van dien moge uytvinden en op dat sijn Heyligheyt, ingeval sulks niet gelukt, overtuygt zy, dat sijn Majesteyt getracht heeft, den Oorlog tegen d'Ongelovigen door alle Wegen te faciliteren en avanceren.

Dat sijn Majesteyt kan seggen, dat men aen 't Hof te Weenen alle krachten inspant, om de Vrede met de Turcken in het aengevange Jaer of in het begin of het eynde van de Campagne te sluyten en daer na den Oorlog tegens Vranckrijck te beginnen; en, alschoon de Oostenrijckse Ministers uytterlijck minder yver tot het vermeerderen van d'Augsburgse Alliantie toonen, blijft echter het Tractaet volkomen in sijn wesen en kan men, als men het begeert, in 't werck stellen; en van de andere kant weet men, dat het Huys van Oostenrijck niet ophout, door nieuwe aenlocksélen de Vrunden van Vranckrijck soo veel, als het mogelijck is, na haer te trecken; weshalven de sorg voor sijne Staten, de veyligheyt van sijn Onderdanen en alle voorsichtige en Politijcke Redenen niet dulden, dat hy de macht van den Keyser, alleen, om se daer na tegens Vranckrijck in 't werck te stellen, meerder laet aenwasschen en toenemen. Sijn Majesteyt wil echter de Tractaten niet verlaten; maer volgens sijn soo langh getoonden yver en meenigvuldige gegevene blijcken ten nutte van de Christenheyt aen de Vaderlijcke sorg ende Wijsheyt van Uw Heyligheyt stellen het examineren van dese saeck en het uytvinden van de nodige middelen, die een Eeuwige Rust tusschen sijn Majesteyt en het Rijck konnen verseeckeren; welcke sijn Majesteyt, als willende de selve van sijn kant oprecht nakomen, versoeckt, dat seecker en dit soo gewichtige Point voor het aenvangen van dese Campagne uytgewerckt magh wesen, op dat sijn Majesteyt, by aldien de instantien van Uw Heyligheyt den Keyser niet konnen bewegen, dit oogmerck op te volgen, sulcke Mesures, als hy het meest overeen-komende met de Intresten van sijn Kroon sal vinden, by der hant magh vatten.

Nader Propositie.

DEn Cardinael Ranuzzi heeft aen den Marquis de Croiſſy bekent gemaeckt, dat de Keyſer inclineert, het Tractaet van den Twintig-jarigen Treves in een van Vrede te veranderen : En, alſoo ſijn Majeſteyt niet twijffelt, of deſelve ſal aen Uw Heylighent al bekent en mogelijck ſelfs door hem aen ſijn Miniſter geſchreven zijn, heeft hy, tot betooning van ſijn oprechte meening, aen den Cardinael d'Eſtrées bevolen, aen Uw Heyligheyt te ſeggen en verklaren, dat hy de voornoemde Propoſitie op de volgende Voorwaerden ſal aennemen.

Dat, aengeſien de langwey ligheyt, welcke een Tractaet van Vrede ongetwijffelt naer ſigh ſoude ſlepen, ſoo men tot nieuwe diſcuſſie van wederſijts Pretentien trad, het ſijn Heyligheyt ſal believen, voor een Fondament van 't gemelde Tractaet te ſtellen, dat al het geene, het welcke door 't Tractaet van den Treves proviſioneel ingeruymt ende afgeſtaen is, door een definitijf Tractaet van Vrede ſonder de minſte alteratie ingeruymt ende afgeſtaen ſal blijven; ſulckx dat de Poſseſſie, in welcke den Coningh ſigh bevint, een Recht van Eygendom, door ſijn Majeſteyt voor den Coningh en ſijn Kroon voor altoos verkregen, ſal werden.

Dat in dit Tractaet van geen klachten over het Fort, 't welck tegenwoordigh tot het decken van de Brugh tot Hunningen gemaeckt wert, gedaen noch van gewaende Gravamina van eenige ſijner Ketterſſe Onderdanen, welckers Oproerigen Imborſt haer in de Formen van haer plicht niet kan houden, geſproocken, noch van eenige qualijck gefondeerde klachten over ſeeckere Attentaten, tot nadeel van den Treves ondernomen, gewagh gemaeckt ſal werden; als zijnde ſaecken van geen belang en liſtelijck opgeraept en vergroot, om de Gemoederen te vervremden ende te verbitteren, en de Leden van 't Rijck tot een generale Wapeningh te brengen; welck Project het dringende Motif is, waer van den Coningh ſigh verplicht vint, te wachten. En dat ſijn Majeſteyt verklaert, dat de Kroon Spangien in dit Tractaet geſloten ſal werden en daer toe ten opſicht van andere ook ſijn Conſent geeft. Sijn Majeſteyt voeght hier by, dat dit Tractaet voor het eynde van de Maent Maert voltoyt moet weſen : En hy ſoude wel aenſtonts Volmacht aen ſijn Ambaſſadeur en den Cardinael d'Eſtrée tot het ſluyten van dit Tractaet onder de directie en de Oogen van Uw Heyligheyt geſonden hebben, ſoo de ervarentheyt van de Arbitragie, door ſijn Majeſteyt aengeboden en door den Keyſer en den Ceurvorſt van de Paltz van de Hant geweſen, onder voorwenden, dat de Wetten van Duytslant niet dulden, dat de Intreſten van het Rijck buyten het Vaderlant afgehandelt werden, hem niet had doen conſidereren, dat de difficulteyt en Præliminaria, die over dit particuliere ſouden reyſen, den korten tijt, binnen welcke het Intreſt van ſijn Majeſteyt vereyſcht, dat alles geſloten en getermineert moet zijn, ſouden verſlinden. Ondertuſſchen ſal hy, begeerig tot het vaſt ſtellen van de gemeene Ruſt, ſoo ras hy Antwoort van Romen bekomt, aen den Grave de Crequy, ſijn Plenipotentiaris te Regensburg, de voorſz. Volmacht, gecoucheert in de ſelve form, als men practiſeert, en die tot het Tractaet van den Treves afgeſonden is geworden, depeſcheren, op dat door 't examineren van deſelve Volmacht en de manier, op welcke ſy kan beſtaen, geen meerder ongemack ſpruyte. Sijn Majeſteyt

Majesteyt geeft oock sijn Heyligheyt in bedencken, of 't niet dienstig sal zijn, dat hy tot een goeden uytslag van dit soo Godtvruchtig, als nootsaeckelijck, Werck het Hof van Weenen verplicht, oock soo precise ordres aen hare Ministers te Regensburg te geven, dat sy sonder onnodige discussien of tergiversatien tot het gewenste eynde treden. En sijn Majesteyt weet geen ander middel of expedient bequaem te vinden, om op den geprefigeerden tijt de voorsz. Veyligheyt vast te stellen of dit Tractaet ten eynde te brengen. Doch, by aldien Uw Heyligheyt eenig ander expedient, volgens 't welck het Tractaet op een andere Plaets, als te Regensburg, binnen dien tijt gesloten kan zijn, uytvint, sal sijn Majesteyt daer toe seer gewillig concurreren en aen Uw Heyligheyt alle satisfactie, die hy hier omtrent wenschen kan, geven; en verwacht hier over de informatien, van 't geen Uw Heyligheyt uytgedacht sal hebben.

Dese Voorslagen / door den Nuntius te Weenen aen den Keyser gecommuniceert / wierden aldus beantwoort:

Brief van sijn Roomsch Keyserlijcke Majesteyt aen den Paus aengaende het Voorstel van den Coningh van Vranckrijck, om den Twintig-jarigen Treves in een eeuwigen Vrede te veranderen.

ALDERHEYLIGSTE VADER:

DE Eerwaerdige Heer Cardinael Pio heeft aen ons gesonden twee Propositien, uyt de naem van den Doorluchtigsten Koning van Vrankrijk door den Cardinael d'Estrées, aengaende het veranderen van den twintig-jarigen Treves in een eeuwige Vrede, in 't Hof van Uw Heyligheyt gedaen. Oock heeft den Eerwaerdige Heer Cardinael Bonvisi, Uw Heyligheyts Nuntius aen ons Hof, ons breeder voorgehouden, 't geen hem dien aengaende van Uw Heyligheyt belast was. En, hoewel Wy niet twijffelen, of hy sal aen Uw Heyligheyt naeukeurig gerapporteert hebben, 't geen Wy hem op staende voet hebben geantwoort, konnen Wy echter niet nalaten, onse innerlijcke gevoelens aen Uw Heyligheyt dien aengaende te kennen te geven. En, alsoo wy niet konnen inschicken, dat Wy by een van de gemelde twee Propositien gesegt werden, tot de gemelde verandering te inclineren, en by de andere beschuldight, dat Wy na het maecken van de Vrede met de Turcken een Vrede-breuck in 't Christenrijck souden voor hebben, so is 't dan, dat, wat het laetste aengaet, Wy vermeenen, van den beginne van onse Regeeringe sulcke authentijcke blijcken van onse oprechte genegentheyt tot de gemeene rust en het onverbrekelijck houden van de gestipuleerde Conditien gegeven te hebben, dat het de gantse Christen Werelt, ick laet staen Uwe Heyligheyt, niet anders, als duyster, kan voorkomen, op wat fondament sulckx steunt. Want daer sal noyt eenige bondige blijck ter Werelt konnen werden te voorschijn gebracht, waer uyt Wy souden konnen werden overtuygt, de gemeene Vrede of de besworene Voorwaerden in het minste verbroocken te hebben. Het Verbont, dat onlangs tusschen ons en eenige Rijckx-Creytsen en Stenden aengegaen is, behelst niet nieuws in sigh selven, maer betreft alleen een vernieuwing van de dickwils voorheen aengegane Pacta; als oock niemants belediging; maer alleen een volgens alle Rechten geoorlofde wedersijdige beschermingh van die geene, die ons tot

noch

noch toe soo trouwelijck tegens de Turcken geholpen hebben, ende het getal van de Oorloghs-Troupen, daer by gemelt, is soo kleyn, dat het tot een noodige defensie nauwelijckx genoeg kan zijn; immers te gering, dat de alderbloeyenste en machtighste Kroon van Vranckrijck yets quaets daer uyt soude konnen apprehenderen. Daer is van alle Eeuwen af in het Rijck niet vaster in gebruyck ofte met desselfs Wetten en Constitutien meer over-een-komende geweest, als dat de Leden met het Hooft tot conservatie ende securiteyt van het geheele Lichaem corresponderen, en dat de Rijckx-Stenden haer met haer Keyser vervoegen: En uyt dien hoofde kan den Alder-Christelijckſten Coningh met recht geen oorsaeck tot klachten tegen ons hebben, wijl hy self niet alleen sijne Legers in het Rijck en op sijn eygen Lant na sijn welgevallen, en sonder yemant daer over te kennen, disponeert, sijne Guarnisoenen vermeerdert, sijne Magasijnen met Oorlogs- en Montvoorraet opvult en Verbonden met uytheemsse Vorsten aengaet; maer oock niet voor ongeoorloft acht, de Rijckx-Vorsten selfs op sijn zijde te locken, en niet begeert, dat sijne Naburen uyt sulcke openbare Oorlogs-bereytselen eenig achterdocht van sijne quade intentien sullen scheppen. Hy heeft voor het aengaen van den Treves meer, als eens, door sijn Ministers geprotesteert, dat hy na het oprechten van deselve wel mocht lijden, dat men de veyligheyt van het Rijk op de beste wijse soude besorgen; ja daer is self by de Treves gestipuleert, dat men deselve met de beste Guarantie bevestigen en uytheemsse Machten self daer toe versoecken soude: Soo dat Wy niet konnen begrijpen, met wat schijn men eenige infractie van den Treves of intentie daer toe soude konnen besluyten. Boven dien steken Wy noch in een swaren Oorlog met den Turck; en, schoon dit het houden van den Treves niet raeckt, is 't echter soo verre van daer, dat Wy tot noch toe eenige de minste gedachten tot het eyndigen van dien souden hebben gehad, dat Wy ter contrarie met den Doorluchtigsten Coning van Polen en de Doorl: Republijk van Venetien hier in seer naeu verknocht zijn, en niet alleen onscheydelijck met deselve verbonden blijven; maer oock onse gedachten laten gaen, om een nieu Verbont met de Czaaren van Moscovien op te rechten; en hier van blijckt uyt ons Antwoort, dat Wy onlangs door den Marquis van Baden, Præsident van onsen Krijghs-Raet, aen den Grooten Vizir der Turcken hebben laten afgaen volgens de Copy, die Wy aen Uwe Heyligheyt door den Cardinael Bonvisi toegesonden hebben. En, alsoo ten overvloet blijckt, dat onse Erf-Landen by desen ruineusen Oorlog, die Wy ter eeren Gods en veyligheyt van het Christenrijck zijn voerende, ongemeen veel geleden hebben en alsnoch lijden, sullen alle onpartydige licht konnen oordeelen, of Wy na 't eyndigen van deselve na een andere of na de Rust, die ons sonder dat altijt soo lief en aengenaem is geweest, sullen trachten. Wat het tweede aengaet, namentlijck, dat Wy tot het veranderen van den Treves in een eeuwige Vrede souden inclineren, den Eerw: Heer Cardinael Ranucci sal niet mis-tasten, als hy seyt, dat Wy ons van een Tractaet tot dien eynde na de wijse, onder Opper-Machten gebruyckelijck en volgens de sin van de Westfaelsse en Nimweegse Vrede aen te gaen, niet vreemt sullen laten vinden; want dit komt met den Treves self over-een; en is oock niet te twijffelen, of de Ceurvorsten, Vorsten en Stenden des Rijcks zijn daer toe soo wel, als Wy, seer genegen: Doch, alsoo by de gem: Treves gestipuleert is, dat men eerst over de Limijt-scheydinge sal tracteren, waer toe wy van onse zijde altijt bereyt zijn geweest en de Plaets, daer toe geproponeert, al over

langh

ang hebben geapprobeert, en dat men daer na van een eeuwige Vrede sal handelen, kan men, alsoo desselfs tijt binnen de aenstaende Maent Maert niet besloten wert, maer wel soo lang, als den Treves, die Wy op het versoeck van den Alderchristelijksten Coning self op 20 Jaren aengegaen hebben, duurt, niet sien, om wat reden men dat werck binnen de tijt van eenige weynig Weken soude bepalen. Wat ons aengaet, Wy konnen sulcks tegens den expressen inhout van den Treves soo veel te minder toestaen, om dat den Coning van Vranckrijck daer op uyt is of gaerne soude sien, dat men hem al, het gunt hy soo voor, als na, den Treves, ingenomen heeft, binnen de Maent Maert volkomentlijck en onwederroepelijck soude afstaen; daer nochtans uyt het verrichte blijckt, dat den Treves op 20 Jaren gemaeckt is, niet alleen, op dat den Coning van Vranckrijck het gunt, dat hy ondertusschen heeft geoccupeert, vreetsaem soude besitten; maer oock op dat het Rijck, voor alle verdere invasien versekert, sijn Hulp tegen den algemeenen Vyant buyten gevaer van een nieuwen Oorlogh onbeschroomt soude afschicken en aen de geinteresseerde Partyen de tijt vergunnen, om hare Rechten van wederzijden t'examineren en de Verschillen in der minne by te leggen; soo dat het klaerblijckelijck is, dat Wy buyten consent van de Ceurvorsten, Vorsten en Stenden des Rijcks geen veranderingh daer in konnen brengen, en veel minder soo veel treffelijcke Landen, die by-na het sesde Deel van het Rijck uytmaken, sonder eenig ondersoeck, gelijck als met een smak, wegh werpen en overdoen. En, alsoo dit sig aldus toedraegt en wijl de tijt, door den Coningh van Vranckrijck voorgestelt, soo kort is, dat Wy haer Advys en dat van de Geinteresseerdens (waer van sommige seer van malkander verschillen) nauwelijcks souden konnen opnemen, soude men soo om de ydelheyt en strijdigheyt der Pretexten, als d'onmogelijckheyt der Conditien, wel reden hebben, te vreesen, dat men occasie tot Nieuwigheden in 't Christenrijck en het stutten van onse Progressen tegen den Turck soeckt; doch, alsoo wy van het genereus gemoet van den Coning van Vranckrijck niet konnen geloven, dat, soo hy sijne gedachten wat rijper hier over laet gaen, hy de Glorie van sijn Naem hier mede sal willen besmetten en de Heyligheyt van de publijcke Trou verbreken, resteert'er niet anders, als dat ick Uw Heyligheyt met een Kinderlijck vertrouwen versoeck, dat deselve dit alles aen hooggem. Doorl: Coningh gelieve voor te houden (gelijck Wy oock aen onsen Afgesondenen, die tot Parijs is, belast hebben, te doen) en Uw Voorspraeck en Vaderlijck Gesag by denselven op het krachtigste t'interponeren, ten eynde hy sulcke sinistre en ongefondeerde suspitien van sig verbanne en met het bepalen van twee Jaren, die van den Twintigh-jarigen Treves nauwelijks verscheenen zijn, geen oorsaeck zy, dat, de Ceurvorsten, Vorsten en Stenden door de vrees van een nader gevaer afgeschrickt, om de Hulp, tegen de Ongelovigen gedestineert, af te schicken, de Turcken tot een eeuwige spot van de Christenen komen te roemen, dat sy door toedoen van den Alderchristelijcksten Coning uyt haer Ondergang geredt zijn; maer dat hy veel eer de Commissie van de Limijt-scheydinge haer vryen loop late, en voorts op sulck een wijse van Vrede handele, die met de Majesteyt van Opperhoofden en de Wet der Tractaten tusschen het Rijck en Vranckrijck over-een-komt. Waer toe Wy van onse kant alles oprechtelijck sullen contribueren, gelijck Wy Uwe Heyligheyt op nieu verklaren en, soo 'er eenige andere heyliger Bant, als ons Keyserlijck Woort en Rijck, kan zijn, ons daer mede verbinden in Uwe Heyligheyts Handen. Soo den Coning van Vrank-

rijck sulcks toestaet, bewilligen Wy oock gaerne, dat, gelijck Wy noyt daer op uyt zijn, om de Trou van de aengegane Conditien te verbreecken, de meer-gemelde Treves niet minder met het eyndigen, als gedurende den Turckſen Oorlogh, heylighlijck nagekomen ende onderhouden werde. Doch, ſoo dit alles niet-tegenſtaende den hooggem. Coning buyten ons vermoeden echter by ſijn Reſolutie blijft en de Chriſtenheyt (dat God verhoede) in nieuwe Onluſten, met het in 't werck ſtellen van ſijne dreygementen, komt te wickelen, ſullen Wy ons wel beklagen, dat ons ſulck een ſchoone occaſie ontrocken wert, om de Zielen van ſoo veel Gelovigen uyt de Turckſe Tyranny voor Chriſtus te verloſſen; doch echter, ſteunende op onſe goede ſaeck en Conſcientie, hopen, dat den Alderhoogſte God, die de Herten en de Nieren doorgront en ſigh tot een Wreker van de Vredebreuck tegen de Turcken volgens haer eyge bekenteniſſe getoont heeft, een Vergelder van de Trou en Oprechtigheyt, die Wy in het onderhouden van deſelve laten blijcken, ſal zijn. Doch, alſoo ons ten hoogſten daer aen gelegen is, de meningh en intentie van den Doorluchtigſten Coningh daer over te verſtaen, verſoecken Wy Uwe Heyligheyt ſeer inſtantelijck, dat deſelve ſijne Declaratie, ſoo veel, als eenighſints doenlijck is, voor het Chriſtenrijck gunſtig, hoe eer, hoe liever, gelieve te beſorgen: Uw Heyligheyt verder een langh welvaren tot onſen trooſt en aenwas van de Catholijcke Religie van herten toewenſchende. Weenen, den 7 February, 1687.

Den Keyserlijcken Envoyé in Vranckrijck / Lobkowitz / presenteerde oock den 4 van Lentemaent omtrent het selve by Memorie en kreegh dit schriftelijck Antwoort:

Antwoort, door den Heer de Croiſſy aen den Keyſerlijcken Envoyé, den Grave van Lobkowitz, op ſijn gepreſenteerde Memorie toegeſonden.

DEn Coning heeft met ſoo veel te meer vergenoegen ontfangen de verſeeckeringen, welcke den Grave van Lobkowitz hem ſoo by Monde, als by Geſchrift, gegeven heeft uyt den naem van den Keyſer van de oprechte genegentheyt, die deſelve heeft tot het hanthaven van den Treves den gantſchen tijt, dat ſy duren ſal, om dat ſijn Majeſteyt oock niets meer ter herten gaet, als het onderhouden van een goede Correſpondentie met ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt en de Ceurvorſten, Princen ende Staten van het Rijck. Sijn Majeſteyt heeft oock geloofr, dat hy geen ſeeckerder Proeven van ſijne goede genegentheden ſoude hebben konnen geven, als door het verklaren, gelijck hy gedaen heeft, dat hy het veranderen van een Treves in een Tractaet van Vrede wel ſoude willen toeſtaen; als weſende een Expedient, niet alleen bequaem tot het wederzijdts doen ophouden van alle ſoorten van wantrouwen, en by gevolge het convenabelſte tot het algemeyn welweſen van gantſch Chriſtenrijck; maer het geen oock noch veel nutter voor den Keyſer, voor de Staten van het Rijck en voor den Coningh van Spangien, als voor ſijn eygen Kroon, ſoude zijn en het welck, geene diſcuſſie van wederzijdts Pretentien vereyſſchende, met ſoo veel naerſtigheyt gereguleert had konnen werden, als de verſeeckering van de Publijcke Ruſt vereyſſchen kan. Sijn Majeſteyt vint niet beſwaerlijck, ſigh weder in gedachten te brengen de Motiven,

iven, welcke hem genootsaeckt hebben, het Tractaet van Treves, 't welck den 15 Augusty, 1684, gesloten is, toe te staen : Hy wist net de rechtvaerdige redenenen, welcke hy had, om te begeeren, dat den Keyser en het Rijck aen hem voor een definitief Tractaet soude cederen alle de Plaetsen, welcke ingevolge van de voorgaende Tractaten aen sijn Kroon gereunieert waren : Hy voorsagh wel, dat een Tractaet van Treves of van Wapenschorting ten eenigen dage aen sulcke, die het goet verstant tusschen hem en het Rijck souden willen troubleren, soude konnen dienen; maer, hoewel sijn rechtvaerdige Pretentien de Princen en Staten van Duytslant verhindert souden konnen gehad hebben, aen den Keyser alle het Secours, dat hy tegens de Turcken van nooden had, te geven, heeft sijne Majesteyt liever gewilt, de bewegingen van sijn Genereusheyt en Godtvruchtigheyt volgen, als eenige de minste ongerustheyt aen sijn Keyserlijcke Majesteyt door een langer Negotiatie geven, en vergenoegde sigh, prefererende het algemeyne Interest van Christenrijck voor dat van sijn Kroon, met provisioneel te obtineren, het geen hy voor altoos had konnen eyschen. Yder weet oock, dat hy na het sluyten van dit Tractaet niets nagelaten heeft, 't welck hy konde bybrengen tot het minnelijck vereffenen van al, het geen de Executie van dit provisioneel Tractaet betreft, en dat sijn Plenipotentiaris tot Regensburg gedurigh ten dien eynde de Volmachten gehad heeft : En hy wil de Ministers van de Ceurvorsten, Princen en Staten van het Rijck, selfs sijn Keyserlijcke Majesteyt, laten oordeelen, wien de misslag van het Retardement geweten moet werden, en aen haer selfs getuygenisse laten geven van de Conduite, welcke de Minister van sijn Majesteyt en die van het Rijck aldaer gehouden hebben. Sijn Majesteyt acht mede niet dienstigh, alle de redenen, welcke hy gehad heeft, om van de Desseynen van de Keyserlijcke Ministers te wantrouwen, te uytten, alsoo yder een volkomentlijck van hare Demarches bewust is. Maer, hoe grooten vertrouwen hy stelt op de Assurantien, welcke den Keyser hem heeft laten geven, kan men echter niet wel vergeten, hoe krachtig den Keyser in den Jare 1671 belooft had, geen Secours aen de Vyanden van den Coning, duydelijck in het Tractaet uytgedruckt, te sullen geven; daer in tegendeel de Ministers van sijn Keyserlijcke Majesteyt de Executie van dien verwaerloosden, soo ras sy geloofden, dat het Interest van haer Meester vereyschte, sigh tegens de groote Progressen van de Wapenen van sijn Majesteyt te stellen; en dienvolgende heeft hy soo veel te meer reden, te vertrouwen, dat, na dat de Ministers van het Huys van Oostenrijck haer duydelijck aen verscheyde kanten geëxpliceert hebben, dat den Oorlogh in Ongaryen niet soo dra geëyndigt soude wesen, of den Keyser soude sijne Wapenen na den Rhijn wenden, het Tractaet van Treves, tegens het welck sy veel meer pretext van Contraventie hebben, als tegens dat van het Jaer 1671, niet machtig soude wesen, de Desseynen van die geene, die nieuwe Troubelen souden willen verwecken, te verhinderen; te meer, doordien men selfs sigh in het Geschrift van den voorschreven Grave van Lobkowitz, het welck sijn Majesteyt van de goede voornemens van den Keyser verseeckert, een infallibel middel tot het verbreecken van het voorsz. Tractaet van Treves reserveert door het stilswijgent eysschen (op pretext, van alles in den staet, waer in het in den Jare 1681 was, te herstellen) dat de Wercken, welcke sijn Majesteyt tot seeckerheyt van sijn Frontieren genootsaeckt geworden is, te laten maecken, en aen welckers voltoying men tegenwoordig

dig

dig arbeyt, weder in dien staet, waer in sy doen waren, herstelt souden moeten werden; 't welck de bescherming, die sijn Majesteyt aen sijne Onderdanen schuldigh is, en de conservatie van sijne Landen hem niet konnen toelaten, in te willigen: Hem doet oock de Opening, die tot een Tractaet van Vrede, conform dat van de Treves, gemaeckt is, te meer approberen, om dat door dit middel de Rust van Europa voor altoos vast gestelt soude wesen; dat Vranckrijck, geen meer wantrouwen op den Keyser en het Rijck hebbende, met soo veel te meer vreugde de continuatie van hare Conquesten soude aensien, welcke nergens anders toe, als tot de vermeerdering van de Christelijcke Religie, souden strecken, en noyt eenig nadeel aen de Staten, die daer belijdenis van doen, konnen toebrengen; dat den Keyser daer door noch veel grooter voordeel, als eenigh ander Prins van Europa, soude genieten door het gewis conquesteren van het gantsche Koninckrijck van Hongaryen, sonder dat het hem een Duym breet Lants aen de kant van den Rhijn soude kosten; dat de Staten van het Rijck, en insonderheyt die na by Vranckrijck gelegen zijn, de vaststelling van haer Rust daer by souden bekomen, sonder iets te verliesen, als qualijck gefondeerde Pretentien op saecken, welcke haer des te moeyelijcker souden vallen uyt de handen van sijn Majesteyt te breecken, om dat hy met Rechtvaerdigheyt procedeert, en dat sy in tegendeel daer door souden profiteren van de Renuntiatie van sijn Majesteyt op de rechtvaerdige Pretentien van den Treves; dat Spangien geen minder voordeel soude genieten door het voor altoos verseeckeren van sijn Frontieren tegens de Macht van Vranckrijck; en eyndelijck, dat alle de Machten, tegens den Turck geallieert, soo favorabelen conjuncture souden genieten, om dien Vyant uyt geheel Europa te verjagen. Dit zijn de waerachtige Redenen, welcke sijn Majesteyt overtuygen, dat'er geen prompter, facielder en nootsaeckelijcker middel is tot het vaststellen van een goede Unie en Eendracht tusschen alle de Christene Princen en Staten, als het maecken van een Tractaet van Vrede op den selven voet van den Treves, sonder wederom te vervallen in difficulteyten, welcke soo meenighmael gedebatteert zijn en onmogelijck, sonder nieuwe moeyelijckheden te verwecken, gehanthaeft konnen werden. Ondertusschen wil sijn Majesteyt, die niets op het oogh heeft, als het maintien van de publijcque Rust, en die daer van gedurigh onwederspreeckelijcke preuven gegeven heeft (alsoo den Keyser gelooft, dat het onmogelijck is, soo spoedig, als het nootsaeckelijck schijnt, tot het sluyten van dit Tractaet te geraecken) met deselve in de tegenwoordige Conjuncture wel volharden, en volkomen geloof geven aen de verseeckeringen, die den Keyser hem heeft laten doen; als wesende sijn Majesteyt overtuygt, dat sy oprecht zijn, en dat het sonder eenige reserf of uytvlucht is, dat sijn Keyserlijcke Majesteyt den Treves soo lang, als sy noch duuren moet, inviolabel sal onderhouden, sonder dat de Gravamina, die aen de Rijckx Vergadering tot Regensburg overgebracht zijn, of de Wercken, aen de Brugh tot Hunningen of aen het Eylant van Ghisenheim begonnen, welcke sijn Majesteyt besloten heeft, tot de Securiteyt van sijne Frontieren te voltoyen, tot oorsaeck ofte pretext, om de voorsz. Treves te breecken, sullen konnen strecken. Ende op dit fondament verklaert sijn Majesteyt van gelijcken, dat hy van sijn kant al, het geen door het voorsz. Tractaet vereyscht wert, getrouwelijck sal laten nakomen, en dat hy van sijn zijde continueren sal, een goede Correspondentie met den Keyser en 't Rijck t'onder-
houden,

houden, niet alleen gedurende den tijt van den Treves; maer oock soo lang, als sy de goede intentien van sijn Majesteyt sullen willen beantwoorden. Gegeven tot Versailles, den 6 Maert, 1687.

Aen de Rijcks-Vergaderingh te Regensburgh liet de Coningh insgelijcks door sijn Minister notificeren: Dat hy van sijn Voorslag tot het veranderen van den Treves in een Eeuwigen Vrede volkomen afstant deed; het Rijck noyt de Vrede voor den Treves had willen opdringen; maer wenschte, dat het Rijck hem by een Goetachten versekerde, dat hy aen sijn Fortificatien niet verhindert, van de Gravamina Statuum Gravatorum niet meer gesproocken en aen sijn Majesteyt voor altoos, het geen hy tegenwoordigh besat, gelaten soude werden; **doch vruchteloos.**

Ondertusschen had het Ceurvorstelijcke Collegie een Conclusum, **waer by het haer genegen toonde tot 't aengaen van een Eeuwige Vrede/ sonder van de Fransse Vesting-bou te Hunningen (waer boven in 't Voorjaer oock nieuwe Wercken te Montropael tegen over Traerbach aengevangen wierden) te spreecken/ geformeert en by-na** per Majora **vast-gestelt/ en den Brandenburgsen Afgesant/ Jena/ so d'andere Gesanten sijn doen niet verweert en hem niet geret hadden/ groot ongemack met den Ceurvorst/ sijn Meester/ gekregen.**

De Paus had midlerwijl desen Brief aen den Coningh geschreven:

Aen onsen seer Lieven Soon in Christo, Lodewijck, den Alderchristelijckste Coningh van Vranckrijck.

SEER LIEVE SOON IN CHRISTO:

WY, onsen Plicht tot het vlijtig besorgen van de Welstant en den Aenwas van de Christelijcke Republijck yverig behertigende, hebben niets versuymt, om te weeg te brengen, dat het goet verstant tusschen Uw Majesteyt en onsen seer lieven Soon in Christo, Leopoldus, verkoren Keyser, niet in enigen deele vermindert, maer in tegendeel wedersijts ongequetst bewaert magh werden, en ten dien eynde de gedachten van den selven verkoren Keyser over dese affaire neerstig ondersocht en over het over het hooft hangende gewichtige Point van de gemeene Saeck, wijl het de noot vereyschte, geconsulteert. En, alsoo deselve Keyser door sijne Brieven, onder het verbant van de authoriteyt van sijn Keyserlijck en Conincklijck Woort, aen ons belooft heeft, dat, gelijck hy nimmermeer van voornemen geweest is, de Tractaten, met Uw Majesteyt geslooten, te breecken, hy oock noyt, het zy gedurende den Turcksen Oorlogh, of na het eyndigen van dien, soodanige gedachten krijgen sal, daer by voegende daer-enboven, dat, soo'er heyliger Bant, waer door hy sigh naeuwer soude konnen verbinden, uytgevonden kan werden, als de bovenstaende belofte, hy bereytwillig sal wesen, deselve te ondergaen, hebben wy met een ongemeene blijtschap dienstig geacht, U het selve te communiceren; vertrouwende ondertusschen vastelijck op de overvloedige bereytwilligheyt, welcke Uw Majesteyt tot de grootmakingh en de roem van de Christenheyt door soo veele en soo duydelijcke Documenten bewesen hebt, dat Gy de Argwaen, tegens den voornoemden Keyser opgevat,

gevat, aenstonts sult laten vallen en het wenden van Uwe Wapenen tegens den selven t'eenemael nalaten; van welcke saeck, als waer van de voortreffelijcke Victorien, die wy hopen, dat onder den Zegen des Heeren op den seer wreeden Vyant van de Christelijcken Naem bevochten sullen werden, voornamentlijck afhangen, wy ernstigh begeeren, dat Gy ons ten eersten verseeckert, terwijl wy, aen onsen beminden Soon, Angelo, Cardinael Ranuzzi, de resterende saken over dese Materie beveelende, Uw Majesteyt de Apostolische Benedictie goetgunstelijck verleenen. Gegeven te Romen den 26 February, 1687.

Uyt de tijdingen / dat de Coningh van Vranckrijck voor had / in Bloeymaent een Reys na Luxemburg te doen / schepten veele ombragie; weshalven den Heer de Croissy goet vont / den Pausselijcken Nuntius door dese Brief van de goede intentie van sijn Majesteyt te verseeckeren:

Brief van Monsr. de Croissy aen den Cardinael Nuntius.

MYN HEER:

DE Coning heeft my bevolen, Uw Eminentie t'informeren van de Resolutie, welcke sijn Majesteyt genomen heeft, om in de Maent van Mey na Luxemburgh te gaen; en, alhoewel hy ongewoon is, aen iemant reden van sijn doen te geven, heeft hy echter, alsoo hy niets beginnen wil, 't geen 't Allarm, 't welck men sonder reden uyt d'Ouvertures, tot het veranderen van den Treves in een Tractaet van Vrede gedaen, opgevat had, soude konnen vernieuwen, my bevolen, U van sijnent wegen te versekeren, dat hy dese Voyage niet aenvangt, als tot voldoeningh van de Curieusheyt, welcke hy heeft, om selfs te sien, in wat staet die Plaets (van waer hy in drie Weken, of ten langsten in een Maent, na dat hy vertrocken sal wesen, alhier staet te reverteren) gevonden wert: Derhalven belooft hy sig, dat Uw Eminentie door sijne Brieven aen sijn Heyligheyt en aen alle andere kanten, daer U E. het dienstig sult oordeelen, verhinderen sult, dat dese Voyage aen de naby-gelegene Staten eenige ongerustheyt verwecken, ende eenigh Prins pretext van de Matsch van sijn Majesteyt nemen sal, om aen den Keyser het Secours, waer toe sy verbonden sullen zijn, te weygeren; want sijn Majesteyt heeft geen ander voornemen, als het geen Ik U E. door sijne ordres kome te schrijven.

Ick verblijve,

MYN HEER,

Marly, den 4 April, 1687. *Van Uwe Eminentie*

De seer onderdanige en gehoorsame Dienaer

DE CROISSY.

De Coning vertrock den 10 van Bloeymaent van Versailles over Parijs; quam 's avonts te Claye / den 11 te la Ferté / den 12 te Mommirel (alwaer hy den 13 bleef) den 14 te Vertus / den 15 te Chalons / den 16 te St. Menehout / den 17 te Verdun (alwaer hy d'eerste Pinxter-dagh passeerde) den 19 te Estain / den 20 te Longwy en den 21 te Luxemburg; van waer hy /

na

na pompeus onthaelt te zijn en alles besichtigt te hebben / den 26 te Longwy/ den 27 t'Estain / den 28 te Verdun / den 30 te St. Menehout / den 31 te Chalons / den 1 van Somermaent te Vertus / den 2 te Mommirel / den 4 te la Ferté / den 5 te Clape en den 6 te Versailles reverteerde.

De Grave van Caunits verscheen ondertusschen in 't laetst van Louwmaent als Keyserlijcken extraordinaris Envoyé te Londen en versocht aen den Coning van Engelant / de Guarantie van den Treves/ gelijck die van de Vrede/ aen te nemen. Sijn Majesteyt / beducht / dat Vranckrijck daer toe niet soude verstaen / liet door sijnen Envoyé / Skelton / de volgende Memorie presenteren:

Memorie, door den Ridder Skelton, Envoyé Extraordinaris van den Coningh van Groot Brittannien, op den 8 Juny, 1687, aen den Coningh gepresenteert.

SIRE:

DEn ondergeschreven Envoyé extraordinaris van den Coning van Groot Brittannien heeft ordre, aen Uw Majesteyt bekent te maken, dat den Ambassadeur van den Catholijcken Coningh en den Envoyé extraordinaris van den Keyser tot Londen den Coning, sijn Meester, by hare Memorien versocht hebben, Guarandeur van den Treves, in't Jaer 1684 gesloten, mitsgaders van de wederzijdige Verklaringen tot onderhouding van de gem: Treves te willen wesen, alsoo sijn Majesteyt seer gaerne soude sien, dat de Rust van de Christenheyt, waer door de Christene Wapenen sulcke aensienlijcke voordeelen tegens den algemeenen Vyant bevochten hebben, in sijn geheel en ongekrenckt soude blijven. Hy sal oock geen gelegentheyt laten voor-by gaen, waer in hy de bestendigheyt van de gemelte Rust door sijn voorsorg kan te wege brengen: En daerom heeft den gem: Envoyé ordre, aen Uw Majesteyt te seggen, dat, alsoo den Keyser en den Catholijcke Coningh sijn Meester versocht hebben, Guarandeur van de gem: Treves en Verklaringen te willen wesen, sijn Majesteyt het selve gaerne op sig wil nemen, mits dat Uw Majesteyt van sijn zijde oock daer mede te vreden zy.

Onderteeckent

SKELTON.

'S Conings Antwoort luyde aldus:

Antwoort van den Coningh op de Memorie van den Heer Skelton.

DEn Coning, gesien hebbende het Geschrift, hem op den 8 deser door den Heer Skelton, Envoyé extraordinaris van Engelant, overgelevert, aengaende de Guarantie, die den Coning van Groot Brittannien tot de nakoming van 't Tractaet van Treves van den Jare 1684. presenteert, aen te vaerden, en niets meer ter herten nemende, als d'algemeene Rust soo lang, als 't hem eenigsints mogelijck sal zijn, stant te doen houden, sal seer gaerne sien, dat den Coning van Engelant, die sijne goede voornemens by alle gelegentheden heeft laten blijcken, sig tot de Guarantie van 't gemelde Tractaet inlate. En, op dat sulck een Verbintenis in tijden en wijlen niet soodanig soude werden geduyt, dat daer door

eerder

eerder nieuwe onrusten souden werden verweckt, als de Vrede gehanthaeft, verwacht hy van de voorsichtigheyt van den Coning van Groot Brittannien, dat hy sijn Guarantie na de verklaring, door sijn Majesteyt gegeven, wel sal willen schicken; welcken volgende den Keyser, het Rijck, den Coning van Spangien en der selver Geallieerden den Treves niet sullen vermogen te breken en de Staten en Landen van sijn Majesteyt of dessels Geallieerden wegens dingen, die reets gebeurt zijn, onder wat pretext het oock soude mogen wesen, aentasten, alsoo sijn Majesteyt gesien heeft, dat de klachten, daer over gedaen, op geen goede of vaste gront steunen; selfs niet ter oorsaeck van de Wercken, die aen de Brug van Hunningen opgeworpen zijn, en noch minder wegens alle andere, die hy geraden gevonden heeft en sal vinden, tot veyligheyt van de Plaetsen, die hy in 't besit heeft, te maken; als waer in de Souvereyniteyt, die hy bevoegt is, aldaer in 't werck te stellen, hem oock Recht geeft, van al, 't gunt hy tot der selver bescherming nodig oordeelt, te laten aenbouwen; invoegen de gemelde Treves wegens den Keyser en den Coning van Spangien den gantschen tijt van 't gemelde Tractaet onverbrekelijk nagekomen sal werden: op welke voet sijn Majesteyt sig na den inhout van sijne voorgaende verklaringen mede verbint, de gemelde Treves stipt te sullen opvolgen, en de Guarantie, door den Coning van Groot Brittannien aengeboden, gaerne aenneemt. Gedaen tot Versailles, den 11 Juny, 1687.

Geteeckent

DE CROISSY.

Dit Beschept deed den Grave van Caunits, aengesien den Keyser geen smaeck in 't toestemmen van Vranckrijcks Versoeck had, onbezrichter sake in Oogstmaent na huys keeren.

De Coningh van Vranckrijck sont in het Najaer de volgende Missive aen de Ceurvorsten en Vorsten van 't Rijck:

Brief, van den Coningh van Vranckrijck geschreven aen de Ceurvorsten en Vorsten van 't Rijck wegens het fortificeren van Traerbach.

DEn Coning geinformeert zijnde van de klachten, welke eenige Ministers van het Huys van Oostenrijck ter oorsaeck van de Wercken, die door order van sijn Majesteyt by Traerbach gemaeckt werden, door het geheele Rijck verbreyden, als welke sy contraventien van het Tractaet, in Augustus 1684. gesloten, qualificeren, soo heeft sijn Majesteyt aen den Graef van Crequy, sijn extraordinaris Envoyé en Plenipotentiaris op de Rijckxdagh tot Regensburg, belast, aen de Ministers der Ceurvorsten, Vorsten en Stenden van 't gemelde Rijck, ter voorsz. Plaets vergadert, voor oogen te stellen 't weynig fondament, dat soodanige klachten in haer hebben, en de rechtvaerdige oorsaek, die sy geven aen alle die gene, die 't met het hanthaven van de gemeene rust wel meenen, alle sulcke, die se te voorschijn brengen, verdacht te houden, dat sy se tot een voorwentsel, om deselve om ver te stooten, willen gebruycken.

Want men soude eerstelijck met goede reden konnen seggen, dat het Tractaet, tot Regensburg gesloten, eygentlijck geen Treves kan werden genoemt, alsoo dessels

dessels rechte definitie is een Verdrag, uyt welckers kracht, schoon den Oorlogh noch staende blijft, men sigh van allerhande Vyandtlijcke daden moet onthouden. En, alsoo'er doenmaels geen Oorlogh tusschen Vranckrijck ende het Rijck was, magh men dat Verdragh veel eer opnemen, als een wederzijdige belofte van een goet onderling verstant en eenigheyt den tijdt van 20 Jaren gedurende, uyt welckers insicht den Keyser en het Rijck van haer zijde voor deselve tijdt af-staen de Oppermacht en de Rechten van Opperhoofdigheydt en Bescherming of soodanige andere, als haer souden mogen toekomen op de Landen, Plaetsen en Steden, die aen de Kroon van Vranckrijck voor den eersten Augusty, 1681, gekomen zijn, en sijn Majesteyt sigh van gelijcken verbint, geen andere vervolging, van hoedanige andere pretentien in 't Rijck, gedurende den gemelden tijdt te doen. Dat zijn de wesentlijckste Voorwaerden, waer by men sig van wederzijden van een lange continuatie van vrientschap en goet verstant versekert heeft en dewelcke middel aen de Keyserlijcke Wapenen verschaft hebben, om geheel Ongaryen in te nemen en haer in staet te stellen, van een Oorlog in 't Rijck aen te vangen, die niet anders, als op kosten, mogelijck wel met de geheelen ondergang der Ceurvorsten, Vorsten en Stenden selfs, die het meest daer toe sullen bybrengen, soude konnen werden gevoert. Doch, om klaerlijck te doen sien, hoe swak en onweerbaer het voorgemelde voorwendsel in sig selfs is, behoeven sy alle de Articulen van 't Tractaet maer eens over te lopen; en schoon sy het selve aensagen als een enckele Treves, die alleen gesloten is, om de rust van het Rijck te verseeckeren, en de middelen verschaft, om sijn gantsche Macht tegens den algemeenen Vyandt te gebruycken, soude men echter niet konnen seggen, datse aen den Coning de macht beneemt, om de Plaetsen te fortificeeren, waer in sijn Majesteyt Recht heeft so door de Possessie, daer de selve in was, als door de toestemming van 't Rijck, in 't gemelde Tractaet geinsereert, een volkomene Oppermacht in het werck te stellen.

En men behoeft maer al de Tractaten van Treves, die voor desen gemaekt zijn, na te sien, om te weten, of dat Verbod van fortificeren niet opsettelijck bedongen is, als Partyen met malkander deswegen over een zijn gekomen.

By het Treves-Verdrag van Bonvisi, in 't Jaer 1537 gemaeckt, wert gesegt, dat gedurende de Stilstant van Oorlog, die de Nederlanden maer aenging, Coningh Franciscus de I. geen Krijghsvolck in het Graefschap van St. Paul soude leggen en geen Fortificatien daer in maken: Doch die exceptie gaf genoegsaem te kennen, dat den Coning alom elders de vrijheyt had, van sijne Plaetsen gedurende den Treves te fortificeren, en dat men genootsaeckt was geweest, dat Articul in het Tractaet te insereren, om die vrijheyt aen Vrankrijk in 't Graefschap van St. Paul te benemen.

De generale Treves, die in 't Jaer 1538 tot Nice gesloten wiert, confirmeerde dat Articul aengaende St. Paul en benam aen de twee Princen de vrijheyt niet, van alle haer andere Plaetsen elders te fortificeren.

Den Treves, voor die van 't Jaer 1555 aengegaen, behelst geen Stipulatien omtrent dat stuck; doch, de Kroon Spangien en de Vereenighde Nederlanden een Treves in het Jaer 1609 sluytende, soo wilden sy by het 29 Articul malkander de vrijheyt, van nieuwe Forten in de Nederlanden te maken, met dese woorden benemen: *Daer sullen geen nieuwe Forten gedurende den Treves door d'een noch d'ander in de Nederlanden gemaeckt werden.*

Doen men de Vrede tusschen Vranckrijck en Spangien tot Munster verhandelde, was een van de voornaemste hinderpalen van dessels voleyndiging, dat den Catholijcke Koningh niet konde resolveren, sijne Rechten op Catalonien, dat tegen hem opgestaen was, te laten varen; soo dat men over een Treves van 30 Jaren wegens die Provintie accordeerde, en dat yder Coningh soude houden, het geen hy daer in besat. Doch daer rees een andere swarigheyt; namentlijck, dat de Spangiaerden niet begeerden, dat men de Plaetsen in Catalonien, gedurende den Treves, soude fortificeren; het welck de Fransse niet wilden toestaen, als seggende, dat sulckx niet redelijck was, en dat men sigh daer door maer in postuur van defensie ende niet van aggressie stelde, het welck een geoorlofde saeck was, noch de expedienten, door de Ambassadeurs van de Staten Generael daer over geproponeert, aennemen. Het selve is mede in dese saeck gebeurt, en een yder weet, dat het verbod van fortificeren, door de Keyserlijcke Ministers in 't 4 en 10 Articul van 't gemelde Project van 't Rijck geproponeert en ter Dictatuur publijck gecommuneert zijnde, door Vranckrijck verworpen en door de Keyserlijcke Ministers, als met de geheele kracht van 't Tractaet, en insonderheyt met d'afstaning door 't Rijck aen den Coning van de Landen, die hy in possessie had, welcke sijn Majesteyt noyt in eenigerley manier bepaelt of besnoeyt heeft willen hebben, niet konnende bestaen, geabandonneert wiert.

Men kan oock niet vertrouwen, dat de Keyserlijcke Ministers eenige inductie tot fondament van hare klachten over de Articulen 8 en 9 van de gemelde Treves konnen trecken, alsoo het eerste niet anders betreft, als de herstelling aen de Eygenaers van de Landen, welckers Souvereyniteyt aen sijn Majesteyt gelaten is en die den Eedt van getrouwigheyt sullen willen doen, en het ander sijn Majesteyt alleen verplicht, de Inwoonders in de vrye oeffening van haer Gods-dienst te laten.

Daer-en-boven, alsoo de Reünie van Traerbach by 't Arrest van de Koninklijcke Kamer van Mets van de Maent April, 1681, onwedersprekelijck bewesen is, is niet wel te begrijpen, wat pretext de Keyserlijcke Ministers konnen bybrengen, om Vranckrijck van Contraventie tegen den Treves te beschuldigen, wijl den Coning alle dagen sulcke klare tekenen van d'aldernaeuste stiptheyt, om de selve onverbrekelijck na te komen, laet blijcken en de Progressen van de Keyserlijcke Wapenen tegen d'Ongelovigen door sijn moderatie faciliteert. En dit is, het gunt de rechtvaerdige achterdocht van het voornemen, 't welck het Hof van Weenen altijt genoegsaem te kennen gegeven heeft en waer van de Ministers by alle voorvallen klare blijcken getoont hebben, merckelijck vermeerdert; namentlijck, dat sy den Treves niet langer sullen houden, als tot dat het in haer macht is, de selve te verbreken. Ondertusschen, nademael de gemelde Treves de geluckige Rust, die het Christenrijck geniet, aen 't selve gegeven en aen de Creytsen en Stenden van 't Rijck de middelen verschaft heeft, om door haer gestadige bystant de onheylen, daer de Erflanden mede gedreygt wierden, op het Ottomannisch Rijck te doen nederstorten, kan men oock met waerheyt seggen, dat den Keyser de behoudenis van sijn Lant en alle de voordelen, die hy op d'Ongeloovigen bevochten heeft, aen deselve met Recht verschuldigt is: En sijne Ministers hebben soo veel te meer ongelijk, te klagen, dat den Coning het volle Recht, dat hy heeft, om sijn Frontierplaetsen, die het selve meest van noden konnen hebben, te fortificeren, in 't werk

stelt:

stelt; even eens, als of een Souvereyn, die door de Fortressen, die hy op de Grensen van sijn Landen laet maken, de Rust en welstant van sijn Onderdanen verseeckert, maer door niet soude doen sien, dat hy even soo weynig gedachten heeft, om sig de Landen sijner Naburen aen te matigen of een Oorlog aen te vangen, als een Particulier, dewelcke, sijn werck maeckende, van den Omring sijner Landen in staet te houden, weynigh lust toont, om die van andere aen sig te trecken. Sijn Majesteyt wil van de wijsheyt en voorsichtigheyt van alle de Rijks-Stenden, tot Regensburgh vergadert, verhopen, dat sy hare ernstige gedachten sullen laten gaen over de rechtvaerdige achterdocht, die de ongefondeerde klachten der Keyserlijcke Ministers aen sijn Majesteyt veroorsaken, en dat sy soodanige middelen sullen uytvinden, waer door het goet verstant, 't welck sijn Majesteyt van mening is, met het Rijck t'onderhouden, niet verachtert of verhindert werde. Gedaen tot Fontainebleau den 22 October, 1687.

In tegendeel presenteerde den Grave van Windisgratz / Keyserlijcke Minister / den 11 van Slachtmaent het volgende Memoriael:

Memoriael van den Grave van Windisgratz, aen de Rijcks-Vergadering den 12 van Slachtmaent gedicteert.

SYn Roomsch Keyserlijcke Majesteyt, &c. laet aen de hier aenwesende voortreffelijcke Raden, Bootschappers en Gesanten van de Ceurvorsten, Vorsten ende Standen voordragen, gelijck aen deselve ongetwijffelt reets genoeg bekent sal zijn, dat, doen de Kroon Vranckrijck onlangs eenige Vredens-Conditien door den Cardinael d'Estrée te Romen liet voorstellen, wederzijts verbindende Declaratien en verseeckeringen wegens het continuëren van den Treves gevolgt zijn, en dat hy tot meerder bevestiging van de oprechte intentie van sijn Keyserlijcke Majesteyt en tot weghneming van alle scrupulen (waer toe deselve echter noyt aenleyding gegeven heeft) sonder het eens verder in bedencken te willen nemen, de Guarantie van sijn Koninckl ijcke Majesteyt van Engelant volgens den Teneur van de Treves-Tractaten versocht heeft en vast gehoopt had, dat alle moeyelijckheden dan vernietight souden zijn geworden. Doch dat, gelijck het Rijck oock wel sal weten, de hooghgemelde Kroon van Vranckrijck middelerwijl benevens de nieuwe Fortificatien, aen en in de Rivier den Rijn begonnen, oock een seer kostelijcke en wijt uytsiende Fortificatie niet ver van Traerbach aen den Moesel by der hant heeft laten vatten, en sulckx tot soo veel gevaerlijcker consequentie, doordien de Fransse Resolutie, over het stuck van de Guarantie aen den Koninckl ijcken Engelssen Minister tot Parijs ter hant gestelt, behelst, dat hy sig bevoegt acht, niet alleen dese, maer oock noch meer Vestingen in de Oorden, simpelijck voor soo lang den Treves duurt, overgelaten, na eygen goetduncken op te rechten, onaengesien het soo wel tegens de natuur en eygenschappen van het Armistitium aenloopt, als tegens dessels duydelijcken inhout; dat namentlijck de Kroon Vranckrijck nevens Straetsburg oock gedurende desen tijt niet meer, als 't geen tot den eersten Augusti, 1681, *tanquam termino regulativo, ad ...em, Vi Sententiarum Tribunalium Metensis, Brisacensis & Vesontini* geoccupeert was, sig sal aenmatigen en daer benevens de Standen, op seeckere manier *ad interim*

 gecedeert,

gecedeert, in haren Staet *tam in Politicis*, *quam Ecclesiasticis*, laten en niets het alderminste mogen innoveren: In tegendeel is het seecker en onwedersprekelijk, dat *causa Possessionis* door diergelijcke Fortificatien volkomen geimmuteert ende het Heylige Roomsche Rijck nevens de overgelatene Landen in een harde en beswarelijcke Conditie gestelt wert; dat sulckx sonder uytdruckelijck Verdragh, alsoo het *Stricti Juris* is en, *quod ibi expressum non est*, *pro omisso censeatur*, niet vermag te geschieden; want, alhoewel het niet geloochent kan werden, dat aen de Hooghloffelijcke Rijx Vergadering door een Keyserlijck Commissions Decreet, den 14 Augusty, 1684, en alsoo noch by 't af handelen van het Armistitium, onder anderen voorgedragen is, dat de Conincklijcke Fransse Plenipotentiaris *in exstruendis Fortalitiis*, als men hem door de hooghst aensienelijcke Keyserlijcke Commissie, dit Articul door een algemeen Rijx goetachten gesloten en geensints (gelijck verkeert voorgegeven wert) door haer uytgedacht, liet voorstellen, geprotesteert heeft, hem daer omtrent niets te konnen laten voorschrijven, is het echter openbaer, dat men van de kant van sijn Keyserlijcke Majesteyt en het gesamentlijcke Roomsche Rijck geen maet noch reglementen van hem aengenomen, veel minder hem daer omtrent yets ingeruymt heeft, wijl deselve Heer Plenipotentiaris alsoo weynig eenige Creyts exprimering en veel meer andere saecken heeft willen toestaen; waer uyt echter niet volgt, dat hem de voorname Rijckx-Stucken veraccordeert zijn; gelijck oock met geen schijn van Recht gepretendeert heeft konnen werden; maer men is wederzijts alleen in *puris terminis contradictionis* gebleven en waer geworden, *quod multa tractentur*, *quæ non perficiuntur*. Derhalven kan men geensints bewijsen, dat, alschoon de Kroon Vranckrijck het Verbodt van fortificeren in de Tractaten niet heeft willen laten vloeyen, daerom aen hem soude vry staen, alle de inhebbende Plaetsen te bevestigen; maer in tegendeel veel klaerder, dat, aengesien van fortificeren in de Tractaten niet te vinden is, de Kroon Vranckrijck oock het selve niet gevoeghlijck by der hant kan vatten; doch alles *juxta naturam Armistitii & Gentium Jura in statu*, in welcke het ten tijde van het gesloten Armistitium geweest is, gedurende den Treves moet laten; voornamentlijck, doordien men dese en geen andere meening in alle 3 de Rijckx-Collegien naer den klaren inhout van hare Protocollen gehadt heeft; waerom oock van dese kant soo veel te onnodiger geacht is, verder een Woort daer van te reppen; daer het in *hoc passu singulari* noch ten allen overvloet bekent is, dat uyt kracht van de gewaende Sententie, den 12 April, 1680, te Mets tegens Veldens uytgesproken, van het Graefschap Spanheym, waer in en onder Traerbach buyten dispuyt gelegen is, daer selfs geen slechte Sloten en Vlecken vergeten zijn; en al soo weynig in het Tractaet des Arrests, tegens de Vorstelijcke Badische Vindicia, welcke alhier in Druck aen alle Gesanten uytgedeelt zijn, in het Jaer 1683 te Parijs *Regia authoritate* in het licht gekomen; noch in het Vorstelijcke Badische Memoriael, aen het Hoog aensienelijck Keyserlijck Gesantschap den 30 April te Franckfort, en aen het Hoogloffelijcke Ceur-Mentzsche Directorium den 2 Mey, beyde des Jaers 1682, overgegeven, niets het alderminste gevonden wert, noch oock in het geen hier tegen van de kant van Vrankrijk authentijq te voorschijn gekomen is; op dat men swijge, wat 't Antwoort, den 6 Maert deses noch lopenden Jaers van sijn Conincklijcke Majesteyt van Vranckrijck aen den Heer Grave van Lobkowitz gegeven, met klare Woorden

behelst,

behelst, uyt het welcke duydelijck genoeg blijckt, dat de voorschreve Kroon al soo weynig Recht, als sy daer in op eenigerley wijse pretendeert, door den getroffenen Stilstant bekomen heeft, van overal in de gecedeerde Landen nieuwe Vestingen te bouwen; maer betuygt, haer met de opbouw en vervaerdiging van de twee, doenmaels aengevangen, te vrede te houden. Ingevolge van dit alles verwacht sijn hooghgemelde Keyserlijcke Majesteyt van de Æquanimiteyt van sijn Coninckliicke Majesteyt van Vranckrijck, dat, wanneer hem de ware geschapentheyt door het gesamentlijcke Rijck nader voorgestelt wert, deselve daer op bilLijckmatige reflectien sal nemen. Sijn Keyserlijcke Majesteyt heeft sigh volgens sijn getrouwe Rijckx-Vaderlijcke Voorsorge en het alderhoogste Keyserlijcke Ampt genootsaeckt gevonden, sulckx aen de Ceurvorsten, Vorsten en Standen wijtluftig te representeren en aen haer rijpe deliberatie te stellen, hoe en op wat manier dese nieuwe onbevoegde voorneming van den Coning van Vranckrijck tot de behoorlijke nalating geremonstreert en begeert sal werden, dat men door diergelijcke nadenckelijcke ondernemingen en nieuwigheden het Roomsse Rijck in sijn rust niet meer verstoore. Waer mede, &c.

Geteeckent te Regensburg den 11 November, Anno 1687.

(L. S.) GOTTLIEB, *Graef van Windischgratz.*

Den Grave van Villa Major, extraordinaris Ambassadeur van den Coningh van Portugael, deed den 30 van Somermaent sijn publijcke Intrede te Heydelbergh: Door af quamen 300 Man van Manheym en verscheyde Compagnien onder den Oversten Wachtmeester Gutehofe: vervolgens de Hant-Paerden der Officiers: een Esquadron van 120 Dragonders onder den Oversten Luytenant Junghein: een Fourier: de Hant-Paerden en Dienaers van d'Edelluyden: een Piqueur: 12 Ceurvorstel: Hant-Paerden: een Compagnie Adelijcke Studenten, door een Student aengevoert: 7 Koetsen van Ridders met 6 Paerden: 6 Ceurvorstelijcke Koetsen, in welcke de Portugeesse Ridders saten: 10 Trompetters en een Herpaucker: de Hof-Ridders: 12 Ceurvorstelijcke Lackeyen: 24 Portugeesse Lackeyen: de Ceurvorstelijcke Staet-Koets, in welcke den Ambassadeur om hoogh en den Prins Carel tegen over hem sat: 12 Portugeesse Pages te Paert: 12 Ceurvorstelijcke Pages: 1 Herpaucker: 2 Trompetters: den Jagermeester Vinniger: 10 Man van de Lijf-Guarde: de Portugeesse Staet-Koets, uyttermaten kostelijck geborduurt, met 6 Paerden: een dito: 4 Koetsen van den Ambassadeur; en eyndelijck een Esquadron Dragonders onder den Capiteyn-Luytenant Marchevillle, 't welcke de Intrede besloot. Een dubbelde Rangh Militie stont van de Poort tot aen het Paleys in de Wapenen: Een Battaillon, voor de Placts van 't Paleys gerangeert, begroete den Ambassadeur op sijn aenkomst en wiert door het drie-mael lossen van al 't Geschut gevolght. De Princen Fredrick en Philips ontfingen sijn Excellentie in 't uyt-treden van de Caros, en den Ceurvorst, hem de rechter Hant gevende en nevens hem latende decken, aen de Trap; leyde hem na sijn Cabinet; ging met hem op twee Stoelen sitten; hoorde sijn Propositien;

beantwoorde se minnelijck / en leyde hem tot aen 't Apartement van de Ceurvorstin / welcke / van haer twee Dochters verselt / hem ter Gehoor admitteerde.

Den eersten van Hoymaent had hy nochmaels Audientie by den Ceurvorst / Ceurvorstin en de Princesse Maria Sophia en versocht dese Princes / Dochter van sijn Ceurvorstelijcke Doorluchtighеyt / ten Huwelijck voor den Coning / sijn Meester ; welke begeerte den Ceurvorst inwilligde. De Ondertrou geschiede 's anderen-daeghs in de Hof-Capel door den Coadjuteur van Spiers. De Coningin vertrock den 4 met den Ambassadeur na Manheym en verder de Rhijn af tot onder het Gebied van haer Hoog Mogende ; wiert den 21 tusschen 8 en 9 uren met 5 Jachten en wel 30 Vaertuygen onder het lossen van 't Geschut / langs de Rivier de Wael geset en waer nevens drie Regimenten Infantery / die Salvos schoten / geposteert waren / door de Heeren van Werckendam en van Berckensteyn (den Heer van Odijck oock eerst daer toe verkoren/maer 't excuserende) uyt den Naem van haer Ho: Mo: boven de Stad Nimwegen / en vervolgens oock door de Magistraet / gerecipieert / verwelkomt en door de laetste met Vruchten van 't Saysoen geregaleert ; door de Heeren van Noortwijck / Alewijn / Marseveen en van Teylingen tot Alblasserdam uyt de Naem van de Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant begroet ; overal / en insonderheyt te Rotterdam / alwaer de Burgery langs de Maes van 't oude tot het nieuwe Hooft in de Wapenen gerangeert stont en men uyt een groot getal Canon / daer geplant / en de Musquetten lustig Salvos schoot / met alle tekenen van Eer en respect onthaelt ; doch noch minder / als men wel gedaen soude hebben / soo haer Majesteyt te Lant had willen komen en niet alle Tractementen believen te weygeren ; door de Heeren van Werkendam en van Berckensteyn in den Briel gevalediceert ; door den Hertog van Grafton/voor Rotterdam den 23 met 2 a 3 Engelsse Conings Jachten/ in welcke haer Majesteyt uyt de Jachten van sijn Hoogheyt / den Heere Prince van Orange / voor Delfshaven stapte / gearriveert en ses Conings Schepen voor de Maes gelaten hebbende / met dit gantsche Esquadre/ den 27 van voor onse Kusten t'zeyl gegaen / na Portugael getransporteert; door den Coning / haer Gemael / selfs van 't Boort afgehaelt/ over een opgerechte Brug en tot in 't Paleys gebracht / en door het Volck met het maecken van een menighte Arcken Triumphael en het aensteken van Vuurwercken gadelose Vreugde getoont.

In Portugael viel niet anders van belangh voor : Maer de Coningh van Spangie reformeerde in 't begin van Sprockelmaent de Ministers in sijne Raden en Rechtbancken : In den Raed van de Hazienda bleven alleen de 8 outste Raedsheeren en in de Reeckenkamer 4 Opper-Reeckenmeesters / 16 Reckenmeesters de Nombramiento, 16 de Titulo en 26 de Resultos : met d'andere Raden handelde men op deselve manier.

Den Grave van Melgar keerde omtrent een Maent later volgens Coninklijcke permissie uyt sijn Bannissement van Coca eerst te Camartin/ en in 't kort aen 't Hof.

Den

Den Hertogh van Medina Celi obtineerde oock van sijn Majesteyt met af-
staning van alle sijn Ampten en beloften/ van sig in sijn Logement geretireert
te sullen houden/ van Guadalaxara te Madrid te mogen reverteren.
In Bloeymaent verkoor de Koning den Prins van Parma tot Generalis-
simus ter Zee op deselve manier en met deselve Emolumenten en Voor-
deelen/ als 't Don Jan van Oostenrijck laetst heeft bekleet gehad.

Den Heer van Smettau/ door den Ceurvorst van Brandenburg in plaets
van den Heer van Jena voor sijn Gesant na de Rijcks-Vergaderingh geson-
den/ arriveerde in 't laetst van Slachtmaent te Regensburg en presenteerde
omtrent half Wintermaent dit Memoriael:

BRANDENBURGS MEMORIAEL

(Den 12 December, 1687, te Regensburg gedicteert)

Aen de Heeren Raden, Bootschappers en Gesanten van de Ceurvorsten, Vorsten en Standen des Heyligen Roomschen Rijcks, op de tegenwoordigen Rijcksdagh geschickt.

HOOGWAERDIGE, HOOG EN WELGEBORENE, HOOG-EDEL-GEBORENE, HOOG-EDELE, WELWYSE, HOOG-GELEERDE EN HOOG EN SEER GE-EERDE HEEREN:

UWe Excellentien en Hoogwaerdigheden, onse Hoog en seer Ge-eerde Heeren is buyten twijffel noch indachtig, wat sijn Ceurvorstel: Doorluchtigheyt van Brandenburg, onse Genadigste Heer, by dit noch durende Rijks-convent wegens de groote schade, in den laetsten Rijcks-Oorlog notoir geleden, en de indemnisatie en satisfactie, hem daer over billijck toekomende en door 't Rijck wel belooft, dan noch in de Nimweegse Vrede noch naderhant bekomen, niet alleen *votando* en wel menigmael en klaer, maer oock door verscheyde Memorialen, hier ingegeven en ter Dictature gekomen, heeft indachtigh gemaeckt; oock daer benevens gantsch vrundelijck en beleefdelijck in alle billijckheyt en bekende Rijcks *conclusa* op klare en wichtige gronden laten voorstellen en versoecken: waer op sijn Ceurvorstel. Doorl. niet anders gehoopt had, als dat een goet en gewenscht effect gevolgt soude zijn, doordien dese saeck een geruymen tijt in overlegh gestaen heeft: en, op dat men sig onder voorwenden van geen genoeghsame Informatie niet soude konnen ontschuldigen of met het nasien van de *Anteacta* behoeven op te houden, zijn van dese zijde aen het Hoog-loffelijcke Rijcks-Convent in het Memoriael, den 26 April, 1684, publijck gedicteert, wederom genoeghsame en welgegronde voorstellen van dese saken geschiet; doch, aengesien hier op het effect manquelde, van het Gesantschap van sijn Ceurvorstel. Doorl. alhier noch een ander Memoriael ingegeven, den 30 October van 't voorn. Jaer 1684 gedicteert, en aen 't selve geannexeert, dat, ingeval in 't kort tegen hoop geen preparatie tot dese beloofde satisfactie gemaeckt mocht werden, sijn Ceurvorstel. Doorl. sig alsdan genootsaeckt soude vinden, de satisfactie soo goet, als mogelijck, selfs te soecken in de groote schade in de jongst uytgestane Oorlog en de kosten, ten nutte van het gemeyne Best uyt sijn eyge Middelen daer toe opgebracht en verscheyde Milloe-

nen

nen bedragende, op d'eene of andere manier weder in te halen. Alschoon nu sijn Ceurvorstel. Doorl. van sijne Ge-eerde en beminde Medestanden nochmaels verhoopt had, dat eyndelijck tot bekoming van sijn satisfactie, door 't Rijck selfs gegront en rechtmatig geacht, eenmael de hant aen 't werck geslagen en hy daer door van alle verder aensoecken bevryt soude zijn geworden, waer omtrent sijne voorheene gehoorsame Gesantschappen, gelijck aen Uwe Excellentien, Hoogwaerdigheden en onse Hoog en seer Ge-eerde Heeren bekent is, niets versuymt hebben, fulks te binnen te brengen en vlijtig daer op te urgeren, is nochtans niets gevolgt. Sijn Ceurvorstelijcke Doorluchtigheyt heeft derhalven over dese Satisfactions-saeck, gelijck reets voor desen verscheyde-mael alhier omstandigh voorgestelt en gerepresenteert is, nochmaels bevolen, seer beweeglijck te remonstreren (om te toonen, hoe seer het voorgem. op reden en billijkheyt steunt) gelijck overal in 't Rijk en de Werelt kennelijck is, dat sijn Ceurvorstel. Doorl. niet alleen in den eersten Vyantlijcken Inval in sijne Landen, daer hy van sijn Armee omtrent de hondert Mijl ver aen d'Opper-Rhijn ten dienst en seeckerheyt van 't Rijck op 't beweeglijck aenmanen en versoeck van sijne Keyserlijcke Majesteyt en verscheyde Standen verstoken was, een overgroote schade toegebracht; maer oock na het eenzijdig Vredensluyten van verscheyde de gantsche Krijgs-Macht van een soo machtigen en doenmaels Victorieusen Coning op sijn Ceurvorstelijcke Doorluchtigheyt alleen gevallen, en daer door alle sijn Westphaelsse Landen tot het uytterste verderf gebracht en hem ettelijcke Millioenen schade en verlies daer in toegevoegt zijn: Welcke schaden sijn Ceurvorstel. Doorluchtigheyt en sijne Onderdanen noch tegenwoordig smerten, en by Menschen Leven niet te boven gekomen noch door sijne Ceurvorstel. Doorluchtigheyt sijne Provintien in den ouden staet herstelt sullen konnen werden. Sijne Keyserlijcke Majesteyt en het Rijck hebben selfs oock *Justitiam causæ* volkomen erkent en wegens de Ceurvorstelijcke schuldige Assistentie, Guarantie en Satisfactie *Comitiali Consensu* verscheydene duydelijcke en wijtluftige Resolutien en *Conclusa*, en in specie die van den 17 January, 1 February en 17 July, 1675, ten dienste van sijn Ceurvorstel. Doorluchtigheyt gemaeckt; hoewel sijn Ceurvorstel. Doorl. daer van leyder geen het alderminste effect noch werckstelling gesien heeft; want het is bekent, dat niet een eenige Stant tot redding van sijn Ceurvorstel. Doorl, om soo te spreecken, een eenig Paert gesadelt noch hem een eenig Man toegeschickt heeft; behalven het geen, waer van sijn Ceurvorstel. Doorl. met baer Gelt en *conditionibus valde onerosis* kostelijck sigh bedienen en betalen moet; daer sijn Ceurvorstel. Doorl. in tegendeel tot twee verscheyde malen in drie na malkander volgende Jaren met gantsche Armeen en al sijn Macht ten voordeel van 't Rijck en de daer in bedruckte Standen sig geëmployeert heeft: De *Fœdera*, op wedersijts gemeen Interest gegront en met soo diere en bondige verseeckeringen gemaeckt, ja de algemeyne Rijckx Guarantie, sonder welcke de gantsche *Compages* nootsaeckelijck over hoop moeten vallen, waren doen, gelijck bekent is, gantsch uyt de oogen wegh gedreven en het Swaert, 't geen tot hulp en bystant van sijn Ceurvorstel. Doorl. geëmployeert had moeten werden, geheel tegen hem gekeert, en selfs van sulcke Oorden, daer hy 't wegens sijn trouwe en kostelijcke geleverde assistentie 't minst te verwachten scheen te hebben, tot sijn onderdrucking gants ongehoort en onvergevelijck gewent, dewijl sijn Ceurvorstel. Doorl. van sijn eygene Mede-Standen niet eens vergunt wiert, sijn Landen,

meest aen 't gevaer geëxponeert, met sijn Troupen te hulp te komen; maer aen hem tegen de naturelijcke billijckheyt en de klare *Constitutiones Imperii* de Pas verhindert en afgesneden; en in tegendeel aen den doenmaels wesenden Vyandt die *transitus* niet alleen volkomen vergunt en toegestaen; maer oock den selven van sijne Landen door verscheydene Rijx-Provintien tot aen de Grensen van sijn Ceurvorstel. Doorl. seeckere Plaetsen ingeruymt en vergunt, en daer door soo veel te meer commoditeyt en gelegentheyt, om sijn Ceurvorstel. Doorl. te beoorlogen en tot aen de Weser door te dringen, aen de hant gegeven: Welck alles sijn Ceurvorstel. Doorl. voorby gaet, wijtluftig te deduceren en voor te stellen, hoewel hy 't sig niet, als met bysonder leetwesen en smertelijcke mortificatie, te binnen kan brengen. Verscheyde andere Standen, met sijn Ceurvorstel. Doorluchtigheyt in desen Oorlogh geweest, hebben voor 't geen, dat sy daer toe aengewent hebben, oock wel eenige Satisfactie van 't Rijck gepretendeert, en sijn Ceurvorstel. Doorl. is geensints van voornemen, de *merita*, in dien Oorlog bekomen, en de voorgenome rigoreuse Expedienten tegens den doenmaels wesende Rijks-Vyant te verminderen of haer de welverdienden Roem en Beloning daer voor te onttrecken; doch, hoe merckelijcken onderscheyt hier in tusschen sijn Ceurvorstel. Doorl. en de gemelde sijne Heeren en Medestanden zy, sal aen yder, die maer eenige reflectie op de omstandigheden der saken neemt, wel haest klaerlijck blijcken; op dat men swijge, dat aen de gemelde Medestanden voor haer de producering van voorgaende Rijcks *Conclusa*, gelijck sijn Ceurvorstel. Doorl. voor sig heeft, ontbreeckt en dat niet oock bekent is, dat sy gedurigh, om soo te spreecken, haer Paerden aen een vremden Toom gebonden, haer Armeen en Troupen in Vyantlijcke Landen gelogeert en daer uyt ongelooffelijcke *Emolumenta* genoten hebben, en ter contrarie geen de minste Vyant in haer Lant geweest noch haer eenige schade van de Vyantlijcke Troupen toegevoegt is. Hier benevens valt bysonder wel te considereren, dat, gelijck hier vooren by 't oprechten van de Westphaelsse Vrede aen sijn Ceurvorstel. Doorl. voor de Voor-Pomersche Landen, doenmaels ten oorbaer van 't Rijck gesacrificeert, een Equivalent van 't Rijck toegewesen is, hem oock van gelijcken tegenwoordigh boven en benevens de vergoeding van de geleden schade en aengewende kosten soo veel te rechtmatiger geaccordeert behoort te werden, om dat doenmaels, en wanneer de Stiften Maegdenburg, Halberstad en Minden voor de gem. Voor-Pomersche Landen aen sijn Ceurvorstel. Doorl. gecedeert en afgetreden wierden, hy deselve noch noyt in Possessie gehad had, maer sy nu *Justissimo Bello* van hem en door sijne Wapenen bereyts geoccupeert en onder sijn Gebied gebracht waren; waer uyt men dan lichtelijck Reeckeningh kan maecken, by aldien sijn Ceurvorstel. Doorl. dit Exempel weder wilde inhereren en, het geen hem doenmaels toegestaen wiert, nu op nieu pretenderen, hoe groot en aensienlijck deel hy daer voor soude konnen vorderen. Doch sijn Ceurvorstel. Doorl. begeert tot betuyging van sijn Patriotse Intentie en Æquanimiteyt tegenwoordig het Rijck soo bewaerlijck niet te vallen; maer volkomen te vreden te zijn en sigh vergenoeght te houden, wanneer

1. De drie Steden Dortmunt, Mulhausen en Northausen hem van 't Rijck toegelegt,

2. Een Verwachtingh op een notabel en important Rijcks-Leen, en in specie op Oost-Vrieslant en desselfs geincorporeerde Landen, geaccordeert, en

3. Daer benevens een Millioen Rijcksdaelders binnen sekeren gewissen termijn van 't Rijck betaelt wert.

Sijn Ceurvorstel. Doorluchtigheyt hoopt, dat men sig in consideratie van de hier boven bygebrachte gewichtige oorsaecken favorabel daer op sal verklaren en hem na soo langh genomen gedult eyndelijck dese voorgeslage en ten opsichte van sijne geledene schade en groote kosten, welcke hy volgens sijn plicht heeft moeten doen, seer geringe en moderate Satisfactie langer niet weygeren: Indien men echter tegen verwachting noch verder dien aengaende so veel verhinderingen en difficulteyten, als tot noch toe geschiet is, komt te maken, sal men sijn Ceurvorstel. Doorl. niet konnen verdacht houden, indien hy op de bekoming van een billijckmatige Satisfactie soo goet, als hy kan, denckt; insonderheyt, wijl sijn Ceurvorstel. Doorl. alsdan noch geresolveert blijft, volgens de manier, tot het erlangen van diergelijcke Satisfactie voorheen van 't Rijck gebruyckt, der Stiften Inkomen, hem van wegen 't Rijck gecedeert, oock de overige Prebenden en Canonicaten provisioneel in te trecken en deselve soo langh tot sijn Kamer t'appliceren, en daer-en-boven op andere middelen, om sig van dese soo swaer gelede schade *ad interim* te ontlasten, te dencken, tot dat men hem de betamelijcke Satisfactie laet toekomen en een ander bequaem middel daer toe uytgevonden wert: Hier van wil sijn Ceurvorstel. Doorl. sigh echter liever ontlasten en met het goetvinden van de gesamentlijcke Standen daer omtrent te werck gaen.

Wy versoecken Uwe Excellentien, Hoogwaerdigheden en onse Hoogh en seer Ge-eerde Heeren hier mede instantelijck en ernstelijck, dat sy dit soo hoog aengelege Ceurvorstelijck *Negotium* in spoedige Overlegging en tot een gewenschte Resolutie gelieven te brengen, en verblijven verders

Van Uwe Excellentien, Hoogwaerdigheden en onse Hoog en seer Ge-eerde Heeren

De seer Dienstwillige

Regensburgh, den 3 December, 1687.

WOLFGANG VAN SMETTAU.
ERNST VAN METTERNECH.

Den Marckgraef Lodewijck van Brandenburgh/ Soon van den tegenwoordigen Ceurvorst/ Fredrick Willem/ en Mevrouwe Louisa Henrietta van Nassau/ Dochter van den Prince Fredrick Hendrick van Orange/ hoogloffel: gedachtenisse (en alsoo een Prins van het eerste Bedt) den 18 van Hoymaent/ 1666/ te Cleef gebooren en van Groot en Kleyn om sijn gesont Verstant/ schrander Vernuft/ sinnelijcke Welgemaecktheyt ende andere in en uytwendige Deugden ende Begaeftheden uyttermaten bemint/ overleed den 7 van Grasmaent in het 21 Jaer sijns Ouderdoms soo schielijck/ dat hy/ eenig Bouillon gebruyckende/ met verbaestheyt riep/ och daer scheurt yets in mijn Lichaem, en aenstonts van coleur en gedaente veranderde. Men liep na den Ceurvorst/ welke sigh derwaerts verhoeghde en vroegh: Mijn Soon Lodewijck, kent gy my noch wel? Hy druckte 's Vaders handen; maer kon niet meer spreken en herleverde sonder verder uytstel sijn Ziel aen sijnen Schepper. In het openen van sijn Lichaem/ 't geen den eygensten avont geschiede/ bevont men klare tekenen van Vergif: Sijn Long/ Lever

Lever en Nieren waren by na opgegeten en de Maegh en het Gedarmte/
welcke / als mense op Gout leyde / een doove Kool in Couleur geleecken /
wart. Tot het ondersoecken na de Daders verkoor den Ceurvorst twee
Commissarissen / welcke echter niets aen den dagh brachten ; waerom
aer Commisse haest vernietight wiert. De Begravenisse van het Marck-
raeffelijke Lijk geschiede den 10 van Bloeymaent te Berlijn op dese manier:
Van de Nieuwe Poort tot aen de Dom-Kerck stont aen beyde de zijden
e Guarde / gants in het nieuw uytgedoscht / met de Piecken om laegh:
6 witte Vanen / met Crisp bewonden / sag men aen d'eene zijde de Honde-
Brugh en soo veel oock na de kant van de Dom-Kerk : De Haubois en
Trommels had men met Crisp en swart Laecken om-togen : Voor af
uamen 16 Rou-Koetsen / welckers Paerden met swarte Kleeden bedeckt
waren ; en wierden gevolgt van 50 andere Koetsen / alle / gelijck de eerste /
met 6 Paerden : Doen twee Compagnien Trawanten met hare Stan-
aerden / d'eene gecommandeert door den Oversten van Wagenheim en de
ndere door den Oversten Luytenant Tetta : De Herpaucken ende Trom-
etten waren met swart Taf bedeckt : Daer na de Ceurvorstelijcke Edele
Pagien / geleyt door haer Hof-Meester / in lange Mantels : de Scholiers /
ls de Fredrichswerdrische / Ceulsse / Berlijnsse en Gereformeerden / met
are Meesters ; de Heeren Predickers ; de Hof-Herpauckers en 12 Trom-
etters met Silvere Herpaucken en Trompetten / welcke / als de Scho-
ers een Vers gesongen hadden / een Vers speelden : Daer op volghden de
Commissarissen / geleyt door hare Mareschals / de Lant-Stenden ende de
Ridderschap / tusschen welcke 10 Vanen gedragen wierden en 9 Paerden
met swarte Kleden gevoert ; de eerste Vaen was root / en daer in den Naem
an d'overleden Marckgraef te lesen : in de andere 9 / die men swart gemaeckt
ad / stonden dese Insignia ; in d'eerste het Mindische Wapen / in de tweede
et Halberstadsche / in de derde 't Burg-graeflijck Neurenburgsche / in de
ierde het Pomerse / in de vijfde het Cleefsse / in de sesde het Pruysse / in de
evende het Maegdenburgse / in de achtste het Marck-Brandenburgse en in
e negende het gantse Marckgraeflijcke : de 9 Rou-Paerden hadden voor
Hooft en aen beyde de zijden deselve Wapenen : Hier na reed een Curas-
ier / met Silver en Gout verciert en met een blaeuwe / rode en witte Veder
p sijn Helm ; 't Paert / daer hy op sat / was met een Deck-kleet met Paer-
n opgetoyt en met deselve Pluymagie op sijn Hooft en Staert voorsien :
Doe quam 't Marck-graeffelijke Wapen / van Beeldhouwers-Arbeyt / een
ergulde Helm en de Ceur-Hoet / die men ongemeen kostelijck gemaeckt en
met veele Paerlen en Diamanten beset had : Eyndelijck volgde het Vorste-
ijck Lijck / door 8 Paerden getrocken ende met swart Velours overto-
en : Over de Sarck / waer op van voren en achteren 't Marckgraeffelijcke
n aen beyde de zijden de Littausse Wapenen opgerecht waren / wiert een
warte Hemel door 8 Hooge Officiers opgeheven en de Slippen van 't Lijck-
kleet van veel andere gedragen : Naest het Lijck gingen 24 Trawanten /
met Hellebaerden en lange Mantels : Daer na volgde sijn Ceur-Princelijke

Doorluchtigheyt / geaccompagneert van den Opper-Hof-Mareschal van Grumbkou / Prins Albert Fredrick / Prins Carel Philips / den Vorst van Anhalt / den Prins van Mecklenburg / den Jonge Prins van Holsteyn / de Geheyme Raden / de Ambassadeurs / de voornaemste Ministers en de Hof-en Kamer-Jonckers : Achter dese de Marck-gravin / verselt van twee Princen uyt Holsteyn ; de Princes Maria / en de Princesse Elizabeth / insgelijkx door voorname Ministers geleyt : aen beyde de zijden gingen Trauwanten in lange Mantels met Partisanen : daer op verschenen veel voorname Dames en Staet-Juffers : doe de Secretarissen / de Advocaten van de Hof-Kamer en 't Gerecht / de Cancelery-Bedienden / de Jagers ende andere Hof-Bedienden : Ten laetsten quamen de Magistraten van de drie Steden met veel Burgery : Doctor Bergius deed de Lijck-Predicatie / welke met een Rou-Musijk besloten wiert : Daer na schoot men drie Salvoos uyt al 't Geschut; 't geen de Trauwanten en de Guarde beantwoordden : Sijne Ceurvorstelijke Doorluchtigheyt liet / dewijl hy niet wel te voet was / sig over Altena in de Kerk dragen : Langs deselve Weg keerde de Lijk-Statie na 't Slot; alwaer yder wel getracteert wiert.

Maer de Ceur-Prins / door dit verlies van sijn waerden en eenigsten Broeder van 's Moeders zijde van sware droefheyt getroffen / het selve Lot byna oock onderhevig geweest (want uyt de langdurige Indispositie / die hy gehad heeft / en andere blijcken / twijffelt men niet / of hy had doen oock het Fenijn al in het Lijf) maer noch geluckelijck door een tijdig en wel werkend Tegen-gift geret / vertrok / voor heymelijke Lagen beducht / den 13 daeraen volgende met sijne Gemalinne na het Carels-Bad en in het laetst van Somermaent na Cassel ; in welck Gewest hy / tot dat de Saecken aen het Hof van sijn Heer Vader wat verandert waren / verbleef : Doch omtrent het begin van Slachtmaent keerde sijn Ceur-Princelijcke Doorluchtigheyt na Potzdam.

In Oogstmaent troude de Prins Carel van Mecklenburg met de Princes Maria Amelia van Brandenburgh te Potzdam wegens het afsterven van den Marckgraef in 't stille en sonder Ceremonien.

De Coningin van Denemarcken beviel den 5 van Lentemaent in het Kraem-bed van een jonge Prins / welcke aenstonts gedoopt en WILLEM genaemt wiert.

Tot het vereffenen van de Verschillen tusschen den Coning van Denemarken en den Hertogh van Holsteyn Gottorp wiert een Byeenkomst t' Altona belegt : Voor den Keyser verscheenen den Baron Freytag of Godens en den Heer van Reichenbach ; voor Denemarcken den Geheymen en Staets-Raed Ehrenschild en den Heer Janish van Breitenau ; voor Saxen den Heer Hunneken ; voor Brandenburg den Geheymen Raed Fuchs / en voor Holsteyn den Heer Ulcken ende den Heer Alefelt. Den 28 van Slachtmaent reden de Keyserlijcke / Saxise en Brandenburghse Gesanten (als Mediateurs) behalven den Baron van Godens / die eenighsints onpasselijck

passelijck was / tot het aenvangen der Conferentien van Hamburg in diverse Carossen met 6 Paerden na Altona / traden voor het Stadhuys daer uyt en lieten hare Secretarissen na de Deense Ministers verscheyde mael over en weder gaen: Vervolgens quamen de Deense Gesanten oock op het Raedhuys / vervoeghden haer eerst in een apart Vertreck en daer na by de andere Ministers / alwaer wegens de Propositie gesprooeken en de Volmachten geëxtradeert wierden: 't selve gebeurde 's anderendaegs met de Holsteynsse Gesanten in 't Quartier van den Baron Godens. De manier van sitten wiert gereguleert / dat de Keyserlijcke Ministers aen een vierkante Tafel boven aen; ter rechter-hant de Deense en benedenwaert een open Plaets / en ter lincker-hant om hoog een open Plaets en vervolgens de Heeren Hunneken en Fuchs / en om laegh de Vorstelijcke Ministers gesien souden werden. De Eysch van den Hertog was van desen inhout:

Eysch van den Hertogh van Holsteyn-Gottorp.

1. EEn Amnestie van beyde zijden.

2. De Westphaelsse, Noortse, Nimweegse, Coppenhaeghse, oock de Lundische Vredens-Tractaten sullen tot een fondament deser Handelingh gestelt,

3. En by gevolge het soo genaemde Rensburghse Reces vernietigt en gecasseert werden.

4. Aen sijn Hoog-Vorstel. Doorluchtigheyt sal men 't Hertogdom van Sleswijk met en nevens de Eylanden Femern en 't Ampt Trittau met de daer toe behoorende Aenklevens, Tollen, Regalien en Rechten, en in somma alles, wat sijn Coninklijcke Majesteyt van de Sleswijck-Holsteyn-Gottorfse Landen in heeft en besit, en gelijck de Voor-vaders van sijn Hoog-Vorstel. Doorl. 't selve in gehad en beseten hebben, geheel restituëren en inruymen:

5. En de soo genaemde Unions-Alliantie volkomen geaboleert en vernietight werden.

6. Sijn Conincklijcke Majesteyt sal alle Prætentien, omtrent de Kieler-Stroom gemaeckt, renuntiëren en het Kielsche Schip, te Heiliger Haven aengehouden, met alle Goederen relaxeren.

7. En daer benevens de Vesting Fredricksstad, wijl aen de Gottorpse Landen en Onderdanen groote schade daer door toegevoegt is, raseren en geen Vestingh meer bouwen.

8. Sijn Hoog-Vorstel. Doorl. sal van alle Contributie-Restanten wegens den voorgaenden Oorlog volkomen bevryt en de Obligatie te rug gegeven werden.

9. En, dewijl het fondament van de Obligatie van de 10000 Rijcksdaelders aen sijn Hoogheyt, den Heere Prince George van Denemarcken, hier mede ophout, versoeckt sijn Hoog-Vorstel. Doorluchtigheyt, dat sijn Conincklijcke Majesteyt gelieve, het restitueren van de Obligatie en de Ampten op sig te nemen.

10. Sijn Conincklijcke Majesteyt sal op de Contributien, die uytgeschreven, dan noch niet opgebracht zijn, geen Pretentie meer maken.

11. Sijn Hoog-Vorstel. Doorl. sal in de soo genaemde Souvereyniteyt in 't toekomende geen verhindering toegebracht, maer gerust gelaten werden.

12. De gemaeckte Reeckening sal men volkomen aboleren.

13. Sijn Conincklijcke Majesteyt sal sig in de Schult van sijn Doorluchtigheyt of het Kamer-wesen niet mengen.

14. Aengesien van 't Jaer 1675 tot 1680 en van 1682 tot nu toe groote Gelt-sommen van de kant van sijn Coninckl. Majesteyt uyt de Hertogdommen en Landen van sijn Hoog-Vorstel. Doorl. getrocken zijn, begeert sijn Hoog-Vorstel. Doorluchtigheyt, dat sijn Conincklijcke Majesteyt tot vergoeding van dien 10814740 Rijcksdaelders aen hem sal uytkeeren.

15. Sijn Conincklijcke Majesteyt sal wegens het verkiesen van een Bisschop te Lubeck alles, by 't geen met het Capittel gesloten is, laten blijven.

16. De Gottorfse Grove en Kleyne Munt-soorten sullen in 't toekomende van de Conincklijcke Onderdanen in allen Handel en Wandel aengenomen en de gemaekte Vermindering vernietigt werden.

17. Aen alle de Hoog-Vorstelijcke Beampten, Raden en Bedienden sal men alle en elck van hare roerende en onroerende Goederen, Capitalen, Actien en Erffenissen met de genote Vruchten restituëren.

18. En eyndelijck, sullen de Gravamina, in de Coppenhaeghse Vrede en het Geluckstadse Reces wel niet uytgedruckt, maer ten deele aengeroert of naderhant opgeborrelt, op de manier, in de Coppenhaeghse Vrede aengewesen, afgedaen werden.

19. Dit op te rechten Tractaet sullen sijn Keyserlijcke Majesteyt en alle Coningen, Ceur- en Vorsten, die 't gelieven, aen te nemen, guaranderen.

20. De Executie van 't selve en de Aftocht van de Coninklijcke Deensse Troupen uyt de Holsteyn Gottorfse Landen sullen 14 dagen na het uytwisselen van wedersijts Ratificatien moeten volgen.

In 't laetst van 't Jaer verlieten de Deensse Volckeren de Ampten Steinhorst en Tremsbuttel.

E Y N D E.

REGI-

REGISTER.

A.

ADmodiatie van de helft van de Convoyen en Licenten, 173.
[A]lbeville (Marquis van) Engelsse Envoyé, komt in 's Gravenhage, 117. Verschil over 't Ceremonieel, ibid. Haer Ho: Mo: Besluyt daer omtrent, ib. Hy krijgt Audientie, 118. Sijn Aenspraeck, ib. Bedancking van den Coningh over 't Accommodement van 't Ceremonieel aen den Heer van Citters, 119. Albeville schrijft een Brief over de gevange Officiers aen den Heer Raed-Pensionaris Fagel, ibid. Sijn Versoeck aen haer Hoog Mog: over 't selve subject, 120. De Officiers werden na Engelant gesonden en door den Coning vrundelijk ontfangen, ib. Nader Memorie, ib. Cordaet Antwoort van den Staet, 121.
[A]lgerinen stropen voor onse Kusten, 181. Voorsorgh daer tegen, ibid. en 182. Klachten door den Heer Citters aen den Coningh van Engelandt over de Vryheyt, aen haer vergunt, ib. De Rovers nemen de Beurtman, Jan Willemsz., en andere, en bedriegen verscheyde Visschers Scheepjes, waer van sommige haer echter ontvluchten, 182. Gevecht van twee Koopvaerdy-schepen met 3 Rovers, ibid. Sy breecken met Vranckrijck; maer werden veel Schepen door 's Conings Zee-macht ontnomen, 185.

B.

[B]antam (oude Coning van) wert van Bantam op het Casteel te Batavia gebracht, 147.
[B]randenburg (Marckgraef Lodewijck van) van Vergif gestorven, 226. en begraven, 227.
[B]randenburgs Memoriael tot versoeck van Reparatie der gelede schade aen de Rijcks-Vergaderingh, 223.
Brandenburg (Prins Philips van) door de Burgery van 's Gravenhage getracteert, 171.
Brant te Rochel, 186.
Burnet (Dr. Gilbert) in Schotlant ingedaegt, 147. De Citatie, ibid. Sijn Defentie, 148. Eerste Brief aen den Grave van Midleton, 150. Antwoort op de Criminele Brief, 151. Tweede Brief, 156. Derde Brief, 157. En Bekentmaecking, 158. Memorie van den Engelssen Envoyé daer over, 160. Antwoort van haer Hoog Mog:, 161. Nader Memorie na sijn wederkomst uyt Engelant, ibid.

C.

Carpio (Marquis del) overleden, 205.
Castlemaine (Graef van) Engelsse Ambassadeur te Romen, komt thuys en wert door sijn Secretaris, Lydcot, in Qualiteyt van Agent gesuccedeert, 86.
Coloma (Don Emanuel de) komt voor Spaensse Envoyé in 's Gravenhage en krijgt Audientie, 174.
Cornaro (Generael) ontset Sing, door de Turcken belegert, 46. Wort van sijn Paert gequetst, 47. Komt voor Castelnuovo, 48. De Turken komen tot ontset, 49. Maer worden geslagen, 50. Waer op de Overgave volgt, 52.
Crequi (Mareschal en Hertogh van) beyde overleden, 186.

D.

Dauphijns drie Soonen gedoopt, 185.
Denemarcken (Coningin van) komt in de Kraem van een jonge Prins, 228.
Dijckvelt (Heer van) gaet na Engelant, 117. Sijn ontmoetingh, ibid. Audientie, 119. T'huys-koming, ib.
Durkerdam afgebrant, 171.

E.

Engelants binnenlantse Saken, 53. De Coning set den Thesaurier af, ibid.

Dringt

Dringt Roomsse in alle Ampten, ibid. Verklaert aen den Raed, Vrijheyt van Conscientie te willen vergunnen, ibid. Declaratie ten dien eynde, 54. Adressen van Danksegging, 56. De Bisschop van Oxfort stelt'er ook een op, 67. En geeft 't aen Dr. Jane, om door de Geestelijkheyt te laten ondertekenen, ibid. Maer hy raet haer, 't te verwerpen, 68. 't Geen sy doet, 69. Als oock de Geestelijckheyt van Chester dat van haren Bisschop, ib. Die van Lichtfield bekomt de Onderteeckeningh met veel moeyte, ibid. De Coning prorogueert het Parlement, 70, en 71. En dissolveert het, 72. Maeckt nieuwe Luytenants van de Provintien, ib. Sent se met Commissien yder naer de sijne, ib. Het Antwoort, dat se krijgen, 73. Sommige ontslaen haer ook selfs of bekomen haer afscheyt, 74. Sijn Majesteyt beveelt aen d'Universiteyt te Cambridge, eenen Mr. Francis tot Professor aen te nemen; maer sy weygert 't, voor dat hy de Eeden presteert, ibid. Wert voor de Commissarissen tot d'Ecclesiastique Saken ontboden, ib. Den Vice-Cancelier afgeset en andere Leden beschrobt, 75. De Coning begeert, dat die van 't Magdalenæ Collegie t'Oxford Mr. Farmer tot haren Præsident aennemen, ib. 't Welck sy refuseren, om dat sy Dr. Hough verkoren hadden, ib. Sy verschijnen voor de Commissarissen tot d'Ecclesiastique Saken, ib. Vrymoedigheyt van Dr. Fairfax, 76. Die daer over gevangen geset ende weder ontslagen wert, 76. De Leden compareren ten tweede mael, ibid. Vonnis van de Commissarissen, ibid. Farmer verantwoort sig, 77. Messenger met het Vonnis t'Oxford en sijn ontmoeting, ib. En Verdediging van de Leden van haer conduite, ib. De Coning verkiest den Bisschop van Oxfort tot Præsident, 78. Welcke oock verworpen wert, ib. Sijn Majesteyt komt selfs t'Oxford; dan kan de Leden niet doen veranderen, ib. De Leden gaen na Windsor en werden door Penn, sonder den Coning te sien, beantwoort, ibid. Commissarissen, na Oxfort gesonden, ibid. Haer Proceduren, ib. Dr. Hough afgeset, 80. Als oock Dr. Fairfax, ibid. Die daer tegen protesteert, 81. D'Andere Leden wert het ondertekenen van een Adres afgevergt, ib. Haer Antwoort, ibid. Waer op sy oock op twee na gecasseert werden, 82 en 83. Als mede de meeste mindere Bedienden, ibid. Vyf Mandaten werden door 't Universiteyts Collegie gerejecteert, ibid. Onlust over een Paepsche Mis te Oxford, ibid. Een Mandamus tot het aenstellen van een Lord Major te Cambridge niet gehoorsaemt, noch een ander, om den Grave van Sunderlant tot een van de Gouverneurs van Charterhouse aen te nemen, 84. Wonderlijke Verkiesing van een Lord Major te Berwijck, ibid. De Coning arbeyt in veel andere Saken voor de Roomsse, ibid. Laet den Pausselijcken Nuntius sijn Intrede te Windsor doen, 85. Versoekt den Hertogh van Somerset, hem af te halen, ibid. 't Geen hy weygert en daer op alle Ampten ontnomen wert, 86. Blaeuwe Boeckjes in 't Licht gekomen, ibid. Klachten daer over, ib. De Coningin reyst na Bath, 87. Oock de Coning en na meer Plaetsen, ibid. Doet te Bath een Roomsse Opper-Meester aenstellen, ibid. Sijn voornemen tot uytroeying der Rovers in West-Indien, ibid. Sijn Majesteyt verandert, na sijn en 's Conings te rugge komst, de Regeering van Londen, 88. Adres van deselve, 89. Welcke den Coning nodigt, op den Dag van den Lord Major by haer te komen eeten, ibid. 't Geen hy, na haer Antwoort op haer Adres gegeven te hebben, aenneemt en doet,

doet, 90. En de Aldermans, die hem voor sijn tegenwoordigheyt quamen bedanken, tot Ridders slaet, ib. Onluste over 't nodigen van den Nuntius, ib. Maer bygelegt, 91. Over 't ontdecken van 't Buspoeder Verraet geviert, ib. De Lord Major versoeckt de Capel van Guildhal tot sijn gebruyck; 't geen de Commissarissen tot 't Bisdom weygeren, den Raed vergunt en d'Aldermans hem weder onttrecken, ib. 's Conings nader begeerte omtrent de Vryheyt van Conscientie, ibid. Verandering onder de Gildens te Londen, ibid. En op andere Plaetsen, 92. Verdere Verklaringh van sijn Majesteyt voor de Vryheyt van Conscientie, ibid. Brief, door den Heer Raed-Pensionaris Fagel wegens het gevoelen van sijn Hoogheyt, den Heere Prince, en hare Coninckliјcke Hoogheyt, Mevrouwe de Princesse van Orange, over dat subject aen den Advocaet Steward gesonden, 92. Nieuwe Sherifs, meest Roomse, in Engelant verkoren, 98. Adres van Wade, &c., ibid. 's Conings Antwoort, 99. Sijn Majesteyt pardonneert den Lord Brandon Gerard en Mr. Trenchard, maeckt Charles Lodewijk Cotterel Ceremonie-Meester en John Dormer Assistent Ceremonie-Meester, vernietigt de Suspensie van Dr. Sharp, creëert sijn naturelijcke Soon tot Hertog van Berwijk, &c., verkiest Sr. Thomas Jeffryes tot Consul in Valencia, &c., den Pater Peters tot Klerk van sijn Cabinet en Deken van sijn Capel, den Cardinael van Nortfo ck tot Opper-Aelmoessenier, Thomas Powis tot Procureur Generael en Mr. William Williams tot Solliciteur Generael, ib. Brandt in het Huys van den Grave van Bridgewater, ibid. Den Hertog van Buckingam sterft, ibid. Wedervaren van den Grave van Devonshire over een Sufflet, aen den Collonel Culpepper gegeven, ibid. Campement op Honslowheath, 101. Voorval in 's Conings Capel, 102. Capiteyn Phips komt met gevischt Silver uyt West-Indien in Engelant, ibid. Den Prins George doet een keer na Denemarken en reverteert, ibid. Hertog van Nortfolck herstelt het oude Hof van Eer, 102. Sijn Proceduren, ibid.

Eszeck, Bucin en Walpo, door Dunewald ingenomen, 25. Oock Possega en andere Plaetsen in Slavonien, 26.

Etrées (Hertog van) Franssen Ambassadeur te Romen, sterft, 191.

G.

Geneve door haer Naem-Bisschop ontrust, 186. Switserse Gedeputeerden daer over na Parijs gesonden, ibid. Sy konnen geen Audientie krijgen, 187. Nemen afscheyt van Monsr. de Croissy en keeren onverrichter sake t'huys, ib.

Gereformeerden verder in Vranckrijck vervolgt, 186.

H.

Hollants Binnenlantse Saken, 162. Onlust tusschen den Hoogen Raed en het Hof van Hollant, ibid. Request, aen den Hove gepresenteert, ibid. Brieven, daer op afgesonden, 164. Den Hoogeen Raed laet ter contrarie een Mandement van Complainte door de Heeren Hop en van Bronckhorst executeren, 165. Moeyte, daer uyt voor die Heeren gebooren, 166. Missive van den Hoogen Raed aen de Staten van Hollant, ibid. Hop en Bronckhorst gaen na Amsterdam, 168. Missive van de Regeering aen haer Ed: Groot Mo: ibid. Welcke alles accommoderen, 70.

Holsteynsse Conferentien t'Altona, 228. Eysch van den Hertogh, 229. Ondertusschen verlaet Denemarcken Steinhorst en Tremsbuttel, 230.

Hossepied (Heer) voor Consul te Smirna verkoren, 174.

Hubert (Heer de) gecommitteert in den

Raed van State, legt ſijn Penſionarisſchap neder en neemt affcheyt van de Staten van Zeelant, 172.

Hudſons Baeys (Engelſſe Compagnies) onluſten met Vranckrijck, 117.

I.

Janco (Mainots Overſte) doot geſchoten, 48.

Joſeph (Aerts-Hertog van Ooſtenrijk) komt met ſijn Vader, de Keyſer, op de Ongaerſſe Lantdagh te Presburgh, 32. Alwaer de Keyſer een Voorſlagh tot deſſelfs Krooning doet, 33. Gravamina, door de Standen overgelevert, 35. Aerts-Hertog gekroont, 36.

K.

Keyſerin komt van een jonge Princes in de Kraem, 32.

L.

Lavardin (Marquis van) tot Franſſen Ambaſſadeur te Romen verkoren, 191. De Paus verbied, hem voor 't afſtaen van het Recht der Quartieren t' erkennen, 192. Antwoort van d'Etree, 193. 15 Franſſe Galeyen brengen de Bagagie van den Ambaſſadeur te Civitavecchia, 193. Sijn Excellentie vertreckt uyt Vranckrijck en doet ſijn Intrede te Romen, ibid. Verſoeckt Audientie, 194. Maer verkrijght ſe niet, ib. De Nuntius in Vranckrijck wert aengeſegt, dat men hem, als den Ambaſſadeur te Romen, ſal handelen, ib. Ingetogentheyt van de Franſſen in haer Quartier, ib. Den Marquis verſchijnt in de Mis in de Kerck van St. Lodewijck, ib. Waer op deſelve verboden wert, ib. Proteſt van ſijn Excellentie daer tegen, 195.

Lottharingen (Hertogh van) komt te Velt, 7. Lijſt van 't Keyſerlijcke Leger, 1. Hy ſoeckt den Drau by Eszeck over te raken; maer vergeefs, 7. Keert na Attava, 8. Paſſeert daer den Drau, 9. Treckt na en attacqueert het Turckſe Leger by Eszeck; dan moet met verlies keeren, 10. En de Belegering van Walpo, midlerwijl begonnen, opbreken, ibid. Repaſſeert den Drau by Siklos, 11. En de Turcken te Darda, ib. Lottharingen gaet haer ſoecken en raekt tot een uyttermaten geluckigen Veltſlag, ib. Keyſers Verhael van deſelve, ib. Turcks Verhael, 17. Den Hertog komt te Zolnock en ontfangt een Brief van den Primo Vizir, 19. En den Ceurvorſt van Beyeren oock een, 20. Lottharingen, terwijl Beyeren na huys gaet, trekt in Zevenbergen en beſet Clauſenburgh met Accoort, 26. En meer andere Steden, 27. Poincten van Verdragh met den Prins en Standen, ibid. De Prins gaet na Fogaras en den Hertogh reverteert na Huys, 28 en 39.

Luykſe Differenten, 181. Conferentien, te Maeſtricht daer over gehouden, vruchteloos afgebroocken, ib. Vranckrijcks Mediatie aengenomen, ibid. Luyckſe Gedeputeerden arriveren in 's Gravenhage en krijgen Audientie, ib.

M.

Mahomet IV. (Turcks Keyſer) wort af en gevangen geſet, en ſijn Broeder, Soliman, tot Keyſer verkoren, 24.

Maria, outſte, en Anna Sophia, jongſte Dochter van den Prins en de Princes van Denemarcken, overleden, 98.

Marocſe Envoyé neemt affcheyt van haer Hoog Mog: en vertreckt, 174.

Mecklenburgh (Prins van) met de Brandenburghſe Princes Maria Amelia getrout, 228.

Medina Celi (Hertog van) komt van Guadalaxara te Madrid, 223.

Melgar (Grave van) keert uyt ſijn Ballingſchap, 222.

Modena (Hertoginne Weduwe van) ſterft, 204.

Moroſini (Capiteyn Generael) lant b[...] Patraſſo, 40 Slaet het Turkſe Leger, i[...] Verovert Patraſſo, de Caſteelen va[...]

Romelia en Morea, Lepanto, 42. (Voor 't welk den Raed te Venetien een Beelt ter sijner Gedachtenis laet maken, ib.) 't Casteel Tornese, 43. (Waer na de Turcken Morea verlaten, ibid.) Corinthus, 44. Misitra, ib. en Athenen, 45 en 46.
Muscoviters Velt-tocht, 52.

N.

Nassau (Princesse van) komt in de Kraem van een Soon, 173.

O.

Ongaren, verdacht, van kennis met den Teckeley gehouden te hebben, te Recht gestelt, verwesen en geëxecuteert, 3.
Oost-Indische Verschillen, 123. Memorie van den Engelssen Envoyé daer over, ibid. Antwoort van haer Hoog Mog:, ib. Nader Memorie, 124. Resolutie van den Staet, 129. Antwoort van onse Maetschappy, 130.

P.

Paltz (Princes Maria Sophia van de) door den Grave van Villa Major voor den Coning van Portugael ten Huwelijck versocht, 222. Belooft, ondertrout, uyt de Paltz vertrocken, in 't Gebied van haer Ho: Mo: gekomen, daer magnifijcq onthaelt, op Engelsse Schepen na Portugæl gevoert en door den Coningh ontfangen, ibid.
Parma (Prins van) tot Generalissimus ter Zee in Spangie verkoren, 223.
Piemontoysse Dalluyden ten deele in Savoyen noch opgehouden, 188. Besending, van de Euangelische Cantons daer over aen den Hertog, keert vruchteloos, ib. De Heer Holzhalb komt tot het versoecken van eenige Subsidie-Penningen voor de Verdrevelingen eerst te Berlijn en daer na in Hollant, ib. Sijn Audientie by haer Hoog Mo:, ib. Antwoort van den Præsident en sijn Harangue van Affcheyt, ib. Replijcq van den Heer van Vrybergen, 189. Collecte in de Geünieerde Provintien, ibid. Uytschrijvinge in Hollant, ib. In Utrecht, 190. In 's Gravenhage alleen 14000 Gul. versamelt, 191.
Pilaer, te Weenen opgerecht, 32.
Polen (Coning van) te Velt en, sonder iets te verrichten, te rug gekeert, 53.

Q.

Quartieren (Vryheyt van) wil de Paus te niet doen, 191. Ontmoetingh van den Nuntius in Vranckrijck daer over, ib. Afstant van d'andere Potentaten van haer Recht, ib. Oock van de Coningin van Sweden, ib. Cogolludo, nieuwe Spaenssen Ambassadeur, dringt daer niet op, 192. Echter blijft Vrankrijk hartneckig, ibid. Nieuwe Paussselijcke Bul, die de Paus door de Cardinalen laet ondertekenen, ibid. D'Ettree en Maidalchino maken haer t'soeck, ib. Hartneckigheyt van den Paus, 193.
Quietisten, te Romen ontdeckt, en Molines, de Voorganger, gecondemneert, 197. Sijn Gevoelen, 198. Verwesen, 203. Sijn Sententie, ib. En Afsweeringh, 204. Petruzzi aengeklaegt; maer geret, ibid.

R.

Reveu by Dieren, 173.
Roos, een Sweed, neemt de stoutigheyt, van op onse Schepen te kruyssen, en mishandelt leelijck het Schip van Christiaen Philips, 183. Attestatie der Bootsgesellen, 184. Hy wert te Diepe gekregen, maer gepardonneert, 185.

S.

Sas (Heer) t'Utrecht gecondemneert, 174.
Sasburgh (Heer) Envoyé te Brussel, sterft, 174.
Savoyen (Hertogin van) van een Princes in de Kraem, 205.
Schomberg (Mareschal de) komt uyt Portugael over Engelant en Hollant te Berlijn, wort Generael over de Ceur-

vorstel: Troupen,&c., 186.
Schotlants Raed ontfangt een Brief van den Coning, 103. Proclamatie voor de Vryheyt van Conscientie, 104. Antwoort van den Raed op sijn Majesteyts Brief, 108. 's Conings Replijk, 110. Nader Proclamatie, ibid. Ordre tegen de Velt-Conventiculs, 112. Adres der Nonconformisten, ibid. 's Konings Antwoort, 113.
Spangie (Koning van) reformeert sijn Raden en Recht-Bancken, 222.

T.

Tertolen (het Oorlogschip) gesprongen, 172.
Tol-differenten met Denemarcken blijven duren, 174. Verbodt van de Vaert op Noorwegen, ibid. Memorie van den Baron Craeg, 175. Nader Memorie, ibid. Mediatie van Brandenburgh aengenomen ende den Heer Hop na Berlijn gesonden, 179. Derde Memorie van den Baron Craeg, ib. Haer Hoog Mog: Antwoort, 181.
Treves verwisseling in een Vrede door Vranckrijck voorgestelt, 205 en 206. Antwoort van den Keyser, 207. Keyserlijke Envoyé in Vrankrijk presenteert een Memorie en krijgt antwoort, 210. Welckers inhout den Coningh aen de Rijckx-Vergadering te Regensburgh communiceert, 213. Deliberatie in het Ceurvorstel: Collegie, ibid. Brief van den Paus aen den Koning, ibid. Reys, door sijn Majesteyt voorgenomen, en Brief, daer over aen den Nuntius ter hant gestelt, 214. Verhael van de Voyage, ibid. De Keyser versoekt door een extraordinaris Envoyé den Koningh van Engelant tot Guarandeur van den Treves, 215. Welke een Memorie daer over door sijn Envoyé in Vranckrijck laet presenteren, ibid. 's Konings Antwoort, ibid. Waer door dat werk stuyt, 216. Brief van den Koning van Vrankrijk over sijne Fortificatien aen de Leden van 't Duytse Rijk, ibid. Memoriael van den Graef van Windisgratz over deselve Saeck, 219.
Tyrconnel (Graef van) gaet voor Lord Deputy na Yrlant, 114. En aenvaert de Regeering, ibid. Den Grave van Clarendon, gewese Lord Deputy, neemt afscheyt, keert na Engelant en wert het geheyme Zegelbewaerderschap ontnomen, 115. Tyrconnel laet een Proclamatie voor de Vryheyt van Conscientie in 't licht komen, ibid. Dublin en andere Steden haer Charters ontnemen, de Regeeringen met Roomsse vullen, de Vreugde-Vuren verbieden en een Campement op de Heyde te Kildare houden, 117.

V.

Vizir (Primo) versoeckt Vrede, 3. Antwoort van Baden, 4. Vizir tracht, door den Bassa van Stoelweyssenburg Offen met Verraet in te nemen, 5. Maer het wert door een Brief ontdekt, ibid. De Brenger gespitst en een Luytenant onthooft, &c., 6. Hy komt te Velt, ib. Lijst van 't Turkse Leger, ib. Hy wort na het slaen van sijn Leger door sijn eygen Militie verworpen, 21. Gedwongen, na Constantinopolen te vluchten, 22. En gestranguleert, 23.
Verschillen tusschen Vranckrijk en haer Hoog Mog:, 181.
Vranckrijck (Koningh van) komt te Parijs, 185.

W.

Water-Vloet te Dublin, 117.

Eynde van het REGISTER.

ANNO
HOLLAND MERCURIUS
1688.
HAERLEM
ABRAHAM CASTELEYN
1689

